

Pravne posljedice osude u hrvatskom pravnom sustavu

Winter, Ivan Goran

Postgraduate specialist thesis / Završni specijalistički

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:395520>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Katedra za kazneno pravo

Poslijediplomski sveučilišni specijalistički studij iz kaznenopravnih znanosti

Ivan Goran Winter

PRAVNE POSLJEDICE OSUDE U HRVATSKOM PRAVNOM SUSTAVU

povijesni razvoj i suvremeno uređenje

Završni rad

Mentor: prof. dr. sc. Leo Cvitanović, redoviti profesor

Zagreb, 2023.

University of Zagreb
Faculty of Law in Zagreb
Postgraduate University Specialist Study in Criminal Law Sciences

Ivan Goran Winter

LEGAL CONSEQUENCES OF CONVICTION IN THE CROATIAN LEGAL SYSTEM

historical development and modern arrangement

Postgraduate Final paper

Mentor: prof. Ph.D. Leo Cvitanović, Regular Professor

Zagreb, 2023.

Sažetak

Pravne posljedice osude veoma su značajan institut kaznenog prava, ali i mješovit institut, s obzirom na svoju pravnu prirodu, jer svojim dalekosežnim djelovanjem i izvan kaznenopravnog područja u velikoj mjeri utječu na postpenalni život osuđenika, a koji utjecaj može ponekad i teže pogađati od izrečene kaznenopravne sankcije.

Iako ih sudovi, prilikom izricanja osuda ne izriču i često nemaju u vidu, upravo zbog navedenog značaja, nameće se potreba njihovog što jasnijeg i sveobuhvatnijeg pravnog uređenja i usklađivanja u smislu načela: ustavnosti, zakonitosti, razmjernosti.

Premda se očito radi o mješovitom pravnom institutu, ipak valja imati u vidu da je osuđujuća kaznena presuda s izrečenom sankcijom ona temeljna determinanta iz koje deriviraju sve potencijalne pravne posljedice iste. Stoga je upravo kaznenopravna materija temeljno područje u okviru kojega valja primarno procjenjivati i poticati što transparentnije i sigurnije njihovo uređivanje.

S obzirom da upravo postojeće pravno uređenje ovog pravnog instituta, prema stajalištima eminentnih pravnih autoriteta, u Republici Hrvatskoj nije optimalno uređeno (posebno odnos Ustav Republike Hrvatske – glavno – posebno zakonodavstvo), što rezultira različitim dvojbenim interpretacijama, inzistiranje na njegovom poboljšanju nameće se kao veoma aktualna nužnost.

Cilj ovog završnog rada je ukazati na historijsku prisutnost ideje na kojoj se pravne posljedice osude baziraju u hrvatskim povijesnopravnim izvorima mnogo stoljeća prije prihvaćanja i ozakonjivanja pravnih posljedica osude u danas poznatim okvirima. Zatim, kroz analizu pozitivnopravnog uređenja pravnih posljedica osude u Republici Hrvatskoj (s osvrtom na neke ustavnosudske odluke) u svjetlu njihove povezanosti sa svrhom kažnjavanja i rehabilitacijom u nužnu i smislenu cjelinu, ukazati na nedostatke njihovog postojećeg zakonskog uređenja te s tim u svezi ponuditi određene prijedloge.

Ključne riječi:

pravne posljedice osude, svrha kažnjavanja, rehabilitacija, automatizam, načelo individualizacije

Summary

The legal consequences of a conviction are a very significant institute of criminal law, but also a mixed institute, given its legal nature, because with its far-reaching effects outside the criminal law field, they greatly affect the post-penal life of the convicted, and which influence can sometimes be more severe than the pronounced criminal law sanctions.

Even though the courts do not pronounce them and often do not take them into account when pronouncing sentences, precisely because of the mentioned significance, there is a need for their clearest and most comprehensive legal arrangement and harmonization in terms of the principles: constitutionality, legality, proportionality.

Although it is obviously a mixed legal institute, it should be kept in mind that the criminal verdict with the imposed sanction is the fundamental determinant from which all potential legal consequences derive. Therefore, it is precisely the criminal law matter that is the fundamental area within which it is necessary to primarily assess and encourage their regulation as transparently and safely as possible.

Given that the existing legal arrangement of this legal institute, according to the views of eminent legal authorities, is not optimally arranged in the Republic of Croatia (especially the relationship between the Constitution of the Republic of Croatia - the main - special legislation), which results in various dubious interpretations, the insistence on its improvement is imposed as a very current necessity.

The aim of this final paper is to point out the historical presence of the idea on which the legal consequences of conviction are based in Croatian historical and legal sources many centuries before the acceptance and legalization of the legal consequences of conviction in the framework known today. Then, through the analysis of the positive legal regulation of the legal consequences of conviction in the Republic of Croatia (with reference to some constitutional court decisions) in the light of their connection with the purpose of punishment and rehabilitation into a necessary and meaningful whole, point out the imperfections of their existing legal regulation and offer certain proposals in this regard.

Keywords:

legal consequences of conviction, purpose of punishment, rehabilitation, automatism, principle of individualization

SADRŽAJ:

1. UVOD	1
2. DEFINICIJA I PODJELA PRAVNIH POSLJEDICA OSUDE	1
3. POVIJESNI RAZVOJ PRAVNIH POSLJEDICA OSUDE	4
3.1.Pravne posljedice osude u Hrvatskoj do 1852. godine	7
3.2.Pravne posljedice osude u Hrvatskoj od 1852. godine do danas	26
4. POZITIVNOPRAVNO UREĐENJE PRAVNIH POSLJEDICA OSUDE U REPUBLICI HRVATSKOJ I NEKE USTAVNOSUDSKE ODLUKE	50
5. ZAKONSKO UREĐENJE PRAVNIH POSLJEDICA OSUDE U NJEMAČKOJ, SLOVENIJI I SRBIJI	81
5.1.Njemačka	81
5.2.Slovenija	84
5.3.Srbija	86
6. PRAVNA PRIRODA, SVRHA I PODRUČJE DJELOVANJA PRAVNIH POSLJEDICA OSUDE	89
7. KARAKTERISTIKE PRAVNIH POSLJEDICA OSUDE	93
8. ODNOS PRAVNIH POSLJEDICA OSUDE PREMA SVRSI KAŽNJAVANJA I REHABILITACIJI	99
8.1.Odnos pravnih posljedica osude i svrhe kažnjavanja	99
8.2.Odnos pravnih posljedica osude i rehabilitacije	106
9. OSTALE PRAVNE POSLJEDICE	121
9.1.Posebne pravne posljedice osude	121
9.2.Pravne posljedice pokretanja i vođenja kaznenog postupka	124
10. ZAKLJUČAK I PRIJEDLOG.....	131
LITERATURA	141

1. UVOD

Pravne posljedice osude veoma su značajan institut kaznenog prava, ali i šire, budući da svojim dalekosežnim djelovanjem i izvan kaznenopravnog područja neminovno, sigurno i u velikoj mjeri utječu na postpenalni život osuđene za kazneno djelo, a koji utjecaj može osuđenika ponekad i teže pogađati od izrečene kaznenopravne sankcije. Iako ih sudovi, prilikom izricanja kaznenopravnih sankcija, osobama prethodno proglašenima krivim za predmetno kazneno djelo, ne izriču i često nemaju u vidu, upravo zbog svog dalekosežnog značaja, koji se u najvećoj mjeri proteže i mnogo dalje od kaznenopravnog područja, po naravi stvari nameće se potreba njihovog što jasnijeg i sveobuhvatnijeg pravnog uređenja i usklađivanja u smislu načela ustavnosti, zakonitosti, razmjernosti itd. Sve to u cilju što boljeg ostvarenja pravne sigurnosti, racionalne zaštite digniteta i sigurnosti obavljanja funkcija u okviru određenih državnih i javnih institucija i tijela od rizičnih osoba (socijalnih vrijednosti), ali i specijalne prevencije (resocijalizacije) osuđenih počinitelja kaznenih djela što je u srži i temeljnom cilju suvremeno shvaćene svrhe kažnjavanja. Iako se, s obzirom na pravnu prirodu (osnovu nastanka i posljedice) očito radi o mješovitom pravnom institutu, ipak valja imati u vidu ključnu činjenicu da je osuđujuća kaznena presuda s izrečenom sankcijom ona temeljna determinanta iz koje deriviraju sve potencijalne pravne posljedice iste, pa je upravo kaznenopravna materija temeljno područje u okviru kojega valja primarno procjenjivati i poticati što transparentnije i sigurnije njihovo uređivanje.

S obzirom da upravo postojeće pravno uređenje pravnih posljedica osude, prema razmišljanjima eminentnih pravnih autoriteta, u Republici Hrvatskoj nije optimalno uređeno (posebno glede odnosa Ustav – glavno – posebno zakonodavstvo) te glede toga podložno i različitim dvojbenim interpretacijama, valja inzistirati na poboljšanju istog te u tom smislu ukazati na postojeće dileme i ponuditi moguće solucije za njihovo rješavanje.

Ovaj završni rad na poslijediplomskom specijalističkom studiju kreće se upravo u okvirima navedene problematike. Cilj mu je ukazati na historijsku prisutnost ideje na kojoj se pravne posljedice baziraju u hrvatskim povijesnopравnim izvorima mnogo stoljeća prije prihvaćanja i ozakonjivanja pravnih posljedica osude u danas poznatim okvirima. Zatim, kroz analizu pozitivnopravnog uređenja pravnih posljedica osude u Republici Hrvatskoj (s osvrtnom na neke ustavnosudske odluke) u svjetlu njihove povezanosti sa svrhom kažnjavanja i rehabilitacijom u nužnu i smislenu cjelinu, ukazati na nedostatke njihovog postojećeg zakonskog uređenja te s tim u svezi ponuditi određene prijedloge.

2. DEFINICIJA I PODJELA PRAVNIH POSLJEDICA OSUDE

Prilikom određivanja pojma pravnih posljedica osude mogu se uzeti u obzir shvaćanja određenih autora koji svojim definiranjem istih nastoje istaknuti njihove najbitnije značajke. Tako profesori Horvatić, Derenčinović i Cvitanović navode kako pravne posljedice osude (njem. Rechtsfolgen der Verurteilung/-des Urteils; engl. consequences of conviction; franc. conséquences de la condamnation) predstavljaju instituciju posebnih, tzv. statusnih kaznenopravnih mjera, izvan sustava sankcija kaznenoga prava, nastupaju po sili zakona,

automatizmom, a sud ih u presudi posebno ne utvrđuje ili izriče niti ih u presudi spominje.¹ Profesori Novoselec i Bojanić iste određuju kao ograničenja prava osuđenih osoba koja nastupaju po sili zakona kao nužna popratna pojava osude.² U okviru drugog izvora, prof. Horvatić ih također smatra posebnim statusnim kaznenopravnim mjerama koje, iako nisu kaznenopravne sankcije, primjenjuju se po sili zakona za određene osobe osuđene zbog počinjenog kaznenog djela.³ Dr. Kukavica, razmatrajući značajke predmetnog pravnog instituta, a osobito način njihova nastupanja, razlikuje prave od nepravih pravnih posljedica kaznene osude⁴. Tako je „prava“ negativno djelovanje osude, specifična, izvedena, preventivno – represivna mjera, propisana zakonom, radi zaštite društvenih vrijednosti, koja prema osuđenoj osobi nastupa automatski, po samom zakonu, a sastoji se u oduzimanju ili ograničavanju nekog pravom zaštićenog dobra osuđene osobe. „Neprava“ pravna posljedica osude je negativno djelovanje osude, specifična, izvedena, preventivno – represivna mjera, propisana zakonom radi zaštite društvenih vrijednosti, koja prema osuđenoj osobi nastupa fakultativno, ovisno o volji određene osobe ili organa, a sastoji se u vremenskim zabranama (ograničenjima) nekog pravom zaštićenog dobra osuđene osobe. U okviru prethodno navedenog djela prof. Cotić navodi kako pravne posljedice kaznene osude predstavljaju dopunsku kriminalnopolitičku mjeru u borbi za suzbijanje kriminaliteta, vršeći pri tome i funkciju sigurnosnih mjera, jer se njihovim nastupanjem stvaraju određena ograničavanja prava, lišavanje pojedinih funkcija i slično, čime se upotpunjuje represivna i pojačava preventivna uloga kaznenih sankcija uopće.⁵ Prof. Marjanović pravne posljedice osude definira kao vid pravno organizirane društvene reakcije na izvršenje kaznenog djela, koja se sastoji u gubitku ili ograničenju određenih prava, a nastupa automatski – po sili zakona – kod osude za određeno kazneno djelo ili na kaznu određene težine.⁶

Tradicionalna podjela pravnih posljedica osude jest na one koje se sastoje u prestanku ili gubitku određenih prava npr: izborne funkcije, službe, radnog odnosa, poziva, odlikovanja, čina itd. te na one koje se sastoje u zabrani stjecanja određenih prava npr: zabrana javnog istupa, obavljanja javnih ovlasti, stjecanja određenih zvanja, dozvola itd.⁷ Sljedeća podjela pravnih posljedica osude je na one u širem smislu (izravne i neizravne – kolateralne), te na one u užem smislu (samo neizravne – kolateralne). Izravne (direktne) su one koje izravno proizlaze iz osuđujuće presude za kazneno djelo, a neizravne (indirektne – kolateralne) one za koje se uglavnom saznaje iz uvjerenja izdanog temeljem aktualnih podataka iz kaznene evidencije.⁸ Izravne pravne posljedice bi bile npr. sama kazna i druge kaznenopravne sankcije, obveza na vraćanje imovinske koristi, ispunjenje imovinskopravnog zahtjeva, povrat

¹ Horvatić, Željko; Derenčinović, Davor; Cvitanović, Leo. Kazneno pravo - opći dio II, Kazneno djelo i kaznenopravne sankcije, 1. izdanje. Zagreb : Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2017. Str. 281.

² Novoselec, Petar; Bojanić, Igor. Opći dio kaznenog prava. Zagreb : Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2013. Str. 480.

³ Horvatić, Željko...[et al]. Rječnik Kaznenog prava. Zagreb : Avantis d.o.o., 2002. Str. 436.

⁴ Kukavica, Radmila. Pravne posljedice krivične osude : monografija. Beograd : Servis Saveza udruženja pravnika Jugoslavije , 1975. Str. 11. - 12.

⁵ Ibidem, predgovor

⁶ Marjanović, Đorđi. O suštini pravnih posledica osude. // JRKKP 1 – 2, (1982), str. 48.

⁷ Novoselec, Petar, Bojanić, Igor, op. cit., str. 480.

⁸ Dragičević Prtenjača, Marta. Lice i naličje pravnih posljedica osude u Hrvatskoj, Pregledni znanstveni rad UDK 343.296(497.5)Primljeno: 5. rujna 2019., str. 213.

stvari, javna objava presude itd. Dakle, sve što kao posljedicu osude sud ima u vidu i očituje se iz sadržaja osuđujuće presude, za razliku od neizravnih koje nemaju tu karakteristiku. Upravo ove neizravne (kolateralne) pravne posljedice osude, za koje se saznaje iz sadržaja kaznene evidencije, nalaze se u u fokusu interesa, budući da upravo one mogu imati teške i multilateralne loše utjecaje na sveukupni postpenalni život pravomoćno osuđene osobe, ponekad teže i od presudom izrečenih kaznenopravnih sankcija. Iako ih sud u presudi ne izriče, kao što je to slučaj s ostalim kaznenopravnim sankcijama, jer ne spadaju u sankcije s područja kaznenog prava, sve dok traju kroz zakonski određeno vrijeme od pravomoćnosti osude, mogu osuđeniku onemogućavati zasnivanje određenih radnih odnosa, odnosno preuzimanju funkcija, na određenim područjima djelatnosti i službi, ograničiti nastupanje i djelovanje u javnom životu i sl., ili mu sve to oduzeti, ako to već vrši, a koja uređuje posebno zakonodavstvo u okviru čega i nemogućnost zapošljavanja na području istog zbog upravo određenih pravnih posljedica osude. Bez sumnje je da takva nemogućnost zaposlenja odnosno gubitak službe (uz ostale moguće pravne posljedice) ima višestruko, možda i najnegativnije implikacije na: materijalni, obiteljski, roditeljski, socijalni, psihički, politički i svaki drugi život osuđenika. U pojedinim slučajevima, ovisno o osobi konkretnog osuđenika, može djelovati kao potencijalni kriminogeni čimbenik na putu u recidivizam, a nasuprot opće prihvaćenim specijalpreventivnim nastojanjima suvremene svrhe kažnjavanja u cilju njegove što brže i uspješnije resocijalizacije. Budući da se ovdje radi o dvije očito suprotstavljene, ali podjednako opravdane težnje, s jedne strane zahtjevu za sprječavanjem obnašanja određenih službi, djelatnosti i poslova od strane dokazano rizičnih osoba, a s druge strane zahtjevu za što uspješnijom sveobuhvatnom resocijalizacijom bivših osuđenika, zadatak je zakonodavca pronaći optimalna zakonska rješenja za njihovo uzajamno usuglašavanje i ostvarivanje.

Cilj povijesnog prikaza, koji slijedi, je prezentirati razvoj pravnih posljedica osude (shvaćenih sukladno određenom povijesnom razdoblju) odnosno razvoj idejne osnove na kojoj se baziraju te kako su je pojedini autori zamišljali, a osobito zakonodavci implementirali u odgovarajuće pravne izvore. Uočljivo je kako su dugo vremena kroz povijest pravne posljedice osude bile promatrane, propisivane i ostvarivane kao kazne, jer su uistinu i bile kazne (kasnije su neke imale značajke i sigurnosnih mjera), koje je sud presudom izricao i to sramotne kazne ili kazne časti (difamatio, infamia) koje su, kao takve, djelovale ne samo na radnu sferu osuđenika, već su svojim načinom izvršavanja prožimale čitavu njegovu osobu, dovodeći do opće društvene stigmatizacije. Mogle su se pojaviti kao glavne ili sporedne, s trajnim ili vremenski ograničenim djelovanjem, a već u nekim ranim povijesnopravnim izvorima mogu se pronaći i neki primjeri svojevrsne rehabilitacije bivšeg osuđenika. No ono što se svakako može uočiti jest njihova uska povezanost sa svrhom kažnjavanja na određenom stupnju povijesnopravnog razvoja. Kroz dugi niz stoljeća tijekom kojih su retribucija i generalna prevencija bile temeljni i jedini cilj kažnjavanja i pravne posljedice osude, u obliku sramotnih kazni, gravitirale su istoj svrsi. Kako s vremenom i razvojem novih ideja i njihovim uvođenjem u zakonske propise specijalna prevencija postaje imanentnim, a danas i najznačajnijim segmentom svrhe kažnjavanja, to i pravne posljedice osude sve više napuštaju formu kazni časti i postaju ono što su danas, ograničavajući svoje djelovanje na ona prava osuđenika koja se mahom odnose na njegovo radno područje, određene funkcije u društvu i

činjenice s tim u svezi, sa strogo ograničenim trajanjem. Međutim koliki se značaj pridavao časti i ugledu osobe, posebice prilikom povjeravanja joj određenih službi, položaja i funkcija, svjedoči i stav nekih istaknutih prosvjetitelja 18. stoljeća, koji iako vrlo kritični prema srednjovjekovnim i kaznama svoga vremena, osobito načinu njihova izvršavanja, nisu potpuno odustali od kazni časti, tako da su iste supstituirane pravnim posljedicama osude u današnjem smislu tek polovicom 19. stoljeća. Ipak, da spona između pravnih posljedica osude i pitanja časti nikada nije prekinuta, odnosno da i nadalje opravdano egzistira, razvidno je i iz suvremenih pa i najviših pravnih izvora od kojih se može istaknuti čl. 30. Ustava Republike Hrvatske „Kaznena osuda za teška i osobito nečasna kaznena djela može, u skladu sa zakonom, imati za posljedicu gubitak stečenih ili zabranu stjecanja na određeno vrijeme nekih prava na obavljanje određenih poslova, ako to zahtijeva zaštita pravnog poretka.“ Dakle, iako su pravne posljedice osude relativno noviji pravni institut, temeljna idejna osnova njihova postojanja (dostojanstvo i čast za obavljanje određenih funkcija i onemogućavanje pristupa istim osobama koje nemaju te kvalitete) neusporedivo je starija te se tijekom povijesti različito doticala šireg odnosno užeg spektra osuđenikovih prava. O tome najbolje svjedoče relevantni povijesnopравни izvori s naglaskom na hrvatske.

3. POVIJESNI RAZVOJ PRAVNIH POSLJEDICA OSUDE

Na početku povijesnog izlaganja o pravnim posljedicama osude valja istaknuti misao koju je naveo prof. Marjanović, a koja leži u osnovi ovog pravnog instituta, neovisno radi li se o povijesnopravnoj ili današnjoj perspektivi njegova promatranja, kao i u kakvom se obliku on pojavljivao i s kakvim dosegom glede prava osuđene osobe. „Izdržavanje kazne nije nikada bilo kraj društvene i pravne reakcije protiv počinitelja kaznenog djela“.⁹

Infamija (preteča tzv. građanske smrti), još u vrijeme antičke Grčke i Rima, javlja se kao čest pratitelj osuda za kaznena djela, s osobito teškim posljedicama na prava osuđenika. Npr: gubitak svih građanskih prava s posljedičnom nemogućnošću obavljanja bilo kakve građanske ili vjerske službe, zabrana pristupa i sudjelovanja u radu skupštine tako da isti nije mogao istaknuti vlastito mišljenje, uskrata prava na podnošenje tužbe, svjedočenja itd.¹⁰ Kazna tzv. građanske smrti bila je propisivana i primjenjivana kao sporedna kazna u većini europskih država do polovice 19. st. , a značila je prestanak postojanja pravnog subjektiviteta osuđene osobe (kao nositelja prava i obveza), glede kojih se postupalo kao u slučaju biološke smrti osobe (otuda i naziv „građanska smrt“).¹¹

Iako se pravne posljedice osude, kao posebne statusne kaznenopravne mjere, u formi i sadržaju kakav danas poznajemo, javljaju u 19. stoljeću, ipak retrospektivan povijesni pogled ukazuje na postojanje svojevrstnih surogata ovih mjera (kao što je istaknuto) kakvi se mogu prepoznati već u antičkom razdoblju pa sve do navedenog vremena. Za razliku od danas

⁹ Marjanović, Đorđi. O suštini pravnih posljedica osude // JRKKP I –2, (1982), str. 41.

¹⁰ Usp. Ibidem

¹¹ Usp. Ibidem, str. 42.

nekada je ono što se sada smatra pravnim posljedicama osude bilo usko vezanu uz samu kaznu izrečenu osudom te je više – manje predstavljalo njen integralni dio.

Sukladno rečenome npr. u antičkoj Grčkoj pravna sposobnost osobe ovisila je o njezinoj časti pa bi gubitak časti, koji neminovno slijedi nakon osude za počinjeno kazneno djelo, determinirao i gubitak pravne sposobnosti (potpuna ili djelomična atimija). Posljedica potpune atimije bila bi gubitak svih građanskih prava osuđenika uključujući i konfiskaciju imovine.¹²

Platon u svojim „Zakonima“, uz ostalo navodi kako postupiti prema zločincu koji se unatoč valjanim životnim pretpostavkama stečenim još od djetinjstva nije suzdržao od počinjenja zločina ... „Kazna za takva čovjeka neka bude smrt, najmanje zlo, a njegov će sramotan završetak i bacanje njegove lešine izvan granica zemlje korisno poslužiti ostalima kao primjer za opomenu...“¹³ Autor očito smatra kako je smrtna kazna mnogo manje zlo za osuđenika, dok je prava i najveća kazna u trajnom i posthumnom gubitku časti, koji se manifestira u tome da se istom uskraćuje čak i to da mu posmrtni ostaci budu sahranjeni među poštenim članovima društva. U ovoj trajnoj posljedici u odnosu na osuđenika autor vidi i generalnopreventivni učinak kazne u odnosu na ostale. Uz navedeno Platonu nije strana niti individualizacija kazne i njenih pravnih posljedica, budući da uz prethodno navodi kako neporočna djeca i rodbina zločinca ne smiju trpjeti nikakove negativne posljedice, kako u časti tako i u materijalnom pogledu, za njegove zločine.¹⁴ Kada je riječ o kaznama časti s odgovarajućim pravnim posljedicama, u navedenom djelu, može se istaknuti još jedan vrlo upečatljiv primjer za imovinske delikte počinjene na štetu hrama ... „Tko bude zatečen u pljačkanju hrama, ako je rob ili stranac, neka na licu i rukama bude žigosan znakom svoga zlodjela, neka primi toliko udaraca bičem, koliko odrede suci, i neka gol bude istjeran izvan granica zemlje. Možda će se naime, kad pretrpi tu kaznu, opametiti i popraviti...“¹⁵ Ovdje autor, osim tadašnje temeljne svrhe kazne, u drugoj rečenici razmišlja i o mogućnosti njezinog specijalnopreventivnog učinka.

U rimskom pravu pravne posljedice osude, koje bi slijedile osudu za određeno kazneno djelo, ovisile su o građanskom statusu (shvaćenom u ekstenzivnom smislu budući da svi stanovnici Rimske države nisu imali status građana) te njemu imanentnom pravnom položaju. Najširi pravni status tzv. *caput*¹⁶ imali su rimski građani (osobe s priznatim statusom rimskog građanstva), uži status imali su Latini i peregrini, a robovi nikakav, osim kao objekt prava vlasništva svojih gospodara. Tako se pravni status rimskog građanina sastojao u slobodi (lat. *libertas*), rimskom građanstvu (lat. *civitas*) i obiteljskom položaju (lat. *familia*) pa bi se tako i pravne posljedice osude za počinjeno određeno kazneno djelo različito reflektirale glede promjena u tom statusu. Tako Gaj u „Institucijama“ navodi kako je „*capitis deminutio*“ promjena ranijeg statusa i može se pojaviti u tri oblika: najveća (*maxima*), srednja (*media*) i

¹² Usp. Kurtović, Šefko. Opća povijest prava i države: 1. knjiga – Stari i srednji vijek. Zagreb : Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2005. Str. 113.

¹³ Platon. Zakoni : IX knjiga. Zagreb : Kultura, 1957. Str. 267.

¹⁴ Usp. *Ibidem*

¹⁵ *ibidem*, str. 266. - 267.

¹⁶ Baron, Julius, Institucije rimskog prava. Zagreb : Naklada Kraljevske hrvatsko – slavonsko – dalmatinske zemaljske vlade, 1906. Str. 19.

najmanja (minima)¹⁷. Ako bi se posljedica osude sastojala u gubitku rimskog građanstva i slobode to bi ujedno bila i najteža pravna posljedica iste glede promjene u pravnom statusu osuđenika (lat. capitis deminutio maxima), npr. oni koji ne budu uvedeni u cenzorski spisak i budu prodani u roblje ili oni koji se, protivno zakonu, nasele u Rimu¹⁸ itd. Nešto blaža se sastojala u gubitku prava građanstva, ali ne i slobode (capitis deminutio media), npr. kod kazne izгона (deportacije) „zabranjena upotreba vode i vatre“¹⁹. Najlakša je ona kod koje osoba ne gubi niti slobodu niti status rimskog građanina, nego se sastoji u gubitku ili promjeni pravnog statusa unutar obitelji (lat. capitis deminutio minima).^{20 21} Jedna od osobito teških posljedica osude bila je infamia (sramota, ljaga, blamaža, nečasnost, ozloglašenost i sl.), koja bi stizala počinitelje određenih kaznenih djela npr. razbojništva, krađe i dr.²² Takvi bi gubili pravo glasa, pravo zastupanja drugih pred sudovima te pravo obnašanja odnosno preuzimanja državnih poslova.²³ Ovo posljednje je nalik jednoj od današnjih mogućih pravnih posljedica osude u vidu nemogućnosti obavljanja određenih javnih poslova odnosno poslova u državnoj službi, ili prestanka iste usljed osude za određeno kazneno djelo. Jedna od mogućih varijanti infamije bila je i tzv. posmrtna infamija (lat. damnatio memoriae) odnosno brisanje uspomene na osuđenoga²⁴. Ova infamija stizala bi počinitelja teških kaznenih djela koji je bio osuđen na smrt i pogubljen. U razdoblju postklasičnog rimskog carskog zakonodavstva (poslije cara Konstantina) infamija je postala autonomna kazna gubitka građanske časti, koja se propisivala kao jedina ili kao sporedna kazna uz kaznu progonstva, imovinske kazne i sl. u povodu različitih kriminalnih činjeničnih stanja, a sa svrhom da se počinitelja kaznenog djela efikasno kazni nametanjem mjera koje pogađaju njegov socijalni položaj, temeljem kojeg mu se priznaju određena ovlaštenja i nameću obveze.²⁵

Iz navedenog proizlazi kako je pravni položaj građanina antičkog doba i njegove promjene u velikoj mjeri bio determiniran njegovom čašću i promjenama iste. Konzekventno tome i počinjenje kaznenog djela, koje neminovno predstavlja umanjeње časti počinitelja sve do njenog potpunog gubitka, moralo se manifestirati u različitim oblicima pravnih posljedica osude, koje nisu kao danas privremeno onemogućavale osuđenika u ostvarivanju određenih prava (npr. zapošljavanju, daljnjem bavljenju određenim poslovima, preuzimanju funkcija i sl.), već su doslovno i ponekad trajno prožimale i obilježavale njegovu osobu u svim sferama života pa i posthumno (Platon). Iz tog razloga takve pravne posljedice osude mogle bi se smatrati ne samo posljedicama, već pravom kaznom uz onu primarnu.

U vrijeme srednjovjekovne recepcije rimskog prava u pravne izvore toga vremena pravne posljedice osude očituju se primarno u nastavku prihvaćanja i prakticiranja tzv. kazni časti

¹⁷ Gaius. Institucije. Beograd : Nolit, 1982. Str. 77.

¹⁸ Ibidem

¹⁹ Ibidem

²⁰ Ibidem

²¹ Meyers Großes Konversations-Lexikon. Leipzig 1905. Sv.3. Str. 748.

²² Gaius, op. cit., str. 318 - 319.

²³ Romac, Ante. Rječnik rimskog prava, 2. dop.izd. Zagreb : Informator, 1983. Str. 142.

²⁴ Romac, Ante. Rječnik latinskih pravnih izraza : Vademecum iuridicum, 2. dop. i prer. izd. Zagreb : Informator 1992. Str. 127.

²⁵ Jaramaz – Reskušić Ivana. Kaznenopravni sustav u antičkom Rimu. Zagreb : Hrvatsko udruženje za kaznene znanosti I praksu : Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske 2003. Str. 551.

(npr. prangera ili stup srama, žigosanje, izgon ili progonstvo zbog nedostojnosti osuđenika za daljnji život u domicilnoj zajednici i dr.), koje potječu iz antičkog vremena, s ciljem vremenski određene ili trajne društvene stigmatizacije osuđenih počinitelja kaznenih djela.

Kao primjer navedenog mogu poslužiti i neki hrvatski povijesnopravni izvori.

3.1.Pravne posljedice osude u Hrvatskoj do 1852. godine

Korčulanski statut iz 1214. g. pored glavne kazne propisuje kao sporednu i kaznu časti za kazneno djelo krađe, određujući u gl. VI da kradljivac osim glavne kazne zauvijek gubi vjerodostojnost i povjerenje u svakoj stvari. Zatim npr. za krađu u vrijednosti od dva do pet perpera, ako počinitelj isto ne bi mogao platiti kazna je bila šibanje i žigosanje jednim utiskivanjem usijanog željeza, ako bi vrijednost ukradene stvari iznosila od pet do deset perpera, koju počinitelj ne bi mogao platiti, tada bi bio kažnjen tjelesnom kaznom gubitka lijevog oka, a ako je vrijednost ukradene stvari od deset do dvadeset perpera gubitkom lijeve ruke. Ako bi počinitelj pobjegao tada bi bio osuđen na trajno izgnanstvo uz posljedični gubitak cijele svoje imovine koja bi prelazila u vlasništvo Komune.²⁶ Međutim, isti statut u drugoj odredbi (gl. CXCI) propisuje, iz današnje perspektive gledano, svojevrsnu rehabilitaciju osuđenika za ovo kazneno djelo, navodeći kako se počinitelji krađe životinje mogu vratiti u svoje prijašnje stanje časti i društveni položaj tj. ako je plemić pa isplati Komuni 10 perpera te će uz ispunjenje tog uvjeta ponovo biti slobodan i oslobođen uz revitalizaciju prijašnje časti i povjerenja te povratkom u Veliko vijeće. Ako bi se radilo o pučaninu isti bi, kao posljedicu ispunjenja istog uvjeta, ponovno zadobio čast i povjerenje kao i prije osude. No, ako osuđenik ne bi prihvatio isplatiti navedeni iznos s posljedičnim iskupljenjem i povratkom časti i povjerenja, a potom bude ponovno zatečen u recidivizmu kaznenog djela krađe, imali bi se išibati i žigosati da trajno ispaštaju zbog počinjenja ovog kaznenog djela.²⁷ Ovo bi bio očiti povijesni primjer moguće rehabilitacije, ali i trajne pravne posljedice osude. Statut u čl. 139. propisuje maksimalnu naknadu koju smije primiti komunalni odvjetnik te kaznu ukoliko primi više od toga. „Ako uzme neku veću nagradu u ime plaće, mita ili dijela, neka plati globu dvostruke vrijednosti svega što je primio“ „A osim toga neka bude lišen odvjetničke službe tih šest mjeseci, što se odnosi na sudovanja ili presuđivanja u tuzemstvu.“²⁸ Ova odredba, kao sankcije za navedeno postupanje odvjetnika, propisuje novčanu kaznu i uz nju kumulativno udaljenje od obavljanja odvjetničke službe na vrijeme od šest mjeseci. Isto ima obilježje sigurnosne mjere, ali i pravne posljedice koja se manifestira u zabrani obavljanja službe u navedenom vremenskom trajanju.

Rogoznički statut iz 1236. g. propisuje teške kazne s trajnim posljedicama na imovno stanje počinitelja, život (smrtna kazna ili progonstvo), čast i ugled, za određena kaznena djela počinjena na štetu roditelja (fizički ili spolni napad) te vlastitu spolnu čistoću

²⁶ Korčulanski statut : statut grada i otoka Korčule iz 1214. godine / priredio i preveo Antun Cvitanić; uredio Zvonimir Šeparović. Zagreb – Korčula : Grafički zavod Hrvatske, (Izvršni izdavač) 1987., str. 9.

²⁷ Ibidem, str. 156. - 157.

²⁸ Galiot, Mijo. Aktivno podmićivanje u hrvatskom srednjovjekovnom i novovjekovnom pravu // Zb. Prav. fak. Sveuč. Rij. (1991) v. 37, br. 3, 1149-1174 (2016) Str. 1158.

djevičanstva. S tim u svezi u statutu se navodi „Da se niti sin niti kćer ne mogu suprotstaviti vlastitom Ocu, niti vlastitoj Majci, niti podizati ruke na njih, a ako bi to učinili ne bi imali pravo na dio očeve niti majčine imovine, a roditelji ih moraju izbaciti iz Kuće i ništa im ne dati. Ako sin napastuje Majku, bit će kamenovan ispred cijelog Savjeta. Ako bi kćer tjelesno zgriješila a Djevica je, u kući svojih Roditelja, bit će sramotno istjerana iz Rogoznice, i nikad se u nju više neće moći vratiti.“²⁹

Zlatna bula iz 1242. g. kojom je kralj Bela IV zagrebačkom Gradecu dodijelio status slobodnog kraljevskog grada, pored ostalog sadrži i odredbu o pravima građana da sami biraju gradske sudce otkuda god hoće mijenjajući ih svake godine po svojoj volji, no za gradskog sudca bilo je zabranjeno izabrati osobu koja je prethodno bila osuđena zbog lažnog svjedočenja. S time u svezi u gl. 7. ovog dokumenta navodi se: „Ako bi tko zbog lažne optužbe ili lažnog svjedočenja bio na nedvojben način osuđen i ujedno uhvaćen, neće mu se u buduće dopustiti da bude: sudac, prisjednik ili savjetnik.“³⁰ Nemogućnost obnašanje neke od navedenih javnih službi ovdje se manifestira kao očita, propisana i trajna pravna posljedica osude, a temelji se na stavu o gubitku vjerodostojnosti osuđene osobe što ju čini nedostojnom za obnašanje iste. Isto tako odredba o pravnoj posljedici osude za povredu građana u vidu sramoćenja bila bi sljedeća: „Također, ako bilo koji građanin drugoga građanina povrijedi, izvrgne ruglu ili sramoti i ako to bude dokazano, neka plati oštećenome 10 pensa, a za općinske troškove 100 denara; ako se tko ni nakon trećeg ukora ne bi popravio, neka mu općina konfiscira imovinu i neka se kao obeščastačen sramotno iz grada istjera“.³¹ Dakle, po četvrti puta ponovljeno kazneno djelo protiv časti drugoga imalo je za počinitelja osobito tešku posljedicu kako u imovini, tako i u časti tj. infamiju koja ga je činila nedostojnim nastavka življenja u gradskoj zajednici pa je bivao javno protjeran iz nje. Inače, u ovo vrijeme postojali su i određeni, danas nezamislivi, principi utvrđivanja kaznene odgovornosti, kažnjavanja i trpljenja posljedica istog. To su principi porodične – kolektivne odgovornosti za teške zločine njenog člana. Tako je zak. čl. 1231:25 odredio „da se žena i djeca lupeža nemaju prodati u ropstvo za zločinstvo muža, odnosno oca.“³² Navedena odredba je znak tendencije ka ublažavanju kolektivne odgovornosti, ali i toga da je navedena mogućnost prije nje postojala. Osuđenog zločinca su stizale i druge ozbiljne posljedice kao: bio bi redovito suđen na gubitak časnih prava (infamija), nije imao mogućnost obavljanja javnih službi, nije mu bilo dopušteno da sam podiže tužbe, nije mogao položiti prisegu jer ista nije vrijedila, a ukoliko bi on sam bio žrtva ili oštećenik kaznenog djela, počinitelju bi se izricala blaža kazna, nego da je isto kazneno djelo počinio na štetu neosuđivane osobe. Pored navedenog, počinitelji kaznenih djela protiv države (izdaja i sl.) trpjeli su osobito teške posljedice osude, koje su se sastojale u gubitku svih prava koja su do tada bila pod zaštitom države, kako svih imovinskih prava (konfiskacija) tako i onih koja proizlaze iz osobne nepovredivosti. Naime, pojedinac koji je svojim dokazanim kažnjivim djelovanjem radio protiv države time je ujedno

²⁹ Marušić, Bartul. Statut I kazneno pravo Makarske s okolicom u Hercegovačkom sandžaku // Hercegovina : časopis za kulturno i povijesno nasljeđe No.3 (2017), str. 162.

³⁰ Margetić, Lujo; Apostolova Maršavelski, Magdalena. Hrvatsko srednjovjekovno pravo : vrela s komentarom. Zagreb : Narodne novine, 1999. Str. 65. i 92.

³¹ Ibidem, str. 63.

³² Dabinović, Antun. Hrvatska državna i pravna povijest : s reprodukcijama najvažnijih dokumenata i slikama. Zagreb : Nakladni zavod Matice hrvatske, 1990. Str. 428.

uništio i pravnu podlogu vlastite pravne nepovredivosti koju država štiti.³³ Ovo stajalište iz kojeg proizlazi dužnost države na zaštitu prava njenih lojalnih građana koji poštuju njene institucije i pravni poredak, ukazuje na već tada postojeću (sukladno stupnju društvenog razvoja) svijest o nužnosti uzajamne povezanosti građana i preko državnih institucija, što će više od pet stoljeća nakon toga, doduše u drugoj državi, biti jedna od osnova formiranja teorije o „društvenom ugovoru“, na čemu su u velikoj mjeri bazirane i današnje državne i društvene institucije.

Dubrovački statut iz 1272. g. također sadrži vrlo stroge odredbe o pravnim posljedicama osude za koruptivna kaznena djela kao zlouporaba položaja i ovlasti te, s tim u svezi, primanje i davanje mita, propisujući vrlo stroge i visoke kazne za njihove počinitelje s posljedicom trajnog gubitka javne službe i povlastica koje iz nje proizlaze. Ako bi se dokazalo primanje mita, počinitelj bi bio osuđen na vraćanje primljenog, uvećano za polovicu ili paušalno (na ime kazne) te nikada više ne bi mogao steći općinsku službu.³⁴ Za druge kažnjive radnje bilo je, uz novčanu kaznu, propisano i smjenjivanje počinitelja, te gubitak plemićkog prava i povlastica, jer se smatralo kako nema veće sramote od mjerenja državne časti i dostojanstva novcem pa su nepošteni službenici morali biti ne samo kažnjeni, nego i osramoćeni javnim obznanjivanjem njihove krivice.³⁵ Teže zlouporabe položaja i ovlasti smatrale su se izdajom, a za posljedicu su imale (kazna se mogla proširiti na obitelj i rođake počinitelja): isključivanje iz vijeća, gubitak povlastica i službe, gubitak građanstva (potpuno isključenje iz zajednice) i progonstvo.³⁶ Nadalje, ako bi netko poslanicima (diplomatima) dao novac bio bi kažnjen kaznom zatvora od šest mjeseci, a poslanik koji je primio taj novac bio bi osuđen također na istu kaznu zatvora s posljedicom gubitka službe i povlastica Republike.³⁷ Osim toga, predizborna kampanja (za članove vijeća Republike), agitiranje i interesno povezivanje, bilo je zabranjeno i kažnjivo: visokim novčanim kaznama, zatvorom te gubitkom službe i povlastica.³⁸ Očito je kako su dubrovački obnašatelji vlasti i donositelji propisa odavno postali svjesni nužnosti časnog, predanog i dostojnog obnašanja javnih funkcija i njihova digniteta u općem interesu, te visokih moralnih kvaliteta njihovih nositelja kao i oduzimanja odnosno onemogućavanja preuzimanja navedenih funkcija onima koji su se o navedene kvalitete dokazano ogriješili. Zasigurno je to bila, uz poznato dubrovačko diplomatsko umijeće, jedna od najvažnijih pretpostavki uspješnog višestoljetnog održavanja slobode i nezavisnosti kroz iznimno turbulentna razdoblja srednjeg i novog vijeka, sve do početka devetnaestog stoljeća. Prilikom razmatranja pravnih posljedica osude i iz današnje perspektive, ovo osobito valja naglasiti, valja reći da je zahtjev za stručnim i moralnim obnašanjem javnih funkcija u općem interesu, kako bi se iste sačuvale od moralno nedostojnih osoba što je i danas u samoj srži ovog pravnog instituta. Navedeno nedvojbeno dokazuje dugi povijesni, idejni i konstitucionalni kontinuitet pravnih posljedica osude na našim područjima sve do danas.

³³ Usp. Ibidem

³⁴ Galović, Tomislav...[et al]. Suzbijanje korupcije u Hrvatskoj u srednjem vijeku, II izdanje. Zagreb : Kultura i etika, 2016. Str. 100

³⁵ Ibidem, str. 100. - 101.

³⁶ Ibidem

³⁷ Galiot, Mijo, op. cit., str. 1161.

³⁸ Galović i dr., op. cit., str. 98.

Vinodolski zakonik iz 1288. g., kao jedan od naših najznačajnijih i često spominjanih srednjovjekovnih instituta kaznenog prava, sadrži i neke odredbe koje govore i o pravnim posljedicama osude. Tako u okviru propisivanja „delikata protiv pravičnosti sudovanja“ u čl. 51. ovaj Zakonik propisuje: „Ako bi se pristav pronašao lažnim, propada sve njegovo i pokretno i nepokretno dobro u korist kneza.“... „Ako se pronađe krivim, ostaje u kazni više rečenoj i ne može biti više pristavom bez volje kneževske.“³⁹ Inače pristav, kao pomoćni sudski ili upravni službenik toga vremena, bio je osoba koja je uživala javnu vjeru te se sadržaju njihova iskaza vjerovalo kao i vjerodostojnoj ispravi, a što je osobito dolazilo do izražaja pri njegovom iskazu u postupcima pred oblastima te pogotovo pred sudovima. Ako bi pristav iznio lažan iskaz u postupku pred sudom, veoma teška kazna na imovinskom području (konfiskacija cjelokupne imovine) i na području časti i ugleda (nemogućnost daljnjeg obnašanja funkcije pristava) opravdavala se time što je pristav teško zloupotrijebio i iznevjerio povjerenje njegova položaja.⁴⁰ Ovakva kazna zasigurno je povlačila teške i moguće trajne pravne posljedice po imovno stanje, ali i infamiju. Međutim, kao što je razvidno iz dijela citirane odredbe „i ne može više biti pristavom bez volje kneževske“, knez je mogao osuđenog pristava ponovo svojevolumno angažirati i time mu dati oprost, a što se može shvatiti i kao svojevrsna rehabilitacija. Zakonik također propisuje kaznene odredbe i za slučaj lažnog svjedočenja. Odredba čl. 52. navodi: „Lažni svjedok ima knezu platiti jednoga vola ili osam libara, a strana protiv koje svjedoči neka bude riješena od sve one štode, ako bi u čemu imala biti osuđena. A on, lažni svjedok, ne može biti unaprijed svjedokom bez dozvole dvora.“⁴¹ Ova odredba, kao i prethodna, uz osjetno manju imovinsku kaznu, propisuje i pravnu posljedicu tj. nemogućnost svjedočenja osobi koja je u nekom prethodnom postupku lažno svjedočila i za to kažnjena, osim uz prethodno odobrenje dvora. Dakle i lažnog svjedoka sustiže infamija za koju se veže zabrana svjedočenja, osim u slučaju dopuštenja dvora što se također može smatrati vidom oprosta i rehabilitacije. Moguće je uzeti da je i ova pravna posljedica lako mogla biti dugotrajna jer takvi, jednom osramoćeni svjedoci, u stara vremena kada se časti i povjerenju pridavala velika važnost i značaj, zasigurno u nekim narednim postupcima pred sudom nisu bili među najtraženijima. Usporede li se kazne i pravne posljedice za lažnog pristava i svjedoka očito su iste u odnosu na pristava mnogo teže. Naime, svjedok je mogao biti više – manje svaka privatna osoba (uz neka ograničenja kojih danas nema, a koja Zakonik navodi kod određenih kaznenih djela), dok je pristav bio nešto kao danas državni službenik, osoba od velikog javnog povjerenja i ugleda, čiji je iskaz pred sudom time imao dalekosežan značaj, ne samo za sud i stranke u konkretnom slučaju, već i za samog kneza i širu javnost. Upravo zbog toga je i kršenje moralnih načela i povjerenja s posljedičnom infamijom za istog povlačilo mnogo teže materijalne i moralne konzekvence. Ovo bismo, na određen način, mogli usporediti i s današnjim osnovama na kojima se bazira položaj državnih službenika. Naime, isti se i danas temelji kako na stručnim tako i na moralnim kvalitetama istih, pa ukoliko dođe do njihova kršenja, a što je utvrđeno pravomoćnom presudom za određena kaznena djela, istog pored kazne stižu i odgovarajuće glavnim i sporednim zakonodavstvom propisane pravne posljedice osude koje se mogu

³⁹ Kostrenčić, Marko. Vinodolski zakon : Primljeno u sjednici razreda filozofsko – juridičkoga od 11. januara 1921. Str. 171.

⁴⁰ Usp, ibidem, str. 212. i 218.

⁴¹ Ibidem, str. 172.

sastojati u gubitku ili nemogućnosti stupanja u javnu službu, upravo zbog moralne nedostojnosti i gubitka povjerenja. No, pored toga, kako nekada tako i danas, postoji mogućnost oprosta i rehabilitacije od strane određenih nositelja javne vlasti, pa se i u tom pogledu mogu pronaći sličnosti koje neminovno upućuju na davna podrijetla pravnih posljedica osude i navedenih instituta kojima se na njih utječe.

Pored navedenog, i neke druge odredbe Vinodolskog zakonika na indirektan način govore koliko je čast bila značajna u svakodnevnom i sveukupnom životu tadašnjih ljudi. Npr. čl. 70. kojim je propisano kazneno djelo izdaje propisuje: „Ako bi tko izdao naturalnog gospodina kneza, neka ima isti taj gospodin knez potpunu vlast da učini na njemu i njegovu blagu kakovugod odmazdu po svojoj volji“⁴². Zatim odredba čl. 74. o nemogućnosti isplate izrečene novčane kazne: „Nemaju li oni, koji budu osuđeni na globu ili band, drugom stvarju platiti više rečenih globa i banda, gospodin knez može njihovim životom raspolagati po svojoj volji, kako god bude htio.“⁴³ S obzirom na navedeno arbitrarno pravo kneza pri određivanju kazni (izravno propisano i odredbom čl. 75. Zakonika⁴⁴) u spomenutim slučajevima i značaj časti kao takve, lako je za pretpostaviti da je knez prilikom odabira kazni za određena kaznena djela, posebice ona koja su ga i osobno pogađala npr. izdaja, osuđeniku odredio upravo onu kaznu s takvim pravnim posljedicama koje su se manifestirale upravo na području časti. Na osobito težak pravni položaj i pravne posljedice osuđenika upućuje i odredba čl. 12. Vinodolskog zakonika u svezi kaznenog djela progonstva: „Primi li tko prognanika ovog kneževstva ili bi mu dao jesti ili piti ili drugu kakvu pomoć ili savjet ima platiti knezu pedeset libara.“⁴⁵ Dakle pod prijetnjom navedene novčane kazne nitko nije smio bilo kako pomagati osuđenom prognaniku, niti se ovaj mogao nadati takvoj pomoći, a što je, s obzirom na ukupno težak položaj tadašnjih prognanika, bila dodatno otežavajuća posljedica osude na progonstvo.

Dekret iz 1298. g. je propisivao određene pravne posljedice osude i kazne na imovinskom planu osuđenog: „Tko je ubio srodnika, imao je cijelo svoje imanje i sve što mu je po nasljedstvu pripadalo, ustupiti nasljednicima ubijenoga; Tko je ubio Židova, morao je po zakonu Bele IV cijelo svoje pokretno i nepokretno imanje predati kralju za naknadu porodici ubijenoga“ i dr.⁴⁶ Dakle kazne za navedena ubojstva bile su imovinske, ali neminovno osiromašivanje osuđenog očito je predstavljalo značajne pravne posljedice i na širem području. Još jedna odredba upućuje na specifičnu pravnu posljedicu kazne izгона. Naime, „Kada je ubojstvo počinjeno ...na izagnaniku...nije bilo kažnjivo“⁴⁷ Sve upućuje na to da su posljedice izgnanstva bile iznimno nepovoljne, budući da je uz svu ostalu nepriliku, izgnanik morao osobito biti na oprezu s kime će stupiti u kontakt i zatražiti pomoć, jer ga je svatko mogao nekažnjivo ubiti.

⁴² Ibidem, str. 175.

⁴³ Ibidem

⁴⁴ Ibidem, čl. 75. „Gospodin knez ima pravo i punu vlast, što se tiče kazna, zagovora i arbitrarnih odluka i nad plemenitim ljudima i nad crkvenim ljudima i nad kmetovima i nad svim drugim ljudima kako je gore sadržano.“

⁴⁵ Ibidem, str. 166.

⁴⁶ Dabinović, Antun, op. cit., str. 430.

⁴⁷ Ibidem

Lastovski statut iz 1310. g. u glavi 124. pod nazivom „Kneževa plaća“⁴⁸, uz ostalo regulira način i visinu isplate plaće knezu, ali i određena prekoračenja iste koja se imaju smatrati davanjem i primanjem mita tj. protupravnim koruptivnim radnjama. Uz navedenu odredbu Statut ne propisuje kompatibilnu joj sankciju pa se može zaključiti kako su se u navedenim slučajevima direktno primijenjivale sankcije propisane za kršenje Statuta, a to su, uz propisane novčane kazne i zaplijenu, i kazna gubitka službe i povlastica koja je bila predviđena za kneza i službenike. Glava 125. st. 2. pod nazivom „Knez ne smije trgovati“, propisivala je kaznu za koruptivna kaznena djela u vidu trajnog gubitka službe i povlastica kneza.⁴⁹ Statut je poznavao i sramotne kazne kao stajanje u kladama ili uz stup srama, zatim žigosanje, progonstvo i dr.⁵⁰ Zatim, glava 142. odnosno 136. Statuta propisuje lastovskim knezovima zabranu zastupanja bilo koga pred sudom (sprječavanje moguće zlorabe ovlasti i sukoba interesa), uz istovremenu obvezu biti sudcima u sporovima i dijeliti pravdu, pod prijetnjom kazne gubitka službe i plaće u narednih pet godina.⁵¹

Splitski statut iz 1312. g. u nekoliko svojih glava sadrži i odredbe o pravnim posljedicama osude. Tako npr. u glavi LV već sam naslov i odredba koja slijedi upućuju na to: „Krivotvoriteljima i lupežima ne smije se povjeravati (komunalna) služba i oni ne smiju svjedočiti – Isto tako određeno je i naređeno da krivotvoritelj koje isprave i dokumenta ili opće poznati kradljivac ili krivokletnik ne smije imati nikakvu službu u Kuriji, a onaj tko bi ga predložio za izbor neka plati komuni 25 libara i k tome neka taj prijedlog ne vrijedi. On ne može biti ni prisežnik, ni svjedok, a ako se radi o još očitijem (zločincu) neka se na trgu grada Splita objavi njegovo protjerivanje i neka se njegovo ime zapiše u kapitular (tj. posebnu knjigu).“⁵² Ova veoma stroga odredba Statuta, dakle, zabranjuje počiniteljima navedenih kaznenih djela obnašanje javnih službi u Kuriji te da budu prisežnici ili svjedoci, budući da im je osudom za ista ugled teško kompromitiran (infamija), a ukoliko bi isti bio teži počinitelj (vjerojatno recidivist) onda je ova odredba tj. zabrana još povećana i njeno provođenje osigurano javnim protjerivanjem i upisivanjem u kapitular. Osim toga, na težinu infamije osuđenog počinitelja upućuje i novčana kazna koja bi stigla već i samog predlagatelja takve osobe za izbor na neku od navedenih funkcija i ništavnost prijedloga. Dakle, posebnost ove statutarne odredbe je i u tome što bi, prema njoj, pravna posljedica osude za kazneno djelo pogađala ne samo osuđenog počinitelja, već indirektno i drugu osobu koja bi eventualno predložila osuđenog za izbor na neku zabranjenu mu funkciju te ništavnost prijedloga. Na pravne posljedice osude upućuje i odredba u glavi LVI – „O lupeštinama ozloglašanih službenika.“ Prema istoj ako bi, suprotno odredbama Statuta, gradski upravitelj ili službenik primio nešto od druge osobe u svrhu podmićivanja, a što se iz današnje perspektive može označiti i kao zloraba položaja i ovlasti, bio bi kažnjen s 25. libara, ako je dar u vrijednosti iznosio više od 10 solida, a ako je vrijednost primljenog manja onda

⁴⁸ Usp. Galović, Tomislav i dr, op. cit., str. 107. - 108.

⁴⁹ Ibidem, str. 109.

⁵⁰ Ibidem, str. 108. bilješka

⁵¹ Ibidem, str. 110.

⁵² Statut Grada Splita : splitsko srednjovjekovno pravo, III. znatno prošireno i temeljito izmijenjeno izdanje / uvodnu studiju napisao, Statut s latinskoga preveo i posebnim kazalom pojmova popratio te za tisak priredio Antun Cvitanić. Split : Književni krug, 1998. Str. 655.

plaćanjem 10 libara i dvostrukim vraćanjem primljenog dara.⁵³ „A sindici⁵⁴ koji budu određeni da vrše sindičku službu s obzirom na načelnika i službenike splitske komune dužni su, vezani prisegom, točno, temeljito i oštromno, što god mogu brižljivije, stvar istražiti da bi pronašli istinu i da bi prijestupnika kaznili za to predviđenim kaznama sa svrhom da vjerolomni gradski upravitelj i vjerolomni službenici ovoga grada (sami) zbog svojih krađa i protupravnih primanja trpe stid, štetu i sramotu i da to bude drugima kao opomena i da bi (načelnik i službenici) zakonito obavljali svoju službu.“⁵⁵ Ova odredba upućuje na jasno i nedvojbeno propisivanje infamije, kao pravne posljedice za osuđene počinitelje, s retributivnom svrhom u odnosu na iste, ali i s također jasno izraženom generalno preventivnom svrhom za sve potencijalne buduće obnašatelje navedenih dužnosti. Na pravne posljedice osude upućuju i odredbe glave LIV „O suzbijanju prijevara – Ako bi pak koji notar napisao lažnu notarsku ispravu ili u javnoj ispravi ili spisima napisao nešto lažno, neka se neoprostivo kazni sa 200 libara i neka uvijek naknadi dvostrukim iznosom štetu onome kojega je svojim pisanjem ošteti. A ako ne bude mogao platiti taj iznos na koji je osuđen, neka mu se potpuno odsiječe desna ruka kojom je pisao, tako da se odvoji od tijela i neka se on kasnije više nikada ne usudi doći u grad Split ili u njegovo predgrađe.“⁵⁶ Ova iznimno stroga kazna za nepoštene notare (danas javne bilježnike) u vidu novčane kazne popraćene mogućom supsidijarnom kaznom s trajnim posljedicama osude kao što su sakaćenje i trajno protjerivanje iz grada Splita i njegove okolice, upućuje na veoma ozbiljno poimaje časti i poštenja prilikom tadašnjeg obnašanja povjerenih javnih dužnosti s mogućim veoma teškim i trajnim posljedicama u slučaju izigravanja istog. Na to upućuje i nastavak odredbe o prijevarnim notarima, ali i o onome tko bi se na sudu poslužio krivotvorenom ispravom. „I pošto notar bude javno kažnjen za krivotvorenu ispravu od tada pa unaprijed od njega napisane isprave neka nemaju nikakvu važnost“ „A ako bi se tko na sudu poslužio kojom krivotvorenom ispravom, neka se kazni sa 50 libara i neka se zauvijek smatra nečasnim čovjekom.“⁵⁷ Ove odredbe propisuju dvostruku infamiju; kako za notara – sastavljača krivotvorene isprave tako i za korisnika iste, koji na taj način bivaju trajno obilježeni stigmom nečasnosti u svim stvarima koje bi od tada poduzimali. Podjednako stroga kazna i

⁵³ Ibidem

⁵⁴ sindik (kasnolatinski *syndicus* < grčki *σύνδικος*: odvjetnik, zastupnik), plaćeni državni, komunalni i crkveni službenik, koji je obnašao različite dužnosti u srednjovjekovnim i novovjekovnim dalmatinskim komunama. Kao komunalni poslanici (*ambasciatores*), koji sudjeluju u rješavanju međukomunalnih odnosa, često se spominju u Zadru, Šibeniku i Trogiru, a u Splitu kao zastupnici (*procuratores*) splitske Crkve. U srednjovjekovnim dalmatinskim komunama obnašali su i dužnost nadziratelja gradskoga gospodarstva (novčanog poslovanja kneza i drugih komunalnih službenika, opskrbe žitom, određivanja visine poreza). Od XV. st. mletačke su vlasti periodično slale posebno ovlaštene sindike istražitelje (*Sindici Inquisitori*) kao povjerenike za komune u prekomorskim posjedima (Istri, Dalmaciji i Albaniji) sa zadaćom da na mjestu ispituju jesu li njezini lokalni službenici činili kakve zloporabe. U Dubrovačkoj Republici sindici su obnašali dužnost poslanika, kontrolora rada lokalnih uprava komuna pod upravom Republike, komunalnih odvjetnika i čuvara reda u dvorani gdje je zasjedalo Veliko vijeće. U novom vijeku sindici su djelovali na području Ličke i Krbavske županije, a spominju se i kao seoski glavari u Boki kotorskoj. Naziv sindik i danas se rabi za šefa izvršne vlasti u Kneževini Andori i za njegova zamjenika.

Citiranje:

sindik. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 2. 9. 2021. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=56092>>.

⁵⁵ Statut Grada Splita, op. cit., str. 655. i 657.

⁵⁶ Ibidem, str. 653.

⁵⁷ Ibidem, str. 655.

posljedica osude propisana je, u okviru iste glave Statuta, i za krivotvoritelje novca. „A onaj tko bude kovao lažni novac, neka neoprostivo izgubi desnu ruku i neka se protjera iz grada i neka se više nikada ne usudi doći u grad Split i njegovo predgrađe.“⁵⁸ Dakle, za ovo kazneno djelo bila je propisana kao primarna kazna sakaćenja uz kumulativno trajno protjerivanje bez mogućnosti povratka čak niti u bližu gradsku okolicu. Statutarna odredba koja upućuje na osuđivanje i kažnjavanje počinitelja, ali i mogućnost prijelaza kazne i posljedica iste i na njegove nasljednike bila bi ona u glavi LIII „O zloglasnim kamatama“ prema kojoj, ako bi se na ondje propisan način utvrdile nepravilnosti, lihvara moralo neoprostivo osuditi na određenu kaznu koja se imala isplatiti splitskoj komuni a njega, ali i njegove nasljednike, uz prethodno poništenje isprave o kamatama osuditi na vraćanje primljenih kamata.⁵⁹

Šibenski statut iz 1322. g. propisivao je vremenski ograničenu kaznu progonstva u trajanju od godinu dana za realnu, odnosno dva mjeseca za verbalnu uvredu, naravno s posljedičnom, u tom vremenu, nemogućnošću obnašanja dužnosti za članove Velikog vijeća komune (zakonodavno tijelo) te Malog vijeća komune (izvršno tijelo), a koje kazneno djelo bi isti počinili jedan prema drugome u obnašanju dužnosti. Ovom glavnom i jedinom kaznom za uvredu željelo se osigurati otklanjanje opasnosti za djelovanje vlasti, a koja bi prijetila od samih njenih nositelja (plemića – članova navedenih tijela).⁶⁰ Nadalje, isti je statut (knj. VI, pogl. XXVI) za kazneno djelo krivotvorenja javne isprave ili općinskog/kneževog pečata propisivao kaznu trajnog proгона uz tjelesnu kaznu odsijecanja desne ruke. Ova kazna bila je propisana prije svega za prisegnutog općinskog službenika – notara koji bi svjesno počinio ovo iznimno opasno kazneno djelo, kojim se teško narušavalo povjerenje u pravni promet i pravnu sigurnost.⁶¹ Time se istog htjelo trajno fizički (trajni progon s kumulativnim odsijecanjem desne ruke tj. dijela tijela kojim se primarno koristi pri radu) onemogućiti u ponavljanju istog kaznenog djela. Isti je statut, za određena imovinska kaznena djela pojedinim odredbama (knj. VI, pogl. XL, st. 2.; knj. VI, pogl. LIV; knj. VI, pogl. XLI; knj. VI, pogl. XLIX) propisao kaznu bičevanja kao difamantnu i kaznu kratkotrajnog izvršenja, te žigosanje kao kaznu trajnog difamantnog i stigmatizirajućeg učinka i preventivnog djelovanja.⁶² Svako stigmatiziranje pa tako i fizičko označavanje (žigosanje) počinitelja kaznenog djela, osobito na nepokrivenim dijelovima tijela, moralo je proizvesti za istog negativne posljedice na vrlo širokom društvenom području.

Rapski statut iz 1326. g. (IV. Knjiga, gl. 66) u okviru propisivanja kazni za kazneno djelo silovanja navodi da ukoliko netko siluje djevicu, udanu ženu ili udovicu dobroga glasa, plaća 100 perpera (oko 50 dukata) globe, od čega polovica iznosa pripada komuni, a polovica žrtvi, a počinitelj delikta protjeruje se na godinu dana izvan komune. U slučaju da nema odakle platiti globu treba ga se kazniti tako da mu se iskopaju oči. Ovo gore navedeno odnosi se na žene poštene i dobroga glasa (mulieres bonae qualitatis et conditionis). Za silovanje bludnice, kazna je 12 perpera (oko 6 dukata). Ako dotični nije u mogućnosti isplatiti globu,

⁵⁸ Ibidem, str. 653.

⁵⁹ Usp. Ibidem, str. 651. i 653.

⁶⁰ Jaramaz – Reskušić, Ivana. Kazneni sustav u Šibeniku od 14. do 16. stoljeća. Šibenik: Gradska knjižnica “Juraj Šižgorić”, 1996. Str. 123.

⁶¹ Ibidem, str. 96., 123. - 124.

⁶² Ibidem, str. 104. - 105.

kažnjava ga se tako da mu se odreže desna šaka. Ukoliko bi netko silovao bludnicu koja drži javnu kuću, kazna za počinitelja iznosi šest perpera (oko 3 dukata). Ako prijestupnik ne može platiti globu, bio bi osuđen na bičevanje i žigosanje.⁶³ Dakle, ovaj Statut također govori o određenim kaznama koje su se imale primijeniti prema osuđenom za silovanje uz glavnu novčanu kaznu ili kao supsidijarne ukoliko osuđeni ne bi mogao isplatiti novčanu kaznu, a imale su privremeni (protjerivanje na godinu dana) ili trajni karakter (kopanje očiju, odsjecanje šake, žigosanje) pa bi ih se također moglo odrediti kao tadašnje kazne, ali i stigmatizirajuće učinke osude. Ovakvi oblici kažnjavanja s trajnim posljedicama mogli su se nešto ranije (13. st.) pronaći i u kaznenim zakonodavstvima zapadne Europe. Tako npr. u Engleskoj i Francuskoj silovanje je predstavljalo kriminalni čin i po zakonu se silovatelj moglo oslijepiti, kastrirati ili čak usmrtniti, no primjerice u ruralnim sredinama često je za to bila predviđena visoka novčana kazna. Međutim, ukoliko bi osuđeni počinitelj oženio žrtvu silovanja time bi zadobio svojevrsni oprost za počinjeno navedeno kazneno djelo što se, s današnjeg aspekta, može označiti kao svojevrsna rehabilitacija osuđenika.⁶⁴ U nekim gradovima Španjolske (npr. Cuenca i Sepúlveda) silovatelj je bio novčano kažnjen i protjeran iz grada.⁶⁵

Hrvatskoglagoljski Krčki ili Vrbanski/Vrbnički statut iz 1388. g. odgovarajućom odredbom izričito zabranjuje podknežinima (nositelji povjerenih im javnih službi) na bilo koji način prodavati svoju javnu službu. Ako bi isti, unatoč zabrani, to učinio, kazna bi se sastojala u obvezi vraćanja novca ili povrata uzetog, na sve to platiti još toliko na ime kazne te u gubitku same te javne službe na vrijeme od deset godina.⁶⁶ Jedna druga odredba također propisuje novčanu kaznu, ali i izbacivanje iz vijeća općinskog vijećnika, koji bi se izvlačio od obavljanja poslova u svezi potrebe, koja se za općinu pojavila, a u cilju obavljanja koje je izabran.⁶⁷ Novčana kazna od pedeset libara i gubitak službe bila je propisana i za potvrđene prisežnike (prisegnuti vijećnici) koji bi se ogriješili u svoju prisegu i službu, ne prijavivši određene kažnjive radnje za koje su saznali.⁶⁸ Statut na drugom mjestu sadrži i odredbu prema kojoj su se ribari obvezivali prodavati ribu odgovarajuće kvalitete po određenoj cijeni. Ako bi koji postupio suprotno navedenom bio bi kažnjen novčano uz bacanje u klade na mjesec dana te oduzimanje mreža povlačica i drugih mreža⁶⁹, dakle onemogućavalo ih se u bavljenju ribarskim poslom.

Poljički statut iz 1444. g. sadrži odredbe o jednom od tada uobičajenih (danas vrlo arhaičnih i nezamislivih) načina kažnjavanja počinitelja kaznenog djela s trajnim posljedicama po život pa tako i po pravne odnose osuđenika. Naime, proglašavanje optuženika „prokletcem“ imalo je za posljedicu tzv. „društvenu smrt“, kao „javno žigosanje“, odgovarajući, ne manje teški surogat izgnanstvu, niti blaži oblik infamije od izlaganja javnoj

⁶³ Novak, Zrinka. Neki aspekti pravnog položaja žena u Vinodolskom zakonu, Senjskom i Krčkom statutu.// Historijski zbornik br. 2, god. LXII (2009), str. 322.

⁶⁴ Usp. Ibidem, str. 323.

⁶⁵ Ibidem

⁶⁶ Galović, Tomislav...[et al], op. cit.str. 67. - 68.

⁶⁷ Ibidem

⁶⁸ detaljnije, Ibidem

⁶⁹ Ibidem, str. 69.

sramoti, sa svim daljnjim konzekvencama pa tako i pravnim posljedicama osude.⁷⁰ Tako čl. 32. Poljičkog statuta propisuje kako "javno proklet i izopćen ne smije živjeti s ostalim ljudima, osim (čeljadi) s kime stanuje. Ne smije biti pokopan s drugim kršćanima". Isto je predviđeno i za javne lihvarke i one koji se ne ispovijedaju barem jednom godišnje, a također i za samoubojice.⁷¹ Iako citirani članak navedenog Statuta to izriječno ne propisuje, smatram kako se opravdano može zaključiti da, ukoliko je osuđeniku proglašenim „prokletcem“ bilo onemogućeno živjeti s ostalim članovima društvene zajednice te posthumno biti sahranjenim pored ostalih bespriječnih sugrađana, tim više glede takvog prema logici stvari, ne bi bilo niti govora o mogućem obavljanju bilo kakvih javnih funkcija. S navedenim je u određenoj korelaciji i jedna druga odredba vezana upravo uz Poljički statut glede nemogućnosti obnašanja javnih funkcija, ali koja bi stizala i članove obitelji „nevjernika“. „Svi ti ranije spomenuti rekoše i obvezaše se na vjeru i dušu da će uvijek biti u slozi s ubogima. Ako se nađe koji tko bi bio isključen između braće te bi se saznalo za čiju nevjeru, biti će nevjernik prema braći i biti će zapisano u statutu da je nevjernik i da mora platiti glavom; iz njegove kuće ne smije nitko biti primljen u zbor niti u bilo koje vijeće braće i ubogih.“⁷² Ovo je očiti primjer kolektivne odgovornosti s jasnim i propisanim prijelazom posljedica prijestupa počinitelja na sve članove njegove obitelji i srodnike.

Statut lige kotara zadarskog iz 1455. g. jasno i izravno propisuje pravne posljedice osude za kazneno djelo krađe, čije počinjenje za počinitelja znači trajnu sumnju i nepouzdanost pa mu je, kao posljedica, bivala uskraćena mogućnost pristupa sudačkoj te drugoj navedenoj javnoj službi. O tome Statut izriječno propisuje. „Nikako nije mogao biti izabran sućem, pristavom, ili kojim drugim časnikom lige netko, koji je prije bio počinio u ligi krađu i za to bio kažnjen, jer su te osobe bile sumnjive i nesposobne za svaku službu (11)“⁷³

Tripartit iz 1514. g. sadrži vrlo upečatljive odredbe o kažnjavanju teških delikata kao što su: zločini protiv države i vladara, krivotvorenje javnih isprava i novca, ubojstvo ili nasilje nad vrhovnim sudcima, javna hereza i dr. , ali i oni protiv privatnih interesa s vrlo izraženim otegotnim okolnostima, npr. ubojstvo srodnika ili incest. Naime za takve delikte bila je propisana smrtna kazna kumulativno s kaznom potpunog gubitka imovine, time da je ova druga, sa svim svojim negativnim posljedicama pogađala ne samo osuđenika, nego i sve njegove srodnike koji su time bili lišeni svih prava glede iste pa naravno i prava nasljeđivanja, a bivali su i izgnani iz društvene zajednice. Njima bi dakle preostalo pravo na život bez ikakvih imovinskih prava u svezi imovine osuđenika koja bi pripadala vladaru, a on bi je darivao svojim podanicima prema njihovim zaslugama.⁷⁴ Ovakva kazna u odnosu na srodnike osuđenika, gledano s današnjeg aspekta, ukazuje se krajnje nepravednom i nehumanom budući da dosezima svojih iznimno teških i trajnih posljedica pogađa osobe koje niti na koji

⁷⁰ Usp. Marušić, Bartul, op.cit. str. 155. - 156.

⁷¹ Ibidem

⁷² Laušić, Ante. Stvarnost i zabluda u sadržaju jedne spomen ploče u Poljicama. // Radovi zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta, Vol.20, No.1 (1987), str. 160.

⁷³ Ljubić, Đuro. Lige i posobe u starom hrvatskom pravu i njihov odnos prema Poljičkom statutu. Zagreb: JAZU, 1929. Str. 44.

⁷⁴ Usp. Cvitanović, Leo, Pastović. Dunja. Opchinska naredba od zlocinstavah i njihovih pedepsah iz 1788. kao kaznenopravni izvor u Hrvatskoj i Slavoniji: sustav kazni i pravila o njihovom izricanju // Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, vol. 39, br. 2, (2018.), str. 866.

način ne mogu biti odgovorne za kazneno djelo osuđenika, a iako bez krivnje, dužne su trpjeti na imovinskom (konfiskacija i nemogućnost nasljeđivanja) i socijalnom (izgon) planu, što je sve dijametralno suprotno načelu individualizacije kaznenopravnih sankcija kao jednom od temeljnih načela kazni i ostvarivanja svrhe kažnjavanja u suvremenom kaznenom pravu. No, unatoč velikim nedostacima ova se kazne zadržala relativno dugo, sve do stupanja na snagu Zakona o zločinima, prijestupima i prekršajima iz 1852. g.

Iločki statut iz 1525. g. glede kazne osramoćenja odnosno časti (infamija) propisuje jedan vrlo upečatljiv i, iz današnje perspektive krajnje bizaran, način izvršenja kazne za kazneno djelo uvrede u tadašnje vrijeme. Tako se u knjizi III gl. 2. kaže da je za „Prijeborne riječi koje oduzimlju dobar glas“, propisana specifična kazna za onoga tko bi drugog nazvao: sinom preljubnice, lopova, razbojnika, palikuće, krivotvoritelja, svetogrdnog svećenika ili redovnika, preljubnika, ubojice, vračara ili vračare, heretika ili drugim riječima uperenim protiv dobrog glasa njegova roda i predaka. Takav počinitelj imao se kazniti kaznom javnog ponižavanja tako što bi ga se izvelo na mjesto najvećeg okupljanja ljudi (pred sud, crkvu ili na sajmu), gdje bi isti držeći u rukama pseći izmet, nakon trostrukog pozivanja od strane glasnika, morao glasno izgovoriti sve uvrede i pogrde koje je izrekao oštećenom/tužitelju te u tri navrata ponoviti „u svemu što sam protiv ovog dobrog tužitelja pripovijedao pasji sam lagao, jer sam beskorisno i strašno klevetao“. Pri tome se optuženi morao tri puta udarati po ustima psećjim izmetom, a ako ne bi htio, alternativna kazna bila je fizička tj. odsijecanje jezika.⁷⁵ Ova vrlo sramotna kazna ne samo da je imala osramoćujući učinak za osuđenika, budući da je ovakav način izvršenja morao ostati dobro upamćen od strane prisutnih gledatelja s posljedičnim dugoročnim narušenjem časti osuđenika, već se u slučaju primjene alternativne kazne mogao pretvoriti u fizičku kaznu, ali i trajnu posljedicu iste tj. gubitak sposobnosti verbalne komunikacije. Uz navedeno, valja spomenuti još jednu sankciju odnosno posljedicu koju je propisivao Iločki statut (knjiga I, gl.17.), a bila je namijenjena nepoštenim trgovcima koji bi bili ponovno zatečeni u prijevari tj. korištenju nepravednom mjerom, laktom ili vagom. Za prvo takvo počinjenje nepošteni trgovac bio bi osuđen na novčanu kaznu od jedne srebrne marke. U slučaju otkrivenog ponovnog počinjenja isti trgovac izgubio bi ime trgovca i više se ne bi smio baviti trgovinom.⁷⁶

Makarski statut lige iz 1551. g. propisivao je vrlo stroge kazne (moguća i smrtna) s iznimno teškim i sramotnim posljedicama za počinitelje kaznenih djela protiv svetinja i posvećenih mjesta, obnašatelja redovničkih dužnosti, najbližih članova obitelji, te časti i ugleda. Tako čl. 8. propisuje: „Ako bi ko opsovao viru, Boga, Gospu ili učinio kakvu pogrdu u mistu svetom, ili opsova redovnika oliga udario, ima se učiniti skup među braćom i tako ga istirati među braće kao prokletca i uhvatiti i predati knezovima, jer kapetani ne mogu osuditi na smrt, nego samo pokarati.“ Čl. 9. „Ako bi koji opsovao Oca ili mater, ima mu se sve

⁷⁵Ibidem, str. 865.

⁷⁶ Statut grada Iloka iz godine 1525. , Primo libro, Cap. XVII. De byrsagio corum, qui falsis mensuris vsi fuerint. Item, si quis compertus fuerit vti, cum iniusta, mensura, vel vlna, aut statera, talis primo soluat Judici vnam marcam argenti fini. Si vero secundario fuerit inuentus, mercatoris nomen amittat, nec amplius mercancias exerceat et ea que mensuravit amittat. / za tisak priredio, uvodom i indeksom popratio dr. Rudolf Schmidt. Zagreb : Nadbiskupska tiskara, 1938., str. 21.

porobiti što je njegovo i da mu se udre 100 štapa pak i istira među braćom kao prokletac.“⁷⁷ Koliki se značaj tada pridavao obitelji, njenom održavanju i poštivanju najviših članova vidi se po tome što bi posljedica nepoštivanja istih imala izraženu stigmatizirajuću okolnost po počinitelja koji je bivao i opće društveno isključen. Zatim čl. 21. propisuje: „Ako bi žena opsovala čovika, da ima doći na ligu gospodar one žene, i dovesti istu ženu i nosiće kam(en) na vratu i biće 'vruštana' (šibana), a u ligu groša 10.“⁷⁸ Dakle, za uvredu muškarca za ženu – počiniteljicu bila je propisana sramotna kazna u vidu javnog nošenja kamena te tjelesna kazna (šibanje).

Stupovi srama ili „prangeri“ predstavljali su također jedan od tipičnih oblika srednjovjekovnih kazni časti (infamija). U Hrvatskoj, po nekima, počeli su se postavljati u 12. i 13. stoljeću u svrhu kažnjavanja lakših prijestupnika, a jedan od sačuvanih je onaj u Vinici (Varaždinska županija)⁷⁹. Prangeri su se uobičajeno postavljali na prometnim mjestima kao što su gradovi, trgovi, a ponekad i u dvorcima velikaša. Nakon što bi sudac izrekao kaznu, ista se izvršavala vezivanjem na stup srama gdje bi osuđenik ostao vezan od jutra do večeri bez hrane i vode, a prolaznici bi ga vrijeđali, ismijavali, gađali smećem i sl.⁸⁰

Vezivanje osuđenika za stup srama je neminovno i prije svega kazna časti, budući da je isti izložen difamaciji u vidu izrugivanja, ponižavanja itd. od strane prisutnih sugrađana. A s obzirom da se ova kazna izvršavala na javnim mjestima u dane najveće prisutnosti općinstva (sajmovi, svetkovine i sl.), neki autori smatraju da je se, s obzirom na način izvršenja te posljedice do kojih dovodi za osuđenika, može uvrstiti i u tjelesne kazne.⁸¹ Prije svega jer se na stup srama izlaže tijelo osuđenika kako bi ga svi mogli dobro vidjeti i upamtiti, a što osim sramote s imanentnom joj psihičkom, neminovno dovodi i do fizičke boli i njoj pripadajućih učinaka na tjelesno zdravlje osuđenika. Kod toga treba osobito uzeti u obzir vanjske uvjete npr. godišnje doba, trajanje izvršenja kazne, zatim osobne karakteristike osuđenika kao što su dob, spol, zdravstveno – psihofizičko stanje itd. Sve navedeno svojim kako društvenim i psihičkim tako i fizičkim konzekvencama na daljnji život osuđenika doprinosi zaključku kako je egzistencija osuđenika u sredini u kojoj je ova kazna bila izvršena, u svakom pogledu, znatno otežana ili nemoguća.

Među čestim oblicima kazni časti u srednjem vijeku ubrajalo se i sramotno protjerivanje. Tako npr. prema nekim sudskim spisima zagrebačkog Gradeca iz 15. stoljeća, za stražara koji ne bi savjesno držao stražu nad tamnicom i time omogućio bijeg zatvorenika, a što je predstavljalo sramotu za grad, kao primarna bila je propisana smrtna kazna rasčetverenjem. Međutim, zbog čestih molbi građana za pomilovanjem ista bi bila zamijenjena pomilovanjem uz sramotni izgon iz grada.⁸² Inače, izgon se mogao izreći i izvršavati kao glavna, sporedna, alternativna (kao u navedenom primjeru) ili kumulativna kazna. Mogao je imati vrlo negativne pravne posljedice u odnosu na osuđenika budući da je mogao uključivati i nešto od

⁷⁷ Marušić, Bartul, op. cit., str. 164.

⁷⁸ Ibidem, str. 165.

⁷⁹ Peškan, Ivana. Pascuttini – Juraga, Vesna. Vinica i Pranger. // Starohrvatska prosvjeta III serija, sv.38(2011), str. 288.

⁸⁰ Usp. Ibidem, str. 288. - 289.

⁸¹ Usp. Jaramaz – Reskušić, I, op. cit., 105.

⁸² Usp. Cvitanović, Leo. Pastović, Dunja, op. cit., str. 863.

sljedećeg: proskripciju ili stavljanje osuđenika izvan zakona i to u vidu potpunog ili djelomičnog gubitka građanskih prava i sloboda, stigmatizaciju koja inkorporira komponente tjelesne i sramotne kazne, a mogao se izreći i kao sekundarna ili tzv. nuzkazna uz tjelesnu, novčanu ili kaznu oduzimanja cjelokupne imovine.⁸³

Osim toga, propisane kazne časti ili tzv. kazne sramotne (lat. poenae faomosae) bile su i sljedeće: „a) brlina, klada, trlica; b) kamen nositi; c) privezati krivca uz veliki križ na groblju; d) tat mora nositi o vrat privezanu ukradenu kožu (Zagreb, 1492. ; e) svezana voditi ulicama uz porugu; f) ženske halje nositi; g) ostrigu se vlasi ili obrije pol glave, a ženama se režu pletenice; h) paraju obtoke sa ženskih haljina; i) upis u sramotnu knjigu; j) zabrana nositi oružje“⁸⁴ itd. Među tjelesnim kaznama, koje se mogu ubrojiti i u kazne časti s trajnim posljedicama i koje su se u srednjem vijeku u Hrvatskoj često primjenjivale, zasigurno je bilo i žigosanje (bulare – bulati, pečatiti, osmuditi, pripeći, usijanim žigom, razbijeljenim željezom, označiti pečatom itd, dakle stigmatizirati).⁸⁵ Tako označen osuđenik trajno je nosio vidljivo obilježje kriminalca, što je snažno utjecalo na njegov život na svim područjima. U stigmatizirajućoj kazni „žigosanja“ manifestirala se i odgovarajuća, imanentna joj, simbolika koja je povezivala karakter i vrstu počinjenog kaznenog djela i način kažnjavanja počinitelja, kako bi i njemu i svim drugima koji bi došli u kontakt s njim davala vidljivu i trajnu sliku o vrsti, značenju i težini počinjenog kaznenog djela. Npr. žigosanje crkvenim ključem onoga koji je okrao crkvu, a krivotvorenim novcem krivotvoritelja. „Kazan osmudjenja služi pravosudju protiv tata, razbojnika, preljubnika, krivotvorca novca ili listine, potvornika (klevetnika) itd. , dakle je kazan za sramotne proste hudobe. Kod nas se žig, kad god se na to sudi, udara svagda na čelo ili lice, ali i nos. Uvijek je s tim spojena tjelesna kazan šibanja ili bijenja, a obično i izgon.“⁸⁶ Utisnuti žig na vidljivom mjestu tijela osuđenika očito je, u slučaju izгона kao popratne kazne, bio jedan od svima vidljivih i očitih zapreka osuđeniku ako bi se pokušao vratiti u mjesto iz kojeg je izgnan.

Riječki statut iz 1530. g. (glava 19. prve knjige) također propisuje zabranu i kaznu u slučaju utjecaja građana na člana Velikog vijeća davanjem mita ili nagovaranjem te primanjem mita, dakle zlouporabom položaja i ovlasti od strane člana Vijeća, prilikom izbora člana Vijeća ili gradskog službenika. U slučaju kršenja ove zabrane počinitelj (koji nije član Vijeća) bi bio kažnjen novčanom kaznom od 5 malih libri ili kaznom zatvora u trajanju od petnaest dana, a počinitelj (član Vijeća) na izbacivanje iz Velikog vijeća i svih službi na vrijeme od tri godine.⁸⁷ Dakle, za ovo kazneno djelo koruptivne naravi, Statut je propisivao odgovarajuće sankcije za oba počinitelja, s time da je za počinitelja – člana Vijeća, bila propisana posebna sankcija u vidu izbacivanja iz Vijeća i nemogućnosti obnašanja člana u istom, ali i nemogućnost preuzimanja i drugih službi na vrijeme od tri godine. Ova sankcija bila je predviđena Statutom kao samostalna, no gledano iz današnje perspektive ista bi se mogla izreći kao sporedna kaznenopravna sankcija (sigurnosna mjera) uz glavnu kaznu.⁸⁸

⁸³ Usp. ibidem, 866.

⁸⁴ Mažuranić, Vladimir. Prinosi za hrvatski pravno – povjestni rječnik. Zagreb : JAZU, 1908-1922. Str. 495. - 496.

⁸⁵ Ibidem, str. 106.

⁸⁶ Usp. ibidem, str. 107.

⁸⁷ Galiot, M, op. cit. , str. 1164. - 1165.

⁸⁸ Ibidem, str. 1165.

Međutim, s obzirom na svoje bitne karakteristike kao što je prestanak službe i nemogućnost odnosno zabranu njenog stjecanja na određeno vrijeme, kao posljedicu upravo osude za određeno kazneno djelo, ova sankcija očito podsjeća i na pravnu posljedicu osude kakve se danas propisuju. Uz ovu, u svjetlu navedene problematike, značajna je odredba Statuta o reviziji primanja satnika (ondašnjeg glavnog policajca) po isteku njegova mandata. Ako bi se utvrdilo da je satnik zadržao novac ili što god od grada, satnik je to morao vratiti. Kazna se kretala u iznosu od 4 soldina po libri, a ako bi se oglušio o odluci o kazni, satnika se moglo izvanredno otpustiti iz službe te njegovu imovinu staviti na javnu dražbu (ako dražba ne bi uspjela, imovina bi trebala pripasti komuni).⁸⁹ Ova odredba predviđa i odgovarajuće pravne posljedice u vidu gubitka službe, te imovinske naravi ako kažnjeni ne bi vratio ono što mu pravno ne pripada i ako ne bi isplatio izrečenu kaznu.

Constitutio Criminalis Carolina (Zakonik Karla V) iz 1532. g. , kao jedan od najznačajnijih spomenika kasno srednjovjekovnog kaznenog prava i za Hrvatsku s obzirom na državnu povezanost s Habsburškom krunom od 1527. g.⁹⁰, prema propisanim kaznama vrlo strog, sadrži i odredbu o sramotnoj kazni (infamija) i progonstvu. Tako npr. u čl. 123. za kazneno djelo „podvođenja i pomaganja u preljubu“ bile su, ovisno o konkretnim okolnostima i savjetima poznavalaca prava, predviđene sljedeće kazne: progonstvo iz zemlje, vezivanje uz sramotni stup, odsijecanje ušiju, šibanje ili druge kazne. A za podizanje narodne bune, s obzirom na težinu okolnosti počinjenja, bila je moguća kazna odsijecanja glave ili šibanja i progonstva iz zemlje što se vidi iz čl. 127.⁹¹

Benedict Carpzov u svom poznatom djelu *Practica nova imperialis Saxsonica criminalium*⁹² također navodi infamiju kao jednu od bitnih posljedica osude, poradi koje osuđenik gubi ugled, čast i povjerenje društva u potpunosti pa zbog toga ne može preuzimati odnosno obavljati nikakve javne dužnosti. Infamija bi, kao posljedica osude, slijedila: smrtnu kaznu, tjelesne kazne, sakaćenje, ali ne i npr. kaznu izгона.

U 18. stoljeću dolazi do utemeljenja škole prirodnog prava i prosvjetiteljstva najprije na idejnoj osnovi poznatih tadašnjih autora (Montesquie, Voltaire, Rousseau, Beccaria), a potom iste ideje, tijekom tog stoljeća i osobito prema njegovu kraju, bivaju sve više implementirane u zakonodavne okvire toga vremena. Iako se prosvjetiteljstvo veoma kritički odnosilo prema tada postojećem sustavu kazni i osobito načinu njihova izvršavanja značajno se zalažući za humanizaciju istih, kazne časti ili infamije bivale su i dalje na određen način opravdane i poticane od autora prosvjetiteljstva.

Tako npr. Montesquieu u svom djelu „O duhu zakona“ iz 1748. g. navodi: „Slijedimo prirodu koja je ljudima kao bič dala stid i neka najveći dio kazne bude infamija što se trpi kazna“.⁹³ Očito je i jasno kako citirani autor ovdje govori o infamiji ili sramu u vidu

⁸⁹ Ibidem, str. 1166.

⁹⁰ Cvitanović, Leo. Svrha kažnjavanja u suvremenom kaznenom pravu. Zagreb : Hrvatsko udruženje za kaznene znanosti i praksu; Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, 1999. Str. 110.

⁹¹ Ibidem, str. 112.

⁹² Carpzov, Benedict, *Practica nova imperialis Saxsonica criminalium*, Pars 3, 6. izdanje. Wittebergae, 1670. Str. 285. – 292.

⁹³ Montesquieu. O duhu zakona : tom prvi. Zagreb : Demetra, 2003. Str. 94.

indirektne kazne koja svojom snagom, značajem i više – manje dugotrajnim posljedicama po osobu osuđenika kao da natkriljuje i stavlja u drugi plan primarno izrečenu i izvršenu kaznu, što se, gledano iz današnje perspektive, može označiti kao određena i vrlo neugodna pravna posljedica osude. Isti autor, obrazlažući svoje stajalište da strogost kazne nije i nužni garant njezine učinkovitosti, navodi upravo infamiju koja, po njemu gledano iz pozicije osuđenika, kao dugotrajna sramota i uništen ugled osobe može imati mnogo veći učinak i od naoko mnogo teže kazne. S tim u svezi on uzima kao primjer tada očito aktualno kazneno djelo odmetništva (vojni dezerteri) te ističe: „Za naših je dana odmetništvo vrlo učestalo; za odmetnike bi ustanovljena smrtna kazna, no odmetništvo se nije prorijedilo. Razlog je tomu posve prirodan; vojnik, vičan svakdašnjemu izlaganju svog života, prezire ili si umišlja da prezire opasnost. Navikao je da svakim danom strahuje od sramote; trebalo je stoga ostaviti jednu kaznu zbog koje bi se za života nosila ljaga. Kaznu se kanilo povećati, a u stvari bijaše umanjena“.⁹⁴

Cesare Beccaria u svojoj knjizi „O zločinima i kaznama iz 1764. g. na određenom mjestu se također osvrće na pitanje infamije kao kazne za kaznena djela protiv časti i ugleda (kleveta, uvreda) te navodi: „Osobne nepravde i protivne poštenju, to jest onomu pravednomu dielu štovanja, što ga je svaki građanin vlastan tražiti od ostalih, moraju se kazniti infamijom. Ova infamija jest znak javnog negodovanja, koja lišava okrivljenog javnog poštovanja, povjerenja domovine i onog kao bratimstva koje udahnjuje društvo svojim članovom.“⁹⁵ Prema njemu infamija je svojevrsna stigma koja osuđenika lišava časti, ugleda, povjerenja te bliskosti života s drugim članovima njegove društvene zajednice. Citirani autor na istom mjestu navodi i svoja stajališta kako se infamija, kao kazna koju zakon propisuje, mora temeljiti na moralu te etičkim načelima određenog društva. Autor također objašnjava i svoja stajališta o tome kada se infamiju ne bi trebalo primijeniti odnosno o ograničenjima njezine primjene.⁹⁶

Constitutio Criminalis Theresiana (Kazneni sudski red Marije Terezije – CCT) iz 1768. g. jest Zakonik koji, iako je nastao u vrijeme kada su progresivne ideje prosvjetiteljstva bile već veoma dobro poznate kako u opće intelektualnim tako i u pravničkim krugovima druge polovice 18. stoljeća, može se s pravom smatrati jednim od posljednjih srednjovjekovnih zakonskih kaznenih izvora. Naime, ako se poneka prosvjetiteljska ideja (npr. stvaranje jedinstvenog pravnog sustava na čitavom državnom području poradi pravne sigurnosti i jednakosti svih pred zakonom) i može nazrijeti, više je to sekundarna pojava temeljnih, doduše prosvjećenih, no ipak centralističko – apsolutističkih tendencija vladara, nego stvarno nastojanje ka modernizaciji kaznenopravnog zakonodavstva u duhu ideja novog doba. Ovo je osobito očito u pogledu propisanog sustava kazni gdje, iako se u cilju istih uz ostalo navodi i popravljjanje počinitelja, u sadržaju i načinu izvršavanja uglavnom prevladavaju srednjovjekovni principi. Glede pravnih posljedica osude one se, naravno još uvijek, naziru kroz kazne časti (sramoćenje – infamija), ali i drugih kazni (žigosanje, progon), s ciljem stigmatizacije osuđenika i nemogućnošću pristupa određenim funkcijama, ali i značajno

⁹⁴ Ibidem, str. 93. - 94.

⁹⁵ Beccaria, Cesare. O zločinima i kaznama. Zagreb : tisak dioničke tiskare, 1889. Str. 81.

⁹⁶ Usp.,Ibidem

otežavanje ostalih odnosa. Kao očiti primjer navedenog mogu se istaknuti i određene odredbe Theresiane. Takve su „kazne javnog sramoćenja“, koje su se mogle izreći samo kao sporedne, no Theresiana ih uvrštava među tjelesne, budući da je njihovo izvršenje bivalo neposredno na tijelu osuđenika, a posljedice su se manifestirale u osramoćenju istog: zatvaranje u klade na stratištu ili ispred crkve, postavljanje na binu ili klupu srama, vezivanje za stup srama sa ukradenim predmetom ili bez njega, sa ili bez natpisa s naznačenim zločinom i izrečenom kaznom, zatvaranje u duševnu bolnicu. Kazna osramoćenja je mogla biti izrečena u zakonom određenim slučajevima ili bilo kad, po slobodnoj ocjeni suda, a zabranjuje se u slučajevima manjih zločina, kada bi isto znatno utjecalo na čast počinitelja s daljnjim negativnim posljedicama na njegovu egzistenciju. No i tada je mogla biti izrečena, ako za to postoje značajni razlozi (CCT VI/8).⁹⁷ S obzirom na okolnost da je sud postojanje „značajnih razloga“ mogao procjenjivati arbitrarno u svakom pojedinom slučaju i ova se kazna, dakle, mogla izricati praktično uvijek. Kazna „lišenja časti“ obavezno se izricala za sva najteža kaznena djela ili onda kada je, bilo CCT bilo zakon određene pokrajine u okviru carstva, izričito propisuje za određeno kazneno djelo, kao i onda kada to sud konkretno ocijeni potrebnim. Kazna je morala biti obuhvaćena konkretno izrečenom presudom (CCT X/1-5), a posljedica iste je da osuđenik postaje nepodoban za preuzimanje i obavljanje određenih poslova ili ne može koristiti neka svoja prava.⁹⁸ Lišenje časti je imalo sljedeće zakonske posljedice: ako je osuđenik pogubljen ili je umro nakon osude na kaznu lišenja časti, umro je kao „besčastan“ i ime mu je brisano iz matičnih knjiga i zemljišnih knjiga, a ako je ostao živ nakon osude, lišen je počasnih zvanja, službi ili građanskih prava ili ih nije mogao steći, nije mogao biti član, „udruženja časnih ljudi“ (npr. član ceha), nije mogao ostaviti oporuku niti je mogao nasljeđivati, a nije mogao niti svjedočiti na sudu (CCT X/ 7).⁹⁹ Kao što se jasno vidi Theresiana je, kao posljedice izrečenih kazni časti, propisivala vrlo teške pravne posljedice na širokom osobnom i pravnom području osuđenika i posthumno i za njegova života, uslijed kojih je isti bivao lišen počasnih zvanja odnosno članstava, te ih nije mogao stjecati, građanskih i nasljednih prava te prava da bude osoba od javnog povjerenja (nemogućnost svjedočenja). U posthumnu kaznu časti može se ubrojiti i prikivanje ruke na stup srama, nakon izvršenja smrtne kazne (CCT V/4).¹⁰⁰ Međutim, Theresiana je propisivala i mogućnost vraćanja izgubljene časti, što se može smatrati, iz današnje perspektive, vrstom rehabilitacije osuđenika s povratom časti, ali i prava koja je slijede kao i nemogućnošću daljnjeg uzimanja u obzir prijašnjeg počinjenja kaznenog djela. Isto je bilo moguće na dva načina:

1. Milošću cara, putem specijalnog „pisma časti“ (Ehrenbrief), a što je bila neophodna pretpostavka da osuđenik ponovo bude podoban za počasna zvanja, službe i sl. koja su navedena u CCT X/7.
2. Općim načinom stjecanja časti, koji je nastupao po sili zakona nakon izdržane kazne (osim kod protjerivanja iz zemlje) o čemu je sud bio obavezan izdati potvrdu. Djelovanje istog se očitovalo u tome da se osuđenik nakon izdržane kazne mogao

⁹⁷ Feješ, Ištvan. *Constitutio Criminalis Theresiana – sistem kazni* // Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu, 2/2009. Str. 250. - 251.

⁹⁸ Usp, *Ibidem*, str. 252. - 253.

⁹⁹ *Ibidem*, str. 253.

¹⁰⁰ *Ibidem*, str. 248

vratiti u svoju zajednicu, poslovima i sl. te mu se nije moglo predbacivati počinjenje kaznenog djela, dakle više nije mogao snositi pravne posljedice osude, osim u slučaju ponovnog stjecanja počasnih zvanja („pismo časti“) (CCT X/11).¹⁰¹

Specifičnost Theresiane u svezi kazni časti je i u tome što je propisivala kako je beščasnost mogla proizaći i iz samog djela, kada zakon inače ne propisuje gubitak časti kao sankciju, ali po shvaćanju uglednih i časnih ljudi izvršeno djelo je loše, štetno, a tko takvo djelo izvrši štetna je osoba (CCT X/ 14).¹⁰² Iako se i ovdje kazna časti mogla izreći isključivo presudom, sama činjenica da se ista mogla izreći iako nije bila propisana zakonom za određeno kazneno djelo s time da je opravdanost njenog izricanja ovisila o shvaćanju „uglednih i časnih ljudi“, dakle arbitrarno, očit je i ovdje visok stupanj pravne nesigurnosti za okrivljenika s potencijalno teškim pravnim posljedicama po njegove ukupne pravne i životne odnose.

Od kazni koje također za sobom povlače trajne posljedice Theresiana je propisivala i žigosanje usijanim željezom na leđima osuđenika. Ova kazna, iako primarno tjelesna, imala je za cilj trajniju posljedicu, a ta je da se ovako stigmatiziranom i (iz zemlje ili svih nasljednih zemalja Krune) protjeranom osuđeniku onemogućiti povratak. Zakonik je propisivao i skraćeniice pokrajina iz kojih bi osuđenik bio protjeran te koje su se u obliku usijanog žiga utiskivale osuđeniku. Ipak se, u svrhu kakve – takve zaštite budućeg života osuđenika, žigosanje nije primijenjivalo ukoliko je osuđenik bio protjeran samo iz određenog mjesta (CCT VI/4)¹⁰³ Glede samog „proganjanja“ valja istaknuti kako je isto moglo biti izrečeno i primijenjeno prema osuđeniku koji je već izdržao kaznu za ranije počinjeno kazneno djelo kao svojevrsna pravna posljedica osude. Tako se proganjanje iz određenog mjesta moglo izreći i kad bivši osuđenik nije počinio nikakvo novo kazneno djelo, nakon što je izdržao kaznu za ranije počinjeno kazneno djelo, ali je njegovo prisustvo u naselju gdje je izvršio to djelo, iz raznih razloga nepoželjno (CCT VI/11).¹⁰⁴ Iz današnje perspektive, u posljedičnom smislu, vrlo apsurdnom i kontroverznom se doima odredba Zakonika prema kojoj tjelesna kazna sakaćenja (samostalno) treba imati za cilj „popravljanje osuđenika“ pa je ne treba izvršavati tako da ostavlja trajne posljedice kao kod izvršenja smrtne kazne s pooštrenjem, kako se ne bi počinilo daljnje zlodjelo (CCT VI /5).¹⁰⁵ Kako je moguće, u cilju popravljanja, nekoga trajno osakatiti, a da isto nema trajne fizičke i psihičke posljedice, odnosno da ne bude daljnje zlodjelo, bilo je jasno samo autorima ove fantastične odredbe.

Constitutio Criminalis Josephina (Opći zakon o zločinima i njihovom kažnjavanju Josipa II.) iz 1787. g. jest Zakonik koji se, za razliku od Theresiane, temeljio isključivo na prosvjetiteljskim idejama novog doba što se značajno manifestiralo na počinjena kaznena djela i njihove posljedice, budući da se ista više nisu smatrala narušavanjem pravila metafizičkog autoriteta, već isključivo povredama pravnih propisa države, što je u potpunosti u skladu s poimanjima škole prirodnog prava čije su zasade u samoj biti prosvjetiteljstva. Sramotne kazne (infamija) zadržane su i u ovom Zakoniku, a sastojale su se u javnom

¹⁰¹ Ibidem, str. 253.

¹⁰² Ibidem

¹⁰³ Ibidem, str. 249.

¹⁰⁴ Ibidem, str. 252.

¹⁰⁵ Ibidem, str. 249.

izlaganju ruglu okovanog osuđenika na uzdignutom postolju ili klupi, na mjestima na kojima se okuplja veći broj ljudi. Javno izlaganje trajalo je tri dana uzastopce po sat vremena, a počinitelj je oko vrata imao pločicu na kojoj je bilo naznačeno kazneno djelo za koje je kažnjen (I,§33.). Svrha ove kazne, koja se mogla primjenjivati kao glavna ili sporedna, bila je zastrašivanje ostalih i odvrćanje od počinjenja istog ili sličnih kaznenih djela (generalna prevencija), te upoznavanje s identitetom počinitelja.¹⁰⁶ Ova javna kazna se prije samog izvršenja najavljevala, kako bi joj nazočio što veći broj ljudi. Kao svojevrsna sramotna kazna moglo se smatrati i javno metenje ulica dvojice lancima povezanih osuđenika ili s kraćim okovima na nogama,¹⁰⁷ te javno objavljivanje sa svrhom društvene stigmatizacije počinitelja. Ova kazna mogla se izreći samo kao nuzkazna uz glavnu, a sastojala se u javnom čitanju osude od strane suca pred općinstvom, izlaganju letaka s podacima o počinitelju (ime i detaljan opis izgleda) i kaznenom djelu i sl. Prema Zakoniku mogla se izreći uz glavnu kaznu kod npr. osude za kazneno djelo zlouporabe službene dužnosti za koje je kao glavna kazna bila propisana teška tamnica (I, §§ 58. i 60.).¹⁰⁸ Osim javne stigmatizacije počinitelja osobito negativna pravna posljedica zasigurno se sastojala u trajnom gubitku mogućnosti obavljanja javne službe. Kao nuzkazna za određena kaznena djela mogla se, pripadniku plemićkog staleža, izreći i kazna gubitka plemstva koja se sastojala u gubitku svih prava i sloboda koja su proizlazila iz tog statusa. Uz izričitu napomenu kako isto neće imati nikakvih učinaka u odnosu na ženu i djecu osuđenika (I, § 38.).¹⁰⁹ Ova se odredba može smatrati progresivnom i u duhu prirodnog prava jer se istom sprječava da negativne pravne posljedice osude prijeđu i na obitelj osuđenika, dakle one koji nemaju veze s počinjenim kaznenim djelom (načelo individualizacije kazne). Posebna vrst pooštrenja kazne dugotrajne tamnice s vidljivim trajnim posljedicama, koja se izricala teškim i osobito opasnim delikventima, bilo je javno žigosanje i to utiskivanjem znakova vješala na oba obraza osuđenika. Svrha je istog bila u lakšem prepoznavanju i hvatanju osuđenika u slučaju bijega. U slučaju osude na tamnicu kraćeg trajanja za lakša kaznena djela, ovo pooštrenje nije se smjelo primijeniti čime se htjela izbjeći trajna stigmatizacija osuđenika i omogućiti mu lakše uklapanje u svakodnevni život nakon izdržane kazne.¹¹⁰ Ova se odredba također može smatrati progresivnom budući da uključuje stav o potrebi olakšavanja postpenalnog života osuđenika, a što je, pored ostalog, u osnovi i današnjeg shvaćanja svrhe kažnjavanja. Pooštrenje kazne žigosanjem bilo je predviđeno za osuđenika stranog državljanina koji je bio osuđen i na izgon iz zemlje. Ono se provodilo utiskivanjem skrivenog užarenog žiga u obliku vješala na trupu ispod lijevog ramena (I,§39.). Ova odredba imala je za cilj spriječiti povratak nepoželjnog stranca – osuđenika koji se, pod prijetnjom kazne batina, nije smio vratiti u zemlju Monarhije (zločin protiv urednog vladanja), neovisno o neporočnosti kasnijeg života¹¹¹ (II, §§ 81. i 82.). Jedna od iznimno teških pravnih posljedica osude prema Josephini zasigurno je ona kod osude na kaznu okova te najoštriju i tešku tamnicu. Pravne posljedice su se sastojale u nemogućnosti oporučnog raspolaganja osuđenika svojom imovinom. Naredba je izrijeком odredila kako su

¹⁰⁶ Usp. Cvitanović, Leo. Pastović, Dunja, op. cit., str. 877.

¹⁰⁷ Ibidem, str. 876.

¹⁰⁸ Ibidem, str. 878.

¹⁰⁹ Ibidem

¹¹⁰ Ibidem, str. 877.

¹¹¹ Ibidem, str. 878.

sve izjave posljednje volje koje je počinitelj učinio nakon uhićenja, a prije izrečene osude, nevažeće (I, § 29.). Važno je naglasiti kako su se ove posljedice odnosile samo na oporučno nasljeđivanje, ne i zakonsko. Prema tome, nasljednici osuđenika nisu ostajali bez nasljedstva, već su imali pravo na zakonsko nasljeđivanje. Ovo je također očiti primjer tendencije ka individualizaciji kazne i njenih pravnih posljedica samo u odnosu na osuđenika. Svojevrсна rehabilitacija prava oporučnog raspolaganje osuđenika nastupala je nakon izdržane kazne pa su od tada zadobivale pravnu valjanost one oporuke koje je bivši osuđenik sastavio prije uhićenja i nakon izdržane kazne. Umre li tijekom izdržavanja kazne, oporuka je i dalje bila nevažeća jer osuđenik u trenutku smrti nije imao sposobnost oporučnog raspolaganja. Ako je osuđenik preživio, po izdržanoj kazni, vraćala mu se cjelokupna imovina, odnosno sva prava koja su proizlazila iz nje (I, § 37.).¹¹² Važna pravna posljedica osude u odnosu na osuđenika bila je i ona o privremenom oduzimanju prava plodouživanja za vrijeme izdržavanja kazne. Pritom je izriječno određeno da će sudskim putem biti utvrđeno odgovarajuće uzdržavanje za ženu i djecu, dok će ostatak financijskih koristi i plodova služiti za namirenje troškova izdržavanja kazne (I, § 36.).¹¹³

Codex poenalis de criminibus Franje I od 3. rujna 1803. pod hrvatskim nazivom „Skupozakonik illiti naredbe cesarske kraljeve varhu zlocinstva i pedipse odredjene protiva zlocinczem“, u čl. 23. propisuje pravne posljedice osude za kaznena djela kod kojih bi počinitelju bila izrečena smrtna kazna ili kazna teške ili osobito teške tamnice „Kadase jedan Zlocinacz odsugiuue, olli nasmart, olli na teske, olli priteske pedipse Tamnicze, dolli imenovani tvori slide od takove odsude u kripost ovoga Zakona...“¹¹⁴ (st: 1, 2, 3.). Tako prema st. 1. navedenog članka, ako bi na neku od navedenih kazni bio osuđen pripadnik plemićkog staleža, član Sveučilišta ili pripadnik vojske, nakon što bi mu bila izrečena presuda, izgubio bi sve povlastice, prednosti, privilegije (milosti, blagodarja) i sl. koja proizlaze iz tog statusa te bi mu ime bilo brisano iz svih javnih evidencija u kojima bi bilo upisano (...dachie gnegovo imme od plemichia, Bana, Vlastelina, uput pomarsceno ostati na rolu, olli Jmeniku od svake skupstine, a kojubise gnegovo imme nalazilo upiscano.), a pripadnik vojske vojni čin i odlikovanja (nadaregna).¹¹⁵ U stavku 2. istog članka propisan je za osuđenog plemića na neku od gore navedenih kazni, kao pravna posljedica, gubitak plemićkog imena, statusa i svih povlastica u svezi s tim (...da ostaje svucen od plemenitogha immena, i plemenitstva Gosposkogha; i sviju suvisce vlastitosti, koje gledaju gnegov kip, i drugha nadaregna, kojase po adetu, iliti obicaju ovih Basteniskih Darxava, Vlasteli pristoje).¹¹⁶ U stavku 3. propisane su pravne posljedice osude u vidu nemogućnosti preuzimanja dužnosti, sklapanja pravnih poslova te oporučnog raspolaganja, a koje nastupaju od objavljivanja presude pa sve do prestanka izdržavanja kazne, a što je moglo biti i doživotno (...Od dneva u komuse prostie krivicuzu odsuda, i tia doklen bude ista napridovati, nemoxe on primiti nase kakvu duxnost; nitimuje dopusteno ista zakonito odredit dokje xiv, ni na istomu skoncagnu svogha xivota naj posledgnu vogliu ispuniti, ostavugliajuchi Stogod, olli

¹¹² Ibidem, str. 879.

¹¹³ Ibidem

¹¹⁴ Battara, Antonio Luigi. Skupozakonik illiti naredbe cesarske kraljeve varhu zlocinstva i pedipse odredjene protiva zlocinczem. Zadar : U Utistaoniczi olliti stamparij Antona Luigia Battare, Zadar, 1804. Str. 25.

¹¹⁵ Usp. Ibidem, str. 25. - 26.

¹¹⁶ Usp. Ibidem, str. 26.

Za xive, olli za martve.).¹¹⁷ U nastavku odredbe istog stavka jasno se manifestira volja tadašnjeg zakonodavca da pravne posljedice osude uistinu budu posljedice te da se ne odnose na određena zakonita raspolaganja koja je osuđenik izvršio prije osude (Akoje pak pria svoje odsude immao koju duxnost, i odredja Stojje, hottia po putu od Zakona, moxe tada uzdarxat svoju jakost gnegova naredba.).¹¹⁸ U svezi problematike pravnih posljedica osude, tj. pravnog ograničenja njihovog poimanja i djelovanja, u okviru ovog Zakonika valja izložiti i odredbu članka 24. koji propisuje: „U kripost ovogha Zakona, jedan Zlocinacz negubi po primglienoj odsuddi, rukotvorre, olli zanate koje posiduje i zato izgovarajuchimu odsuddu, istom nemorese gnemu ukinuti moguistvo dillovagna svogha zanata, nitiga svlaciti, od Gragianine vlasti: Akobi pak otkriose koji uzrok pravi, zakoi potla negoje izvarscia svoju odsuddu, olliti condanu, nehimuse mogla dopustiti recena dillovagna parvogha gnegova Zanata, tada, poklemuse ocituje odsudda, immase uzrok the zaprike onnoj obblasti povidit, kojeise ossobitim nacinom pristoji dopustiti, olli zabraniti dilovagne rukotuoria“.¹¹⁹ Osobitost citirane odredbe je u tome što isključuje mogućnost oduzimanja prava obavljanja zanata osuđeniku izravno osuđujućom presudom jer isto, po izričitoj odredbi, ne može biti niti izravna pravna posljedica osude. Međutim, ako bi kazneni sud otkrio kakvu okolnost na strani osuđenika, koja bi predstavljala rizik za valjano obavljanje njegova obrta nakon odslužene kazne, tada bi se o toj okolnosti imalo izvijestiti tijelo, različito od kaznenog suda, nadležno za navedenu obrtničku djelatnost osuđenika te procjenu opasnosti za zakonito obavljanje obrta i donošenje odluke o eventualnoj zabrani. Ovo bi se moglo uzeti kao intencija tadašnjeg zakonodavca u smislu razgraničenja odgovarajućih pravnih područja odnosno da postpenalni život osuđenika, u smislu ukupne pravne odgovornosti, ne bude ovisan isključivo o osuđujućoj presudi kaznenog suda, već da u istom aktivno sudjeluju i druga ne kaznena tijela tj. nositelji građanskih vlasti. Moguće je da je zakonodavac, u kreiranju navedene odredbe, imao u vidu i budući postpenalni život osuđenika kojemu, u svrhu reintegracije u društvo, koja nužno presumira i poslovnu tj. financijsku stabilnost, istu treba olakšati isključenjem izravnog djelovanja pravnih posljedica osude te dajući mogućnost drugim tijelima da prema vlastitim ne kaznenim kriterijima procijene potencijalnu opasnost osuđenika i s tim u svezi donesu meritornu odluku. Ova odredba u značajnoj je mjeri slična odgovarajućoj odredbi Zakona, izlaganje o kojemu slijedi.

3.2. Pravne posljedice osude u Hrvatskoj od 1852. godine do danas

Devetnaesto stoljeće, odnosno njegova druga polovica, u razvoju instituta pravnih posljedica osude ima veliki značaj zbog toga što tada dolazi do zakonodavnog uspostavljanja pravnih posljedica osude u onom obliku, karakteru i značaju kakav je poznat i danas. Naime, razvoj kaznenopravne znanosti, shvaćen u najširem smislu, te svih znanstvenih disciplina koje joj gravitiraju, kao i razvoj znanosti općenito (u duhu pozitivizma 19. stoljeća), očito je

¹¹⁷ Ibidem, str. 26. – 27.

¹¹⁸ Ibidem, str. 27.

¹¹⁹ Ibidem

ostavio traga i glede ovog pravnog instituta što je dovelo do napuštanja dotadašnjih kazni časti i osramoćenja (difamatio, infamia) kao suviše arhaičnog rudimenta nekadašnjih vremena, te uspostavljanja nove paradigme u traženju načina da se s jedne strane onemogućí pristup obnašanju odgovarajućih dužnosti za to neprikladnim osobama, ali bez neposredne i javne difamacije popraćene više – manje trajnom stigmatizacijom s negativnim djelovanjem glede ostvarenja specijalnopreventivnih ciljeva.

Kazneni zakon o zločinstvima, prestupcima i prekršajima iz 1852. g. prvi je zakon koji pravne posljedice osude normira u skladu s navedenim suvremenim tendencijama te ih naziva „zakonitim posljedicama osude“. Ovaj Zakon značajan je i po tome što je, na području Hrvatske, uz niz izmjena i dopuna vrijedio relativno dugo (sve do 1930. g.), te je na taj način za dvanaest godina nadživio Austro – Ugarsku Monarhiju iz koje je potekao. Navedeni Zakon značajan je i po tome što je njegovim integralnim dijelom postao i Zakon o posljedicama kaznenih osuda i kazni (od 10. lipnja 1890. g.) kao prvi zakon u Hrvatskoj koji je u potpunosti (što je vidljivo iz naslova) zakonodavno uređivao ovu pravnu materiju. Glede normiranja pravnih posljedica osude KZ-a iz 1852. valja osobito istaknuti odredbe čl: 26., 27. i 30. Tako pod naslovom „Zakonite posljedice svake osude izrečene radi kakova zločinstva“ ; Sa svakom osudbom radi kakova zločinstva skopčane su po zakonu posljedice sljedeće:¹²⁰ u čl. 26. st. 1. propisuje se: gubitak svih ovozemnih i inozemnih redova (pripadnost društvima osobito zaslužnih osoba npr. različiti viteški redovi), građanskih i vojnih počasti, svih javnih titula i akademskih stupnjeva i dostojanstva te gubitak prava na stjecanje ili povrat istih bez carskog odobrenja, nemogućnost obnašanja uredništva u tiskovinama, gubitak svakog javnog ureda ili službe uključujući i ona u obrazovnom sustavu te nemogućnost stjecanja istih bez posebnog carskog odobrenja, kod gubitka svećeničke službe trajne nemogućnosti obnašati istu osim uz osobito carsko odobrenje, gubitak mogućnosti obavljanja sudačke, odvjetničke te javnobilježničke dužnosti te upravnih ovlasti i sposobnosti zastupanja stranaka pred tijelima javnih vlasti, oduzimanje zakonski priznatih mirovina, opskrba, pomoći i sl.¹²¹ Temeljem ove zakonske odredbe nedvojbeno je jasno kako navedene pravne posljedice osude nastupaju po sili zakona trenutkom izricanja osuđujuće presude, pa time njihov nastup i djelovanje nije u sudskoj nadležnosti. Isto tako, iz određenih dijelova navedene odredbe, razvidna je i mogućnost rehabilitacije u vidu prestanka štetnih učinaka pravnih posljedica osude, ali uz poseban uvjet, a to je bilo carsko odobrenje. U stavku 2. navedenog članka propisano je i kako negativne posljedice osude za kazneno djelo, koje bi bile propisane propisima koji uređuju neka druga pravna područja („ ...propisah građanskih, političkih i crkvenih...“), ostaju na snazi.¹²² Na ovaj način jasno je definirana razlika između kaznenopravne i ostalih vrsta pravne odgovornosti osuđenika zbog počinjenog kaznenog djela, a time i različitost kaznenih od drugih pravnih posljedica za isto kazneno djelo. Članak 27. propisuje pravne posljedice osude (koje slijede uz one iz čl. 26.) kada bi osuđeniku bila izrečena smrtna kazna ili kazna teške tamnice: „Zakonite posljedice kazni smrtna i teške tamnice“¹²³. Naime, ako je osuđenik

¹²⁰ Kazneni zakon o zločinstvima, prestupcima i prekršajima od 27. svibnja 1852. s naknadnim zakonima i naredbama / uređio Stjepan Kranjčić. Zagreb : Tisak i naklada Knjižare L. Hartmana (Kugli i Deutsch), 1890. Bilješka na str. 24.

¹²¹ Usp. Ibidem, bilješka, str. 24. – 24a.

¹²² Usp. Ibidem, bilješka, str. 24a.

¹²³ Ibidem

plemić (t. a) tada (uz čl. 26.) još gubi i plemstvo, a u svakom slučaju (t. b) za svo vrijeme trajanja vremenske kazne ne može pravovaljano sklapati pravne poslove kojima na sebe preuzima pravnu odgovornost, niti oporučno raspolagati. Međutim, njegovi pravni poslovi i očitovanja volje izvršeni prije osude nisu gubili na pravnoj snazi.¹²⁴ Iz druge rečenice odredbe t. b evidentno je kako je tadašnji zakonodavac ograničio učinke pravnih posljedica osude na samo ona djelovanja osuđenika učinjena nakon izricanja presude, što je u potpunosti u skladu s prirodom i ciljem pravnih posljedica osude u suvremenom smislu, kako bi one uistinu mogle biti posljedice osude za kazneno djelo, a ne i ograničavajuće okolnosti glede nekih valjanih pravnih postupaka osuđenika učinjenih prije osude. Također, i druga rečenica t. a upućuje na suvremenu tendenciju normiranja i djelovanja pravnih posljedica osude u smislu načela individualizacije istih kao i same kazne: „Nego taj gubitak tiče se samo njega samoga, dakle ni supruge mu, ni diece mu, koja budu rođena prije osude kaznene“.¹²⁵ Dakle, sama osuda tako i njezine pravne posljedice pogađaju isključivo osuđenika, a ne i neke druge pa i njemu najbliže osobe. U članku 30. Zakon normira mogućnost gubitka obrta obrtniku ili brodaru osuđenom za kazneno djelo, ali ne kao pravnu posljedicu osude jer je takvom ne smatra, već kao mogućnost koja stoji u nadležnosti drugih tijela ovlaštenih za dodjeljivanje i nadzor nad određenom obrtničkom djelatnošću: „Ustanove radi gubitka kakova obrta, povelje brodarstvene, i povlastice, držati brod za uzkrajno brodarenje – Čl. 30. Gubitak obrta nije posljedica, već po zakonu skopčana sa zločinstvom; osudom se dakle kaznenom izreći nemože. Nego ako onaj, koi je radi zločina osudjen, obrt kakov imade, mora sud kazneni nakon proglašene osude priobćiti spis onoj vlasti, kojoj podielivanje takova obrta pristoji. Ako se toj vlasti pogibeljno uzvidi, dopustit zločincu, da nakon podnešene kazne prijašnji svoj obrt nastavi, imat će ona držeći se postojećih propisah, narediti da se zločincu obrt oduzme. Istomu postupku ima mjesta i onda, ako osudjenik imao povelju brodarstvenu ili povlasticu, držati brod za uzkrajno brodarenje. U ovakovu slučaju pripada osrednjoj pomorskoj vlasti izreći presudu na gubitak takove povlastice.“¹²⁶ Ove odredbe u skladu su sa suvremenim poimanjem i osobito načinom nastupanja pravnih posljedica osude, budući da ih niti danas kazneni sud svojom presudom ne izriče. Ako bi se obavljanje određene djelatnosti (obrtničke, brodarske) od strane osuđenika nakon odslužene kazne učinilo rizičnim, odluku o tome kazneni sud je dužan prepustiti drugom nekaznenom nadležnom tijelu. To tijelo će prema važećim propisima o obavljanju određene djelatnosti samostalno odlučiti ima li osnove osuđeniku dopustiti ili mu zabraniti obavljanje te djelatnosti. U takvim slučajevima pravne posljedice osude kao negativni učinci po osuđenika mogu, ali i ne moraju nastupiti, a o čemu kazneni sud svojom osuđujućom presudom ne odlučuje. To je sukladno i s današnjim neizricanjem pravnih posljedica osude osuđujućom presudom, već eventualno njihovo nastupanje na drugim pravnim područjima prepustiti sporednom zakonodavstvu i temeljem njega odlučivanju drugih nadležnih nekaznenih tijela.

Zakon o posljedicah kaznenih osudah i kaznih iz 1890. g. (10. lipnja 1890. „Sbornik zakonah i naredabah br. 50. god. 1890.), kao sastavni dio prethodno izloženog KZ –a iz 1852., uređuje materiju pravnih posljedica osude u okviru svojih osamnaest članaka. Tako

¹²⁴ Usp. Ibidem

¹²⁵ Ibidem

¹²⁶ Ibidem, str. 26.

navedeni Zakon u čl. 1. propisuje pravne posljedice osude za kazneno djelo „Sa svakom osudom zbog kakova zločinstva skopčane su za osudjenika po zakonu sliedeće posljedice“. To su: prestanak članstva u zajedničkom Ugarsko – hrvatskom državnom saboru te Saboru Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije; prestanak funkcije županijskog i općinskog zastupnika te porotnika i prisežnika; gubitak aktivnog biračkog prava za bilo koju od navedenih funkcija; gubitak prava obnašanja javnog, državnog, zemaljskog ili općinskog ureda, odnosno službe koju je osuđenik obnašao temeljem imenovanja, izbora ili odobrenja nadležnih tijela; gubitak prava na opskrbu koju daju navedeni uredi ili službe kao i onu koju dobiva temeljem obnašanja istih; gubitak prava obavljanja odvjetništva, javnog bilježništva te agenture dodijeljenog odobrenjem nadležnih tijela; gubitak nenasljednih javnih naslova te akademskih stupnjeva i dostojanstva, ovozemnih i prava nošenja inozemnih redova i odlikovanja; gubitak sposobnosti stjecanja unutar zakonskih rokova prava na urede, službe, zvanja, odlikovanja i dr. prethodno navedene kao i nemogućnost stjecanja pasivnog izbornog prava za neku od navedenih izbornih funkcija.¹²⁷ U čl. 2. Zakona navode se ograničenja mogućih nastupanja pravnih posljedica osude glede kažnjivih djela koje bi počinio zastupnik nekog od navedenih sabora, u smislu da osuđenik, unatoč osudi, ne bi izgubio mandat zastupnika ukoliko bi bio osuđen na kaznu slobode kraću od dvije godine za neko od, u istom članku navedenih, kažnjivih djela.¹²⁸ Ograničenja trajanja pravnih posljedica osude navode se i u čl. 5. gdje se, uz navođenje kaznenih djela i uvjeta, taksativno navode ona kod kojih pravne posljedice osude prestaju (što je iznimka od osnovnih odredaba u čl. 6. i 7.) odmah nakon što kazna bude odslužena, odnosno odmah nakon dobivenog pomilovanja (što zakon u pogledu pravnih posljedica izjednačuje s odsluženjem kazne).¹²⁹ Opća odredba o nastupanju pravnih posljedica osude u čl. 4. navodi kako iste nastupaju danom pravomoćnosti presude: „Posljedice kaznene osude ...počimaju danom, kojega je postala pravomoćnom“.¹³⁰ Ova odredba o nastupanju pravnih posljedica osude tek kada je okrivljeniku pravomoćnom presudom utvrđena krivnja i izrečena kaznenopravna sankcija, može se u potpunosti smatrati suvremenom budući da odgovara i pozitivnopravnom stajalištu aktualnog hrvatskog Zakona o pravnim posljedicama osude, kaznenoj evidenciji i rehabilitaciji (čl. 2. st. 2.).¹³¹ Glede prestanka djelovanja pravnih posljedica osude Zakon u čl. 6. navodi rokove (tri, pet i deset godina) istekom kojih prestaju i pravne posljedice.¹³² Prema čl. 7. ti rokovi počinjali su teći s odsluženjem kazne ili pomilovanjem: „Rokovi spomenuti u članku IV, počimaju teći, čim kazan slobode bude pretrpljena ili se uslijed pomilovanja pretrpljenom smatra.“¹³³ U čl. 8. navodi se kako se, u odnosu na izgubljena prava osuđenika zbog nastupa pravnih posljedica osude manifestira njihov prestanak: „Po izmaku rokovah spomenutih u članku V. I VI. nevraćaju se izgubljena prava. već se osudjeniku samo vraća sposobnost, da ih iznova steći može.“¹³⁴ S tim u svezi prestanak pravnih posljedica osude ne dovodi do retroaktivnog

¹²⁷ Usp. Kranjčić, Stjepan, op. cit., str. 24. – 24.a

¹²⁸ Ibidem, Čl. II. i članci na koje isti upućuje, str. 24.a

¹²⁹ Ibidem, čl. V. i članci na koje isti upućuje, str. 24.b – 24.c

¹³⁰ Ibidem, str. 24.b

¹³¹ ZOPPOKER čl. 2. st. „(2) Pravne posljedice osude nastupaju danom pravomoćnosti odluke kojom je počinitelj proglašen krivim za počinjenje kaznenog djela i kojom mu je izrečena kazna.“

¹³² Ibidem, čl. VI., str. 24.c

¹³³ Ibidem, čl. VII.

¹³⁴ Ibidem, čl. VIII.

vraćanja zbog istih, prethodno izgubljenih prava, već mogućnost da ih bivši osuđenik može ubuduće ponovno stjecati. Dakle, rehabilitacija bivšeg osuđenika je imala isključivo proaktivni karakter, npr. ako je osuđeniku zbog osude za kazneno djelo prestalo pravo obnašati funkciju gradskog ili županijskog zastupnika, prestankom pravnih posljedica osude ta mu se funkcija automatski nije vraćala, već se istom samo vraćalo pravo da je ponovno putem izbora može steći. Ovaj Zakon suvremen je i po tome što je, glede djelovanja pravnih posljedica osude, izvršio određena ukidanja i preinake na području tadašnjeg građanskog i obiteljskog prava u svezi instituta skrbništva. Naime, u čl. 12. st. 1. stoji „..., da će u svakom pojedinom slučaju štitnička ili skrbnička oblast, po vlastitoj razsudi, imati odlučiti o tom, hoće li kaznena koja osuda za osuđenika imati tu posljedicu, da dotičnik izgubi štitništvo ili skrbništvo, povjereno mu prije osude, ter da ni u buduće nebude više sposoban preuzeti ovakovo zvanje.“¹³⁵ Kroz ovakvu odredbu jasno se prepoznaje stajalište tadašnjeg zakonodavca u smislu prepuštanja odlučivanja o mogućim pravnim posljedicama osude drugim, nekaznenim tijelima, nadležnim i posebno stručno osposobljenim za odlučivanje o navedenom pitanju u svakom konkretnom slučaju. U navedenom smislu slična odredba je ona u čl. 12.: „Zakonom ovim nedira se u pravo javnih oblasti i korporacijah, da prema posebnim zakonom, karnostnim propisom ili ustanovam svojih štatutih izreku gubitak ili privremenu obustavu uredah, službah, zvanjah, obrtnih povlastih i pravah ili naslovah, častih i odlikovanjah povodom osudjenja sbog kažnjiva čina“.¹³⁶ Ova odredba pogotovo ističe tendenciju zakonodavca u smjeru naglašavanja autonomnog prava odlučivanja drugih nadležnih tijela, različitih od kaznenog suda, da u skladu s posebnim zakonima, drugim podzakonskim propisima i aktima kojima se pravno uređuje njihovo područje djelatnosti (iz današnje perspektive sporedno zakonodavstvo i propisi kojima se uređuju i pravne posljedice osude), odlučuju o nastupanju pravnih posljedica osude glede navedenog te također o trajnom ili vremenski ograničenom djelovanju istih. Time se naglašava suvremeni stav kako pravne posljedice osude (kao negativne za osuđenika) ne moraju nužno nastupiti na svim radnim i životnim područjima osuđenika, jer sva ona, po svom sadržaju, značaju i imanentnim im rizičima, nisu uvijek i nužno vezana za sadržaj i karakter počinjene kažnjive radnje. Stoga odluku o istom valja prepustiti nadležnim nekaznenim tijelima. Očito je tadašnji zakonodavac imao u vidu i suvremenu mješovitost pravne prirode pravnih posljedica kaznene osude koje, iako izviru iz te osude, svoje djelovanje manifestiraju na drugim, od kaznenog različitim, pravnim područjima. U smislu zakonskog ograničenja težine, djelovanja i trajanja pravnih posljedica osude valja istaknuti i odredbe čl. 11. i 14. Zakona; čl. 11.: „Dokidaju se usljed toga svi zakoni i sve naredbe, kojimi je u protuslovju s ovim zakonom određeno bilo doživotno trajanje bud kakovih štetnih posljedich, spojenih s osudom na kazan, ili kojimi su bile određene ine koje posljedice osim onih, koje su navedene u člancih I. i III. ovoga zakona“ ; čl. 14.: „Čim zakon ovaj stupi u kriepost, prestaju za sve osobe, osudjene prije toga roka one štetne posljedice, koje jih nebi bile mogle snaći po ovom zakonu.“¹³⁷ Iz ovih odredbi očituje se intencija zakonodavca da, unatoč priznavanju autonomnog prava drugim nadležnim tijelima da prema sporednom zakonodavstvu i podzakonskim aktima konkretno odlučuju o pravnim posljedicama osude, Zakon o posljedicah kaznenih osudah i kaznih bude lex

¹³⁵ Usp. Ibidem, čl. XII, str. 24.d

¹³⁶ Ibidem, čl. XIII

¹³⁷ Ibidem, čl. XI. i XIV.

generalis sa svojstvom organskog zakona kojim se uređuju pravne posljedice osude te da ostali zakoni i propisi koji pravno uređuju istu materiju ne mogu istu uređivati strožije u odnosu na njega. U smislu rehabilitacije osuđenika, u odnosu na kojega su prestale pravne posljedice osude i njegove lakše socijalne i radne reintegracije, odredba čl. 17. propisuje pravo bivšeg osuđenika tražiti od nadležnog suda potvrdu (kao i pravo žalbe u slučaju odbijanja) da više ne postoje pravne posljedice osude niti zapreke za stjecanje prava izgubljenih zbog iste.¹³⁸

Krivični zakonik Kraljevine Jugoslavije iz 1930. godine (donesen 27. 1. 1929. , a stupio na snagu 1. 1. 1930.) u člancima 46. - 49. sadrži odredbe kojima na svojstven način uređuje pravne posljedice osude u obliku sporednih kazni, nazivajući ih gubitkom časnih prava i gubitkom službe. Zakonik u čl. 46. propisuje gubitak časnih prava čije vremensko trajanje veže uz vrstu izrečene kazne te njezino trajanje, ukoliko se radi o vremenskoj kazni. Tako bi sud imao izreći trajni gubitak časnih prava presudom kojom je izrekao smrtnu kaznu ili kaznu robije u trajanju duljem od pet godina; gubitak časnih prava u trajanju od jedne do pet godina, ukoliko je izrekao kaznu robije od jedne do pet godina; ako je izrekao kaznu zatočenja, uz isto sud bi izrekao gubitak časnih prava samo za vrijeme izdržavanja kazne; ukoliko je sud izrekao kaznu strogog zatvora, uz nju bi, u slučajevima propisanim ovim Zakonikom, izrekao gubitak časnih prava u trajanju od jedne do pet godina; gubitak časnih prava, u vremenu od jedne do pet godina, sud je mogao izreći i onda kada bi umjesto robije izrekao kaznu strogog zatvora.¹³⁹ Očito je kako je Zakonik trajanje gubitka časnih prava vezao uz težinu počinjenog kaznenog djela. Čl. 47. pobliže se propisuje u čemu se sastoji gubitak časnih prava: „Gubitak časnih prava sastoji se u gubitku prava: na državnu ili ma koju drugu javnu službu ili na javna zvanja; na akademske stepene, odličja i druge javne počasti; u javnim stvarima glasati, birati ili izabran biti, kao i sva ostala politička prava vršiti.“¹⁴⁰ Glede početka djelovanja, temeljem čl. 48., gubitak časnih prava nastupio bi od dana pravomoćnosti presude kojom je izrečen, a ukoliko nije izrečen kao trajni, već ograničen na određeno vrijeme, to vrijeme počelo bi teći od dana kada je kazna izdržana, zastarjela ili oprostena.¹⁴¹ Gubitak službe, kao drugu sporednu kaznu, Zakonik propisuje u čl. 49. navodeći kako će sud izreći gubitak državne ili druge javne službe, ukoliko osuđujućom presudom izrekne okrivljeniku kaznu strogog zatvora u trajanju najmanje šest mjeseci, odnosno kaznu zatvora od najmanje godinu dana. Sudu je također dana zakonska mogućnost da osuđeniku izrekne gubitak državne ili druge javne službe i onda kada je istom kao glavnu kaznu izrekao strogi zatvor u trajanju kraćem od šest mjeseci, ukoliko procijeni da se osuđenik počinjenim kaznenim djelom pokazao nedostojnim takve službe.¹⁴² Obje sporedne kazne, bilo da se radi o gubitku časnih prava što dovodi do nemogućnosti stjecanja određenih službi, gubitka aktivnog i pasivnog biračkog prava i dr., bilo da se radi o gubitku otprije stečene službe zbog osude, imaju zajedničko to što unutar sebe inkorporiraju elemente i kazne i pravne posljedice osude. Gubitak časnih prava i gubitak

¹³⁸ Usp. Ibidem, čl. XVII., str. 25.

¹³⁹ Krivični zakonik za Kraljevinu Jugoslaviju (od 27. januara 1929.) sa izmenama i dopunama iz zakona (od 9. oktobra 1931.) te rešidbama Stola sedmorice kao kasacionog suda u Zagrebu i apelacionog suda u Zagrebu / priredili Breberina Stevan M.; Ilić, Ivan K. Zagreb : Tisak „Tipografija“, 1934. Str. 51.-52.

¹⁴⁰ Ibidem, čl. 47., str. 53.

¹⁴¹ Usp. Ibidem, čl. 48.

¹⁴² Usp. Ibidem, čl. 49. str. 54.

službe bile bi kazne već po tome što se smatraju sporednim kaznama o čijem izricanju odlučuje isključivo kazneni sud osuđujućom presudom, bez mogućnosti da o istima odlučuje neko drugo nekazneno tijelo autonomnom odlukom nakon kaznene osude i prema posebnim propisima kojima se uređuje njegovo područje. Uz navedeno, gubitak časnih prava i gubitak službe imaju karakteristike i pravnih posljedica osude s obzirom na: način i vrijeme nastupanja, svoje djelovanje i prema pravnim područjima tog djelovanja. Kao što se manifestira iz navedenih odredbi iste počinju s pravomoćnošću presude, ali u pravom smislu djeluju nakon odslužene, zastarjele ili oprostene kazne, a upravo je to vrijeme kada bivši osuđenik/kažnjenik (iz današnje perspektive) to više nije, ali pravne posljedice osude ga još uvijek ograničavaju odnosno onemogućuju u ostvarivanju određenih prava, a ostvarenje istih mahom je vezano za druga nekaznena područja.

Kazneno pravo u Hrvatskoj, kao sastavnici Federativne Narodne Republike Jugoslavije, kroz sustav kaznenopravnih sankcija i posljedica osude neposredno nakon drugog svjetskog rata, obilježava represivan revolucionaran i postrevolucionaran karakter usmjeren na očuvanje „tekovina revolucije“, uništenju „reakcije“, te ostvarenje političkih i ekonomskih ciljeva komunističke vlasti putem, između ostalog, i odluka politički zavisnog i javnom tužilaštvu podređenog sudstva, često donesenih ne po principu načela zakonitosti, već tzv. kreativnosti odnosno „kreativne analogije“ što je u krajnjoj konzekvenci rezultiralo visokim stupnjem pravne nesigurnosti građana.¹⁴³ U osobitoj nemilosti poslijeratnog režima bili su vlasnici kapitala (od kojih su mnogi kroz nekoliko generacija korektno stjecali svoju imovinu) te protivnici agrarne reforme koja je, po uzoru na sovjetski model, trebala dovesti do stvaranja tzv. seoskih radnih zadruga odnosno potpune centralizacije i kolektivizacije poljoprivredne proizvodnje i raspodjele. U obračunu s političkim neistomišljenicima komunističke su vlasti, putem političkog pritiska na sudstvo, nastojale u svim kaznenim procesima za kaznena djela protiv tzv. narodne imovine, istima pridodati političku motivaciju i protudržavno djelovanje. Tako su i osude, kojima su bile izricane konfiskacija i nacionalizacija imovine, bile obrazlagane mnogo više političkim nego pravnim argumentima. Politički poraženog protivnika valjalo je, posredstvom kaznenih osuda, i ekonomski razvlastiti i uništiti.¹⁴⁴ Iz toga je očito kako su pravne posljedice osuda za političke i kontrarevolucionarne delikte, u često montiranim sudskim procesima, imale dalekosežan diskreditirajući utjecaj i djelovanje na ukupnom životnom području osuđenika, osobito na imovinskom planu. Pojedine sankcije za kaznena djela protiv radnih zadruga, osobito pri otkupu poljoprivrednih proizvoda, podsjećale su na odavno minula vremena i kazne časti ukinute još 1852., dakle oko stotinu godina prije opisivanih događaja. Tako su nadležni organi za provođenje otkupa, osobito prema bogatijim seljacima, primjenjivali različite grube, surove i bezdušne postupke. Sankcije su se izricale na licu mjesta, a izvršavale su se u veoma kratkom roku; visoke novčane kazne s rokom izvršenja od nekoliko sati, oduzimanje (osim otkupnih proizvoda) pokretne imovine i poljoprivrednog inventara, konfiskacija cjelokupne imovine s javnim poniženjima, npr.

¹⁴³ Usp. Kisić –Kolanović, Nada. Pravno utemeljenje državnocentralističkog sistema u Hrvatskoj 1945. -1952. godine // Časopis za suvremenu povijest 24 (1),(1992), str. 49-50.

¹⁴⁴ Usp. Ibidem, str. 57.

tjeranje kroz selo s raznim natpisima na leđima i sl.¹⁴⁵ Ovo posljednje, s obzirom na način i svrhu izvršenja, gotovo da se i ne razlikuje od srednjovjekovnih prangera i sramotnih kazni.

Zakon o vrstama kazni (ZVK) iz 1946. godine, koji je stupio na snagu u neposrednim poslijeratnim okolnostima, iako je svrhu kažnjavanja bazirao na preventivnim ciljevima, u stvarnosti je ista bila daleko više okrenuta retribuciji i represiji. Istaknuti pravници u okviru tadašnjeg javnog tužiteljstva i odgovorni funkcioneri isticali su kako kazne treba određivati ne individualno, već sumarno i politički orijentirano. Prema njima, svrha iste je da se osuđenik prije svega osjeća kao „osuđeni zločinac“, da je u datim okolnostima „dostojanstvo osuđenika“ relativan pojam, pa organi izvršenja izrečenih kazni moraju biti oprezni, kako dobro postupanje prema osuđenima ne bi bilo iskorišteno u „zločinačke ciljeve i stvaranje opozicije postojećoj vlasti od strane osuđenika u samim zatvorima“.¹⁴⁶ Dakle, u praksi sve suprotno suvremeno shvaćenoj zakonitosti i svrsi kažnjavanja. Navedeni Zakon u čl. 1. propisivao je vrste kazni, između kojih, gledano iz perspektive pravnih posljedica osude, valja pojedine osobito istaknuti. To su: gubitak političkih i pojedinih građanskih prava (t. 6.), gubitak državne ili druge javne službe (t. 7.), gubitak ili sniženje čina (t. 8.) i zabrana bavljenja određenom djelatnošću ili zanatom (t. 9.).¹⁴⁷ Sukladno st. 2. i 4. čl. 2. ove kazne mogle su se izreći kao glavne ili kao sporedne kazne, a uz glavnu kaznu presudom se mogla izreći jedna ili više sporednih kazni.¹⁴⁸ Prema čl. 8.¹⁴⁹ gubitak političkih prava podrazumijevao je gubitak svih politički prava: pravo birati ili biti biran u organe državne vlasti, pravo stjecati funkcije u društvenim organizacijama putem izbora, pravo na državnu ili drugu javnu službu, pravo nošenja počasnog zvanja ili odličja i drugih javnih počasti. Gubitak pojedinih građanskih prava (isti članak) sastojao se u gubitku roditeljskog prava i/ili prava na mirovinu i pomoć socijalnog osiguranja. Naime, osuđeniku se presudom mogao izreći gubitak jednog ili oba ova građanska prava u slučajevima u kojima zakon to izričito propisuje. Navedeni članak propisuje u stvari dvije vrste kazni s različitim pravnim posljedicama i to na političkom i građanskom području prava, time da ova prva, prema izričitoj zakonskoj odredbi, obuhvaćaju sva navedena prava, a glede ovih drugih u presudi je sud dužan navesti odnosi li se kazna na samo jedno ili oba. Gubitak političkih prava ne povlači za sobom i gubitak pojedinih građanskih prava i obratno, osim ako u presudi nije drukčije izričito navedeno.¹⁵⁰ Gubitak političkih i pojedinih građanskih prava mogao se izreći kao trajan i to se uvijek izricao uz kaznu smrti i gubitka državljanstva kao sporedna kazna, ili kao vremenski određena kazna pri čemu nije mogao biti kraći od jedne niti dulji od pet godina (čl. 9.).¹⁵¹ U smislu djelovanja pravnih posljedica osude, iako ih ZVK. tako ne naziva, valja obratiti pozornost na čl. 10. koji propisuje: „Ako je kazna gubitka političkih ili pojedinih građanskih prava izrečena kao sporedna uz koju glavnu vremensku kaznu, onda osuđeni ne može vršiti politička, odnosno pojedina građanska prava od dana pravomoćnosti presude, ili mu se kazna gubitka

¹⁴⁵ Ibidem, str. 82. -83.

¹⁴⁶ Usp, Ibidem, str. 71.

¹⁴⁷ Zbirka zakona FNRJ, br. 10. Zbirka krivičnih zakona sa objašnjenjima. / Službeni list FNRJ, Komitet za zakonodavstvo i izgradnju narodne vlasti vlade FNRJ, treće izdanje, Beograd, 1946., str. 69.

¹⁴⁸ Ibidem, str. 70.

¹⁴⁹ Ibidem, str. 72.

¹⁵⁰ Usp. ibidem, komentar, str 72. -73.

¹⁵¹ Ibidem, str. 73.

ovih prava računa tek od dana kada je glavna kazna izvršena, zastarjela ili oprostena. U svim drugim slučajevima kad je kazna gubitka političkih ili pojedinih građanskih prava izrečena kao sporedna kazna, kao i u slučaju kad je izrečena kao glavna kazna, ona počinje teći od dana pravomoćnosti presude.¹⁵² U prvoj rečenici kada se gubitak navedenih prava određuje kao sporedna kazna uz glavnu vremensku, isto po svrsi, načinu i vremenu djelovanja odgovara današnjoj pravnoj posljedici osude, jer djeluje kao posljedica osude na glavnu kaznu bilo od časa pravomoćnosti presude, bilo od dana od kada je glavna kazna izdržana, zastarjela ili oprostena, u čemu se prepoznaju izvjesne sličnosti glede vremena djelovanja pravnih posljedica osude u današnjem zakonskom uređenju (čl. 2. ZOPPOKER). Kazna gubitka državne ili druge javne službe (čl. 11. ZVK) može biti trajna ili vremenski određena, s time da ova druga ne može biti kraća od jedne, niti dulja od pet godina. Zakon je jasno odredio granicu između gubitka državne ili druge javne službe i gubitka prava na državnu ili drugu javnu službu. U prvom slučaju radi se o samostalnoj kazni koja može biti izrečena bilo kao glavna bilo kao sporedna, i odnosi se na osuđenika koji već obavlja državnu ili drugu javnu službu. S time da ako je ova kazna izrečena kao vremenska, osuđenik može nakon izdržane, zastarjele ili oprostene kazne biti ponovno primljen u službu. U drugom slučaju radi se o kazni koja se izriče osuđeniku koji do tada nije obavljao državnu ili drugu javnu službu, a kazna se sastoji u tome da isti niti ubuduće neće moći stupiti u istu u vrijeme na koje je izrečena kazna, a što je obuhvaćeno kaznom gubitka političkih prava.¹⁵³ Prema čl. 12. kazna gubitka čina je trajna i odnosi se na gubitak svih činova, a kazna sniženja čina je vremenska (od jedne do pet godina) i može se odnositi na jedan ili više činova.¹⁵⁴ Kazna zabrane bavljenja određenom djelatnošću ili zanatom (čl. 13.)¹⁵⁵ može se izreći samo u slučajevima izričito predviđenim u zakonu, ne može biti duža od pet godina, povlači gubitak prava na vođenje radnje, poduzeća, odnosno vršenja zanimanja. Pod „određenim djelatnostima“ podrazumijevale su se i slobodne profesije, npr. odvjetništvo. Temeljem čl. 18. gubitak političkih i pojedinih građanskih prava, gubitak državne ili druge javne službe, gubitak ili sniženje čina te zabrana bavljenja određenom djelatnošću ili zanatom mogle su biti izrečene kao sporedne samo uz osudu na: kaznu lišenja slobode u trajanju od najmanje godinu dana, kaznu prisilnog rada u trajanju duljem od osamnaest mjeseci, te kaznu prisilnog rada s lišenjem slobode u trajanju duljem od šest mjeseci, a zabrana bavljenja određenom djelatnošću ili zanatom mogla se izreći i uz novčanu kaznu kao glavnu.¹⁵⁶

Krivični zakonik Federativne Narodne Republike Jugoslavije (KZ FNRJ) iz 1947. godine u većem je dijelu preuzeo sustav kazni iz prethodno navedenog ZVK iz 1946. g. s određenim izmjenama. Tako pored ostalih kazni u čl. 37. navodi gubitak građanskih prava: „Kazna gubitka građanskih prava sastoji se u gubitku svih ili pojedinih sljedećih prava: biračkog prava, prava na stjecanje i vršenje funkcije u društvenim organizacijama i udruženjima, prava javnog istupanja, prava nošenja počasnog zvanja, ordena i odlikovanja, prava na državnu ili drugu javnu službu, prava na penziju, roditeljskog prava.“¹⁵⁷ Jedna od posebnosti jest

¹⁵² Ibidem, str. 74.

¹⁵³ Ibidem, čl. 11. i komentar, str. 74. -75.

¹⁵⁴ Ibidem, čl. 12. i komentar, str. 75.

¹⁵⁵ Ibidem, čl. 13. i komentar, str. 75. -76.

¹⁵⁶ Ibidem, čl. 18. str. 78. -79.

¹⁵⁷ Krivični zakonik – opći dio. Str.1468. // "Službeni list FNRJ", br. 106/47

uvođenje zabrane javnog istupanja osuđenoj osobi. Kazna gubitka građanskih prava, osim roditeljskog prava, nije se mogla izricati maloljetnicima (čl. 39.), a ista kazna, osim prava na penziju i roditeljskog prava, obavezno je povlačila gubitak prava na nošenje ordena FNRJ (čl. 40.). Kazna gubitka građanskih prava mogla je biti trajna i tada je obuhvaćala sva građanska prava, ili vremenska, od jedne do pet godina (čl. 41.). Kazna trajnog gubitka građanskih prava, koja je počinjala teći od dana pravomoćnosti presude, izricala se kao sporedna samo uz smrtnu kaznu, kaznu lišenja slobode s prisilnim radom u doživotnom trajanju i uz kaznu gubitka državljanstva (čl. 42.). Kazna vremenskog gubitka građanskih prava, kao sporedna kazna, mogla se izreći samo uz kaznu lišenja slobode s prisilnim radom, uz kaznu lišenja slobode dužu od jedne godine te uz kaznu popravnog rada dužu od osamnaest mjeseci. Osuđeni nije mogao vršiti građanska prava od dana pravomoćnosti presude, ali mu se vrijeme trajanja ove kazne računalo od dana kad je glavna kazna izdržana, ili je prestala zbog zastare, brisanja osude, amnestije ili pomilovanja. Ako je kazna vremenskog gubitka građanskih prava izrečena kao glavna kazna, vrijeme trajanja cijele kazne računa se od dana pravomoćnosti presude (čl. 43.). Kaznu vremenskog gubitka građanskih prava kao sporednu kaznu, osim gubitka prava na penziju i roditeljskog prava, mogao je sud izreći ako je počinitelj nedostojan sudjelovati u javnom životu (čl. 44.), a gubitak prava na državnu ili drugu javnu službu izricao se ako je počinitelj osuđen za takvo kazneno djelo koje ga čini nedostojnim vršenja državne ili druge javne službe (čl. 45.). Kaznu gubitka čina, koja je bila trajna, sud je, između ostalog, mogao izreći i ako se počinitelj pokazao nedostojnim čina (čl. 48.). U navedenim člancima gubitak pojedinih građanskih prava (fakultativno – sud je mogao izreći) kao i prava na državnu i javnu službu (obligatorno – izricao se) te gubitak čina (fakultativno /obligatorno ovisno o glavnoj kazni), Zakonik je vezao uz uvjet „nedostojnosti osuđenika“ koji nije dovoljno specificiran pa se može zaključiti kako je sud u svakom pojedinom slučaju arbitrarno mogao odrediti kada je taj kriterij ispunjen te na temelju toga osuditi osuđenika na navedene kazne. Gubitak prava na penziju sud je mogao izreći samo pri osudi za kaznena djela protiv naroda i države; protiv općenarodne i zadružne imovine ili protiv službene dužnosti (čl. 46.). Gubitak roditeljskog prava sud je mogao izreći samo u slučaju ako utvrdi da je osuđeni zloupotrijebio to pravo (čl. 47.). Kazna zabrane bavljenja određenim zanimanjem bila je propisana kao trajna, ili vremenska od najmanje šest mjeseci do najviše pet godina (čl. 49.). Ovu kaznu sud je izricao kad je utvrdio da je počinitelj svoje zanimanje zloupotrijebio za izvršenje kaznenog djela, ili da bi njegovo daljnje bavljenje tim zanimanjem bilo društveno opasno (čl. 50.).

Krivični zakonik Federativne Narodne Republike Jugoslavije (KZ FNRJ) iz 1951. godine (Gl. 4. –Vrste kazni i uvjeti njihova izricanja) u čl. 24., uz ostale kazne i osobito značajno za problematiku pravnih posljedica osude, navodi ograničenje građanskih prava (t. 4.) i zabranu bavljenja određenim zanimanjem (t. 5.).¹⁵⁸ Uspoređujući ove kazne s onima u KZ 1947. (čl. 37.), uočljivo je kako je KZ/51. zamijenio kaznu „gubitka građanskih prava“ kaznom „ograničenja građanskih prava“. Navedena kazna (za razliku od KZ/47 po kojemu se kazna gubitka građanskih prava mogla izreći kao glavna i sporedna) te zabrana bavljenja određenim zanimanjem, mogle su se izreći samo kao sporedne kazne s time da je, uz glavnu kaznu, mogla biti izrečena jedna ili obje (čl. 25. st. 2. i 5. KZ/51). Obje ove kazne mogle su se, pod

¹⁵⁸ Krivični zakonik // “Službeni list FNRJ”, br. 13/51, str. 187

uvjetima propisanim ovim Zakonikom izreći za određeno kazneno djelo i kada za isto nisu bile izričito propisane (čl. 26. st. 2. KZ/51). Prema čl. 31. KZ/51 kazna ograničenja građanskih prava sastojala se u gubitku biračkog prava, prava na stjecanje i vršenje izbornih funkcija u društvenim organizacijama i udruženjima i prava javnog nastupanja, mogla je biti trajna ili vremenska (od jedne do pet godina). Za razliku od gubitka građanskih prava (KZ/47) koja kazna je bila djeljiva, tj. u svakom konkretnom slučaju presudom se mogao izreći gubitak jednog ili više građanskih prava, kazna ograničenja građanskih prava (KZ/51) je bila jedinstvena tj. ako bi je sud konkretno izrekao obuhvaćala bi sva navedena prava koja je čine. Trajno ograničenje građanskih prava (čl. 32. KZ/51) uvijek se izricalo uz osudu na smrtnu kaznu te zamjenu iste doživotnom kaznom strogog zatvora (kao glavnim), s početkom tijeka od dana pravomoćnosti presude, a temeljem iste osuđeniku su se oduzimala sva počasna zvanja i odlikovanja, ako ih je imao. Iz stilizacije navedenog zakonskog teksta jasno je da je trajno ograničenje građanskih prava, pod propisanim zakonskim uvjetima, bilo obvezatno i sud ga je presudom morao izreći kao sporednu kaznu. Za razliku od toga, vremensko ograničenje građanskih prava (čl. 33. KZ/51) je bilo fakultativno, a sud ga je mogao izreći uz kaznu strogog zatvora (ne manju od pet godina), a iznimno i uz kaznu strogog zatvora u trajanju od dvije do pet godina pri čemu ograničenje građanskih prava nije moglo trajati dulje od dvije godine (st. 1. i 2.). Pod navedenim zakonskim uvjetima, kaznu vremenskog ograničenja građanskih prava sud je izricao i onda kada se počinitelj kaznenog djela pokazao nedostojnim sudjelovanja u javnom životu (st. 3.). Ovdje kao i u KZ/47 (čl. 45. i 46.) Zakonik navodi jedan od ključnih uvjeta izricanja ove sporedne kazne, „nedostojnost“ osuđenika, kao vrlo neodređen, i stoga, kao i ranije, podložan arbitrarnoj i manipulativnoj odluci suda o njegovu postojanju s posljedičnim vrlo značajnim utjecajem na građanska prava osuđenika. Ako je osuđenik bio nositelj kakvih časnih zvanja i odlikovanja, sud mu je uz kaznu vremenskog ograničenja građanskih prava presudom mogao ista oduzeti ukoliko je počinio takvo kazneno djelo koje ga čini nedostojnim biti njihov nositelj (st. 5.). Osuđenik osuđen na vremensko ograničenje građanskih prava ista nije mogao vršiti od dana pravomoćnosti presude, ali se vrijeme trajanja ove kazne računalo od dana kada je glavna kazna izdržana, zastarjela ili oprostena (st. 4.). Osuđeniku na kaznu vremenskog ograničenja građanskih prava ista su se vraćala danom kada mu je kazna vremenskog ograničenja građanskih prava istekla (čl. 34. KZ/51). Kazna zabrane bavljenja određenim zanimanjem (čl. 35. KZ/51) također je mogla biti trajna ili vremenska (st. 1.). Trajnu je sud mogao izreći samo uz (glavnu) kaznu strogog zatvora ne kraću od tri godine (st. 2.). Vremensku zabranu bavljenja određenim zanimanjem sud je mogao izreći u trajanju od tri mjeseca do pet godina (st. 3.). Kazna zabrane bavljenja određenim zanimanjem izricala se kada je počinitelj zlopotrijebio zanimanje radi počinjenja kaznenog djela ili ako bi njegovo daljnje bavljenje tim zanimanjem bilo opasno (st. 4.). Vrijeme trajanja ove kazne računalo se od dana kada je glavna kazna izdržana, zastarjela ili oprostena (st. 5.).

Za razvoj pravnih posljedica osude u razdoblju od 1945. do 1951. pa do Novele Krivičnog zakonika 1959., važno je naglasiti kako su u tom razdoblju bili doneseni brojni zakonski i podzakonski (ne kazneni) pravni propisi koji su propisivali pravne posljedice kaznene osude za određena kaznena djela i u svezi s tim izrečenim kaznama, a koje pravne posljedice su

nastupale po sili zakona. Polazeći od svrhe propisivanja pojedinih pravnih posljedica osude u navedenom razdoblju, iste su se mogle klasificirati u četiri temeljne skupine kako slijedi:¹⁵⁹

- 1) Pravne posljedice osude čija je svrha zaštita izbornih funkcija tj. onemogućavanje sudjelovanja u vršenju javnih i političkih funkcija osuđenim osobama, a kojom osudom je evidentno kako se radi o osobama nedostojnima za obnašanje takvih funkcija (moralna degradacija). Taj cilj se želio ostvariti propisivanjem pravnih posljedica u vidu zabrane korištenja biračkog (aktivnog i pasivnog) prava, dakle onemogućavanjem stupanja u određenu funkciju ili gubitkom odnosno prestankom određenih izbornih funkcija osuđenim osobama koje te funkcije već obavljaju.
- 2) Pravne posljedice osude čija je svrha zaštita određenih počasnih zvanja, odlikovanja i drugih javnih počasti dodijeljenih od strane tijela javne vlasti. Dakle, radilo se o pravnim posljedicama u vidu gubitka određenih prava stečenih prije osude, a do čega bi dolazilo nakon osude i po sili zakona.
- 3) Pravne posljedice osude čija je svrha bila zaštita određenih profesionalnih službi u vidu onemogućavanja osuđenim osobama u pristupanju istima, odnosno prestanak obnašanja takvih službi osuđenim osobama koje su ih prije osude obavljale te onemogućavanje vršenja određenih funkcija i poziva od strane osuđenih osoba, a sve navedeno u cilju očuvanja autoriteta i ugleda ovih profesionalnih funkcija, službi i poziva. Dakle svrha propisivanja ovih pravnih posljedica se (kao i pod 1) mogla ostvariti dvosmjernim mogućim djelovanjem tj. bilo u onemogućavanju budućeg preuzimanja određenih profesionalnih funkcija, službi i poziva, bilo u prestanku istih za osuđene osobe koje ih već obavljaju.
- 4) Pravne posljedice osude koje su djelovale na određena građanska prava imovinskog karaktera osuđene za određeno kazneno djelo, odnosno na određenu vrstu i mjeru kazne.

Glede razvoja sporednog (ne kaznenog) zakonodavstva, u navedenom razdoblju, kojim su propisivane pravne posljedice kaznene osude u okviru određenog pravnog područja, zamjetno je izvjesno preklapanje istih sa sadržajem kazni tada važećeg kaznenog zakonodavstva pa se na prvi pogled ukazuje dvojbenim što je u konkretnom slučaju bila kazna, a što pravna posljedica kaznene osude. U odgovoru na to pitanje valjalo je poći od primarne karakteristike pravnih posljedica osude, a to je da ih sud osuđujućom presudom ne izriče, budući da se ne radi o klasičnim kaznenopravnim sankcijama, već tzv. kaznenopravnim mjerama koje nastupaju temeljem osuđujuće kaznene presude, ali automatski po zakonu, i drugo, od kvalitativnog sadržaja propisane kazne koju sud izriče i koja se sadržajno interferira sa sadržajem pravne posljedice osude. Glede navedene problematike u nastavku se navodi nekoliko primjera tadašnjih pravnih propisa iz citiranog izvora:¹⁶⁰

- 1) Zakon o biračkim spiskovima iz 1946. g. (Sl. L. FNRJ, br. 58/46) koji je uređivao aktivno i pasivno biračko pravo, bio je na snazi u vrijeme donošenja Krivičnog zakonika iz 1951. g. koji je, u okviru sporedne kazne ograničenja građanskih prava,

¹⁵⁹ Kukavica, Radmila. Pravne posljedice krivične osude : monografija. Beograd : Servis saveza udruženja pravnika Jugoslavije, 1975. Str. 13. -14.

¹⁶⁰ Ibidem, str: 16., 17., 19.

propisivao i gubitak biračkog prava (čl. 31. st. 1. KZ/51) pa se ovdje očito radilo o preklapanju sadržaja sporedne kazne prema KZ–u i pravne posljedice osude prema navedenom Zakonu. Međutim, ako je sud osuđujućom presudom izrekao sporednu kaznu ograničenja građanskih prava (kao jedinstvenu), tada se nije radilo i o nastupanju pravne posljedice osude u smislu gubitka biračkog prava jer je navedena sankcija izrečena osuđujućom presudom, a nije nastupila po samom zakonu bez izricanja presudom, što je karakteristika upravo pravne posljedice osude.

- 2) Zakon o pravima i dužnostima, izboru i opozivu saveznih narodnih poslanika iz 1953. g. (Sl. L. FNRJ, br. 35/53) propisuje u čl. 25. st. 2. da je pravo biti biran za narodnog zastupnika u Savezno vijeće Narodne skupštine FNRJ imao ... svaki državljanin FNRJ koji ima biračko pravo. Ako je sud u konkretnom slučaju kaznenom osudom izrekao sporednu kaznu ograničenja građanski prava, tada, kao i u slučaju prethodno navedenog Zakona, ne bi se radilo o pravnoj posljedici osude u vidu nemogućnosti biti biran za narodnog zastupnika, već o sporednoj kazni temeljem čl. 31. KZ/51. koja, kao nedjeljiva kazna, uključuje gubitak biračkog prava te prava na stjecanje i vršenje izbornih funkcija u društvenim organizacijama i udruženjima, koja ne nastupa automatski kao posljedica osuđujuće presude bez da je sud u istoj izriče, već upravo suprotno, kao kazna koju sud u presudi izričito navodi. Za razliku od navedenog, citirana autorica smatra da, ako se radi o osobi koja već obavlja izbornu funkciju narodnog zastupnika pa tijekom iste bude osuđena i izrečena joj sporedna kazna ograničenja građanskih prava, tada prestanak obnašanja ove izborne funkcije predstavlja pravnu posljedicu osude jer nastupa po sili zakona, sud je u osuđujućoj presudi na sporednu kaznu na izriče, a uslijed toga izgubljeni poslanički mandat nije se mogao povratiti, već eventualno iznova steći, ako su za to postojali zakonski uvjeti.
- 3) Zakon o udruženjima, zborovima i drugim javnim skupovima iz 1946. g.¹⁶¹ (izmijenjen Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o udruženjima, zborovima i drugim javnim skupovima Sl. L. FNRJ, br. 29/47, ali odredba o pravnim posljedicama osude iz čl. 50. vrijedila je do Novele KZ–a iz 1959. g.), u čl. 5. je propisivao da ... u osnivanju političkih stranaka (udruženja) ne mogu učestvovati, niti biti njihovi članovi ... kao ni oni koji nemaju biračko pravo. Za razliku od prethodno navedena dva Zakona, u slučaju izricanja osuđujuće presude kojom je izrečena i sporedna kazna ograničenja građanskih prava, ovdje se radilo o nastupanju pravnih posljedica osude, a ne o dijelu sporedne kazne. Naime, navedena nedjeljiva sporedna kazna (čl. 31. KZ/51) je uključivala gubitak biračkog prava, prava na stjecanje i vršenje izbornih funkcija u društvenim organizacijama i udruženjima i prava javnog nastupanja, ali ne i pravo na osnivanje političkih stranaka (udruženja), niti pravo na članstvo u udruženjima. Iz ovoga je evidentno kako, u slučaju izricanja navedene sporedne kazne ograničenja građanskih prava, pravo na osnivanje udruženja i članstvo u njemu nije se gubilo zbog same sporedne kazne, jer se radilo o kvalitativno različitom pravu gubitak kojega nije bio njezin integralni dio, već o pravnoj posljedici osude koja je nastupala, doduše kao njezina posljedica, ali temeljem čl. 5. Zakona o udruženjima, zborovima i drugim javnim funkcijama, dakle kao pravna posljedica osude različita od kazne, koju

¹⁶¹ Ibidem, str. 17.

sud presudom nije izricao, već je nastupala automatski temeljem čl. 5. navedenog Zakona.

- 4) Zakon o advokaturi iz 1957. g.¹⁶² (Sl. L. FNRJ, br. 15/57) u čl. 13. st. 2. propisivao je pravne posljedice osude povodom osuđujuće presude za određeno kazneno djelo koje osuđenika čini moralno nedostojnim za obavljanje odvjetničke djelatnosti. Temeljem navedenog Zakona određena osoba, da bi se mogla upisati u imenik odvjetnika, morala je, pored ostalih uvjeta, biti i dostojna povjerenja za vršenje ove djelatnosti, a što nije mogla biti osoba osuđena za kazneno djelo koje ju čini moralno nedostojnom istog. Pri tome, naglasak je bio na vrsti i težini počinjenog kaznenog djela, a ne i na izrečenoj kazni koja, da bi nastupile navedene pravne posljedice osude, nije smjela biti uvjetna, već bezuvjetna. Vrlo negativna strana ove pravne posljedice bila je što je ista mogla biti trajna. Međutim, odredba čl. 23. st. 5. postavlja određene korekcije s tim u svezi propisujući mogućnost da se po isteku određenog vremena od izdržane, zastarjele ili oprostene kazne može, po slobodnoj ocjeni, procijeniti da prethodna nedostojnost osuđene osobe više ne predstavlja zapreku za obavljanje odvjetništva, čime bi onda prestalo i djelovanje ove pravne posljedice osude. Ako se radilo o odvjetniku koji je u vrijeme donošenja pravomoćne osuđujuće presude kojom mu je izrečena kazna ograničenja građanskih prava već obavljao odvjetničku dužnost, pravo na njezino daljnje obnašanje, kao pravna posljedica osude, prestajalo bi danom pravomoćnosti presude (čl. 59. st. 1. t. 3. i čl. 61. st. 1. t. 3.).
- 5) Zakon o sudovima iz 1954. g.¹⁶³ (Sl. L. FNRJ, br. 30/54) u čl. 46. st. 1. i 47. i Zakon o privrednim sudovima iz iste godine (Sl. L. FNRJ, br. 31/54) čl. 27. st. 1. i čl. 28. propisivali su pravne posljedice osude koje su se sastojale u nemogućnosti stjecanja funkcije sudca i sudca porotnika u redovnim i privrednim (danas trgovačkim) sudovima osobe osuđene za kazneno djelo koje ju čini moralno nedostojnom obnašanja navedenih funkcija. Sudcu koji je već obnašao ovu funkciju u redovnom ili privrednom sudu ista je prestajala po sili zakona, ako je bio pravomoćnom presudom osuđen za kazneno djelo koje ga ... čini moralno nepodobnim za vršenje ove funkcije (čl. 91. st. 2. Zakona o sudovima i čl. 71. st. 1. t. 2. Zakona o privrednim sudovima).
- 6) Zakon o javnom tužilaštvu iz 1954. g.¹⁶⁴ (Sl. L. FNRJ, br. 51/54) čl. 19. st. 1. propisivao je kako, na funkciju javnog tužioca (danas državnog odvjetnika) i njegovog zamjenika, nije mogla biti izabrana osoba osuđena za kazneno djelo koje ju čini moralno nedostojnom za njihovo vršenje (isto kao i pod 5).
- 7) Zakon o javnom pravobraniteljstvu iz 1955. g.¹⁶⁵ (Sl. L. FNRJ, br. 51/55) čl. 13. i čl. 27. st. 3. propisuje pravne posljedice osude u vidu nemogućnosti stjecanja funkcije javnog pravobranitelja (danas pučkog pravobranitelja) i njegovog pomoćnika ako su iste zapreke postojale kao i kod sudca odnosno sudca porotnika (osuda za kazneno djelo koje ga čini nedostojnim).

¹⁶² Ibidem, str. 22. -23. i 25.

¹⁶³ Ibidem, str. 23. 26.

¹⁶⁴ Ibidem, str. 23.

¹⁶⁵ Ibidem, str. 23.

- 8) Zakon o organima unutrašnjih poslova iz 1956. g.¹⁶⁶ (Sl. L. FNRJ, br. 30/56) čl. 88. propisivao je pravne posljedice osude koje su se sastojale u nemogućnosti stjecanja funkcije djelatnika u organima unutrašnjih poslova za osobu pravomoćno osuđenu za kazneno djelo protiv naroda i države, protiv službene dužnosti izvršeno s namjerom, iz koristoljublja, bez obzira na izrečenu vrstu i visinu kazne.
- 9) Zakon o javnim službenicima iz 1957. g.¹⁶⁷ (Sl. L. FNRJ, br. 53/57) čl. 31. st. 2. predviđao je kako se propisima Saveznog izvršnog vijeća (danas Vlada) može propisati kao uvjet stupanja u određenu službu ili postavljanja na određeno radno mjesto ili u određeno zvanje da (uz ostalo) ... osoba nije osuđivana za određena kaznena djela odnosno da ima građanska prava. Ova odredba bila je upućujuće naravi što znači da nije izravno propisivala pravne posljedice osude, nego je mogućnost njihova propisivanja prepuštala drugom tijelu (SIV-u). Ako je javni službenik već obnašao ovu dužnost, pravna posljedica osude na kaznu strogog zatvora ili kaznu zatvora do godine dana sastojala se u gubitku službe, po sili zakona, a nastupala je s pravomoćnošću osuđujuće presude i, kao što je evidentno, ovisila je o vrsti i visini izrečene kazne (čl. 137. st. 1. t. 4.). S obzirom da navedeni Zakoni o javnom tužilaštvu, javnom pravobraniteljstvu i organima unutarnjih poslova (6, 7) i 8) nisu propisivali odredbe o pravnim posljedicama osude koje bi nastupale po sili zakona u slučaju osude za osobu koja je već obavljala navedenu funkciju, prema mišljenju citirane autorice,¹⁶⁸ prethodno navedena odredba Zakona o javnim službenicima primijenjivala se i na ove slučajeve pa je i ovdje služba prestajala automatski po sili zakona.
- 10) Zakon o braku iz 1946. g.¹⁶⁹ (Sl. L. FNRJ, br. 29/46) u čl. 63. propisivao je kako je bračni drug mogao tražiti razvod braka ... ako je njegov bračni drug bio osuđen za kazneno djelo protiv interesa naroda i države ili za kakvo drugo nečasno djelo ili ako je osuđen na kaznu lišenja slobode duže od tri godine. Specifičnost ove pravne posljedice osude na neko od navedenih kaznenih djela ili kaznu, bila je u tome što ista nije nastupala temeljem presude, automatski po sili zakona, niti odlukom nadležnog tijela donesenom po službenoj dužnosti, već isključivo temeljem izražene volje bračnog druga osuđene osobe, nakon čega je nadležno tijelo donosilo odluku o razvodu braka.

Sedmi kongres Međunarodne udruge za kazneno pravo održan 1957. godine u Ateni, na kojemu se raspravljalo i o pravnim, administrativnim i društvenim posljedicama osude, izvršio je važan utjecaj te dao osobit doprinos u procesu daljnjeg razvoja instituta pravnih posljedica osude. Tom prilikom zaključilo se kako zakoni i propisi, koji propisuju pravne posljedice kaznene osude u vidu lišavanja odnosno ograničavanja prava osuđenika, imaju za ciljeve sljedeće: infamiju odnosno stigmatizaciju u vidu npr. oduzimanja građanskih prava, sprječavanje recidivizma odnosno ponovnog počinjenja kaznenih djela tako da se osuđeniku

¹⁶⁶ Ibidem, str. 24.

¹⁶⁷ Ibidem, str. 24., 27.

¹⁶⁸ Ibidem, str. 26., 27., 87. (bilješke 66., 68. 69.)

¹⁶⁹ Ibidem, str. 31. -32.

zabranom onemogućiti obavljanje određenih djelatnosti (profesionalne djelatnosti, zvanja i sl.) te zaštita javnog interesa tako što će se osuđeniku zabraniti pristup odnosno zapošljavanje u državnim i javnim institucijama, službama, preuzimanje funkcija u njima i sl. Dakle, onima koje su od osobitog javnog interesa pa djelovanje u istima zahtijeva odgovarajući stupanj i profesionalnih, a osobito moralnih kvaliteta. Nadalje, na Kongresu je jasno istaknuta kritika automatizma nastupanja pravnih posljedica osude (ograničenja prava i degradacije osuđenika) bez razmatranja okolnosti konkretnog slučaja (izostavljanje primjene načela individualizacije). Istaknuto je kako navedena ograničavanja prava osuđenika nastupaju ili izravno temeljem zakona ili odlukom određenih tijela vlasti (koja nužno ne moraju biti sudska). U zaključcima, Kongres je istaknuo sljedeća stajališta; prije svega, pravne posljedice osude imaju negativan utjecaj na suvremenu politiku suzbijanja kriminaliteta, koja ima za cilj resocijalizaciju osuđenika, a što pravne posljedice, kao takve, u značajnoj mjeri otežavaju. Zatim sud, koji izriče osuđujuću presudu koju one slijede, nema u vidu ili ignorira nastupanje i djelovanje pravnih posljedica osude. Kongres je također izrijekom istaknuo potrebu ukidanja onih pravnih posljedica osude koje dovode isključivo do infamije osuđenika. Prisutnim eminentnim članovima je očito bilo jasno kako ovakve pravne posljedice pripadaju reliktima prošlih vremena, kada je opća kaznenopravna politika bila znatno drugačije orijentirana. Zatim, jednoglasno je istaknuta potreba zakonskog reguliranja jednostavnih i brzih postupaka rehabilitacije osuđenika, dakle očito takvih koji će i same osuđenike stimulirati u tom cilju. Kongres je također naglasio mogućnost uređenja pravnih posljedica osude i u okviru zakona kojima se propisuje izvršenje kaznenopravnih sankcija. Osobito važan zaključak koji se izravno referira na pravo na rad, kao iznimno važnu pretpostavku materijalne egzistencije (s brojnim individualnim i socijalnim reperkusijama) u smislu korigiranja automatizma, ističe kako kaznena osuda bilo koje vrste ne smije biti razlog automatskom prekidu ugovora o radu. Očito se aludiralo na nužno uvažavanje okolnosti konkretnog slučaja sukladno načelu individualizacije.¹⁷⁰

Istaknuta stajališta i zaključci Sedmog kongresa Međunarodne udruge za kazneno pravo iz 1957. očito su imali značajan utjecaj i na naše zakonodavstvo o pravnim posljedicama osude, kako slijedi.

Zakon o izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika iz 1951. (Sl. L. FNRJ, br. 30/59) – Novela KZ–a iz 1959. g. čl. 5., izvršio je bitne izmjene u sustavu kazni (čl. 24. KZ/51) ukinuvši sporednu kaznu ograničenja građanskih prava, čiji sadržaj u značajnoj mjeri postaje imanentnim dijelom sadržaja Novelom propisanih pravnih posljedica osude. Najvažniji razlozi ukidanja ove sporedne kazne bili su¹⁷¹ u tome što je ista predstavljala svojevrsnu moralnu degradaciju, difamaciju i stigmatizaciju osuđenika, podsjećajući na neka prošla vremena, a što nije bilo u skladu s tada kao i danas, prihvaćenim osnovnim tendencijama suvremene kaznene politike i svrhe kažnjavanja, a to su specijalna prevencija i resocijalizacija bivšeg osuđenika. Zatim, ova se sporedna kazna, do tada, izricala relativno rijetko uglavnom uz glavnu kaznu lišenja slobode u duljem trajanju, pa se u krajnjoj konzekvenci ukazala kao

¹⁷⁰ usp, Revue internationale de droit pénal - Rapports présentés au VIIIe Congrès International de Droit Pénal - Athens, 26 Septembre - 2 Octobre 1957), 2015/1 (Vol. 86), p. 55-60. DOI 10. 3917/ridp. 861. 0055; 58. -59.

¹⁷¹ Kukavica, Radmila, op.cit. str. 63.

nedovoljno prikladna u borbi protiv kriminaliteta. Najzad, sam sadržaj kazne ograničenja građanskih prava u kojemu se osobito ističe gubitak (aktivnog i pasivnog) biračkog prava, koji je nužno povlačio nemogućnost stjecanja i obavljanja izbornih funkcija, smatralo se da suviše udaljava bivšeg osuđenika iz sredine u kojoj će, po izdržanoj kazni, trebati živjeti i raditi, a što negativno djeluje na njegovu društvenu reintegraciju. No najvažnija novina koju unosi Novela KZ –a/59 sadržana je u čl. 15. kojim se u KZ/51 uvodi novi članak 37a.¹⁷²

„Pravne posljedice osude“

- (1) Zakonom se može propisati da osude za određena krivična djela ili na određene kazne povlače ove pravne posljedice:
 - 1) prestanak vršenja izbornih funkcija u državnim organima, organima društvenog upravljanja, u privrednim ili društvenim organizacijama;
 - 2) prestanak službe, radnog odnosa, zvanja ili vršenja određenog poziva;
 - 3) gubitak čina;
 - 4) oduzimanje odlikovanja;
 - 5) zabrana istupanja u štampi, na radiju ili televiziji ili na javnim skupovima, učestvovanje u osnivanju udruženja i vršenja izdavačke djelatnosti;
 - 6) zabrana vršenja određenih poslova u državnim organima, organima društvenog upravljanja u privrednim ili društvenim organizacijama;
 - 7) zabrana stjecanja određenog zvanja ili poziva.
- (2) Zakonom kojim se propisuju pravne posljedice iz stava 1. toč. 5. do 7. ovog člana, odredit će se i njihovo trajanje, koje ne može biti duže od deset godina od dana izdržane, oprostene ili zastarjele kazne. Ovim zakonom mogu se predvidjeti i uvjeti pod kojima ove pravne posljedice mogu prestati i prije vremena za koje su određene.
- (3) pravne posljedice iz stava 1. toč. 2. do 5. i 7. ovog člana mogu se propisati samo saveznim zakonom, a pravne posljedice iz toč. 1. i 6. i zakonima narodnih republika u okviru njihove nadležnosti.

Ovim člankom Novele KZ–a iz 1959. g. taksativno su nabrojane pravne posljedice osude i u svezi s tim i uspoređujući s prethodnim zakonskim rješenjima na ovom području može se zaključiti:¹⁷³

- 1) pravne posljedice osude mogle su se propisivati samo posebnim zakonima kojima se uređivalo određeno pravno područje, ne više i podzakonskim propisima, što je značajno umanjilo njihov broj;
- 2) čl. 37a. nije uveo neke nove pravne posljedice osude koje već otprije nisu bile, u okviru tadašnjeg zakonodavstva, propisane posebnim propisima odnosno od kojih se neke sadržajno nisu preklapale s dotadašnjom sporednom kaznom ograničenja građanskih prava; Tako su gubitak prava na stjecanje i vršenje izbornih funkcija u društvenim organizacijama i udruženjima i prava javnog nastupanja (do tada dijelovi sporedne kazne ograničenja građanskih prava) postali pravne posljedice osude (čl. 37a. st. 1. t. 1. i 5. ;

¹⁷² Zakon o izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika // “Službeni list FNRJ” br. 30/59, str.786.

¹⁷³ Kukavica, Radmila, op.cit. Str. 44.-45. i 93. (bilješka 148.)

- 3) ukinuta je sporedna kazna ograničenja građanskih prava, čime su ukinute i sve pravne posljedice propisane posebnim zakonom, čije nastupanje je ovisilo o pravomoćnoj presudi na ovu sporednu kaznu. Uslijed njezinog ukidanja i ukupan broj pravnih posljedica osude je smanjen;
- 4) prestale su važiti (osim nekih iznimaka) sve pravne posljedice osude koje su bile propisane ranijim propisima, a nisu bile predviđene čl. 37a. U tom smislu navedena odredba bi bila organskog značenja, a što bi značilo da se ostalim nekaznenim zakonima nisu smjele propisivati druge ili teže pravne posljedice od ovih.

Člankom 37a. st. 2. bilo je propisano maksimalno trajanje pojedinih pravnih posljedica osude, tako da su se posebni zakoni za određena pravna područja, koji bi propisivali pravne posljedice kaznene osude, morali pridržavati istog, odnosno mogli su propisivati samo kraće trajanje pravnih posljedica i uvjete njihovog prestanka prije vremena na koje su određene. Stavkom 3. istog članka bila je podijeljena nadležnost glede propisivanja pravnih posljedica osude na saveznoj i republičkoj razini, očito ovisno o njihovom značaju.

Kazne “zabrana obavljanja određenog zanimanja” (čl. 24. t. 5. KZ/51) Novelom iz 1959. dobila je novi dvostruki značaj, time što je bila transformirana, s jedne strane u pravnu posljedicu osude (čl. 37a. st. 1. t. 2., 5., 6. i 7.), a s druge strane u sigurnosnu mjeru “zabrana bavljenja određenim zanimanjem” (čl. 61.b).¹⁷⁴

U svezi mogućnosti nastupanja pravnih posljedica osude uočava se kako su temeljem čl. 37a. st. 1. iste mogle nastupiti uslijed osude za određeno kazneno djelo ili na određenu kaznu, ali, temeljem izričitih zakonskih odredbi, ne i ako je bila izrečena uvjetna osuda (čl. 25. KZ/59)¹⁷⁵ ili sudska opomena (čl. 26. st. 2. KZ/59)¹⁷⁶. Iz navedenoga se može zaključiti

¹⁷⁴ Zakon o izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika // “Službeni list FNRJ” br. 30/59, str.786, 789

Član 36

Iza člana 61 dodaju se novi članci 61a., 61b., i 31c. koji glase;
Zabrana bavljenja određenim zanimanjem

Član 61b.

- (1) Sud može učiniocu krivičnog djela zabraniti vršenje određenog poziva, samostalne djelatnosti ili neke dužnosti koja je vezana za samostalno raspolaganje ili rukovanje društvenom imovinom ili čuvanje ove imovine.
- (2) Ovu mjeru sud može izreći kad je učinilac zloupotrebio svoj poziv, samostalnu djelatnost ili određenu dužnost radi izvršenja krivičnog djela ili ako se osnovano može smatrati da bi njegovo daljnje bavljenje takvim zanimanjem bilo opasno.
- (3) Ova mjera može se izreći za vrijeme od jedne do deset godina.
- (4) Osoba prema kojoj je ova mjera izrečena ne može se baviti određenim zanimanjem od dana pravomoćnosti presude. Vrijeme trajanja ove mjere računa se od dana kad je kazna strogog zatvora ili zatvora izdržana ili oprostena, a u slučaju izricanja uvjetne osude ili novčane kazne od dana pravomoćnosti presude.

¹⁷⁵ Ibidem,

kako je intencija tadašnjeg zakonodavca glede učinaka pravnih posljedica osude bila da sve nepovoljne konzekvence istog ne pogode sve počinitelje kaznenih djela, već samo one koji su počinili uistinu teža i teška kaznena djela, a za koja se ne izriču relativno blage i upozoravajuće kaznenopravne sankcije kao što su uvjetna osuda, a osobito sudska opomena.

U nastavku se navodi nekoliko zakona koji su, uređujući posebna pravna područja, temeljem čl. 37a. Novele KZ/59 propisivali i pravne posljedice kaznene osude:¹⁷⁷

- 1) Osnovni zakon o sudovima opće nadležnosti (Sl. I. SFRJ, br. 7/65), čl. 52. st. 1. t.1.: “Sudcu prestaje funkcija po sili zakona, ako bude osuđen na kaznu zatvora... preko šest mjeseci ili težu kaznu... “.
- 2) Zakon o privrednim sudovima (Sl. I. SFRJ, br. 7/65), čl. 60. st. 1. t. 1. – kao i pod 1).
- 3) Zakon o saveznom sudu (Sl. I. SFRJ, br. 21/74), čl. 18.: “Sudcu Saveznog suda prestaje funkcija, ako bude osuđen ... za krivično djelo na bezuvjetnu kaznu lišenja slobode...” Prema tome za nastupanje navedene pravne posljedice bila je dovoljna osuda na bezuvjetnu kaznu zatvora neovisno o njezinom trajanju, a što je, prema tada važećem čl. 30. st. 1. KZ/51¹⁷⁸, moglo biti i minimalnih tri dana.
- 4) Zakon o saveznom javnom tužilaštvu (Sl. I. SFRJ, br. 21/74), čl. 92.: “Saveznom javnom tužiocu i njegovim zamjenicima prestaje funkcija po sili zakona, ako budu pravomoćno osuđeni na bezuvjetnu kaznu lišenja slobode (neovisno o trajanju, kao i pod 3).
- 5) Zakon o štampi i drugim vidovima informacije (Sl. I. SFRJ, br. 27/62 i Sl. I. SFRJ, br. 15/65), čl. 129. predviđao je pravne posljedice u vidu nemogućnosti odnosno zabrane vršenja poslova u okviru: štampe, radija, televizije i filma, osobe osuđene na kaznu strogog zatvora od najmanje dvije godine. Zabrana je trajala tri godine od dana izdržane, zastarjele ili oprostene kazne. Međutim, ako se radilo o inozemnom dopisniku u Jugoslaviji koji je bio osuđen na kaznu zatvora više od šest mjeseci ili strožu kaznu, nadležno tijelo mu je moglo uskratiti pravo da i dalje bude dopisnik. Dakle, za razliku od prvog slučaja (domaći djelatnik) za koji je propisano obligatorno nastupanje navedene pravne posljedice automatski po zakonu, u drugom slučaju

Član 50 mijenja se I glasi:
Učinak uvjetne osude

Član 50
Uvjetna osuda ne povlači nikakve pravne posljedice (član 37a.)

¹⁷⁶ Ibidem

Članak 26
Iza člana 50 dodaje se član 50a. koji glasi:

čl. 50a. st. 2.
(2) Sudska opomena ne povlači nikakve pravne posljedice.

¹⁷⁷ Kukavica, Radmila, op. cit. Str: 60., 61., 62., 68. i bilješke str: 101., 102., i 106.

¹⁷⁸ Krivični zakonik // "Službeni list FNRJ", br 13/51, str 188.

(1) Kazna zatvora ne može biti kraća od tri dana, ni duža od pet godina.

(strani dopisnik) navedena pravna posljedica mogla je nastupiti fakultativno, tj. tek po odluci nadležnog tijela.

Krivični zakon Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije iz 1976. g. (Sl. I. SFRJ, br. 44/76)¹⁷⁹ jest Zakon koji je stupio na snagu u vrijeme kada su (prema Ustavu SFRJ iz 1974. g.) sve federativne jedinice tadašnje SFRJ imale ovlast donijeti vlastiti kazneni zakon, ali Opći dio, u okviru kojega se nalazi i Glava osma “Pravne posljedice osude”, bio je propisan i obvezivao na saveznoj razini. U čl. 88. “Nastupanje pravnih posljedica osude” Zakon je propisivao kada iste mogu nastupiti i u čemu se sastoje (st. 1.). Zatim (st. 2.), Zakon izričito propisuje kada pravne posljedice ne mogu nastupiti, a to su obično osude za blaža kaznena djela ili ona kod kojih je počinitelju utvrđeno postojanje znatnih olakotnih okolnosti pa mu je izrečena neka od navedenih blažih kaznenopravnih sankcija. Ovaj članak (st. 3.) također izričito propisuje temeljem kojeg pravnog propisa i automatski (bez sudske odluke) iste isključivo mogu nastupiti, a to je zakon. Članak 88.:

- (1) Pravne posljedice osude za neko krivično djelo ili za stanovitu kaznu mogu biti prestanak odnosno gubitak određenih prava ili zabrana stjecanja određenih prava.
- (2) Pravne posljedice osude ne mogu nastupiti kad je za krivično djelo počinitelju izrečena novčana kazna, uvjetna osuda ili sudska opomena ili kad je počinitelj oslobođen kazne.
- (3) Pravne se posljedice osude mogu predvidjeti samo zakonom i nastupaju po sili zakona kojim su predviđene.

U članku 89. Zakon je propisivao “Vrste pravnih posljedica osude” razlikujući one koje se odnose na prestanak ili gubitak određenih prava (st. 1.) koja je osuđenik već imao, od onih koje se odnose na zabranu stjecanja određenih prava (st. 2.) koja osuđenik nije imao ili ih nije koristio, a nije ih mogao niti ubuduće stjecati sve dok traju pravne posljedice osude. Članak 89.:

- (1) Pravne posljedice osude što se odnose na prestanak ili gubitak određenih prava jesu:
 - 1) prestanak obavljanja stanovitih poslova ili vršenja funkcija u organima društveno – političkih zajednica, drugim državnim organima, organizacijama udruženog rada te drugim organizacijama i zajednicama,
 - 2) prestanak radnoga odnosa ili prestanak obavljanja određenoga zvanja, poziva ili zanimanja,
 - 3) gubitak čina vojnoga starješine ili klase vojnoga službenika,
 - 4) oduzimanje odlikovanja.
- (2) Pravne posljedice osude koje se sastoje u zabrani stjecanja određenih prava jesu:

¹⁷⁹ Usp. Krivični zakon Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Zagreb : Narodne novine, 1976. Str. 47. - 49.

- 1) zabrana obavljanja određenih poslova ili vršenja funkcija u organima društveno – političkih zajednica, drugim državnim organima, organizacijama udruženog rada te drugim samoupravnim organizacijama i zajednicama,
- 2) zabrana nastupanja u štampi, na radiju, televiziji ili javnim skupovima, zabrana obavljanja izdavačke djelatnosti ili zabrana sudjelovanja u osnivanju udruženja,
- 3) zabrana stjecanja određenog zvanja, poziva ili zanimanja ili unapređenja u službi
- 4) zabrana stjecanja određenih dozvola ili odobrenja koja se daju odlukom državnih organa.

Članak 90. propisivao je “Početak i trajanje pravnih posljedica osude” tako da su iste nastupale danom pravomoćnosti presude, ako se radilo o onima koje su se odnosile na zabranu stjecanja određenih prava. Njihovo trajanje je bilo najdulje deset godina od izdržane, zastarjele ili oprostene kazne, s time da je posebnim zakonom mogao biti propisan samo kraći ne i dulji rok te njihov završetak do kojeg je u svakom slučaju dolazilo brisanjem osude.

Članak 90.:

- (1) Pravne posljedice osude nastupaju na dan pravomoćnosti presude.
- (2) Pravne posljedice osude koje se sastoje u zabranama stjecanja određenih prava traju najdulje deset godina od dana izdržane, oprostene ili zastarjele kazne, ako za pojedine pravne posljedice nije zakonom propisano kraće trajanje.
- (3) Brisanjem osude prestaju pravne posljedice osude.

U svezi uređenja pravnih posljedica osude i automatizma njihova nastupanja po zakonu i bez sudske odluke, valja skrenuti pozornost na određene odredbe KZ/76 kojima su se, u cilju ograničenja tog automatizma djelovanja i negativnog utjecaja na osuđenika (koji se tiču radnog odnosa, obavljanja službe, zanimanja i zvanja), sudu davale odgovarajuće mogućnosti da svojom naknadnom odlukom s tim u svezi i pod zakonskim uvjetima, skрати daljnje djelovanje pravnih posljedica osude. Ta mogućnost bila je propisana čl. 92. „Prestanak sigurnosnih mjera i pravnih posljedica osude na temelju sudske odluke“.¹⁸⁰ Čl. 92. st. 2.: „Kada proteknu tri godine od dana izdržane, zastarjele ili oprostene kazne, sud može odrediti da prestane pravna posljedica osude koja se odnosi na zabranu stjecanja određenoga prava.“ Čl. 92. st. 3.: „Prosudjujući da li da odredi prestanak ... pravne posljedice osude sud će uzeti u obzir osuđenikovo ponašanje poslije osude, njegovu spremnost da nadoknadi štetu uzrokovanu krivičnim djelom i da vrati imovinsku korist stečenu krivičnim djelom te druge okolnosti koje upozoravaju na opravdanost prestanka ... pravne posljedice osude.“ Ova odredba se, u svjetlu specijalno preventivnih ciljeva, mogla i može smatrati opravdanom jer, pored načelnog automatizma nastupanja pravnih posljedica osude, pruža mogućnost makar naknadne (nakon tri godine) individualizacije trajanja i djelovanja pravne posljedice osude sudsom odlukom i iz konkretno opravdanih razloga. S druge strane Zakon je, u vidu davanja podataka iz kaznene evidencije, osigurao djelovanje pravnih posljedica osude, u odnosu na određenog osuđenika, kada one još uvijek traju i predstavljaju ograničenja. Tako je KZ/76 u čl. 94. st. 2.¹⁸¹ propisivao: „Podaci se iz kaznene evidencije mogu, na obrazložen zahtjev, dati

¹⁸⁰ Ibidem, str. 49. -50.

¹⁸¹ Ibidem, str. 51.

i državnim organima, organizacijama udruženog rada i drugim samoupravnim organizacijama i zajednicama, ako još traju određene pravne posljedice osude ...“.

U svezi ograničenja nastupanja i djelovanja pravnih posljedica osude, koje se odnose na zabranu stjecanja određenih prava, valja napomenuti i odredbu iz Glave dvadeset četvrte (Prijelazne i završne odredbe) čl. 259. st. 2. KZ/76 koja propisuje: „Na dan stupanja na snagu ovoga zakona ne mogu nastupiti pravne posljedice osude određene saveznim zakonom koje se sastoje u zabrani stjecanja određenih prava – ako je izrečena novčana kazna kao glavna kazna, uvjetna osuda ili sudska opomena, ili ako je počinitelj proglašen krivim, a oslobođen je kazne.“¹⁸²

Krivični zakon Socijalističke Republike Hrvatske iz 1977. g. (NN br. 25/77)¹⁸³ u trećem dijelu (Prijelazne i završne odredbe) u čl. 238. propisivao je „Odredbe o pravnim posljedicama“ i njihovom prestanku sukladno navedenim uvjetima. Pravne posljedice osude koje se na osnovi zakona Socijalističke Republike Hrvatske odnose na prestanak, gubitak ili se sastoje u zabrani stjecanja određenih prava (čl. 89. st. 1. i 2. KZ SFRJ/76) i koje su nastupile uslijed osude za određena krivična djela ili na određene kazne prije stupanja na snagu ovoga zakona ostaju i dalje važećima (čl. 238. st. 1. i 2. KZ SRH/77). Iznimno, danom stupanja na snagu ovoga zakona prestaju pravne posljedice osude koje se sastoje u zabrani stjecanja određenih prava, a koje su na osnovi zakona SR Hrvatske nastupile prije stupanja na snagu ovoga zakona uz osude kojima je izrečena novčana kazna kao glavna kazna, ili uvjetna osuda, ili sudska opomena ili je učinilac oglašen krivim, a oslobođen je od kazne (čl. 238. st. 3. KZ SRH/77).

Zakon o preuzimanju Krivičnog zakona Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (NN br. 53/91) od 5. 10. 1991. preuzeo je KZ SFRJ (Sl. SFRJ br. 44/76, 36/77, 56/77, 34/84, 74/87, 3/90, 38/90), a ujedno je preuzeo i zakonsko uređenje pravnih posljedica osude iz KZ/76, uz manje izmjene u čl. 89. KZ/76 u cilju usklađivanja s hrvatskim pravnim nazivljem.

Osnovni krivični zakon Republike Hrvatske (NN 31/93–OKZRH) u čl. 83.-85. sadrži odredbe o pravnim posljedicama osude identične onima iz čl. 89.-90. KZ/76.

Kazneni zakon Republike Hrvatske iz 1997. g. prvi je cjeloviti kazneni zakon od njenog osamostaljenja koji, svojim općim i posebnim dijelom, uređuje ovo pravno područje. KZ/97 Hrvatski Sabor je donio 19. rujna 1997. (NN br. 110/1997), a Zakon je stupio na snagu 1. siječnja 1998. Ovaj Zakon propisivao je pravne posljedice osude u članku 84. kako slijedi:

Pravne posljedice osude

Članak 84.

¹⁸² Ibidem, str. 132.

¹⁸³ Krivični zakon Socijalističke Republike Hrvatske // Narodne novine : službeni list Socijalističke Republike Hrvatske), br. 25/77, str 406.-407.

(1) Pravne posljedice osude zbog počinjenog kaznenog djela mogu se propisati samo zakonom.

(2) Pravne posljedice koje se mogu propisati jesu:

- prestanak radnog odnosa,

- prestanak obavljanja određenih poslova u državnim tijelima ili zabrana preuzimanja takvih poslova,

- gubitak vojnog čina,

- oduzimanje državnih odličja i priznanja.

(3) Pravne posljedice mogu nastupiti samo ako je počinitelj kaznenog djela počinjenog s namjerom osuđen na kaznu zatvora u trajanju od najmanje jedne godine, a nije primijenjena uvjetna osuda.

(4) Pravne posljedice nastupaju danom pravomoćnosti odluke kojom je utvrđeno počinjenje kaznenog djela i izrečena kazna prema stavku 1. i 3. ovoga članka.

(5) Zabrana preuzimanja poslova u državnoj službi prestaje pet godina nakon nastupanja pravne posljedice.

Polazeći od temeljnog stajališta kako pravne posljedice osude nisu kazna (niti glavna niti sporedna) niti uopće kaznenopravna sankcija, već posebna kaznenopravna mjera koja nastupa po sili zakona automatski se nadovezujući na kaznenu osudu, bez da je sud u presudi izriče, KZ/97 ih niti jednom svojom odredbom nije predviđao (kao sankciju za kaznena djela), osim što ih je generički naveo i ograničio (čl. 84. st. 2. t. 1.-4.), kao što nije odredio koje konkretno osuđene osobe pogađa neka od tih mjera. Zakon je samo propisao kako se pravne posljedice osude zbog počinjenog kaznenog djela mogu propisati samo zakonom (time jasno isključujući bilo koje druge pravne akte), i to posebnim zakonima koji regulirajući svoju materiju mogu predvidjeti da posljedica osude na određenu kaznu može biti prestanak odnosno gubitak određenih prava, ili zabrana stjecanja određenih prava (čl. 84. st. 1.), kao i od čega se iste mogu sastojati (čl. 84. st. 2.), pa ti posebni zakoni ne bi smjeli uvoditi druge nove pravne posljedice.¹⁸⁴ Glede mogućnosti nastupanja pravnih posljedica osude (čl. 84. st. 3.), Zakon je izričito kao uvjete postavio: da se mora raditi o osudi za kazneno djelo počinjeno samo s namjerom (težim oblikom krivnje), da je konkretnom počinitelju izrečena bezuvjetna kazna zatvora (ne novčana kazna) u trajanju od najmanje jedne godine, te da nije primijenjena uvjetna osuda. Ovakvim pristupom zakonodavac je očito išao za tim da pravne posljedice osude pogađaju počinitelje, ne apstraktno, već konkretno težih i teških kaznenih djela, a što se u velikoj mjeri može utvrditi i odnosom konkretnih olakotnih i otegotnih okolnosti temeljem kojih sud individualno određuje i odmjerava kaznu odnosno drugu kaznenopravnu sankciju. Odmjeravajući kaznu sud je morao voditi računa o tome da određena visina kazne za određeno kazneno djelo dovodi do određenih pravnih posljedica osude, a što

¹⁸⁴ Bačić, Franjo; Pavlović, Šime. Komentar Kaznenog zakona. Zagreb : Organizator, 2004. Str. 401.

je, na određen način, proizlazilo iz zakonske odredbe o odmjeravanju kazne (čl. 56. KZ/97¹⁸⁵) tj. da se pri odmjeravanju kazne uzimaju u obzir sve okolnosti koje su u svezi s počiniteljem djela, a značajne su za ostvarivanje zahtjeva specijalne prevencije.¹⁸⁶ Pod prethodno navedenim zakonskim uvjetima pravne posljedice osude su nastupale danom pravomoćnosti osuđujuće presude (čl. 84. st. 4.), i to silom nekog posebnog zakona koji ih je propisivao. Dakle, kazneni sud ih nije određivao, odmjeravao, izricao niti navodio u presudi, temeljem koje su po drugom posebnom zakonu automatski nastupale. Tu karakteristiku nastupanja pravnih posljedica osude citirani autori nazivaju „slijepim automatizmom“ i slabom stranom ovog generalno pozitivnog i nužnog instituta.¹⁸⁷ Kao argumentaciju isti navode osobito negativne posljedice osude glede: radnog odnosa, obavljanja službe, zanimanja i poziva i u slučaju konkretnog osuđenika koji to objektivno ne zaslužuje, a kazneni sud, prema postojećem zakonskom rješenju, nije mogao na to utjecati. U cilju otklanjanja odnosno umanjenja ovih nedostataka, navedeni autori su predložili neke zanimljive mogućnosti o kojima bi se moglo razmisliti i u okviru razmatranja današnjeg pozitivnopravnog rješavanja problematike pravnih posljedica osude. Tako oni predlažu, npr., da bi se sudcu moglo dati pravo da, u konkretnom slučaju, u presudi utvrdi kako određene pravne posljedice osude ne dobivaju pravnu snagu ili da može ograničiti njihov opseg i skratiti vrijeme njihova trajanja. Sve to ako sudac konkretno utvrdi da bi nastupanje pravnih posljedica osude u punini njihova sadržaja i učinka bilo neprimjereno s obzirom na prirodu i značenje počinjenog kaznenog djela, te okolnosti njegova počinjenja i samog počinitelja (objektivne i subjektivne). Glede pravne posljedice osude koja se sastoji u zabrani preuzimanja poslova u državnoj službi, Zakon je propisivao kako iste prestaju protekom pet godina nakon njihovog nastupanja (čl. 84. st. 5.). U odnosu na sve ostale moguće pravne posljedice osude propisane posebnim zakonom, KZ/97 nije propisao maksimalno trajanje istih prepuštajući to posebnim zakonima. Kod toga, kao što se može primijetiti, za razliku od KZ/76, KZ/97 nije propisao mogućnost prestanka pravnih posljedica osude sudskom odlukom (čl. 92. KZ/76), tako da su prema njemu (osim u slučaju čl. 84. st. 5. KZ/97) pravne posljedice osude nastupale i prestajale isključivo automatski po sili zakona, bez bilo kakvog utjecaja sudskom odlukom u svezi s tim. Gledano s aspekta specijalne prevencije i resocijalizacije osuđenika i svih pojedinosti s tim u svezi, ovakvo rješenje KZ/97 moglo se opravdano smatrati manjkavim. Iz navedenih razloga bilo bi daleko povoljnije da je KZ/97, kao organski zakon, propisao maksimalno trajanje svih

¹⁸⁵ Opće pravilo o izboru vrste i mjere kazne

Članak 56.

(1) Izbor vrste i mjere kazne počinitelju kaznenog djela određuje sud u granicama koje su određene zakonom za počinjeno kazneno djelo, a na temelju stupnja krivnje, pogibeljnosti djela i svrhe kažnjavanja.

(2) Određujući vrstu i mjeru kazne koju će primijeniti, sud će uzeti u obzir sve okolnosti koje utječu da kazna po vrsti i mjeri bude lakša ili teža za počinitelja kaznenog djela (olakotne i otegotne okolnosti) a osobito ove: stupanj krivnje, pobude iz kojih je kazneno djelo počinjeno, jačinu ugrožavanja ili povrede kaznenim djelom zaštićenog dobra, okolnosti u kojima je kazneno djelo počinjeno, okolnosti u kojima je počinitelj živio prije počinjenja kaznenog djela i usklađenost njegova ponašanja sa zakonima, okolnosti u kojima živi i njegovo ponašanje nakon počinjenog kaznenog djela, posebno odnos prema oštećeniku i naknadi štete prouzročene kaznenim djelom te ukupnost društvenih i osobnih uzroka koji su pridonijeli počinjenju kaznenog djela.

¹⁸⁶ Bačić, Franjo; Pavlović, Šime, op. cit., str. 401.

¹⁸⁷ Ibidem, str. 401. -402.

pravnih posljedica osude, što bi se u pojedinim posebnim zakonima moralo respektirati, ili da je barem predvidio sudsku mogućnost skraćivanja njihovog trajanja nakon proteka određenog vremena, u pojedinim slučajevima i temeljem opravdanih konkretnih okolnosti.

4. POZITIVNOPRAVNO UREĐENJE PRAVNIH POSLJEDICA OSUDE U REPUBLICI HRVATSKOJ I NEKE USTAVNOSUDSKE ODLUKE

Pozitivnopravno uređenje instituta pravne posljedice osude u Republici Hrvatskoj prije svega je propisano na najvišoj pravnoj razini, odnosno Ustavom Republike Hrvatske (NN 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14 dalje – URH)¹⁸⁸, koji u članku 30. propisuje: „Kaznena osuda za teška i osobito nečasna kaznena djela može, u skladu sa zakonom, imati za posljedicu gubitak stečenih ili zabranu stjecanja na određeno vrijeme nekih prava na obavljanje određenih poslova, ako to zahtijeva zaštita pravnog poretka.“

Kao što se interpretacijom navedene ustavne odredbe može zaključiti, pravne posljedice osude mogu (dakle, ne moraju) nastupiti samo onda ako osuđenik bude pravomoćno osuđen za kazneno djelo (ne i neko drugo kažnjivo djelo manjeg intenziteta, npr. prekršaji) koje je istodobno teško i osobito nečasno (kumulativni uvjet). Zatim, da se pravne posljedice osude mogu sastojati u gubitku otprije stečenih prava, ili u zabrani stjecanja nekih (dakle, ne svih) prava na obavljanje samo određenih poslova. Također, da isto može trajati samo određeno vrijeme (dakle, nema trajnih pravnih posljedica), kao i da pravne posljedice mogu nastupiti samo onda ako to zahtijeva zaštita pravnog poretka. Ovo bi značilo da pravne posljedice osude, kao posebne kaznenopravne mjere i prateća pojava osude, ne moraju nužno uvijek nastupiti, već samo onda ako to zahtijeva zaštita pravnog poretka, kao poseban uvjet koji bi se trebao utvrđivati primjenom načela individualizacije. Time je ovo načelo, u okviru navedene institucije, zadobilo značaj ustavne kategorije. Ističući „u skladu sa zakonom“, odredba jasno navodi kako pravne posljedice osude u svojoj formi i sadržaju (opći i posebni uvjeti) moraju unaprijed (nema ad hoc uspostavljanja) u potpunosti biti propisane zakonom/zakonima (ne i drugim – podzakonskim propisima) koji uređuju odgovarajuće pravno područje. Ovdje valja napomenuti kako, sukladno načelu ustavnosti¹⁸⁹, svi zakoni kojima se na bilo koji način uređuju pravne posljedice osude, moraju biti u skladu s citiranom ustavnim odredbom. Ta odredba, vremenski ograničavajući trajanje pravnih posljedica samo glede određenih prava i određenih poslova, očito ima u vidu potrebu usklađivanja zahtjeva za zaštitu državnih institucija i građana od opasnih osuđenika, sa socijalnim načelom koje ide za time da se egzistencijalna prava osuđenika (kao što je pravo na rad) ne ograničavaju više nego što je to objektivno potrebno. Ovu ustavnu tendenciju moralo bi se imati u vidu kako prilikom zakonodavnog propisivanja pravnih posljedica osude, tako i prilikom donošenja pojedinačnih konkretnih odluka o njihovoj primjeni. U razmatranju ustavnopravnog uređenja ovog pravnog

¹⁸⁸ Ustav Republike Hrvatske NN 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14

¹⁸⁹ Članak 5. st. 1. URH–a. U Republici Hrvatskoj zakoni moraju biti u suglasnosti s Ustavom, a ostali propisi i s Ustavom i sa zakonom.

instituta pozornost valja usmjeriti i na odredbu čl. 16. URH–a, osobito st. 2. (načelo razmjernosti)¹⁹⁰, koja je općenitije naravi od odredbe čl. 30 URH–a, ali na indirektan način zasigurno se odnosi i na pravne posljedice osude. Naime, i pravne posljedice osude predstavljaju svojevrsna ograničenja ustavnih prava i sloboda u cilju zaštite navedenih opravdanih interesa. Međutim, ta ograničenja, kao i u svakom drugom slučaju, podliježu procijeni i odmjeravanju sukladno načelu razmjernosti, koje, kao ustavna kategorija, također upućuje na narav potrebe za ograničenjem, ovisno o značaju i jačini opravdanih interesa u koliziji u svakom konkretnom slučaju (načelo individualizacije). Prema tome, i odredbu čl. 16. kao svojevrsnu nadopunu i putokaz u interpretaciji i primjeni čl. 30. URH–a, obvezno bi trebalo imati u vidu u procesu zakonskog propisivanja uvjeta i u pojedinačnoj primjeni odredaba o pravnim posljedicama osude. Na iznimnu senzibilnost pri zakonodavnom uređenju i praktičnoj primjeni odredaba o pravnim posljedicama osude upućuje i još jedna ustavna odredba iz čl. 55. URH–a¹⁹¹, osobito suštinski vezana za odredbe o pravnim posljedicama osude te iznimno važna u ostvarivanju egzistencijalnih prava i potreba građana. Naime, ako se određena prava i slobode (konkretno na rad) ustavnopravno garantiraju svim građanima, a s druge strane, također ustavnopravno, nekim građanima (osuđenici i bivši osuđenici) i na određeno vrijeme ograničavaju odnosno oduzimaju, onda takva ograničenja uistinu moraju biti konkretno iznimno opravdana i razmjerna naravi potrebe, budući da se radi o pravima na najvišoj ustavnoj razini, konkretno bivših osuđenika koji su u potpunosti (na zakonom propisane načine) izvršili izrečenu im kaznenopravnu sankciju. To važi osobito stoga što se često puta događa da ograničenja ove naravi imaju neposredne implikacije ne samo na život i egzistenciju konkretnog osuđenika, već i na članove njegove obitelji koji s počinjenim kaznenim djelom nemaju nikakve veze, a pravne posljedice istog, iako ne krivi, očito moraju podnositi zajedno s osuđenikom.

Glede pravnog uređenja pravnih posljedica osude na zakonskoj razini, može se uočiti određeni prekid dosadašnjeg (povijesnopravno gledano) uobičajenog kontinuiteta njihovog uređivanja u okviru kaznenih zakona/zakonika. Naime, za razliku od prethodnih, pozitivnopravni Kazneni zakon Republike Hrvatske (NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21–dalje KZ/11) ne uređuje pravne posljedice osude niti jednom svojom odredbom. Je li ovakvo ispuštanje propisivanja ovako značajnog pravnog instituta (organskog značaja, kojeg propisuje i sam URH), kojemu je ishodište pravomoćna kaznena osuda (dakle, u kaznenom pravu), koji se dosegom svog djelovanja neposredno reflektira na ograničavanje ustavnih prava i sloboda, iz okvira kaznenog zakona (kao organskog zakona) najbolje moguće rješenje, očito ne postoji suglasnost mišljenja naših eminentnih pravnih stručnjaka. Tako prof. Novoselec u svojoj knjizi, izlažući i kritizirajući odredbu o pravnim posljedicama osude tada važećeg Kaznenog zakona (KZ/97), smatra kako: „Imajući u vidu sve slabosti postojeće odredbe o pravnim posljedicama osude, bilo bi najispravnije brisati je iz Kaznenog zakona. Ona je sterilna i suvišna pa se njezinim brisanjem ne bi ništa izgubilo. U

¹⁹⁰ Članak 16. URH–a. Slobode i prava mogu se ograničiti samo zakonom da bi se zaštitila sloboda i prava drugih ljudi te pravni poredak, javni moral i zdravlje.

Svako ograničenje slobode ili prava mora biti razmjerno naravi potrebe za ograničenjem u svakom pojedinom slučaju.

¹⁹¹ Članak 55. URH–a. Svatko ima pravo na rad i slobodu rada.

tom bi slučaju zakonodavac, prilikom uređivanja pravnih posljedica osude, bio vezan jedino odredbom čl. 30. Ustava.“¹⁹²

Glede brisanja odredbe o pravnim posljedicama osude to se i dogodilo, budući da, kao što je prethodno navedeno, važeći KZ/11 ne sadrži odredbu o njima. Što se tiče vezanosti zakonodavca, prilikom uređivanja pravnih posljedica osude, jedino odredbom čl. 30. Ustava navedeno stajalište nije prihvaćeno (barem ne u potpunosti), budući da, prema pozitivnopravnom uređenju, pravne posljedice osude, kaznenu evidenciju i rehabilitaciju, kao uzajamno vezanu materiju, uređuje Zakon o pravnim posljedicama osude, kaznenoj evidenciji i rehabilitaciji (NN 143/12, 105/15, 32/17 –dalje ZOPPOKER). Prema načelu ustavnosti odredba ZOPPOKER–a o pravnim posljedicama morala bi biti usklađena s čl. 30. Ustava, a odredbe svih ostalih zakona, kojima se uređuju pravne posljedice osude u svim pravnim područjima gdje se pojavljuju s Ustavom, ali i sa ZOPPOKER–om, kao zakonom koji u svezi ove materije propisuje opće uvjete. Je li tome uistinu tako, kako u postojećem zakonskom propisivanju tako i s aspekta nekih ustavnosudskih odluka, ostaje prilično dvojbeno.

Profesori Horvatić, Derenčinović i Cvitanović u citiranom djelu, iznoseći kritičke opservacije glede pozitivnopravnog uređenja pravnih posljedica osude¹⁹³, ističu kako je očito da je postojeće zakonsko rješenje o pravnim posljedicama osude (uz upitnu usklađenost s URH–om) osjetno rigidnije i, u najvažnijem (ograničenje prava osuđenika), očito teže od onoga koje mu je prethodilo tj. kada je ova materija bila, glede općih uvjeta i nekih bitnih pojedinosti, detaljnije uređena KZ–om/97, kao organskim zakonom, tim više što i materija pravnih posljedica, s obzirom na područja prava na koja utječe, očito ima organski značaj. Dakle, iako citirani autori to eksplicitno ne navode, iz sadržaja ovako iznesenog stava objektivno se može smatrati kako bi im bilo prihvatljivije da je zakonsko uređenje pravnih posljedica osude, u svojim osnovnim principima, ostalo i dalje uređeno kaznenim zakonom kao organskim.

Prof. Dragičević Prtenjača, u citiranom znanstvenom radu, argumentirano, detaljno i pravno korektno, iznoseći kritiku sadašnjeg zakonskog rješenja pravnih posljedica osude, navodi i predlaže:

„Opći uvjeti trebali bi biti okvir kretanja, odnosno uputa zakonodavcu, u daljnjem propisivanju pravnih posljedica osude. Oni danas postoje i vrlo su široko formulirani ZOPPOKER–om, ali ne treba smetnuti s uma da su i Ustavom (čl. 30.) također propisani ti opći uvjeti, koji ujedno moraju biti okvir kretanja zakonodavcu. U tom kontekstu trebalo bi opće uvjete preciznije definirati i vratiti u Kazneni zakon tako da se njima razmjerno ograničavaju prava osuđenih osoba.

Opći, temeljni, uvjeti trebali bi se odnositi na težinu kazne te propisivati vrste pravnih posljedica generički kako je to bilo riješeno u KZ/97 i nalaziti se samo u jednom zakonu, primjerice ZOPPOKER–u, ili još bolje kako je predloženo u KZ–u, dok bi njihovo

¹⁹² Usp. Novoselec, Petar. Opći dio kaznenog prava, drugo izmijenjeno izdanje. Zagreb : Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2007. Str. 493. - 496.

¹⁹³ Usp. Horvatić, Željko; Derenčinović, Davor; Cvitanović, Leo, op. cit., str. 282. -284.

maksimalno trajanje ovisilo o težini izrečene kazne i rehabilitacijskim rokovima. Trajanje (kolateralnih) pravnih posljedica osude trebalo bi biti usklađeno s rokovima za nastup tzv. pune rehabilitacije.

Posebni bi se uvjeti odnosili na posebnu vrstu kaznenih djela i njihova bi regulacija bila prepuštena sporednom zakonodavstvu, kojim se regulira svako pojedino područje. Bili bi specificirani i prilagođeni za svako posebno područje koje se regulira sporednim zakonodavstvom.

Važno je istaknuti da bi se sporedno zakonodavstvo u svojoj regulaciji pravnih posljedica osude moralo kretati unutar okvira koji bi bili postavljeni KZ–om (ili ZOPPOKER–om). Dakle ne bi mogli propisivati svoje opće uvjete.¹⁹⁴

Prema tome, citirana autorica se nedvojbeno zalaže za propisivanje općih uvjeta nastupanja pravnih posljedica osude primarno KZ–om (po uzoru na KZ/97), s kojima bi morali biti usklađeni posebni uvjeti (propisani sporednim zakonodavstvom) te je, glede budućeg propisivanja istih, iznijela i konkretan prijedlog:

„Pravne posljedice osude mogu nastupiti samo za ona kaznena djela za koja je izrečena kazna zatvora u trajanju od tri godine i na koja nije primijenjena/izrečena uvjetna osuda, djelomična uvjetna osuda, ili druga modifikacija kazne zatvora i vezana je za obavljanje određene djelatnosti te se mora raditi o osobito nečasnom kaznenom djelu za obavljanje određene službe, posla ili djelatnosti i mora biti nužna za zaštitu pravnog poretka.“¹⁹⁵

Smatram kako je navedeni stav i prijedlog iznimno argumentiran, detaljan, transparentan, pravno korektan u smislu uvažavanja organskog značaja pravnih posljedica osude, nužnog hijerarhijskog odnosa između pojedinih pravnih izvora te u odnosu prema povezanim pravnim institutima, nedvojbeno suvremeno kriminalnopolitički utemeljen i usklađen sa suvremeno shvaćenom svrhom kažnjavanja (i rehabilitacijom) te racionalan i objektivan u traženju optimalnog suglasja između suprotstavljenih, a podjednako bitnih pravnih interesa. U tom smislu smatram kako navedeni prijedlog u potpunosti zaslužuje biti predmetom kako prethodnih pravno argumentiranih i sveobuhvatnih rasprava o pravnim posljedicama osude, tako i u smislu njegove implementacije u konačnom, budućem i boljem zakonodavnom uređenju ovog pravnog instituta.

Zakon o pravnim posljedicama osude, kaznenoj evidenciji i rehabilitaciji (NN 143/12, 105/15, 32/17, 53/22 – dalje ZOPPOKER) Hrvatski sabor je donio 7. prosinca 2012., a isti je stupio na snagu 1. siječnja 2013. godine (osim dijela čije stupanje je odgođeno do pristupanja Republike Hrvatske Europskoj uniji). Time je u našem zakonodavstvu po prvi put donesen poseban zakon koji uređuje uzajamno povezanu materiju pravnih posljedica osude, davanja podataka iz kaznene evidencije i rehabilitacije. Stupanjem na snagu ovog zakona prestale su važiti određene odredbe KZ–a/97,¹⁹⁶ odnosno one čije uređenje je prepušteno

¹⁹⁴ Usp. Dragičević Prtenjača, Marta, op. cit., str. 224. -226.

¹⁹⁵ Ibidem, str., 225.

¹⁹⁶ Čl. 36. ZOPPOKER –a (NN 143/12) Stupanjem na snagu ovoga Zakona prestaju važiti:

ZOPPOKER–u, a odnose se, pored ostalog, i na pravne posljedice osude (Pravo na rehabilitaciju, Pravne posljedice osude, Rehabilitacija, Podaci iz kaznene evidencije). Propisujući navedene materije organskog značaja i opće uvjete pravnih posljedica osude umjesto KZ–a, ZOPPOKER je, glede iste, postao *lex generalis* s kojim moraju biti usklađeni posebni uvjeti propisani posebnim zakonodavstvom. Nakon toga ZOPPOKER je, do danas, imao tri izmjene i dopune, ali se niti jedna od njih nije odnosila na glavu 1. čl. 2. imenovanog zakona. Dakle, njime prvotno uspostavljena odredba o pravnim posljedicama osude, pored svih naknadnih izmijenjena i dopuna, ostala je nepromijenjenom. U daljnjem tekstu izlažući interpretaciju odredbi ZOPPOKER–a o pravnim posljedicama osude, želim skrenuti pozornost na određene manjkavosti sadašnjeg zakonskog pozitivnopravnog uređenja istih. Članak 2. ZOPPOKER–a glasi:

Članak 2.

(1) Pravne posljedice osude zbog počinjenog kaznenog djela mogu se propisati samo zakonom.

(2) Pravne posljedice osude nastupaju danom pravomoćnosti odluke kojom je počinitelj proglašen krivim za počinjenje kaznenog djela i kojom mu je izrečena kazna.

(3) Pravne posljedice osude prestaju najkasnije deset godina nakon izdržane, oprostene ili zastarjele kazne zatvora, plaćene novčane kazne, izvršenja rada za opće dobro, odnosno protekom roka provjeravanja iz uvjetne osude.

Stavak 1. Ova odredba jasno opredjeljuje stav našeg zakonodavca da se pravne posljedice osude (njihovi opći i posebni uvjeti) zbog počinjenog kaznenog djela (ne i nekog drugog kažnjivog ponašanja manjeg intenziteta npr. prekršaj) mogu propisati samo zakonima (ne i nekim drugim (podzakonskim) pravnim aktima) kojima se uređuju odgovarajuća pravna područja i na kojima pravne posljedice mogu nastupiti, kao dodatna ograničenja osuđenoj osobi, van sustava formalno propisanih kaznenopravnih sankcija. Međutim, iako pravne posljedice osude nisu kaznenopravne sankcije već posebne (statusne) kaznenopravne mjere¹⁹⁷, očito je da se i na njih primijenjuje načelo zakonitosti kaznenih djela i kaznenopravnih sankcija (ustavno i zakonsko načelo¹⁹⁸) sukladno kojemu sve kazne i ostale kaznenopravne sankcije (ovdje i pravne posljedice osude) moraju, prije primjene, biti propisane zakonom. S obzirom na vrlo snažan utjecaj ovih kaznenopravnih mjera na ustavna prava osuđenih osoba te poradi pravne sigurnosti, kao i činjenice da im je osnova nastupanja u kaznenom pravu (pravomoćna osuđujuća presuda), logično je i opravdano da iste budu pod

– odredbe članka 9., 84., 85. i 86. Kaznenog zakona (»Narodne novine«, br. 110/97., 27/98., 50/00., 129/00., 51/01., 11/03., 190/03., 105/04., 84/05., 71/06., 110/07., 152/08. i 57/11.)

– Pravilnik o kaznenoj evidenciji (»Narodne novine«, br. 92/09. i 108/09. – ispravak).

¹⁹⁷ Horvatić, Željko; Derenčinović, Davor; Cvitanović, Leo, op. cit., str. 281.

¹⁹⁸ URH. čl. 31. st. 1. KZ/11 čl. 2. Nitko ne može biti kažnjen za djelo koje prije nego je počinjeno nije bilo utvrđeno zakonom ili međunarodnim pravom kao kazneno djelo, niti mu se može izreći kazna (ili druga kaznenopravna sankcija KZ.) koja nije bila određena zakonom.

režimom načela zakonitosti, ali i ustavnog načela zabrane retroaktivnog djelovanja pravnih propisa iz čl. 90. st. 4. URH–a.¹⁹⁹

Stavak 2. Ova odredba propisuje uvjete koji kumulativno moraju biti ispunjeni da bi pravne posljedice mogle nastupiti. Prije svega mora se raditi o nastupu pravomoćnosti (vrijeme početka djelovanja pravnih posljedica) osuđujuće kaznene presude. Zakon ovu izričito naglašava, iako je ona jedina moguća vrst presude koja predstavlja osudu i time može determinirati nastup pravnih posljedica osude (čl. 455. Zakona o kaznenom postupku NN 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14, 70/17, 126/19, 126/19 – dalje ZKP.)²⁰⁰, budući da druge dvije (presuda kojom se optužba odbija i presuda kojom se optuženik oslobađa optužbe), po naravi stvari, to ne mogu (nisu osuda).²⁰¹ Sljedeći kumulativni uvjet iz ove odredbe je da je, uz osuđujuću presudu, osuđeniku obvezatno izrečena kazna, ne i neka druga moguća kaznenopravna sankcija. Dakle, Zakon eksplicitno naglašava izricanje kazne, odnosno najteže moguće sankcije iz kataloga svih propisanih kaznenopravnih sankcija, kao nužnog uvjeta za nastup pravnih posljedica osude i tu okolnost bi osobito trebalo uvažavati. U okviru interpretacije navedene odredbe ZOPPOKER–a valjalo bi se podsjetiti na odredbe postojećeg KZ–a/11 (čl. 40. st. 1.)²⁰² i stajališta eminentnih kaznenopravnih stručnjaka o tome koje se kaznenopravne sankcije kod nas smatraju kaznama.²⁰³ Temeljem navedenog jasno je da su to isključivo kazna zatvora (zatvor i

¹⁹⁹ URH. čl. 90. st. 4. Zakoni i drugi propisi državnih tijela i tijela koja imaju javne ovlasti ne mogu imati povratno djelovanje.

²⁰⁰ Članak 455. ZKP–a

(1) Presudu kojom se optuženik proglašava krivim sud će izreći ako nedvojbeno utvrdi da je optuženik počinio kazneno djelo za koje je optužen.

(2) U presudi u kojoj se optuženik proglašava krivim sud će izreći:

1) za koje se djelo proglašava krivim, uz naznaku činjenica i okolnosti koje čine obilježja kaznenog djela te onih o kojima ovisi primjena određene odredbe kaznenog zakona,

2) zakonski opis i naziv kaznenog djela i koje su odredbe kaznenog zakona primijenjene,

3) na kakvu se kaznu osuđuje optuženik ili se prema odredbama kaznenog zakona oslobađa kazne ili mu se kazna zamjenjuje radom za opće dobro na slobodi,

4) odluku o uvjetnoj osudi, djelomičnoj uvjetnoj osudi i sudskoj opomeni,

5) odluku o posebnim obvezama i zaštitnom nadzoru,

6) odluku o sigurnosnim mjerama, oduzimanju imovinske koristi i o oduzimanju predmeta,

7) odluku o uračunavanju pritvora, istražnog zatvora i izdržane kazne,

8) odluku o troškovima kaznenog postupka, o imovinskopravnom zahtjevu te o tome da se pravomoćna presuda ima objaviti u sredstvima javnog priopćavanja.

(3) Ako je optuženik osuđen na novčanu kaznu, u presudi će se naznačiti rok u kojem se novčana kazna ima platiti kao i visina dnevnog dohotka, odnosno dnevnog iznosa, njihov ukupan broj te iznos novčane kazne izrečene pravnoj osobi.

(4) U slučaju stjecaja kaznenih djela sud će u izreku presude unijeti kazne utvrđene za svako pojedino kazneno djelo, a nakon toga jedinstvenu kaznu koja je izrečena za sva djela u stjecaju.

²⁰¹ Čl. 452. i 453. ZKP–a

²⁰² Vrste kazni, čl. 40. st. 1. KZ–a

Kazne su novčana kazna , zatvor i dugotrajni zatvor.

²⁰³ Horvatić, Željko; Derenčinović, Davor; Cvitanović, Leo, op. cit., str. 227. „ Iako u čl. 40. st. 1 naš KZ propisuje da su kazne novčana kazna, zatvor i dugotrajni zatvor, valja smatrati da u našem sustavu kazni postoje samo dvije temeljne vrste kazne: novčana kazna i kazna zatvora. To su i u drugim suvremenim kaznenim

dugotrajni zatvor) i novčana kazna. Uz navedeno, neizostavan je kumulativni uvjet i da kazna mora biti izrečena. Dakle, da bi nastupile pravne posljedice osude ne smiju biti primijenjene odredbe o oslobođenju od kazne (čl. 50. KZ/11)²⁰⁴. Ovakvo stajalište zakonodavca može se smatrati opravdanim jer ako su, u konkretnom slučaju, ispunjeni uvjeti za oslobođenje od kazne, odnosno ako se svrha kažnjavanja može ostvariti i bez njezine primjene, onda ne bi bilo oportuno inzistirati na nastupanju pravnih posljedica osude koje se, iako nisu kaznenopravna sankcija, nadovezuju na kaznu u procesu konačnog ostvarivanja svrhe kažnjavanja, ukoliko niti sama kazna nije bila potrebna i primijenjena.

Stavak 3. Ova odredba propisuje do kada traju odnosno kada prestaju djelovati pravne posljedice osude. Rok od najkasnije deset godina nakon navedenih okolnosti valja smatrati općim uvjetom, s kojim bi morali biti usklađeni posebni uvjeti/rokovi u posebnom zakonodavstvu koje propisuje pravne posljedice. Niti jedan posebni zakon ne bi smio, u okviru svog područja normiranja, propisati dulje trajanje pravnih posljedica. Glede vrsti kaznenopravnih sankcija uz koje Zakon veže mogućnost nastupa pravnih posljedica, za zamijetiti je da, osim kazne zatvora (izdržana, oprostena ili zastarjela) i novčane kazne (plaćene), Zakon jasno propisuje nastupanje pravnih posljedica osude i njihov prestanak najviše deset godina nakon izvršenja rada za opće dobro odnosno nakon proteka roka provjeravanja iz uvjetne osude.

Ovdje bi se moglo postaviti pitanje diskrepancije unutar čl. 2. između st. 2. i 3. ZOPPOKER – a. Naime, dok st. 2. kao kumulativni uvjet nastupanja pravnih posljedica traži isključivo izricanje kazne, dotle st. 3. dopušta njihovo nastupanje/trajanje prilikom primjene i drugih kaznenopravnih sankcija koje nisu kazna. Naime, prema stajalištu suvremene kaznenopravne znanosti uvjetna osuda i rad za opće dobro nisu kazne, već posebne vrste kaznenopravnih sankcija odnosno kaznenopravnih mjera,²⁰⁵ ili nesamostalne kaznenopravne sankcije odnosno modifikacija/supstitut kazne.²⁰⁶ S navedenim stajalištima su u skladu i određene odredbe KZ – a/11 (čl. 40. st. 6., čl. 45. st. 1., čl. 55. st. 1., čl. 56. st. 1. i 2.)²⁰⁷ o posebnim, nesamostalnim

zakonodavstvima glavne ili jedine vrste kazni.“ Slično i Novoselec, Petar; Bojanić, Igor, op. cit., str. 378. „Kazneni zakon poznaje tri vrste kazni: novčanu kaznu, zatvor i dugotrajni zatvor (čl. 40. st. 1.)“

²⁰⁴ Oslobođenje od kazne

Članak 50.

(1) Sud može osloboditi kazne počinitelja:

1. kad se takva ovlast temelji na izričitoj zakonskoj odredbi,
2. kad ga posljedice kaznenog djela počinjenog iz nehaja tako teško pogađaju da je njegovo kažnjavanje nepotrebno radi ostvarenja svrhe kažnjavanja,
3. kad je počinitelj nastojao otkloniti ili umanjiti posljedice kaznenog djela počinjenog iz nehaja te naknadio štetu koju je njime prouzročio,
4. kad se počinitelj kaznenog djela za koje je propisana kazna zatvora do jedne godine pomirio sa žrtvom i naknadio štetu.

(2) Kad je sud ovlašten počinitelja osloboditi kazne, može ga i blaže kazniti, pri čemu nije dužan držati se granica propisanih u članku 49. stavku 1. ovoga Zakona.

²⁰⁵ Horvatić, Željko; Derenčinović, Davor; Cvitanović, Leo, op. cit., str. 268. i 276.

²⁰⁶ Novoselec, Petar; Bojanić, Igor, op. cit. str. 367.

²⁰⁷ KZ/11 čl. 40. st. 6. Rad za opće dobro izriče se kao zamjena za kaznu zatvora ili novčanu kaznu.

čl. 45. st. 1. Kaznu zatvora u trajanju do šest mjeseci sud može izreći samo ako se može očekivati da se novčana kazna ili rad za opće dobro neće moći izvršiti ili ako se novčanom kaznom, radom za opće dobro ili uvjetnom osudom ne bi mogla postići svrha kažnjavanja.

i zamjenskim kaznenopravnim sankcijama/mjerama. Propisujući ovakav odnos sadržaja između navedenih stavaka, zakonodavac je vjerojatno krenuo sa stajališta kako svakom izricanju/primjeni uvjetne osude i rada za opće dobro, kao nesamostalnih kaznenopravnih sankcija tj. modifikacija/supstituta kaznama zatvora ili novčanoj, uvijek nužno prethodi odmjeravanje/izricanje kazne za koju su usko vezani. Naime, kao što jasno proizlazi iz prethodno citiranih odredbi KZ–a, mogućnost izricanja navedenih modifikacija/supstituta nije neograničena, već ovisi o ostvarivanju propisanih zakonskih uvjeta od kojih je najvažniji utvrđena mjera izrečene kazne. Dakle, kazna se uvijek izriče neovisno o tome hoće li biti bezuvjetno primijenjena ili će doći do primjene uvjetne osude, djelomične uvjetne osude ili rada za opće dobro. Međutim, kako slijedi u nastavku, to još uvijek ne znači da je propisivanje pravnih posljedica osude za kaznenopravne sankcije različite od kazne prihvatljivo.

Krucijalni problem ovdje se odnosi na pitanje dopustivosti propisivanja i nastupanja pravnih posljedica osude prilikom izricanja rada za opće dobro i uvjetne osude (moguće i novčane kazne), gledano iz perspektive načela ustavnosti te razloga njihova uvođenja u kazneno zakonodavstvo i primjene u cilju ostvarivanja suvremenih kriminalnopolitičkih tendencija.

Prema već citiranim odredbama, tj. načelu ustavnosti (čl. 5. st. 1. URH–a), svi zakoni moraju biti u skladu s Ustavom, a prema čl. 30. URH–a pravne posljedice osude mogu nastupiti samo u slučaju osude za teška i osobito nečasna kaznena djela. Vjerojatno kršenje načela ustavnosti očituje se u tome što čl. 2. st. 3. ZOPPOKER–a predviđa mogućnost nastupa pravnih posljedica i u slučaju osude kojom je izrečena uvjetna osuda ili rad za opće dobro, dakle zamjenske kaznenopravne sankcije koje se (kao i novčana kazna, kao glavna) zasigurno ne izriču za kaznena djela koja su teška i istovremeno osobito nečasna. Prema tome, daleko prije bi se radilo o lakšim kaznenim djelima kojima se očito toliko ne ugrožava pravni poredak da bi poradi njegove zaštite bilo nužno osuđenika lišiti prava na obavljanje određenih poslova koje već konzumira, odnosno onemogućiti mu da to pravo tek ostvari (usp. čl. 30. URH–a), pogotovo ne na vrijeme i do deset godina nakon izvršenja rada za opće dobro, proteka roka provjeravanja iz uvjetne osude odnosno plaćene novčane kazne (usp. čl. 2. st. 3. ZOPPOKER–a). Ovakvom spornom odredbom ZOPPOKER–a očito se krši i ustavno načelo razmjernosti iz čl. 16. URH–a. Ovo osobito važi s toga što sporna odredba apstraktno propisuje mogućnost nastupa pravnih posljedica za vrlo širok spektar kaznenih djela različite odnosno enormne razlike u težinama, dok ustavno načelo razmjernosti nedvojbeno inzistira na konkretnom utvrđenju razmjera između ograničenja prava i sloboda i potrebe za njihovim ograničenjem u svakom pojedinačnom slučaju. Ovdje treba naglasiti da je čl. 2. ZOPPOKER–a , za razliku od čl. 84. KZ/97, deficitaran glede generičkog određivanja pravnih posljedica osude kao i nekih bitnih pojedinosti, npr. težine počinjenog kaznenog djela kao i oblika krivnje (namjera) s kojim isto mora biti počinjeno da bi pravne posljedice mogle nastupiti

čl. 55. st. 1. Sud može izrečenu novčanu kaznu u iznosu manjem od tristo šezdeset dnevnih iznosa ili kaznu zatvora u trajanju manjem od jedne godine zamijeniti radom za opće dobro.

čl. 56. st. 1. Uvjetnom osudom određuje se da se kazna na koju je počinitelj osuđen neće izvršiti ako počinitelj u vremenu provjeravanja ne počini novo kazneno djelo i ispuni određene mu obveze.

st. 2. (prva rečenica) Sud može počinitelju koji je osuđen na kaznu zatvora u trajanju do jedne godine ili na novčanu kaznu izreći uvjetnu osudu kad ocijeni da počinitelj i bez izvršenja kazne neće ubuduće činiti kaznena djela

(sve to prepušta sporednom zakonodavstvu), ali zato jasno propisuje vrlo širok spektar kaznenopravnih sankcija koje konkretno mogu dovesti do pravnih posljedica osude. Ovakvim, nerazmjerno i neopravdano široko postavljenim općim uvjetima, otvara se put daljnjem i dalekosežnom narušavanju čl. 16. URH–a budući da se time omogućava sporednom zakonodavstvu da u svom području propisuje mogućnost nastupanja pravnih posljedica osude za doslovno bilo koje kazneno djelo (pa i nehajno) jer ZOPPOKER to ničim ne isključuje. S tim u svezi i citirana autorica opravdano navodi: „Tako danas pravne posljedice nastupaju, odnosno imaju učinke, i onda kada je nekome izrečena uvjetna osuda, jednako kao i kada je osoba počinila kazneno djelo teškog ubojstva. To nije pravno prihvatljivo rješenje, naročito kad se ima na umu odredba čl. 30. Ustava, koja govori o teškim i osobito nečasnim kaznenim djelima. Potrebno je postaviti neke temeljne, opće uvjete, nalik onima koji su bili propisani u KZ/97 unutar kojih bi se zakonodavac trebao kretati.“²⁰⁸ Pored prethodno navedenog, spornom odredbom čl. 2. st. 3. ZOPPOKER–a krši se i odredba čl. 55. URH–a, jer se osuđenoj osobi neosnovano i suviše ograničava osobito pravo na rad i slobodu rada sa svim daljnjim implikacijama i posljedicama i po mnoga druga ustavna i zakonska prava, a u krajnjoj konzekvenci dovodi u pitanje i ostvarenje svrhe kažnjavanja kao dijela opće svrhe svih kaznenopravnih sankcija pa tako i rada za opće dobro i uvjetne osude.

Nadalje, suvremeni pluralitet kaznenopravnih sankcija, primjer kojega je i naše kazneno zakonodavstvo, uspostavljen je osobito poradi toga da se zahtjevi suvremene politike suzbijanja kažnjivih ponašanja i kaznenog prava općenito ostvaruju sukladno načelima individualizacije, humanosti, pravednosti i redukcije kaznenopravne prisile na optimalnu razinu, odnosno onu koja je objektivno nužna za ostvarenje tih ciljeva.²⁰⁹ Uvođenje i primjena zamjenskih kaznenopravnih sankcija, kao što su uvjetna osuda i rad za opće dobro, zasigurno je u potpunosti u skladu s tim zahtjevima. Jedna od primarnih značajki i prednosti ovih supstituta (primarno kazni zatvora) je nedvojbeno izbjegavanje svih onih negativnih posljedica bezuvjetnog izvršavanja kratkotrajnih kazni zatvora, na što mnogi uvaženi autori argumentirano upozoravaju.²¹⁰ A jedna od zasigurno najtežih posljedica je gubitak zaposlenja (odnosno nemogućnost njegova ostvarivanja) i redovitih prihoda osuđenika, s daljnjim egzistencijalnim posljedicama po njega i njegovu obitelj. Prema tome, propisivanje nastupanja pravnih posljedica osude (gubitka zaposlenja odnosno nemogućnosti zapošljavanja na određeno vrijeme koje može biti i do deset godina), nakon obavljenog rada za opće dobro, protoka roka provjeravanja kod uvjetne osude te plaćene novčane kazne, dakle kada su u pitanju očito lakša kaznena djela, nije kriminalnopolitički prihvatljivo jer je u značajnoj mjeri protivno ciljevima i razlozima uvođenja i primjene alternativnih kaznenopravnih sankcija te ozbiljno i konkretno dovodi u pitanje mogućnost ostvarivanja svrhe kažnjavanja, osobito u specijalpreventivnom smislu.

Ovdje također treba upozoriti na jednu značajnu posljedicu izostavljanja generičkog propisivanja pravnih posljedica osude ZOPPOKER–om (lex generalis) i povećanja brojnosti

²⁰⁸ Dragičević Prtenjača, Marta, op. cit., str. 224. – 225.

²⁰⁹ Usp. Horvatić, Željko; Derenčinović, Davor; Cvitanović, Leo, op. cit., str. 200. – 209.

²¹⁰ Usp. Horvatić, Željko; Derenčinović, Davor; Cvitanović, Leo, op. cit., str. 233. -234. , isto kao i Horvatić, Željko. Kazneno pravo : opći dio -1 : kazneno pravo –povijest kaznenog prava – kaznenopravne sankcije, Zagreb : Pravni fakultet, 2003. Str. 176. -177., te Novoselec, Petar; Bojanić, Igor, op. cit., str. 388. -393.

kaznenih djela i kaznenopravnih sankcija osude, za koja odnosno na koje dovode do pravnih posljedica osude. Budući da je propisivanje pravnih posljedica u potpunosti (osim najdužeg roka od deset godina) prepušteno posebnom zakonodavstvu, a da se pravne posljedice ne upisuju u kaznenu evidenciju, uvidom, kako u ZOPPOKER tako i u tu evidenciju, neće biti vidljivo koje su pravne posljedice nastupile u odnosu na konkretnog osuđenika. Iste mogu biti vrlo brojne i propisane brojnim posebnim zakonima što ostavlja dojam pravne nesigurnosti. Naime, ako su pravne posljedice barem generički propisane, u okviru općih uvjeta, generalnim zakonom, tada isto predstavlja svojevrsni putokaz primjenjivatelju odgovarajuće odredbe o njima u okviru kojih posebnih zakona treba potražiti daljnje pravne norme za konkretno odlučivanje o njihovom nastupu i trajanju, a daje i određenu pravnu sigurnost, u smislu da se posebnim zakonima neće propisivati daljnje pravne posljedice bez generičke sveze i utemeljenja u generalnom zakonu (koji je ujedno i organski zakon) i naravno Ustavu. Npr. ako je kao pravna posljedica, u okviru *lex generalis*, propisan prestanak obavljanja poslova u državnoj službi odnosno zabrana preuzimanja poslova u toj službi dok iste traju, tada će obveznik na primjenu navedene norme biti upućen na *lex specialis* kojim se uređuje rad u državnoj službi i sl. Zatim, propisivanjem, kakvo je sada u ZOPPOKER-u, enormno se povećava opseg pravnih subjekata s pravom uvida u kaznenu evidenciju, tj. traženje podataka iz nje (specijalno uvjerenje) i za lakša kaznena djela (daleko od teških i istodobno osobito nečasnih), čime se dovodi u pitanje usklađenost s čl. 14. st. 1.²¹¹ ZOPPOKER-a, kao i daljnje i šire negativne posljedice za osuđenika koje nisu neophodne. Zakonodavno ignoriranje čl. 30. URH-a kao i značaja organskog zakona (sve uz ustavnosudski epilog) nije način u okviru kojega valja tražiti optimalno rješenje navedene problematike.

Ustavni sud Republike Hrvatske (dalje USRH) imao je priliku konstruktivno riješiti pitanje ustavnosti odredbe čl. 2. st. 3. ZOPPOKER-a u smislu njegove usklađenosti s čl. 30. URH-a i s čl. 16. URH-a, međutim svojim rješenjem²¹² od 11. srpnja 2017., dvojbenim kao i neke druge odluke USRH upravo u svezi pravnih posljedica osude, odbio je prijedlog za pokretanjem postupka za ocjenu suglasnosti s Ustavom čl. 2. st. 3. ZOPPOKER-a.

Prije svega USRH se u spornom rješenju niti jednom riječju ne referira na najvažnije pitanje postavljeno u prijedlogu za ocjenu ustavnosti, a to je usklađenost odredbe čl. 2. st. 3. ZOPPOKER-a s čl. 30. URH-a. Dakle, onim fundamentalnim pitanjem iz kojega proizlaze sve nedoumice glede ustavnosti postojećeg zakonskog uređenja pravnih posljedica osude na razini općih i posebnih uvjeta u Republici Hrvatskoj. S obzirom da se radi o materiji organskog pravnog značaja, gledano iz perspektive ustavnih prava i sloboda, USRH je trebao nešto obazrivije i detaljnije pristupiti ustavnopravnoj obradi istog. Tim više jer se radi o materiji općeg značaja koja kao takva determinira čitav niz posebnih zakonskih rješenja na posebnim područjima, a koja se neposredno reflektiraju na ostvarivanja ustavnih prava i sloboda konkretnih osoba (osuđenika). S tim u svezi, nije točno da čl. 2. ZOPPOKER-a propisuje samo početak trajanja (pravomoćnost osuđujuće presude) i prestanak trajanja pravnih posljedica osude (deset godina), već izravno propisuje (u spornom čl. 2. st. 3.) i

²¹¹ Članak 14.

(1) Nitko nema pravo zahtijevati od građana da podnesu dokaze o svojoj osuđivanosti ili neosuđivanosti.

²¹² Rješenje Ustavnog suda Republike Hrvatske U-I-1303/2015.

kaznenopravne sankcije povodom kojih pravne posljedice osude mogu nastupiti. Upravo u tome se i krije primarni razlog neustavnosti ove odredbe, budući da, kao što to potpuno razložno konstatira predlagatelj, rad za opće dobro, uvjetna osuda i novčana kazna se ne izriču osuđenima za teška i istovremeno osobito nečasna kaznena djela. O tome se USRH uopće ne izjašnjava, a upravo je to ključni moment koji opravdano dovodi u pitanje (po meni i utvrđuje) neustavnost odredbe čl. 2. st. 3. ZOPPOKER–a s odredbom čl. 30. URH–a. Nadalje, čl. 2. st. 3. ZOPPOKER–a (kao i cijelim čl. 2.) propisuju se opći uvjeti nastanka pravnih posljedica osude za sva kaznena djela, za koja će se posebni uvjeti nastanka i trajanja pravnih posljedica propisivati (ili su već propisani) u posebnom zakonodavstvu. Ovako široko postavljenim i nekritički prihvaćenim postavljanjem općih uvjeta u okviru ZOPPOKER–a, realno se otvara mogućnost propisivanja posebnim zakonodavstvom posebnih uvjeta koji (tu je podnositelj također u pravu) mogu biti isti za sva kaznena djela, neovisno o vrsti i težini. Prema tome i načelo razmjernosti iz čl. 16. URH–a ovim je realno dovedeno u pitanje, kao i polazna osnova USRH (iz čl. 3. URH–a) da su jednakost i vladavina prava najviše vrednote ustavnog poretka Republike Hrvatske i temelj za tumačenje Ustava. Naime, ako se u okviru općih uvjeta (ignorirajući čl. 30. URH–a) propisuje i dopušta osnova za propisivanje posebnih uvjeta nastupanja i trajanja pravnih posljedica osude, kao i to da iste mogu trajati i do deset godina, sve neovisno o težini počinjenog kaznenog djela, onda je očito kako ovdje nema govora niti o kakvoj jednakosti građana (konkretno osuđenih osoba), shvaćenoj u sadržajno konstruktivnom i pozitivnom smislu. Upravo suprotno. Isto tako, ako se dopušta egzistiranje i primjena zakonskih odredaba koje nisu u skladu s Ustavom i njegovim temeljnim načelima pa se time narušava nužna uređenost i usklađenost hijerarhijske strukture u međusobnim odnosima relevantnih pravnih propisa (načela ustavnosti i zakonitosti), kao jedne od temeljnih pretpostavki vladavine prava i ustavnog uređenja, onda je i sama vladavina prava nedvojbeno dovedena u pitanje, kao i pravna sigurnost. Ono što je čini se nesporno, jest nedovoljno uvažavanje značaja ustavnopravnih kriterija za korektno, objektivno i racionalno propisivanja općih uvjeta nastupanja i trajanja pravnih posljedica osude u okviru kojih se propisuju posebni uvjeti sukladno potrebama specifičnih pravnih područja, kao niti dovoljni stupanj ustavnopravne i kriminalnopolitičke senzibiliziranosti za sve konotacije koje iz spornog zakonskog uređivanja ove pravne materije realno mogu proizaći. Također, upadljiv je pristup kojim se USRH, u argumentaciji vlastite odluke, veoma nekritički priklanja stajalištu Vlade Republike Hrvatske (dalje Vlada RH) istaknutom u konačnom prijedlogu ZOPPOKER–a Hrvatskom saboru (u svezi čl. 2.), koje je, istini za volju, vrlo površno i paušalno te u potpunosti ne obrazlaže konačni prijedlog spornog čl. 2., osobito st. 3. ZOPPOKER–a. Naime, ondje se govori samo o vremenu nastupanja i maksimalnom trajanju pravnih posljedica osude (bilo što konkretnije se prepušta posebnom zakonodavstvu)²¹³, a apsolutno ništa o razlogu izbora navedenih vrsta kaznenopravnih sankcija koje dovode i do pravnih posljedica osude te o usklađenosti istog s temeljnom odredbom čl. 30. i čl. 16. URH–a. Začudno je prihvaćanje ovako manjkavog obrazloženja predlagatelja zakona (Vlade RH) od strane USRH, ako se ono usporedi s jednom drugom odlukom USRH gdje isti (ukinuvši spornu zakonsku odredbu) jasno kritizira nedostatak obrazloženja razloga amandmana, prihvaćanjem kojeg je sporna odredba postala dijelom

²¹³ Usp. ibidem

ustavnosudski razmatranog zakona.²¹⁴ Ako već Vlada RH nije uočila potrebu da, s obzirom na ustavnopravni, organski i izniman kriminalnopolitički značaj optimalnog uređenja pravnih posljedica osude detaljnije obrazloži prijedlog spornog članka, tada je USRH, kao najznačajniji pravni autoritet u zaštiti i poštivanju Ustava i njegovih vrijednosti, osobito onih koje se tiču temeljnih ljudskih prava i sloboda, trebao angažirati pristupiti prijedlogu za utvrđivanje neustavnosti i donijeti drugačiju odluku.

Usporedbom čl. 84. KZ-a/97 i čl. 2. ZOPPOKER-a jasno je da je zakonsko uređenje općih uvjeta pravnih posljedica osude KZ-om/97 bilo ustavnopravno korektnije i daleko određenije u sadržajnom smislu. Zatim, Zakon je jasno naglasio oblik krivnje (namjera) kojim kazneno djelo određene težine (izrečena kazna zatvora od najmanje jedne godine) mora biti počinjeno te je eksplicitno isključio mogućnost nastanka pravnih posljedica ako je izrečena uvjetna osuda. Uz sve to zabranu preuzimanja poslova u državnoj službi je ograničio na pet godina od nastupanja pravne posljedice. Ovakva ograničenja mogla su se smatrati objektivnim i konstruktivnim budući da su s jedne strane ostavljala zakonodavcu dovoljno prostora i jasnog sadržaja da, s obzirom na specifične zahtjeve pojedinih pravnih područja, odredi posebne uvjete, dok su, s druge strane, istog ograničavala u nerazmjernom i neracionalnom propisivanju tih posebnih uvjeta. Za razliku od toga ZOPPOKER, u okviru općih uvjeta, propisuje samo početak i trajanje pravnih posljedica tj. do deset godina od izvršenja odnosno prestanka izrečenih kaznenopravnih sankcija. Sadašnje zakonsko rješenje glede općih uvjeta ne ostavlja dojam osobito racionalnog ograničenja u svezi propisivanja posebnih uvjeta, već naprotiv, ne samo da osjetno produljuje mogućnost trajanja pravnih posljedica, nego kao da stimulira zakonodavca da ih, posebnim zakonima, propisuje što više, u što duljem trajanju, neovisno o težini počinjenog kaznenog djela i izrečenoj sankciji, čak neovisno o vrsti krivnje kojom je predmetno kazneno djelo počinjeno. Prema tome, sadašnje zakonsko uređenje općih uvjeta pravnih posljedica osude ne može se smatrati optimalnim, racionalnim, u skladu sa suvremenim shvaćanjima glede svrhe kažnjavanja (osobito specijalne prevencije) i kriminalnopolitički opravdanim, a poglavito ustavnopravno usklađenim.

Međutim, ono što se može uočiti jest da ustavnopravna i zakonska neusklađenost uređenja pravnih posljedica osude nije započela sa ZOPPOKER-om, već da je postojala još u vrijeme važenja KZ/97. Neki zakoni kojima su propisani posebni uvjeti, u okviru posebnih pravnih područja, to nedvojbeno potvrđuju, kao i jedna veoma dvojbena i kritizirana odluka USRH²¹⁵. Zasigurno najsporniji fragment navedene odluke je sljedeći: „Prema stajalištu Suda ZDSN, u odnosu na Kazneni zakon (»Narodne novine« broj 110/97., 27/98., 50/00., 129/00., 51/01., 111/03., 190/03., 105/04., 84/05. i 71/06, u daljnjem tekstu KZ) je *lex specialis*, pri čemu valja istaći i to da su odredbama članka 8. ZDSN-a propisane zapreke za prijam u državnu službu, a među inima je i pravomoćna osuđivanost za kaznena djela protiv službene dužnosti u koja kaznena djela spada i kazneno djelo primanja mita zbog kojeg je podnositelju i prestala državna služba.“ Pri tome USRH ne govori ništa o organskom značaju tadašnjeg KZ-a/97 u odnosu na spomenuti i tada obvezujući ZDSN (Zakon o državnim službenicima i namještenicima NN broj 27/01), da je prestanak službe jedna od mogućih pravnih posljedica

²¹⁴ Usp. Odluka i Rješenje Ustavnog suda Republike Hrvatske broj: U-I-1397/2015. (t. 56. Odluke)

²¹⁵ U-III-365/2007 od 7. svibnja 2009.

osude iz čl. 84. KZ/97 i prema tome, u svom nastanku i trajanju podložna ondje navedenim uvjetima i ograničenjima, da su pravne posljedice osude materija ustavnopravnog i organskog značaja i da, sukladno tome, svako propisivanje posebnih uvjeta glede istih u posebnim zakonima mora biti usklađeno s čl. 30. URH–a, da predmetno kazneno djelo očito nije istodobno teško i osobito nečasno, da konkretno izrečena uvjetna osuda nije kazna, već posebna kaznenopravna sankcija/mjera uz koju, niti sporni, čl. 118. t. d. ZDSN–a²¹⁶ ne veže pravnu posljedicu u vidu prestanka državne službe po sili zakona, a KZ/97 ih izrijekom isključuje. Nadalje, citirana odredba o zaprekama za prijam u državnu službu propisuje kao zapreku za prijam, između ostalog, i pravomoćnu osudu za kazneno djelo protiv službene dužnosti (čl. 8. st. 1. t. 12. ZDSN–a²¹⁷). Međutim, citirana odredba sadrži i navod „ako posebnim zakonom nije drukčije određeno“. Postavlja se pitanje kako to da navedenu zapreku može isključiti neki drugi (ordinarni) zakon, ali ne i KZ/97 (organski zakon) koji glede isključenja ove zapreke sadrži potpuno jasnu odredbu o okviru čl. 84. st. 3., osobito stoga jer je u predmetnom slučaju izrečena uvjetna osuda. Dakle, USRH ne odgovara na bitna pitanja postavljena ustavnom tužbom pa se i njegova predmetna odluka može, s pravom, smatrati nepotpunom i vrlo dvojbenom.²¹⁸ Postojeće nedoumice u svezi pravilnosti i dosljednosti ove odluke USRH povećava i jedna druga ranija odluka također USRH (iz 2003.), kojom se razložno i argumentirano navodi i obrazlaže značaj kaznenog zakonodavstva glede ustavom zajamčenih prava i sloboda čovjeka, pravna priroda Kaznenog zakona i svih zakona o njegovim izmjenama i dopunama, kao organskog zakona: „Na temelju iznesenog, Ustavni sud ocjenjuje da se materijalnim kaznenim zakonodavstvom razrađuju Ustavom utvrđene temeljne osobne slobode čovjeka. Stoga se Kazneni zakon, pa samim time i zakoni o njegovim izmjenama i dopunama, imaju smatrati organskim zakonima za čije je donošenje, prema članku 82. stavku 2. Ustava, potrebna većina glasova svih zastupnika u Hrvatskome saboru.“^{219 220} Dakle, USRH je ovom odlukom potpuno nedvosmisleno utvrdio da je Kazneni zakon organski zakon, sa svim značajkama i specifičnostima takvog zakona u odnosu na druge (ordinarne zakone), uključujući i jasno naglašavanje odgovarajuće, kvalificirane većine (većina svih zastupnika u Hrvatskom saboru) kojom ovaj Zakon mora biti donesen odnosno mijenjan i dopunjavati, za razliku od drugih (ordinarnih) zakona kod kojih je za isto dovoljna obična većina. Inače, više/manje svaki zakon nekim svojim odredbama u većoj ili manjoj mjeri uređuje pojedina ustavna prava i slobode, sukladno zahtjevima dotičnog pravnog područja. Međutim, Kaznenim zakonom (kao i npr. Zakonom o kaznenom postupku) se na vrlo specifičan, intenzivan i invazivan način utječe na vrlo delikatna područja ustavnih prava i sloboda, zajamčenih i zaštićenih na najvišoj nacionalnoj i međunarodnoj pravnoj razini pa je

²¹⁶ ZDSN (NN 27/01) Članak 118.

Službeniku prestaje državna služba po sili zakona:

d) kad je osuđen na kaznu zatvora u trajanju dužem od 6 mjeseci – danom pravomoćnosti presude.

²¹⁷ ZDSN (NN 27/01) Članak 8.

(1) Zapreka za prijam u državnu službu, ako posebnim zakonom nije drukčije određeno, postoji za osobu koja je pravomoćno osuđena: a) za kazneno djelo protiv: - službene dužnosti,

²¹⁸ Usp. Novoselec, Petar. Sudska praksa. // HLJKPP vol. 16, broj 2/2009., str. 965. -967.

²¹⁹ Usp. U-I-2566/2003, U-I-2892/2003 od 27. studenoga 2003.

²²⁰ URH čl. 82. st. 2. u vrijeme donošenja navedene odluke, sada 83. st. 2. Zakone (organski zakoni) kojima se razrađuju Ustavom utvrđena ljudska prava i temeljne slobode, izborni sustav, ustrojstvo, djelokrug i način rada državnih tijela te ustrojstvo i djelokrug lokalne i područne (regionalne) samouprave Hrvatski sabor donosi većinom glasova svih zastupnika.

potpuno jasno kako ovaj Zakon, unutar zakonodavstva, mora imati i specifičan status (organskog) zakona, a što se jednako tako mora i odgovarajuće respektirati prilikom moguće kolizije odredaba i davanja prioriteta u primjeni. Zasigurno i Ustavom propisana kvalificirana većina (čl. 82. st. 2. / 83. st. 2. URH-a) ističe stav ustavotvorca o potrebi dodatnog opreza i sigurnosti zakonodavnog postupka prilikom normiranja i nužnog ograničavanja ustavnih prava i sloboda na kaznenopravnom području, u skladu sa zahtjevima razmjernosti i objektivne nužnosti. Prema tome, očito je kako općeprihvaćeni princip odnosa između pojedinih zakona u davanju prioriteta u konkretnoj primjeni, tj. *lex specialis derogat legi generali*, dolazi u obzir samo onda kada se pojavi dvojba glede primjene zakona od kojih su oba iste razine (ordinarni) i kod kojih posebni zakon sadrži iste odredbe kao i opći, uz njih još i dodatne, ali kojima ne proturječi odredbama općeg zakona, već ih proširuje i dopunjuje²²¹ sukladno potrebama posebnog pravnog područja koje egzistira unutar glavnog. Sukladno tome, u okviru sporne odluke USRH (iz 2009.) kako to obrazlaže citirani autor,²²² spor između navedenih odredaba KZ-a/97 i ZDSN-a se niti nije mogao rješavati po principu da posebni zakon derogira opći, budući da KZ/97 i ZDSN niti nisu bili u odnosu općeg i posebnog zakona, već su si ovdje navedeni zakoni izravno proturječili. Prema tome, optimalan način rješavanja navedenog spora bio je da je trebalo relevantne odredbe obaju zakona dovesti u odnos s odredbom čl. 30. URH-a, te dati prednost u primjenu onom zakonu čije su odredbe ustavne. To su zasigurno bile odredbe KZ-a/97. Međutim, USRH je postupio po kratkom i površnom postupku donijevši vrlo spornu odluku kao što je i ona iz 2017. Ostaje otvoreno pitanje zbog čega je USRH u svojoj praksi glede odlučivanja o predmetima vezano za pravne posljedice osude, odstupio od svog stajališta o Kaznenom zakonu, kao organskom, jasno istaknutom i obrazloženom u presudi iz 2003. Ovakav princip zaobilazanja odnosno ignoriranja organskog, time i prioritarnog značaja organskog zakona u odnosu na ordinarni/drugi (zakon/zakone), ni u kojem slučaju ne bi trebalo podržavati, pogotovo onda kada su u fokusu odlučivanja iznimno delikatna i specifična ustavna prava i slobode kao što su ona vezana za pravne posljedice osude kao materiju organskog značaja. Jednostavno rečeno i uz uvažavanje stava ustavotvorca, jasno izraženog u čl. 83. st. 2. URH-a, nije li pravno nedopustivo i logički neprihvatljivo da ordinarni zakon (koji se donosi po jednostavnijem i liberalnijem zakonodavnom postupku) osjetno snažnije zadire i ograničava ustavna prava i slobode od organskog zakona koji se donosi uz znatno strože uvjete te da kao takav ima prednost u primjeni pred organskim. Ako se ovome pridoda i pitanje neustavnosti odredaba ordinarnih zakona, kojima se propisuju posebni uvjeti nastupanja i trajanja pravnih posljedica osude, tada istaknuta problematika dobiva dodatnu i nezaobilaznu dimenziju.

Pored navedenog valja upozoriti (kao što je prethodno istaknuto) na neke primjere pojedinih zakona koji spadaju u sporedno zakonodavstvo kojima se, uz ostalo, propisuju i posebni uvjeti nastupanja i trajanja pravnih posljedica osude na posebnim pravnim područjima, koji su svojedobno evidentno prekoračivali opće uvjete nastanka i trajanja pravnih posljedica propisane KZ-om/ 97 i URH-om, a danas, u vrijeme važenja ZOPPOKER-a, URH-om.

²²¹ Usp, Novoselec, Petar. *Sudska praksa*, op. cit., str. 966.

²²² *Ibidem*

Zakon o državnim službenicima (NN 92/05, 140/05, 142/06, 77/07, 107/07, 27/08, 34/11, 49/11, 150/11, 34/12, 49/12, 37/13, 38/13, 01/15, 138/15, 61/17, 70/19, 98/19 – dalje ZDS) na nešto drugačiji način regulira posebne uvjete pravnih posljedica osude nego prethodni ZDSN. Tako ZDS u čl. 137. propisujući prestanak državne službe po sili zakona, između ostaloga, u st. 1. t. 4.²²³ izrijekom isključuje mogućnost tog prestanka ako je osuđeniku pravomoćnom presudom izrečena uvjetna osuda ili mu je kazna zatvora zamijenjena radom za opće dobro. Ova zakonska odredba o pravnim posljedicama osude očito mnogo više respektira ustavne odredbe iz čl. 30. i 16. URH–a nego prijašnji čl. 118. t. d. ZDSN–a. Međutim, dvojbu glede ustavnosti zakonskog rješenja postavlja odredba o zaprekama za prijam u državnu službu iz čl. 49. t. a. ZDS–a.²²⁴ Naime, samo pokretanje i vođenje kaznenog postupka ne znači da će isti nužno završiti osuđujućom presudom pa se ovakvom odredbom o pravnim posljedicama, o zapreci za prijem u državnu službu, ustvari ne uspostavljaju pravne posljedice osude, već pravne posljedice optužbe odnosno vođenja kaznenog postupka. Isto je apsolutno neosnovano s aspekta ustavne presumpcije nedužnosti (čl. 28. URH)²²⁵, koja se u toj fazi kaznenog postupka u potpunosti respektira. Propisivanje pravnih posljedica prije pravomoćnosti osude inače je i u svakom slučaju vrlo dvojbeno i diskutabilno, jer se na ovaj način još uvijek nevinu osobu ograničava u njenim ustavnim i zakonskim pravima i to u vrijeme kada je pravomoćno okončavanje kaznenog postupka još uvijek vrlo udaljeno. Nadalje, (usporedba čl. 49. t. a. i čl. 137. st. 1. t. 4.) ovakvog se optuženika stavlja u znatno nepovoljniji položaj od osuđenika za isto kazneno djelo, budući da se optuženiku za kazneno djelo za koje se kazneni progon vodi po službenoj dužnosti i kojemu će, ako uopće bude osuđen, moguće biti izrečena uvjetna osuda ili rad za opće dobro, apriori onemogućava zapošljavanje u državnoj službi, dok se osuđeniku, glede kojega je presumpcija nedužnosti pravomoćno isključena, dopušta nastavak rada u državnoj službi bude li mu izrečena uvjetna osuda ili rad za opće dobro. Drugi dio odredbe (čl. 49. t. a. ZDS–a) kojim se propisuje zapreka za zapošljavanje u državnoj službi, ako je osoba proglašena krivom za kazneno djelo za koje se kazneni postupak vodi po službenoj dužnosti, također je upitne ustavnosti u smislu čl. 30. URH–a. Naime, kaznena djela za koja se kazneni postupak vodi po službenoj dužnosti vrlo su heterogena i različite težine, pa je za mnoga moguće izreći i uvjetnu osudu i zamjenu kazne radom za opće dobro (što se u sudskoj praksi često i čini) pa time ova kaznena djela konkretno prestaju biti istodobno teška i osobito nečasna, čime se gubi ustavni temelj za nastupanje pravnih posljedica osude, ali se dovodi u pitanje i kontinuitet s čl. 173. st. 1. t. 4. koji bi, s obzirom na vrlo blisku svrhovitost, trebao postojati.

Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (NN 87/08, 86/09, 92/10, 105/10, 90/11, 5/12, 16/12, 86/12, 126/12, 94/13, 152/14, 07/17, 68/18, 98/19, 64/20 –dalje ZOODS),

²²³ ZDS čl. 137. st. 1. t. 4. (1) Državnom službeniku prestaje državna služba po sili zakona: 4. kad je osuđen na kaznu zatvora ili kaznu dugotrajnog zatvora ili djelomičnu uvjetnu osudu za kazneno djelo – danom saznanja za pravomoćnost presude, osim ako mu je pravomoćnom presudom izrečena uvjetna osuda ili mu je kazna zatvora zamijenjena radom za opće dobro.

²²⁴ ZDS čl. 49. t. a. U državnu službu ne mogu biti primljene osobe: a) protiv kojih se vodi kazneni postupak po službenoj dužnosti ili koje su proglašene krivim za kazneno djelo za koje se kazneni postupak vodi po službenoj dužnosti.

²²⁵ Svatko je nedužan i nitko ga ne može smatrati krivim za kazneno djelo dok mu se pravomoćnom sudskom presudom ne utvrdi krivnja.

kao zapreku za zasnivanje radnog odnosa u školskoj ustanovi, kao i ZDS, također propisuje i jednu koja se ne bi mogla nazvati pravnom posljedicom osude u pravom smislu. Tako čl. 106. st. 3. propisuje: „Radni odnos u školskoj ustanovi ne može zasnovati ni osoba protiv koje se vodi kazneni postupak za neko od kaznenih djela navedenih u stavku 1. i stavku 2. ovog članka“.²²⁶ Prema tome i ovdje se radi o pravnim posljedicama vođenja kaznenog postupka a ne osude, jer ona još nije donijeta a možda neće ni biti. U svakom slučaju upitno je propisivanje pravnih posljedica koje, po zakonu, sustižu još formalno nedužnu osobu protiv koje se tek vodi kazneni postupak s neizvjesnim pravomoćnim ishodom. Eventualno, ako se uzme u obzir da se ovom odredbom ZOODS–a želi zaštititi najranjivija društvena skupina tj. djeca od potencijalnih ugroza (što je posebno naglašena obveza države prema domaćem i međunarodnom pravu – Konvencija o pravima djeteta iz 1989., UNICEF), onda bi ovakvo odstupanje, u izvjesnom smislu, bilo razumljivo. Izvjesno pomirenje između ovih suprotstavljenih tendencija predstavlja odredba čl. 106. st. 5. ZOODS–a²²⁷ koja, u slučaju pokretanja i vođenja kaznenog postupka za neko od kaznenih djela iz čl. 106. st. 1. i 2. protiv osobe zaposlene u školskoj ustanovi, propisuje obvezno udaljenje iste od obavljanja poslova u toj ustanovi do obustave kaznenog postupka odnosno pravomoćnosti presude, ali ne i automatski prekid radnog odnosa.

Zakon o trgovačkim društvima (NN 111/93, 34/99, 121/99, 52/00, 118/03, 107/07, 146/08, 137/09, 125/11, 152/11, 111/12, 68/13, 110/15, 40/19, 34/22 –dalje ZTD) u čl. 239. st. 2. t. 1. –4.²²⁸ propisuje pravne posljedice osude u vidu zapreka postati članom uprave društva. Tako

²²⁶ ZOODS čl. 106. (1) Radni odnos u školskoj ustanovi ne može zasnovati osoba koja je pravomoćno osuđena za neko od kaznenih djela protiv života i tijela, protiv slobode i prava čovjeka i građanina, protiv Republike Hrvatske, protiv vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom, protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa, protiv braka, obitelji i mladeži, protiv imovine, protiv sigurnosti pravnog prometa i poslovanja, protiv pravosuđa, protiv vjerodostojnosti isprava, protiv javnog reda i protiv službene dužnosti, a koje je propisano Kaznenim zakonom (»Narodne novine«, br. 110/97., 27/98. – ispravak, 50/00. – Odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske, 129/00., 51/01., 111/03., 190/03. – Odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske, 105/04., 84/05. – ispravak, 71/06., 110/07., 152/08. i 57/11.).

(2) Radni odnos u školskoj ustanovi ne može zasnovati osoba koja je pravomoćno osuđena za neko od kaznenih djela protiv života i tijela, protiv Republike Hrvatske, protiv pravosuđa, protiv javnog reda, protiv imovine, protiv službene dužnosti, protiv čovječnosti i ljudskog dostojanstva, protiv osobne slobode, protiv spolne slobode, spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta, protiv braka, obitelji i djece, protiv zdravlja ljudi, protiv opće sigurnosti, protiv krivotvorenja, a koje je propisano Kaznenim zakonom (»Narodne novine«, br. 125/11. i 144/12.).

(3) Radni odnos u školskoj ustanovi ne može zasnovati ni osoba protiv koje se vodi kazneni postupak za neko od kaznenih djela navedenih u stavku 1. i stavku 2. ovog članka.

²²⁷ ZOODS čl. 106. (5) Ako školska ustanova kao poslodavac sazna da je protiv osobe u radnom odnosu u školskoj ustanovi pokrenut i vodi se kazneni postupak za neko od kaznenih djela iz stavka 1. i stavku 2. ovog članka, udaljit će osobu od obavljanja poslova do obustave kaznenog postupka, odnosno najduže do pravomoćnosti sudske presude, uz pravo na naknadu plaće u visini dvije trećine prosječne mjesečne plaće koju je osoba ostvarila u tri mjeseca prije udaljenja od obavljanja poslova.

²²⁸ ZTD čl. 239. st. (2) Članom uprave može biti svaka fizička osoba koja je potpuno poslovno sposobna. U statutu se mogu odrediti uvjeti za imenovanje članova uprave. Članom uprave ne može biti osoba:

1. koja je kažnjena za kazneno djelo zlouporabe povjerenja u gospodarskom poslovanju, prijevare u gospodarskom poslovanju, prouzročenja stečaja, pogodovanja vjerovnika ili povrede obveze vođenja trgovačkih i poslovnih knjiga iz Kaznenog zakona Republike Hrvatske i to za vrijeme od pet godina po pravomoćnosti presude kojom je osuđena, s time da se u to vrijeme ne računa vrijeme provedeno na izdržavanju kazne ili

se u t. 1. taksativno nabrajaju kaznena djela (KZ/11),²²⁹ osuda i kažnjavanje za koja osuđeniku predstavlja takvu zapreku, kao i vrijeme trajanja te zapreke tj. pet godina (kako je to u citiranoj odredbi navedeno. Kao što se može primijetiti po zapriječenju kazni zatvora za sva nabrojena kaznena djela, za ista se konkretno može izreći i uvjetna osuda ili rad za opće dobro. Prema tome, ovakva odredba u skladu je s čl. 2. ZOPPOKER–a, ali ne i čl. 30. URH–a iz ondje jasno propisanih razloga pa je i ustavnost ove odredbe ZTD–a upitna.

Zakon o sigurnosno obavještajnom sustavu Republike Hrvatske (NN 79/06, 105/06 –dalje ZSOSRH) je zakon koji je imao samo jednu korekciju još za vrijeme obvezivanja KZ/97 te od tada nije bio mijenjan, kao niti njegova odredba o pravnim posljedicama osude iz čl. 100. t. 3.²³⁰, koja je ostala neizmijenjena i nakon stupanja ZOPPOKER–a na snagu. Navedena odredba propisuje prestanak službe službenim osobama SOA-e i VSOA–e po sili zakona danom pravomoćnosti presude, ako budu osuđeni za bilo koje kazneno djelo za koje se kazneni progon vrši po službenoj dužnosti, osim za sigurnost prometa. Ova odredba nije nikako mogla biti u skladu s odredbom čl. 84. KZ–a/97 organskog značaja, niti (što nije niti danas) s odredbom čl. 30. URH–a. Sada je u skladu s iznimno i neopravdano široko postavljenim općim uvjetima pravnih posljedica osude, neovisno o težini počinjenog kaznenog djela, kao i vrsti i mjeri izrečene kaznenopravne sankcije u čl. 2. st. 3. ZOPPOKER –a.

Zakon o sudovima za mladež (NN 84/11, 143/12, 148/13, 56/15, 126/19–dalje ZOSM) u čl. 33. st. 2. i čl. 105., st. 2. (identične zadnje rečenice u obje odredbe)²³¹ u svezi s čl. 19. st. 1. i 4. t. 4. ZOPPOKER–a.²³² također predviđa nastupanje pravnih posljedica osude za kaznu maloljetničkog zatvora izrečenu maloljetnicima i mlađim punoljetnicima. Dakle i u ovom slučaju automatizam nastupanja i djelovanja pravnih posljedica osude, bez propisane

2. koja je kažnjena za kazneno djelo neke druge države koje po svojim bitnim obilježjima odgovara kaznenim djelima iz točke 1. ovoga stavka

3. protiv koje je izrečena mjera sigurnosti zabrane obavljanja zanimanja koje je u potpunosti ili djelomično obuhvaćeno predmetom poslovanja društva za vrijeme dok traje ta zabrana

4. kojoj je u drugoj državi zabranjeno obavljanje zanimanja koje je u potpunosti ili djelomično obuhvaćeno predmetom poslovanja društva za vrijeme trajanja zabrane.

²²⁹ Usp. KZ/11. čl: 246., 247., 248., 249., 250.

²³⁰ ZSOSRH čl. 100. t. 3. Službenim osobama SOA-e uz slučajeve prestanka službe po sili zakona propisane Zakonom o državnim službenicima, a službenim osobama VSOA-e uz slučajeve prestanka službe po sili zakona propisane Zakonom o državnim službenicima, odnosno Zakonom o službi u Oružanim snagama, služba po sili zakona prestaje: – kada je osuđena za kazneno djelo za koje se progoni po službenoj dužnosti, osim za kaznena djela iz glave XX. Kaznenog zakona Republike Hrvatske koja se odnose na sigurnost prometa – danom pravomoćnosti presude,

²³¹ Kazna zatvora ima glede rehabilitacije i pravnih posljedica osude isti pravni učinak kao i kazna maloljetničkog zatvora.

²³² Članak 19.

Članak 19.

(1) Nakon izdržane, oprostene ili zastarjele kazne zatvora, kazne dugotrajnog zatvora ili kazne maloljetničkog zatvora, odnosno plaćene novčane kazne, osuđene osobe imaju sva prava građanina utvrđena Ustavom, zakonom ili drugim propisima te mogu stjecati sva prava osim onih koja su im ograničena sigurnosnom mjerom ili nastupanjem pravne posljedice osude.

(4) Pod uvjetom da počinitelj kaznenog djela nije ponovno osuđen zbog novoga kaznenog djela, rehabilitacija nastupa po sili zakona kad proteknu ovi rokovi: – pet godina od dana izdržane, zastarjele ili oprostene kazne kod osude na kaznu zatvora od jedne godine ili teže kazne te kazne maloljetničkog zatvora.

zakonske mogućnosti njegovog korigiranja u korist primjene načela individualizacije, nužno bi trebalo zakonski korigirati. Osobito s toga jer se ovdje radi o, u svakom pogledu (s naglaskom na subjektivne okolnosti), vrlo specifičnoj strukturi osuđenika.

Zakon o policiji (NN 34/11, 130/12, 89/14, 151/14, 33/15, 121/16, 66/19–dalje ZOP) u čl. 120. st. 1. t. 2.²³³ propisuje prestanak službe policijskom službeniku ako isti bude pravomoćno kažnjen za kazneno djelo koje se progoni po službenoj dužnosti, danom saznanja za tu činjenicu. Ova odredba pobuđuje sumnju glede usklađenosti s čl. 30. URH–a. Naime, kaznena djela protiv službene dužnosti vrlo su raznovrsna po svojim oblicima i rasponu zapriječenih kazni (Glava XXVIII. KZ/11²³⁴), nisu sva jednako teška, a pogotovo istodobno teška i osobito nečasna, za mnoge slučajeve osuda moguće je izreći (i izriču se) zamjenske kaznenopravne sankcije (uvjetna osuda ili rad za opće dobro). Izvjestan pokušaj usklađivanja s čl. 30. URH–a., iako ne u potpunosti, nazire se u iznimkama od navedene odredbe sadržanima u čl. 120. st. 2. ZOP–a.²³⁵ ZOP u čl. 47. st. 6.²³⁶ propisuje jednu osobitu zapreku za zasnivanje radnog odnosa policijskog službenika, a to je nedostojnost osobe. Kao što je evidentno iz ove odredbe, nedostojnost se ne odnosi samo na počinjena kaznena djela iz koristoljublja i nečasnih pobuda, već se ona prolongira i na prekršajnopravnu odgovornost, što je dvojbeno s aspekta čl. 30. URH–a te na „dosadašnje ponašanje, navike i sklonosti“ koje očito nisu niti kaznena djela niti prekršaji, što može pobuđivati sumnju u pravnu sigurnost. Složio bih se s konstatacijom kako obavljanje službe u pojedinim institucijama kao što su policija i pravosuđe, osim stručnosti, iziskuje i veći stupanj osobne autentičnosti nego u nekim drugim zanimanjima i poslovima. Međutim, uvijek je legitimno postaviti pitanje može li nečiji životni stil, sklonosti i dr. koji nemaju nikakve veze s profesijom i stručnošću, a nisu niti bilo kakav oblik protupravnog ponašanja, biti zaprekom ostvarivanju ustavnog prava na rad. Pogotovo ako ne ulaze ni u kakve ekstreme. Pitanje dostojnosti, iako ne nebitno, uvijek je više – manje varijabilno (osim u nekim ekstremnim slučajevima) i podložno različitim interpretacijama u okolnostima konkretnog slučaja i, naravno, osobnim stavovima i preferencijama onoga tko o tome odlučuje.

Zakon o sportu (NN 71/06, 150/08, 124/10, 124/11, 86/12, 94/13, 85/15, 19/16, 98/19, 47/20, 77/20 – dalje ZS) u čl. 13. propisuje pravne posljedice pravomoćne osude, vođenja kaznenog

²³³ Uz slučajeve prestanka službe po sili zakona, utvrđene propisom o državnim službenicima, policijskom službeniku po sili zakona služba prestaje:

2. kada je pravomoćno kažnjen za kazneno djelo za koje se progon poduzima po službenoj dužnosti, danom saznanja za to.

²³⁴ detaljnije, Glava dvadeset osma (XXVIII.) Kaznena djela protiv službene dužnosti

²³⁵ Iznimno od stavka 1. točke 2. ovoga članka, policijskom službeniku neće prestati služba po sili zakona iako je kažnjen za kazneno djelo za koje se progon poduzima po službenoj dužnosti ako je kazneno djelo počinio s nehajnim oblikom krivnje, u prekoračenju nužne obrane ili u krajnjoj nuždi, i to ako je kazneno djelo počinjeno prilikom primjene policijskih ovlasti ili za kazneno djelo koje se odnosi na sigurnost prometa pod uvjetom da za to kazneno djelo nije osuđen na bezuvjetnu kaznu zatvora – danom pravomoćnosti presude.

²³⁶ Nije dostojna za obavljanje policijske službe osoba koja je pravomoćno osuđena za kazneno djelo počinjeno iz koristoljublja ili nečasnih pobuda, ili osoba koja je kažnjena za prekršajno djelo protiv javnog reda i mira s obilježjem nasilja ili za drugo prekršajno djelo koje je čini nedostojnom za obavljanje policijske službe ili osoba čije dosadašnje ponašanje, navike ili sklonosti ukazuju na nepouzdanost za obavljanje službe.

i prekršajnog postupka.²³⁷ U st. 1. propisuju se pravne posljedice u vidu zapreka za sudjelovanje u sportskim natjecanjima, njihovom organiziranju itd. za osobu koja je počinila kazneno djelo s namjerom i kojoj nije izrečena uvjetna osuda pa je ovaj dio odredbe bio u skladu sa prethodno obvezujućim čl. 84. st. 3. KZ-a/97. Međutim, dio odredbe koji određuje da navedene pravne posljedice sustižu osuđenika kojemu je izrečena kazna zatvora od najmanje šest mjeseci nije bio u skladu s navedenom odredbom KZ-a/97, kao što nije bio, niti je, u skladu s odredbom čl. 30. URH-a, ali je sada u potpunosti s čl. 2. ZOPPOKER-a. U st. 3. čl. 13. ZS-a/06 propisane su pravne posljedice pokretanja kaznenog postupka zbog kaznenog djela počinjenog na štetu djeteta odnosno maloljetnika u vidu udaljenja (kako je to u navedenoj odredbi propisano). Ova odredba, kao i ona iz čl. 106. st. 5. ZOODS-a, očito ide za pronalaženjem srednjeg rješenja između dvaju opravdanih tendencija u koliziji tj. zahtjeva za uvažavanjem presumpcije nedužnosti okrivljenika i zahtjeva za optimalnom zaštitom prava i sigurnosti djece odnosno maloljetnika. Osobitu dvojbu glede ustavnosti i zabrane retroaktivnosti djelovanja pravnih propisa pobuđuje st. 4. čl. 13. ZS-a/06 (uveden čl. 1. st. 2. Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o sportu – dalje ZIDZS-a/15) koji propisuje pravne posljedice osude za prekršaj u sportu i na sportskim natjecanjima u slučaju ako „je osoba pravomoćno kažnjena u posljednje tri godine.“ Ovim predmetom bavio se i USRH te je o istom donio određenu odluku/rješenje²³⁸. Naime, podnositelji prijedloga za pokretanje postupka za ocjenu suglasnosti s URH-om određenih odredaba ZS-a/06, između ostaloga, predložili su ocjenu ustavnosti spornog čl. 13. st. 4., ističući kako se radi o neustavnoj odredbi po više ustavnih osnova, među kojima i neusklađenost iste s čl. 30., čl. 16. st. 2. te čl. 54. (sada 55.) st. 1. URH-a. Tako podnositelji/predlagatelji navode: „Što se tiče pitanja nesuglasnosti s Ustavom u materijalnopravnom smislu, predlagatelji smatraju da osporeni članak 13. stavak 4. ZoS-a/06 potpuno napušta nužno razlikovanje između kaznenih djela i prekršaja, kao ponašanja znatno manjeg stupnja društvene opasnosti, te bez ustavne osnove uskraćuje sportskim djelatnicima – počiniteljima određenih vrsta prekršaja – ustavno pravo na rad i slobodu rada. Predlagatelji smatraju kako su takva ograničenja prava nerazmjerna naravi potrebe za ograničenjem. Ističu da se osporenim člankom 13. stavkom 4. ZoS-a/06 ograničava sportskim djelatnicima pravo na sudjelovanje u svim sportskim aktivnostima, čime se u

²³⁷ Članak 13. (NN 85/15, 19/16)

(1) Osoba pravomoćno osuđena na kaznu zatvora u trajanju od najmanje šest mjeseci za neko od kaznenih djela počinjenog s namjerom, a nije primijenjena uvjetna osuda, ne može sudjelovati u sportskim natjecanjima, organizirati i voditi sportska natjecanja, obavljati stručne poslove u sportu, sudjelovati u radu skupštine ili tijela upravljanja sportske udruge ili trgovačkog društva, niti može biti ovlaštena za zastupanje te pravne osobe.

(2) Pravna osoba dužna je raskinuti ugovor o radu ili drugi ugovor na temelju kojeg osoba iz stavka 1. ovoga članka obavlja poslove ili sportsku djelatnost, odnosno razriješiti je dužnosti i funkcija u roku od osam dana od saznanja za pravomoćnu presudu i o tome obavijestiti registarsko tijelo. Na prestanak ugovora o radu primjenjuju se opći propisi o radu.

(3) Osoba protiv koje je pokrenut kazneni postupak zbog kaznenog djela počinjenog na štetu djeteta, odnosno maloljetnika udaljit će se od obavljanja poslova u sportu u kojima dolazi u kontakt s djecom, odnosno maloljetnicima do pravomoćnosti presude, odnosno obustave postupka.

(4) Osoba koja je u posljednje tri godine pravomoćno kažnjena za prekršaj u sportu i na sportskim natjecanjima prema odredbama ovoga Zakona i posebnih propisa kojima se propisuju prekršaji u sportu i na sportskim natjecanjima, ne može organizirati i voditi sportska natjecanja, obavljati stručne poslove u sportu, sudjelovati u radu skupštine ili tijela upravljanja sportske udruge ili trgovačkog društva niti može biti ovlaštena za zastupanje te pravne osobe.

²³⁸ Rješenje Ustavnog suda Republike Hrvatske broj: U-I-378/2016 od 7. srpnja 2020.

neravnopravan položaj stavljaju sve osobe u sustavu sporta u odnosu prema sportašima, jer se na njih navedena ograničenja ne odnose, što znači da tri godine ne mogu obavljati svoj posao o kojem su najčešće egzistencijalno ovisni.²³⁹ U okviru predmetnog postupka, kao temeljno pitanje pravne naravi (od kojeg polaze sve daljnje ocjene), postavilo se pitanje radi li se u čl. 13. st. 1., 2. i 4. ZS–a/06 o propisivanju zaštitnih mjera (vrste prekršajnopравnih sankcija), ili o pravnim posljedicama osude. Odgovarajući na to pitanje USRH ustvrdio je kako se u čl. 13. st. 1. i 2. radi o pravnim posljedicama kaznenopravne, a u st. 4. prekršajnopравne pravomoćne osude.²⁴⁰ Odlučujući u navedenom predmetu USRH je pošao od ustavnog ovlaštenja iz čl. 2. st. 4. t. 1. URH–a²⁴¹ utvrdivši: „Stoga je neupitno i ovlaštenje zakonodavca da uredi pravno područje prekršaja i prekršajne odgovornosti, uključujući i specifične prekršaje iz područja sporta. Kao i kod svake druge zakonodavne aktivnosti pritom je nužno postojanje razumno opravdanog i legitimnog cilja te upotreba sredstava kompatibilnih i razmjernih u odnosu na cilj koji se nastoji postići.“ U skladu s tom konstatacijom USRH je, prihvaćajući stajalište predlagatelja sporne zakonske novele (čl. 13. st. 4. ZS –a/06), zaključio: „Ustavni sud prihvaća da je osporena zakonodavna novela težila ostvarivanju legitimnog cilja u javnom interesu – sprečavanju sportskih djelatnika koji su se svojim protupravnim ponašanjem ogriješili o pravila obnašanja svoje dužnosti u sportu ili koji su se na sportskim natjecanjima nasilnički ponašali da ubuduće sudjeluju u radu sportskih tijela ili u sportskim natjecanjima.“

U svezi predmetne ustavnosudske odluke nije sporno ustavno ovlaštenje zakonodavca da uređuje gospodarske, pravne i političke odnose pa tako i one glede prekršaja i prekršajnopравne odgovornosti u sportu, kao niti legitimnost, u svezi toga postavljenog i opisanog cilja. Međutim, ono što definitivno jest sporno je ispuštanje iz vida dijela ustavne odredbe iz čl. 2. st. 4. t. 1. URH–a „u skladu s Ustavom i zakonom“. Naime, ova ustavna odredba je najopćenitije načelne naravi pa je, sukladno tome, pri svom oživotvorenju u svakom konkretnom slučaju zakonodavnog postupka i rješenja, nužno determinirana i vezana nekom drugom ustavnom odredbom (odredbama) koje, također na ustavnoj razini, pobliže uređuju određeno pravno područje. Kada je u pitanju zakonsko uređenje pravnih posljedica osude, onda je to zasigurno i na prvom mjestu ustavna odredba iz čl. 30. URH–a, kroz koju se odredba iz čl. 2. st. 4. t. 1. URH–a nužno ostvaruje. Smatram kako bi svako zaobilaženje tog principa, koji je uostalom i u okviru same odredbe čl. 2. st. 4. t. 1. URH–a jasno naglašen, dovelo u pitanje i smisao propisivanja ustavnih odredbi o određenim pravnim područjima, konkretno o pravnim posljedicama osude. Prema tome, USRH je, kada je već prethodno utvrdio da se konkretno radi upravo o pravnim posljedicama osude, u svojoj ocjeni trebao poći od navedenog principa i, njime vođen, neminovno uočiti iznimnu važnost glede konačnog stava, upravo onoga na što ga predlagatelj zahtjeva za ocjenu ustavnosti sporne odredbe čl. 13. st. 4. ZS–a/06 upućuju, a ustavna odredba iz čl. 30. URH–a indirektno navodi, razlikovanje kaznenih djela i prekršaja, kao protupravnih i kažnjivih ponašanja, ali različitog (ponekad i enormnog) stupnja društvene opasnosti te, kompatibilno tome, različitog stupnja

²³⁹ Ibidem

²⁴⁰ Usp. ibidem, VII. OCJENA USTAVNOG SUDA

²⁴¹ URH čl. 2. st. 4. t. 1. Hrvatski sabor ili narod neposredno, samostalno, u skladu s Ustavom i zakonom, odlučuje: o uređivanju gospodarskih, pravnih i političkih odnosa u Republici Hrvatskoj;

nužnosti državne reakcije na pojedina od njih.²⁴² Kao što evidentno proizlazi iz čl. 30. URH – a, pravne posljedice osude mogu nastupiti samo za teška i (istodobno) osobito nečasna kaznena djela, eksplicitno naglašeno „kaznena djela“, ne i neke druge oblike kažnjivih ponašanja. Ako se ova ustavna odredba dovede u odgovarajući kontekst sa stajalištima naših eminentnih autora s područja kaznenog prava i kriminologije, u navedenim djelima o stupnjevanju kažnjivih ponašanja (na kaznena djela – kriminalitet i prekršaje, koji zajedno čine delinkvenciju), onda je potpuno jasno, argumentirano i teoretski i ustavnopravno prihvatljivo da pravne posljedice ne mogu biti propisane/nastupiti čak niti za sve oblike kriminaliteta (već samo za teški i osobito teški), a pogotovo ne za prekršaje. Prekršaji su, naime, „takvi oblici propisanih kažnjivih radnji koji nisu u tolikoj mjeri opasni i društveno štetni i bliži su povredama građanske discipline no osnovnih ustavom zaštićenih vrijednosti.“²⁴³ Temeljem, kako citirani autori navode, razvrstavanja kažnjivih ponašanja u hrvatskom pravu, na kaznena djela i prekršaje te nisku društvenu opasnost prekršaja, koji, valja ponoviti i naglasiti, uopće ne spadaju u kaznena djela, a kamoli teška i (istodobno) osobito nečasna, propisivanje pravnih posljedica osude za prekršaje u čl. 13. st. 4. ZS–a/06 ukazuje se, kako ustavnopravno tako kriminološki i pravno teoretski, iznimno dvojbenim. Kao što USRH u svojoj ocjeni navodi, osporenu odredbu čl. 13. st. 4. ZS–a/06 nužno je razmatrati zajedno sa stavicama 1 i 2 tog članka. Međutim, upravo takvo razmatranje dovodi do jedne vrlo apsurdne mogućnosti u praksi. Tako, kako sada stvari stoje, temeljem čl. 13. st. 1. ZS–a/06, počinitelja namjerno počinjenog kaznenog djela, za koje mu je izrečena kazna zatvora npr. do jedne godine te je primijenjena uvjetna osuda, (dakle lakšeg kaznenog djela, ali koje ipak spada u kriminalitet) neće stići nikakve pravne posljedice. U isto vrijeme će počinitelja prekršaja (koji uopće ne spada u kriminalitet) i neovisno o visini izrečene prekršajne kazne, temeljem čl. 13. st. 4. ZS–a/06, pravne posljedice osude sigurno pogoditi. Kada je u pitanju legitimnost cilja koji se propisivanjem st. 4. čl. 13. ZS–a/06 želi ostvariti, ista jest neupitna i zavrijeđuje pozornost kako to predlagatelj novele i USRH navode. Međutim, sama opravdanost cilja, u javnom interesu, ne mora nužno značiti i automatsku opravdanost propisanih sredstava da bi se isti ostvario. U konkretnom slučaju ta opravdanost se mora razmatrati u okviru čl. 30. URH–a („...ako to zahtijeva zaštita pravnog poretka.“) i čl. 16. st. 2. URH–a („Svako ograničenje slobode ili prava mora biti razmjerno naravi potrebe za ograničenjem u svakom pojedinom slučaju.“), da bi se temeljem toga utvrdila opravdanost sredstava kojima se ograničavaju ustavna prava na rad iz čl. 54. (sada 55.) URH–a. Ako se sve prethodno uzme u obzir, da su prekršaji kažnjive radnje manjeg intenziteta društvene opasnosti a da su pravne posljedice osude (kao posebne kaznenopravne mjere) namijenjene počiniteljima teških i osobito nečasnih kaznenih djela, tada je potpuno jasno da konkretno propisivanje i primjena istih, u svrhu ostvarenja opravdanog cilja u društvenom interesu, nije razmjerno naravi potrebe za ograničenjem ustavnih prava na rad, niti nužno s aspekta zaštite pravnog poretka. Za počinitelje prekršaja, kao lakših oblika kažnjivih radnji van kriminaliteta, a u cilju ostvarivanja opće svrhe prekršajopravnih sankcija iz čl. 6. Prekršajnog zakona, (NN

²⁴² Usp. Derenčinović, Davor; Getoš, Anna – Maria. Uvod u kriminologiju s osnovama kaznenog prava. Zagreb : Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2008. Str. 3. -4. , kao i Horvatić, Željko. Osnove kriminologije : temelji učenja o pojavnim oblicima i uzrocima kažnjivih ponašanja. Zagreb : MUP, 1998., str. 3. -11.

²⁴³ Ibidem, Derenčinović, Davor; Getoš, Anna – Maria

107/07, 39/13, 157/13, 110/15, 70/17, 118/18—dalje PZ)²⁴⁴ ukazuju se posve dovoljnim vrste propisanih prekršajnopравnih sankcija u čl. 5. PZ—а,²⁴⁵ sa svim mogućnostima izricanja i primjene koje taj Zakon predviđa. Ovdje osobito valja istaknuti zaštitnu mjeru zabrane obavljanja određenih dužnosti ili djelatnosti koja prekršajnopравnom osudom može biti izrečena na vrijeme i do dvije godine, (čl. 50. st. 1. t. 2. i čl. 3. PZ—а)²⁴⁶ te odredbu čl. 50. st. 2. PZ—а²⁴⁷ koja daje mogućnost propisivanja i drugih vrsta zaštitnih mjera posebnim zakonima kojima se propisuju prekršaji. Prema tome, smatram kako je ostvarivanje svrhe prekršajnopравnog sankcioniranja u njejoj punini moguće postići i bez pravnih posljedica osude kao posebnih kaznenopravnih (ne prekršajnopравnih) mjera, namijenjenih počiniteljima teških i osobito nečasnih kaznenih djela. Dakle, dvojbenost čl. 13. st. 4. ZS — a/06 u smislu usklađenosti s URH—om, osobito člancima 30. i 16., predmetnom odlukom/rješenjem USRH-a nije otklonjena. Pored svega navedenog i unatoč uočenim manjkavostima ZOPPOKER—а, (lex generalis) uočljivo je kako sporna odredba čl. 13. st. 4. PZ —а nije u skladu niti sa postavljenim općim uvjetima pravnih posljedica osude iz čl. 2. ovog Zakona, odnosno čak ih i premašuje. U okviru odredbe čl. 2. ZOPPOKER potpuno jasno i nedvojbeno naglašava kako se u slučaju pravnih posljedica mora raditi o posljedicama osude za kazneno djelo, ne i nekim drugim oblicima kažnjivog ponašanja. Smatram kako se dopuštanjem propisivanja pravnih posljedica osude za prekršaje, odnosno nesankcioniranjem istog od strane USRH-a, otvara „Pandorina kutija“ u uspostavi, ustavno i zakonski, krajnje upitne prakse daljnjeg propisivanja pravnih posljedica osude za bilo koje oblike kažnjivih ponašanja, neovisno o njihovoj težini (odnosno lakoći).

Unatoč tome što USRH spornom odlukom nije prihvatio prijedlog za pokretanje postupka za ocjenu suglasnosti s Ustavom članka 13. stavka 4. ZS-a/06, jedan dio te odluke apsolutno je prihvatljiv, i to onaj kojim USRH jasno naglašava i utvrđuje svoj stav utemeljen na čl. 90. st.

²⁴⁴ Članak 6.

Opća svrha propisivanja i izricanja ili primjene svih prekršajnopравnih sankcija jest da svi građani poštuju pravni sustav i da nitko ne počini prekršaj, te da se počinitelji prekršaja ubuduće tako ponašaju.

²⁴⁵ Članak 5.

(1) Prekršajnopравne sankcije koje se mogu propisati zakonom kojim se propisuje prekršaj i koje se mogu izreći odnosno primijeniti prema počinitelju prekršaja su:

1. kazna (novčana i zatvor),
2. zaštitne mjere, sukladno članku 50. stavku 2. ovoga Zakona.

(2) Prekršajnopравne sankcije koje se propisuju ovim Zakonom su:

1. mjere upozorenja (opomena i uvjetna osuda),
2. zaštitne mjere (članak 50. stavak 1.),
3. odgojne mjere.

(3) Prekršajnopравna sankcija koja se može propisati odlukom jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave kojom se propisuje prekršaj i izreći počinitelju prekršaja jest novčana kazna.

(4) Za svaku vrstu prekršajnopравnih sankcija propisom se određuje njihova visina, odnosno trajanje i nijedna se prekršajnopравna sankcija ne može propisati ni izreći, odnosno primijeniti u neodređenoj visini ili na neodređeno vrijeme, osim ako ovim Zakonom nije određeno drukčije.

²⁴⁶ Članak 50. st. 1. t. 2. i st. 3.

(1) Zaštitne mjere su:

2. zabrana obavljanja određenih dužnosti ili djelatnosti,

(3) Zaštitne mjere iz stavka 1. i stavka 2. ovoga članka mogu se propisati u trajanju od jednog mjeseca do dvije godine, ako ovim Zakonom nije propisano drukčije.

²⁴⁷ Članak 50. st. 2. (2) Osim zaštitnih mjera iz stavka 1. ovoga članka, zakonom kojim se propisuje prekršaj mogu se propisati i druge vrste zaštitnih mjera.

4. URH-a²⁴⁸ o zabrani retroaktivnosti zakona, (ustavnom načelu) a time i zabrani retroaktivnog djelovanja zakonom propisanih pravnih posljedica osude. U skladu s navedenim, USRH u predmetnoj odluci navodi: „Pravne posljedice osude,..., ne nastupaju danom stupanja na snagu zakona kojim su propisane, već nastupaju »na temelju samog zakona« (ex lege) danom pravomoćnosti odluke nadležnog tijela kojom je izrečena osuda za određeno kažnjivo ponašanje ... Pravno je logičan zaključak da je tako nešto moguće isključivo u »budućnosti«, u slučajevima u kojima pravomoćnost osude nastupa najranije s danom stupanja na snagu zakona kojim je pravna posljedica osude propisana. Dakle, po naravi stvari nastup pravnih posljedica osude ex lege nije moguć u odnosu na osudu koja je već postala pravomoćna u vrijeme kada nije postojao zakon (lex), ... iz kojeg bi ta pravna posljedica proizlazila. ... polazeći od naprijed opisane naravi instituta pravnih posljedica osude koje mogu nastupati samo u budućnosti, Ustavni sud utvrđuje da je osporeni stavak 4. članka 13. ZoS-a/06 imao nedopustive retroaktivne učinke u odnosu na počinitelje prekršaja koji su bili pravomoćno kažnjeni za neko prekršajno djelo u posljednje tri godine do stupanja na snagu ZIDZoS-a/15 (9. kolovoza 2015.) odnosno koji su u tom razdoblju počinili prekršaj u sportu i na sportskim natjecanjima prema odredbama tog zakona i posebnih propisa kojima se propisuju prekršaji u sportu i na sportskim natjecanjima. Stoga takvo propisivanje nije u suglasnosti s člankom 90. stavkom 4. Ustava.“²⁴⁹ Prema tome, apstrahirajući od ustavnopravne nedopustivosti propisivanja pravnih posljedica osude za kažnjive radnje niskog stupnja društvene opasnosti, (prekršaje) načelni stav USRH-a o zabrani retroaktivnog djelovanja pravnih posljedica osude valja pozdraviti i prihvatiti kao iznimno važno načelo svakog propisivanja i primjene ovih kaznenopravnih mjera na različitim pravnim područjima.

Zakon o odvjetništvu (NN 09/94, 117/08, 50/09, 75/09, 18/11, 126/21–dalje ZO) propisuje pravne posljedice osude u čl. 48. st. 1. t. 8. i 10.²⁵⁰ (Uvjeti za upis u imenik odvjetnika). Kao što je razvidno iz t. 8. citiranog članka i stavka, ovdje se ne radi o zaprekama za obavljanje odvjetništva u vidu pravnih posljedica osude u pravom smislu riječi, budući da pravomoćne osude još nema jer je kazneni postupak tek u tijeku i nije izvjesno s kakvim će ishodom pravomoćno biti okončan. Tako da se i ovdje radi o zaprekama u vidu pravnih posljedica vođenja kaznenog postupka protiv osobe u odnosu na koju još uvijek egzistira presumpcija nedužnosti. U t. 10., kao uvjet, navodi se dostojnost za obavljanje odvjetništva čime se upućuje na odredbe čl. 49.²⁵¹ (Nedostojnost za obavljanje odvjetništva) koje propisuju

²⁴⁸ URH čl. 90. st. 4. Zakoni i drugi propisi državnih tijela i tijela koja imaju javne ovlasti ne mogu imati povratno djelovanje.

²⁴⁹ Usp. U-I-378/2016, 26.3. , 27.

²⁵⁰ Članak 48. (1) Pravo na upis u imenik odvjetnika ima osoba koja ispunjava ove uvjete: 8. da protiv nje nije pokrenuta istraga odnosno da se protiv nje ne vodi kazneni postupak zbog kaznenog djela koje se goni po službenoj dužnosti, 10. da je dostojna za obavljanje odvjetništva,

²⁵¹ Članak 49.

(1) Nije dostojna za obavljanje odvjetništva osoba osuđena za kazneno djelo protiv Republike Hrvatske, za kazneno djelo protiv službene dužnosti, za kazneno djelo izvršeno iz koristoljublja ili za drugo kazneno djelo izvršeno iz nečasnih pobuda ili koje je čini moralno nedostojnom za obavljanje odvjetništva. Takva osoba nema pravo na upis u imenik odvjetnika deset godina poslije izdržane, oprostene ili zastarjele kazne, a ako je osoba osuđena na novčanu kaznu, pet godina od dana pravomoćnosti presude, osoba kojoj je izrečena uvjetna osuda nema pravo na upis za vrijeme za koje joj je pravomoćnom odlukom određen rok kušnje.

(2) Nije dostojna za obavljanje odvjetništva ni osoba čije ranije ponašanje ili djelatnost ne jamči da će ona savjesno obavljati odvjetničku službu.

pravne posljedice osude u pravom smislu. Pravne posljedice, kao zapreke, ovdje su postavljene vrlo ekstenzivno za vrlo širok spektar kaznenih djela (čl. 49. st. 1.). Ako je izrečena kazna zatvora, neovisno o njenoj težini, iste traju deset godina, (dakle, najdulji mogući rok iz čl. 2. st. 3. ZOPPOKER–a) a u nastavku odredbe predviđaju se pravne posljedice osude i u slučaju izricanja novčane kazne te uvjetne osude. Ova odredba u skladu je s čl. 2. ZOPPOKER–a , ali ne i s čl. 30. URH–a. Zapreka u vidu nedostojnosti iz čl. 49. st. 2. postavljena je vrlo fluidno, pa će konkretna ocjena dostojnosti određenog kandidata ovisiti isključivo o stavu procjenitelja što može biti vrlo arbitrarno i pristrano.

Zakon o javnom bilježništvu (NN 78/93, 29/94, 162/98, 16/07, 75/09, 120/16, 57/22–dalje ZOJB) u čl. 19. st. 1. t. 4. u svezi sa st. 2. t. 4.²⁵² (Razlozi za prestanak službe) propisuje pravne posljedice osude u vidu prestanka službe javnog bilježnika bude li isti osuđen, uz ostalo, zbog teškog i osobito nečasoga kaznenog djela za koje se kazneni progon vrši po službenoj dužnosti, iz čega se nazire tendencija zakonodavca ka ustavnopravnoj korektnosti (čl. 30. URH–a). Izvjesna korektnost očituje se i u isključenju prestanka službe u slučaju izricanja uvjetne osude. Međutim, svako kazneno djelo za koje se može izreći ili je izrečena bezuvjetna kazna zatvora dulja od šest mjeseci, nije nužno istovremeno teško i osobito nečasno. Dakle, ovaj dio citirane odredbe praktički uključuje sva kaznena djela za koja je konkretno izrečena kazna zatvora dulja od šest mjeseci, pa sve do kazne dugotrajnog zatvora od četrdeset odnosno, u slučaju stjecaja, pedeset godina. Iako je legitiman zahtjev da javni bilježnici moraju biti osobe od osobitog povjerenja kako državnih institucija tako građana i drugih pravnih osoba, ovako neselektivno propisivanje pravnih posljedica osude za sva kaznena djela (neovisno o vrsti i prirodi) za koja su izrečene bezuvjetne kazne zatvora u ovako enormno velikom rasponu, objektivno pobuđuje sumnju o usklađenosti ove odredbe s odredbom čl. 16. st. 2. URH–a. Osuđenom javnom bilježniku služba prestaje pravomoćnošću kaznene presude, a rješenje kojim nakon toga Ministarstvo pravosuđa (čl. 19. st. 3.) utvrđuje navedenu činjenicu, deklaratorne je naravi. ZOJB u čl. 27. st. 1. i 2.²⁵³ propisuje i privremeno

(3) Ako je zahtjev za upis u imenik odvjetnika odbijen zato što podnositelj zahtjeva nije dostojan za obavljanje odvjetništva zbog razloga navedenih u stavku 2. ovoga članka, novi zahtjev za upis ne može se podnijeti prije isteka roka od tri godine od pravomoćnosti odluke kojom je zahtjev odbijen.

²⁵² Članak 19.

(1) Služba javnog bilježnika prestaje : 4. ako bude osuđen za kazneno djelo iz koristoljublja ili zbog teškog i osobito nečasoga kaznenog djela za koje se goni po službenoj dužnosti, ili ako bude osuđen na bezuvjetnu kaznu zatvora preko šest mjeseci, ili ako mu bude izrečena zabrana obavljanja javnobilježničke službe,

(2) Do prestanka službe u slučajevima iz stavka 1. ovoga članka dolazi: 4. u slučaju iz točke 4. - pravomoćnošću kaznene presude,

(3) U slučajevima iz stavka 2. točke 1. do 5. ovoga članka Ministarstvo će donijeti rješenje kojim će utvrditi prestanak službe.

²⁵³ Članak 27.

(1) Ministar će javnog bilježnika privremeno udaljiti iz službe ako je pokrenut postupak za lišenje poslovne sposobnosti javnog bilježnika, ako je pokrenut postupak za utvrđenje trajne nesposobnosti za obavljanje javnobilježničke službe i ako je protiv javnog bilježnika pokrenut kazneni postupak za kazneno djelo za koje je predviđena (zapriječena) kazna zatvora od pet godina ili teža kazna ili za djelo koje je po svojoj prirodi takvo da ga čini nedostojnim za obavljanje javnobilježničke službe.

(2) Ministar može javnog bilježnika privremeno udaljiti iz službe ako je protiv javnog bilježnika pokrenut postupak za razrješenje zbog drugih osnova iz članka 21. ovoga Zakona, ako je u pokrenutom stegovnom postupku predloženo izricanje stegovne kazne oduzimanja prava na obavljanje službe i ako je protiv javnog

udaljavanje iz javnobilježničke službe, kao pravnu posljedicu, između ostalog, pokretanja i vođenja kaznenog postupka. Ova posljedica može biti obligatorna ili fakultativna, ovisno o težini propisane kazne za kazneno djelo (i njegovoj prirodi – čl. 27. st. 1.) za koje se vodi kazneni postupak protiv javnog bilježnika.

Zakon o izborima zastupnika u Hrvatski sabor (NN 116/99, 109/00, 53/03, 69/03, 167/03, 44/06, 19/07, 20/09, 145/10, 24/11, 93/11, 120/11, 19/15, 66/15, 104/15, 98/19 – dalje ZIZHS) u čl. 9. st. 4. (1. 2.)²⁵⁴ propisuje pravne posljedice osude u obliku zabrane kandidiranja, biračima i političkim strankama, osoba pravomoćno osuđenih za određena kaznena djela pod okolnostima propisanim zakonom. Kao što iz odredbe čl. 9. st. 4. (1.) proizlazi, ZIZHS, kao zapreku kandidiranja, isključuje svaku uvjetnu osudu pa će zapreka egzistirati (pod kumulativnim uvjetima) ukoliko je osuđenik pravomoćno osuđen na bezuvjetnu zatvorsku kaznu, dulju od šest mjeseci, koja se izvršava ili njezino izvršavanje predstoji, u vrijeme stupanja na snagu odluke o raspisivanju parlamentarnih izbora. U okviru citirane odredbe ZIZHS ne navodi ništa pobliže o kaznenim djelima za koja je izrečena bezuvjetna kazna zatvora dulja od šest mjeseci, pa se iz toga može zaključiti kako se može raditi o bilo kojem kaznenom djelu, od lakog do najtežeg, neovisno o vrsti i prirodi, što pobuđuje sumnju u njezinu suglasnost s čl. 30. URH–a. U st. 4. (2.). istog članka, propisujući zapreke za kandidiranje na parlamentarnim izborima nerehabilitiranih osuđenika, ZIZHS je bio osjetno određeniji pa je taksativno (t. 1. i 2.) naveo glave Kaznenog zakona odnosno kaznena djela za koja osuđenici i nakon odslužene kazne ne mogu biti kandidirani za saborske zastupnike ukoliko, u trenutku stupanja na snagu odluke o raspisivanju izbora, nisu rehabilitirani (ZOPPOKER). U okviru ove odredbe ZIZHS ne naglašava da se mora raditi o bezuvjetno osuđenim i nerehabilitiranim osuđenima, što nije niti nužno, budući da je iz nabrojanih kaznenih djela evidentno kako se radi o teškim i osobito nečasnim kaznenim djelima (sukladno čl. 30. URH–a) za koja se u praksi izriču bezuvjetne kazne zatvora duljeg trajanja. Legitimnost cilja ove odredbe ogleda se u zapreci sudjelovanja u parlamentarnom radu, osobito postupcima zakonodavnog raspravljanja i odlučivanja nerehabilitiranim počiniteljima teških i najtežih kaznenih djela. Suprotno od toga očito bi bilo nespojivo sa zahtjevima izgradnje učinkovitog demokratskog sustava, vladavine prava i javnog morala te povjerenja građana u državne institucije. Odredba je sukladna i s odredbom čl. 16. st. 2. URH–a jer je ograničenje pasivnog biračkog prava, u okviru nje, potpuno razmjerno, budući da se odnosi

bilježnika pokrenut kazneni postupak za kazneno djelo za koje je predviđena (zapriječena) kazna zatvora do pet godina.

²⁵⁴ Članak 9.

Birači i političke stranke ne smiju kandidirati osobe koje su pravomoćnom sudskom odlukom osuđene na bezuvjetnu kaznu zatvora u trajanju duljem od šest mjeseci i to ako se u trenutku stupanja na snagu odluke o raspisivanju izbora izrečena kazna izvršava ili tek predstoji njezino izvršenje.

Birači i političke stranke ne smiju kandidirati osobe za koje u trenutku stupanja na snagu odluke o raspisivanju izbora nisu protekli rokovi rehabilitacije prema posebnom zakonu, a koje su pravomoćnom sudskom odlukom osuđene za:

1. kaznena djela iz Glave IX. Kaznenog zakona (»Narodne novine« br. 125/11. i 144/12.) protiv čovječnosti i ljudskog dostojanstva:

– genocid, zločin agresije, zločin protiv čovječnosti, ratni zločin, terorizam, terorističko udruženje, mučenje, ropstvo,

2. kaznena djela iz Glave X. Kaznenog zakona (»Narodne novine« br. 125/11. i 144/12.) protiv života i tijela: teško ubojstvo.

samo na počinitelje (taksativno navedenih) teških i najtežih kaznenih djela. Zahtjevu za vremenskim ograničenjem trajanja zapreka (pravnih posljedica osude) također je udovoljeno, budući da iste traju od pravomoćnosti osude kojom je izrečena kazna pa do nastupa rehabilitacije (ovisno o visini izrečene kazne). Isto je naglasio i potvrdio i USRH u svojoj odluci od 24. rujna 2015., budući da je sve navedeno u skladu s hrvatskim ustavnim, ali i relevantnim međunarodnim zahtjevima i standardima.²⁵⁵ U cilju osnaživanja argumentacije u korist opstojnosti pravnih posljedica osude za najteža kaznena djela, u vidu ograničavanja pasivnog izbornog prava, valja skrenuti pozornost na još jedan jasno izražen stav USRH-a (Dopis od 12. studenog 2011.). U okviru navedenog, USRH, jasno naglašavajući supremaciju Ustava (najviših ustavnih vrijednosti) u tumačenju i konkretnoj primjeni pozitivnog prava, nužnost šireg kontekstualnog tumačenja pojedinačnih pravnih normi te traženje njihove društvene svrhe utemeljene na načelu razmjernosti itd., je jasno i nedvojbeno isključio mogućnost sudjelovanja u izbornom procesu (pasivno biračko pravo) osobe pravomoćno osuđene za ratni zločin.²⁵⁶ Navedena argumentacija mogla bi se upotrijebiti i za opravdanje egzistiranja pravnih posljedica osude i za ostala taksativno nabrojana kaznena djela u okviru čl. 9. st. 4. ZIZHS-a, ali i šire.

U čl. 10. st. 1. t. 3.²⁵⁷ ZIZHS propisuje pravne posljedice osude u vidu prijevremenog prestanka mandata saborskog zastupnika ukoliko je pravomoćno osuđen na bezuvjetnu zatvorsku kaznu, dulju od šest mjeseci. U okviru ove odredbe (kao i one iz čl. 9. st. 1.) ZIZHS ne navodi ništa selektivnije glede vrste i prirode kaznenog djela za koje je saborskom zastupniku izrečena bezuvjetna kazna zatvora dulja od šest mjeseci. S obzirom da se ovdje može raditi o vrlo širokom spektru različitih kaznenih djela, (od lakših do najtežih) možda bi bilo oportunističke i korektnije, u smislu usklađenosti s čl. 30. URH-a, da je zakonodavac, u slučaju bezuvjetne osude za lakša kaznena djela, umjesto prestanka mandata propisao mirovanje mandata odnosno zamjenu zastupnika.

Kada je riječ o pravnim posljedicama osude za kaznena djela predviđenim ZIZHS-om, valja naglasiti kako je citirana Odluka i Rješenje USRH-a od 25. rujna 2015. značajno utjecala i na njihovo ograničenje u okviru ovog Zakona. Naime, prije navedene Odluke, a temeljem čl. 8. Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o izborima zastupnika u Hrvatski sabor, (NN 19/15 –dalje ZIDZIZHS) ZIZHS je u okviru čl. 9. st. 4. sadržavao i spornu (poslije ukinutu) točku 3.²⁵⁸ Time je spektar kaznenih djela, osude za koja dovode do navedenih pravnih posljedica osude, (oduzimanje pasivnog biračkog prava pod opisanim uvjetima) bio proširen i na

²⁵⁵ Usp. Odluka i Rješenje Ustavnog suda Republike Hrvatske broj: U-I-1397/2015 od 24. rujna 2015.

²⁵⁶ Usp. Dopis Ustavnog suda Republike Hrvatske broj: U-VII-5293/2011 od 12. studenoga 2011.

²⁵⁷ Članak 10.

Zastupniku prestaje mandat prije isteka vremena na koje je izabran:

3. ukoliko je pravomoćnom sudbenom presudom osuđen na bezuvjetnu kaznu zatvora u trajanju duljem od 6 mjeseci,

²⁵⁸ Članak 9. st. 4. t. 3. ZIZHS (NN 19/15, 66/15)

Birači i političke stranke ne smiju kandidirati osobe za koje u trenutku stupanja na snagu odluke o raspisivanju izbora nisu protekli rokovi rehabilitacije prema posebnom zakonu, a koje su pravomoćnom sudskom odlukom osuđene za:

3. kaznena djela iz glave XXVIII. Kaznenog zakona (»Narodne novine« br. 125/11 i 144/12) protiv službene dužnosti: zloupotrebe položaja i ovlasti.

kaznena djela protiv službene dužnosti: zloupotrebe položaja i ovlasti (Glava XXVIII KZ – a). Nakon toga predlagatelj je podnio prijedlog za pokretanje postupka pred USRH –om, za ocjenu suglasnosti s URH–om, između ostalog i čl. 8. ZID ZIZHS/15 kojim je u čl. 9. ZIZHS –a dodan st. 4. (i sporna t. 3.). USRH je prihvatio prijedlog kao osnovan te je, nakon provedenog postupka za ocjenu ustavnosti, ukinuo točku 3. uz obrazloženje (između ostalog) : „Zabranu kandidiranja u izborima zastupnika u Hrvatski sabor osoba koje su pravomoćnom sudskom presudom osuđene zbog počinjenja bilo kojeg djela zlouporabe položaja i ovlasti na uvjetnu osudu ili kaznu zatvora u bilo kojem trajanju, a koje nisu rehabilitirane, Ustavni sud ne može prihvatiti kao ustavnopravno prihvatljivu zbog načina na koji je ta zabrana u osporenoj normi uređena. Tako uređena, sporna zabrana iz članka 9. stavka 4.(2.) točke 3. ZIZHS-a proizvodi očito nerazmjerne učinke u odnosu prema legitimnom cilju koji se njome nastojao postići.“²⁵⁹ U sklopu navedenog USRH je pravilno utvrdio kako, u kontekstu sporne i ukinute odredbe čl. 9. st. 4. t. 3. ZIZHS–a (od strane predlagatelja sporne odredbe) nije navedeno, niti objektivno postoji, razlog zbog kojeg bi zapreka kandidiranja na parlamentarnim izborima sve do nastupa rehabilitacije trebala egzistirati samo u slučaju osude za kazneno djelo –zlouporaba položaja i ovlasti, (čl. 291. KZ/11) neovisno je li konkretno izrečena kazna zatvora ili uvjetna osuda, dok u slučaju drugih kaznenih djela iz iste glave XXVIII KZ–a (protiv službene dužnosti), moguće i težih od ovoga (iz čl. 291. st. 1. KZ/11), samo do izvršenja kazne i to samo ako je izrečena bezuvjetna kazna zatvora dulja od šest mjeseci (čl. 9. st. 4. (1). Uz navedeno valja naglasiti kako kaznena djela protiv službene dužnosti (glava XXVIII KZ/11) imaju isti zaštitni objekt tj. javne ovlasti, čije zakonito i učinkovito izvršavanje jamči ostvarivanje načela vladavine prava i jačanje povjerenja građana u institucionalni sustav, da im je osnovno obilježje da se njima ugrožava nesmetano funkcioniranje službi od javnog interesa te da je ratio legis inkriminiranja većine ovih kaznenih djela suzbijanje korupcije kao nepoželjne društvene pojave koja dovodi do nepovjerenja građana u rad uprave te u zakone i vlast.²⁶⁰ Postavlja se pitanje zašto onda pravomoćna osuda upravo za kazneno djelo „zlouporaba položaja i ovlasti“ (čl. 291. KZ–a) povlači za sobom osjetno teže pravne posljedice od osude za ostala kaznena djela iz Glave XXVIII KZ–a./11 Sva ova kaznena djela imaju identične opće zajedničke karakteristike, (što ih i svrstava u istu glavu KZ–a/11) a razlikuju se po svojim bićima te zapriječnim kaznama za njihove propisane oblike, pri čemu ono iz čl. 291. KZ–a očito ne mora biti najstrože, baš naprotiv. S tim u svezi upravo kazneno djelo „zlouporaba položaja i ovlasti“ (čl. 291. KZ – a./11)²⁶¹ u svom je biću vrlo ekstenzivno propisano, s vrlo širokim ukupnim rasponom kazne za oba njegova oblika (temeljni st. 1. i kvalificirani st. 2.), tj. od šest mjeseci do dvanaest

²⁵⁹ Usp. Odluka i Rješenje Ustavnog suda Republike Hrvatske broj: U-I-1397/2015.

²⁶⁰ Usp. Cvitanović, Leo...[et al]. Kazneno pravo : posebni dio. Zagreb : Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2018. Str. 405.-407.

²⁶¹ Zlouporaba položaja i ovlasti Članak 291.

(1) Službena ili odgovorna osoba koja iskoristi svoj položaj ili ovlast, prekorači granice svoje ovlasti ili ne obavi dužnost pa time sebi ili drugoj osobi pribavi korist ili drugome prouzroči štetu, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.

(2) Ako je kaznenim djelom iz stavka 1. ovoga članka pribavljena znatna imovinska korist ili je prouzročena znatna šteta, počinitelj će se kazniti kaznom zatvora od jedne do dvanaest godina.

godina zatvora.²⁶² Iz navedenog proizlazi kako se pod njegovo biće može podvesti značajan niz oblika različitih mogućih zlouporaba položaja i ovlasti s različitim stupnjem štetnih posljedica, od veoma malih do iznimno velikih. Ekstenzivnost bića ovog kaznenog djela, po nekima, implicira i suviše veliku neodređenost pa time dovodi i do mogućeg nesuglasja s načelom zakonitosti (čl. 31. st. 1. URH-a).²⁶³ Upravo je glede toga ova dvojba dobila i ustavnosudski epilog, (Odluka u vrijeme važenja KZ-a/97) pri čemu je USRH, ne prihvaćajući postavljene zahtjeve podnositelja, u obrazloženju svoje odluke, između ostalog, naveo sljedeće: „Iz osporenih odredaba proizlazi da je zakonodavac uređivanje kaznenog djela zlouporabe položaja i ovlasti (članak 337. KZ-a) i kaznenog djela nesavjesnog rada u službi (članak 339. KZ-a) temeljio na načelu zakonitosti kaznenog djela i kaznenopravne sankcije. Navedena kaznena djela određena su u formalnom i materijalnom smislu. Naime, osporenim odredbama određene su opće pretpostavke kažnjivosti i bitna obilježja tih kaznenih djela (biće kaznenog djela). Navedena kaznena djela su konkretizirana i precizno opisana, pa adresati (građani) znaju koja su ponašanja kaznenopravno zabranjena i kažnjiva i stoga, prema ocjeni Ustavnog suda, predstavljaju dovoljno sigurnu osnovu za sudsku praksu, koja može objektivno odrediti sadržaj, smisao i doseg norme (načelo predvidivosti kaznenog djela).“²⁶⁴ Iako je opstojnost ovog kaznenog djela neupitna, a navedena Odluka USRH primjereno argumentirana, okolnost širine njegova bića (visok stupanj apstraktnosti), kao i po težini vrlo velik raspon mogućih konkretnih štetnih posljedica, valja osobito imati u vidu prilikom zakonskog propisivanja pravnih posljedica osude za isto, neovisno o pravnom području za koje se propisuju. To osobito ako se teži usklađenosti takvog propisa s čl. 30. i čl. 16. URH – a, a što bi zakonodavcu (temeljem načela ustavnosti/supremacije Ustava) morala biti jedna od polaznih osnova. Naime, niti je svaka zlouporaba položaja i ovlasti u praksi teško i istovremeno osobito nečasno kazneno djelo, (osobito u temeljnom obliku–čl. 291. st. 1. KZ – a/11) niti je, sukladno tome, propisivanje pravnih posljedica u vidu dokidanja ustavom zajamčenog pasivnog biračkog prava, u spornom čl. 9. st. 4. t. 3. ZIZHS za svako od njih (neovisno o težini djela i izrečenoj kazni ili uvjetnoj osudi) bilo nužno i opravdano te razmjerno legitimnom cilju koji se tim putem želio ostvariti. Sve navedeno USRH je očito uzeo u obzir, kao i relevantna stajališta i preporuke eminentnih međunarodnih subjekata. Pri tome osobito valja istaknuti Izvješće Venecijanske komisije o odnosu između političke i kaznene odgovornosti u kontekstu razmatranja mogućih propisivanja pravnih posljedica osude za kaznena djela zlouporabe položaja i ovlasti, kao i na potencijalne opasnosti po ustavna i međunarodno zajamčena prava, ukoliko to propisivanje ne respektira nužne kriterije.²⁶⁵ S obzirom da zlouporabe položaja i ovlasti, kao i znatan dio ostalih kaznenih djela iz Glave XXVIII KZ–a, u svojim teškim i najtežim oblicima, koji mogu biti sankcionirani i vrlo

²⁶² Usp. Cvitanović, Leo...[et al], op. cit., str. 408.-413. , kao i Turković,Ksenija...[et al]. Komentar Kaznenog zakona : i drugi izvori novoga hrvatskog kaznenog zakonodavstva. Zagreb : Narodne novine, 2013. Str. 365. - 367.

²⁶³ Članak 31. (st. 1.)

Nitko ne može biti kažnjen za djelo koje prije nego je počinjeno nije bilo utvrđeno zakonom ili međunarodnim pravom kao kazneno djelo, niti mu se može izreći kazna koja nije bila određena zakonom. Ako zakon nakon počinjenog djela odredi blažu kaznu, odredit će se takva kazna.

²⁶⁴ Usp. U-I-1085/2000, U-I-23/2001, U-I-717/2001, U-I-4025/2005 od 30. travnja 2008. i izdvojeno mišljenje

²⁶⁵ Usp. Odluka i Rješenje Ustavnog suda Republike Hrvatske broj: U-I-1397/2015.

respektabilnim zatvorskim kaznama, (do dvanaest godina) nedvojbeno zadovoljavaju kriterije iz čl. 30. i 16. URH–a, USRH je u svojoj ukidnoj odluci ponudio zakonodavcu primjerenu mogućnost njihova propisivanja koja bi udovoljila ustavnopravnim kriterijima.²⁶⁶ Međutim, nakon ukidanja sporne t. 3., (čl. 9. st. 4.) zakonodavac do danas istu nije zamijenio novom t. 3. koja bi svojim sadržajem udovoljavala ustavnopravnim kriterijima na koje je USRH uputio.

Zakon o lokalnim izborima (NN 144/12, 121/16, 98/19, 42/20, 144/20, 37/21–dalje ZOLI) u čl. 13. st. 2. i 3.²⁶⁷ propisuje pravne posljedice osude u obliku zabrane kandidiranja na lokalnim izborima osobama koje su pravomoćno osuđene na kaznu zatvora od najmanje šest mjeseci, ili im je ista zamijenjena radom za opće dobro ili uvjetnom osudom, (st. 2.) osim ako su osuđene za kaznena djela počinjena iz nehaja na kaznu zatvora koja im je zamijenjena radom za opće dobro ili uvjetnom osudom (st. 3.). Već na prvi pogled odredba st. 2. pobuđuje sumnju u usklađenost s odredbom čl. 30. URH–a, budući da, kako je to već prethodno naglašeno i jasno, svako kazneno djelo za koje je izrečena bezuvjetna kazna zatvora već iznad šest mjeseci nije teško i (istodobno) osobito nečasno, pogotovo ako je sud konkretno utvrdio dostatan niz olakotnih i drugih relevantnih okolnosti te je osuđeniku kaznu zamijenio uvjetnom osudom odnosno radom za opće dobro. Sumnju u ustavnost dodatno pobuđuje i odredba iz st. 3. ovog članka, prema kojoj navedene pravne posljedice sustižu i osobu kojoj je izrečena bezuvjetna zatvorska kazna za kaznena djela počinjena iz nehaja, ako je dulja od šest mjeseci i nije zamijenjena radom za opće dobro ili uvjetnom osudom. Kaznena djela počinjena iz nehaja zasigurno ne spadaju u teška i osobito nečasna, (sukladno kriterijima iz čl. 30. URH–a) kao niti sva počinjena s namjerom. Sve navedeno naravno da pobuđuje sumnju i u usklađenost s čl. 16. URH–a, (načelo razmjernosti) pogotovo ako se uzme u obzir da ZOLI niti u jednoj odredbi glede navedenih zabrana ne propisuje njihovo maksimalno trajanje. U tom slučaju prema aktualnom stavu USRH istaknutom u odluci – Rješenje od 4. travnja 2017. u kojemu, pored ostalog, navodi: „Slijedom navedenog, Ustavni sud utvrđuje da su mjerodavnim odredbama ZOPPOKER-a propisani uvjeti kad nastupaju pravne posljedice osude i kad nastupa rehabilitacija s učinkom da, prema članku 18. ZOPPOKER-a, počinitelj kaznenog djela koji je pravomoćno osuđen ili je oslobođen kazne ima pravo nakon proteka zakonom određenog vremena i pod uvjetima koji su određeni ovim Zakonom, smatrati se osobom koja nije počinila kazneno djelo, a njezina prava i slobode ne mogu se razlikovati od prava i sloboda osoba koje nisu počinile kazneno djelo. Prema tome, u situaciji u kojoj poseban zakon ne sadrži odredbe o pravnim posljedicama osude i o tome kad nastupa rehabilitacija, primijenit će se mjerodavne odredbe ZOPPOKER-a, kao *lex generalis*

²⁶⁶ Usp. Ibidem

²⁶⁷ Članak 13.

(2) Birači i političke stranke ne smiju za člana predstavničkog tijela jedinice niti za općinskog načelnika, gradonačelnika i župana i njihova zamjenika kandidirati osobe koje su pravomoćnom sudskom presudom osuđene za kazneno djelo na kaznu zatvora u trajanju od najmanje šest mjeseci ili im je ta kazna zamijenjena radom za opće dobro ili uvjetnom osudom.

(3) Zabrana kandidiranja iz stavka 2. ovoga članka ne odnosi se na osobe koje su pravomoćnom sudskom presudom osuđene za kaznena djela počinjena iz nehaja na kaznu zatvora ako im je ta kazna zamijenjena radom za opće dobro ili uvjetnom osudom.

koji uređuje tu materiju.“²⁶⁸ Iz navedenog stava USRH, a uzevši u obzir relevantne odredbe ZOPPOKER–a (Nastupanje rehabilitacije čl. 19. st. 4. t. 5. i st. 5.),²⁶⁹ pravne posljedice osude, (zabrana kandidiranja) u slučaju osude na kaznu zatvora do jedne godine, novčanu kaznu ili uvjetne osude odnosno rad za opće dobro, trajale bi tri godine od, u zakonu navedenih okolnosti. Osim ovih pravnih posljedica koje se manifestiraju u zabrani stjecanja prava, (pasivno biračko pravo na lokalnim izborima) ZOLI propisuje i pravne posljedice u vidu gubitka odnosno prestanka već ostvarenog pasivnog biračkog prava (Prestanak mandata čl. 80. st. 1. t. 3.).²⁷⁰ Dakle, zakonski uvjeti kod prestanka identični su onima kod zabrane stjecanja pasivnog biračkog prava. Kao i kod nekih drugih navedenih zakona i ovaj karakterizira usklađenost sa ZOPPOKER–om, ali i već naglašavana upitna suglasnost s URH–om.

Zakon o zdravstvenoj zaštiti (NN 100/18, 125/19, 147/20, 119/22, 156/22, 33/23 –dalje ZOZZ) u čl. 156. st. 1.²⁷¹ propisuje pravnu posljedicu osude u vidu nemogućnosti prijema u radni odnos, koji uključuje rad s djecom, zdravstvenog djelatnika koji je pravomoćno osuđen za neko od navedenih kaznena djela. Drugi dio odredbe „...niti može obavljati poslove u zdravstvenoj djelatnosti koja uključuje rad s djecom...“ implicira da će zdravstvenom radniku, koji već obavlja navedene poslove koji uključuju rad s djecom, radni odnos prestati bude li osuđen za neko od navedenih kaznena djela. Dakle, ova zakonska odredba uključuje kako pravnu posljedicu u vidu obligatorne nemogućnosti zapošljavanja, tako i obligatornog prestanka radnog odnosa. ZOZZ u čl. 156. st. 2. obvezuje poslodavca na obvezno pribavljanje dokaza o nepostojanju navedenih zapreka.

²⁶⁸ Usp. Rješenje Ustavnog suda Republike Hrvatske broj: U-I-246/2017 i dr.

²⁶⁹ Nastupanje rehabilitacije
Članak 19.

(4) Pod uvjetom da počinitelj kaznenog djela nije ponovno osuđen zbog novoga kaznenog djela, rehabilitacija nastupa po sili zakona kad proteknu ovi rokovi:

– tri godine od dana izdržane, zastarjele ili oproštene kazne kod osude na kaznu zatvora do jedne godine, od dana plaćanja novčane kazne, od dana isteka roka provjeravanja kod uvjetne osude, od dana izvršenja rada za opće dobro i od dana pravomoćnosti odluke o oslobođenju od kazne.

(5) Protekom rokova određenih u stavku 4. ovoga članka počinitelj kaznenog djela smatra se neosuđivanim i svaka uporaba podataka o osobi kao počinitelju kaznenog djela zabranjena je, a uporaba tih podataka nema pravni učinak. Rehabilitirana osoba ima pravo nijekati prijašnju osuđivanost i zbog toga ne smije biti pozvana na odgovornost niti imati bilo kakve pravne posljedice.

²⁷⁰ Prestanak mandata

Članak 80.

(1) Članu predstavničkog tijela mandat prestaje u sljedećim slučajevima:

3. ako je pravomoćnom sudskom presudom osuđen za kazneno djelo na kaznu zatvora u trajanju od najmanje šest mjeseci ili mu je ta kazna zamijenjena radom za opće dobro ili uvjetnom osudom, danom pravomoćnosti presude, osim za kaznena djela iz članka 13. stavka 3. ovoga Zakona,

²⁷¹ Članak 156.

(1) Ne može se primiti u radni odnos za obavljanje poslova u zdravstvenoj djelatnosti koja uključuje rad s djecom niti može obavljati poslove u zdravstvenoj djelatnosti koja uključuje rad s djecom zdravstveni radnik koji je pravomoćno osuđen za neko od kaznenih djela iz glave XVI. Kaznenog zakona (»Narodne novine«, br. 125/11., 144/12., 56/15., 61/15. i 101/17.) – Kaznena djela protiv spolne slobode i glave XVII. istoga Zakona – Kaznena djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta.

(2) Poslodavac je dužan po službenoj dužnosti pribaviti dokaz da osoba iz stavka 1. ovoga članka nije osuđena za kaznena djela iz stavka 1. ovoga članka.

Na kraju ovog izlaganja o pozitivnopravnom uređenju pravnih posljedica osude u Republici Hrvatskoj, u okviru kojega su izdvojeni samo neki zakoni, neminovno je za zaključiti kako se isto doima veoma kaotičnim i neusklađenim, osobito gledano iz perspektive temeljnih načela. Naime, gledano s aspekta načela ustavnosti i supremacije Ustava, koju i sam USRH jasno naglašava u jednoj od svojih prethodno citiranih odluka, apsolutno je nedopustivo ignoriranje URH-a, kao temeljnog pravnog akta države, prilikom zakonskog propisivanja bilo kojeg pravnog instituta pa tako i pravnih posljedica osude. U nizu citiranih zakonskih propisa dogodilo se upravo takvo ignoriranje. Jednostavno rečeno, ako su URH – om pravne posljedice osude eksplicitno namijenjene počiniteljima teških i osobito nečasnih kaznenih djela, onda bi se u slučajevima osuda za sva ostala kaznena djela koja to nisu trebalo zakonodavno ograničiti samo na izricanje i primjenu kaznenopravnih sankcija koje sud izriče, te izostaviti mogućnost nastupanja pravnih posljedica. Zatim, također je nedopustivo i ignoriranje organskog značaja određenog zakona (koji ima to obilježje) u odnosu na drugi zakon (ordinarni) kojim se detaljnije uređuje ista pravna materija, a pogotovo onda kada taj, navodno specijalni zakon, očito kontrira glavnom zakonu pa samim time i nije specijalni (po mišljenju relevantnih pravnih stručnjaka), a istim se uređuju ustavna prava i slobode. U suprotnom se realno postavlja pitanje svrhe postojanja organskog obilježja određenog zakona i rigoroznijeg, ustavom propisanog postupka njegova donošenja, kao i izmjena i dopuna (kvalificirana većina) ako u srazu s ordinarnim zakonom ove značajke nemaju nikakvu važnost. Navedenoj kaotičnosti, nažalost, doprinijeo je i sam USRH nekim svojim naknadnim i spornim odlukama kojima kontrira nekim svojim prethodnim i mnogo razložnijim odlukama (prethodno navedenim). Problem neispoštovane, a ustavnopravno logične supremacije Ustava nad zakonom/zakonima, kao i prioriteta organskog zakona pred ordinarnim, postojao je još u vrijeme kada su pravne posljedice osude bile uređene KZ–om/97, a još više se produbio izostavljanjem navedenih odredbi iz sadašnjeg KZ–a/11 i uvođenjem istih u ZOPPOKER. Time je ZOPPOKER postao *lex generalis* glede pravnih posljedica osude i, ako se uzme u obzir činjenica da područja koja normira imaju organski značaj, onda i organski zakon. Isti je, za razliku od KZ–a/97 propisao opće uvjete pravnih posljedica osude iznimno široko, bez opravdanih ograničenja, za razliku od KZ/97 prepuštajući to posebnom zakonodavstvu, a praktički jedino relevantno ograničenje je da se mora raditi o osudi za kazneno djelo i da pravne posljedice mogu trajati najviše deset godina. Ovdje se može postaviti pitanje je li prihvatljivo, ovako minimalnim zakonskim uređenjem organske materije u okviru organskog zakona, većinu njenog uređenja prepustiti zakonima koji nisu organski ili je ZOPPOKER u propisivanju pravnih posljedica morao biti znatno detaljniji (kao KZ/ 97) i time posebnom zakonodavstvu postaviti jasnija ograničenja. Time je naoko riješen problem usklađenosti (izbjegavanja konkurencije) ordinarnih zakona s organskim, iako niti to u potpunosti, (npr. propisivanje pravnih posljedica osude za prekršaje ZS–om, što je USRH prihvatio, iako ZOPPOKER govori isključivo o kaznenim djelima) ali nipošto problem usklađenosti svih njih s temeljnim ustavnim odredbama iz čl. 30. i 16. URH–a, kao i, u daljnoj konzekvenci, s temeljnim kriminalnopolitičkim i kaznenopravnim pitanjima vezanima za konkretne osuđujuće sudske odluke kojima se ne izriču pravne posljedice osude, ali koje

indirektno determiniraju njihov nastanak i trajanje s iznimno važnim (nerijetko i drastičnim) učinkom na postpenalni život osuđenika.²⁷²

U sklopu navedenog nužno se nameće pitanje razloga zbog kojeg je zakonodavac odlučio organsku materiju pravnih posljedica osude, davanja podataka iz kaznene evidencije i rehabilitacije izdvojiti iz KZ–a kao organskog zakona kojemu po naravi stvari pripada (kao što to uređuju neki strani kazneni zakoni), te je uvrstiti u ZOPPOKER koji je glede iste vrlo nedostatan? Zatim, zbog čega je zakonodavac odustao od generičkog uređenja pravnih posljedica osude, čime bi, sukladno potrebi svog pravnog područja, trebali biti usklađeni posebni zakoni koji uređuju posebna pravna područja? Ovdje osobito valja naglasiti nedopustiv propust zakonodavnog uređenja pravnih posljedica (ZOPPOKER–om) koji se odnosi na propisivanje odgovarajućih pravnih posljedica osude, kao zapreka za obavljanje funkcija državne vlasti (prestanak odnosno zapreka za preuzimanje istih) u slučaju osude za teška kaznena djela (npr. ratni zločin, zločin protiv čovječnosti, genocid, terorizam, kaznena djela s područja organiziranog kriminaliteta, teški spolni delikti i sl.). Naime, obnašatelji funkcija državne vlasti na svim razinama (po mojem mišljenju i lokalne vlasti) moraju, iznimnom visinom moralnih kvaliteta i poštivanjem zakona, biti primjerom svim ostalim građanima, jer otuda polazi svako individualno i društveno povjerenje u državne i javne institucije, kao i primjer u poštivanju pravnog poretka koji se, u svakoj pravnoj i civiliziranoj državi, kreće „odozgo prema naniže“.²⁷³ Dakle, apsolutno je nedopustivo generalnim zakonom generički ne propisati pravne posljedice glede prethodno iznesenog i pouzdati se u njihovo možebitno propisivanje posebnim specijalnim zakonima. Neshvatljiv je izneseni propust zakonodavca da generički propiše pravne posljedice (glede navedenih funkcija) za kaznena djela koja očito odgovaraju kriterijima iz čl. 30. i 16. URH–a, dok je istovremeno ZOPPOKER–om (čl. 2. st. 3.) propisao mogućnost nastupanja istih za kaznena djela za koja je moguće izreći novčanu kaznu, uvjetnu osudu ili rad za opće dobro.

Ako se svemu navedenom pridoda problem nedovoljne usklađenosti zakonskog uređenja pravnih posljedica osude, rehabilitacije i davanja podataka iz kaznene evidencije (sve materije organskog značaja), tada se preispitivanje i bolje zakonsko uređenje pravnih posljedica osude od sadašnjeg nameće kao neizbježno.

5. ZAKONSKO UREĐENJE PRAVNIH POSLJEDICA OSUDE U NJEMAČKOJ, SLOVENIJI I SRBIJI

U svrhu kompariranja, u daljnjem tekstu se iznose primjeri zakonodavnih rješenja pravnih posljedica osude u trima drugim zakonodavstvima.

5. 1. Njemačka (Strafgesetzbuch (SIGB) Deutschland Verzija zakona objavljena 13.11.1998. (BGBl. I S. 3322-Savezni službeni list I. dio, str. 3322) Promjena zakona:

²⁷² Usp. Horvatić, Željko; Derenčinović, Davor; Cvitanović, Leo, op. cit., str. 299.

²⁷³ Usp. Kurtović Mišić, Anita; Dragičević Prtenjača, Marta; Strinić, Višnja. Novosti kod instituta pomilovanja, pravnih posljedica osude, rehabilitacije i davanja podataka iz kaznene evidencije // HLJKPP, vol. 19, br. 2(2012), str. 712.

11.07.2022. (BGBl. I S. 1082-Savezni službeni list I. dio, str. 1082) stupa na snagu 19.07.2022. Stanje: 01.08.2022. temeljem zakona od 07.07.2021. (BGBl. I S. 2363-Savezni službeni list I. dio, str. 2363)²⁷⁴ Njemački kazneni zakon–dalje SIGB, pravne posljedice osude uređuje u čl. 45., 45a. i 45.b. U čl. 45.²⁷⁵ SIGB, kao pravne posljedice osude, propisuje gubitak prava na obnašanje javnih dužnosti te pasivnog (kandidiranje za obnašanje javnih dužnosti) i aktivnog (glasovanje na izborima za obnašatelje) biračkog prava u svezi javnih dužnosti. Prema čl. 45. st. 1. osuđenik, kojemu je za kazneno djelo izrečena kazna zatvora od najmanje jedne godine, ima zapreku obnašanja javnih dužnosti u trajanju od pet godina, a ukoliko već je u javnoj dužnosti, tada uz gubitak iste, gubi i sva prava koja je u sklopu nje stekao izborom na tu dužnost (koja su uz nju vezana odnosno iz nje proizlaze). Temeljem čl. 45. st. 2. dopuštena je sudska intervencija glede odluke i trajanja navedenih pravnih posljedica osude na način da sud, ako je to i u slučajevima kada je posebnim zakonom propisano, može svojom odlukom odrediti i kraće trajanje navedenih pravnih posljedica osude tj. u vremenu od dvije do pet godina. Dakle, ova odredba dopušta sudu (kada ga posebni zakon na to izričito ovlašćuje) da samostalno odluči o zabrani sudjelovanja osuđenika na izborima (aktivno i pasivno biračko pravo) glede javnih poslova. Čl. 45. st. 3. propisuje da osuđenik, gubitkom prava na obnašanje javne dužnosti, gubi i određeni pravni položaj te prava koja je do tog trenutka uživao u svezi tog položaja. Čl. 45. st. 4. propisuje kako gubitkom prava, koja proizlaze iz aktivnog odnosno pasivnog biračkog prava, osuđenik gubi određeni pravni položaj i prava koja je do tog trenutka uživao, ako zakonom nije drukčije određeno. Prema čl. 45. st. 5., ako je to zakonom iznimno određeno, sud može na rok od dvije do pet godina osuđeniku osporiti pravo na biranje ili glasovanje u javnim stvarima. Kao što se može zaključiti, navedeni Zakon, uz temeljno propisivanje pravnih posljedica osude, (gubitak prava na obnašanje javnih dužnosti te, u svezi njih, pasivnog i aktivnog izbornog prava) propisuje i mogućnost njihovog ograničenja, ako posebni zakon, zasigurno onaj kojim se uređuje posebno pravno područje, to propisuje. Dakle, zakonodavac je išao za tim da se posebnim zakonima omogući povoljniji pravni položaj osuđenika glede pravnih posljedica od glavnog zakona, ako za to budu ispunjeni traženi uvjeti. Očito se krenulo od stajališta kako specijalni zakoni ne mogu određivati nepovoljniji, već samo lakši položaj za osuđenika od glavnog. Zatim, jasno je kako je Zakonom sud dobio znatna ovlaštenja glede odlučivanja o navedenim

²⁷⁴ In der Fassung der Bekanntmachung vom 13.11.1998 (BGBl. I S. 3322) zuletzt geändert durch Gesetz vom 11.07.2022 (BGBl. I S. 1082) m.W.v. 19.07.2022Stand: 01.08.2022 aufgrund Gesetzes vom 07.07.2021 (BGBl. I S. 2363)

²⁷⁵ § 45

Verlust der Amtsfähigkeit, der Wählbarkeit und des Stimmrechts

(1) Wer wegen eines Verbrechens zu Freiheitsstrafe von mindestens einem Jahr verurteilt wird, verliert für die Dauer von fünf Jahren die Fähigkeit, öffentliche Ämter zu bekleiden und Rechte aus öffentlichen Wahlen zu erlangen.

(2) Das Gericht kann dem Verurteilten für die Dauer von zwei bis zu fünf Jahren die in Absatz 1 bezeichneten Fähigkeiten aberkennen, soweit das Gesetz es besonders vorsieht.

(3) Mit dem Verlust der Fähigkeit, öffentliche Ämter zu bekleiden, verliert der Verurteilte zugleich die entsprechenden Rechtsstellungen und Rechte, die er innehat.

(4) Mit dem Verlust der Fähigkeit, Rechte aus öffentlichen Wahlen zu erlangen, verliert der Verurteilte zugleich die entsprechenden Rechtsstellungen und Rechte, die er innehat, soweit das Gesetz nichts anderes bestimmt.

(5) Das Gericht kann dem Verurteilten für die Dauer von zwei bis zu fünf Jahren das Recht, in öffentlichen Angelegenheiten zu wählen oder zu stimmen, aberkennen, soweit das Gesetz es besonders vorsieht.

pravnim posljedicama osude u smislu njihova određivanja individualno i u skladu s posebnim zakonom, ali u roku koji može biti samo kraći ili jednak zakonskom. Na ovaj način njemački je zakonodavac išao za jačanjem načela individualizacije te ublažavanja automatizma u određivanju i trajanju pravnih posljedica osude.

Čl. 45a.²⁷⁶ SIGB propisuje kada nastupa i kako se računa gubitak prava vezanih uz nastupanje pravnih posljedica osude. Čl. 45a. st. 1. propisuje da pravne posljedice u vidu gubitka prava na obnašanje dužnosti, pravni položaj i prava nastupaju s pravomoćnošću osuđujuće presude, a čl. 45a. st. 2. da rok trajanja pravnih posljedica osude počinje teći odnosno računa se od dana kada je izrečena kazna zatvora: izdržana, zastarjela ili oprostena. Ako su osuđeniku uz kaznu zatvora određene popravna mjera i sigurnosne mjere, koje uključuju lišenje slobode (npr. smještaj u psihijatrijskoj bolnici), rok se računa tek od dana kada okrivljeniku završava popravna mjera odnosno sigurnosna mjera. Ovim odredbama zakonodavac je propisao da gubitci navedenih prava nastupaju s pravomoćnošću osude, ali da se efektivno trajanje pravnih posljedica počinje računati tek od kada se izrečena kazna zatvora odnosno sigurnosna mjera (koja uključuje oduzimanje slobode) više faktički ne izvršavaju. Isto je logično budući da se tijekom izvršavanja navedenih kaznenopravnih sankcija, zbog gubitka slobode, niti djelovanje pravnih posljedica osude (nemogućnost izvršavanja javnih dužnosti i pravnog položaja s tim u svezi) ne može očitovati.

Čl. 45b.²⁷⁷ SIGB propisuje ponovno ostvarivanje (vraćanje prava na obavljanje javnih dužnosti te biračkih prava). Ovim odredbama njemački je zakonodavac prihvatio i normirao mogućnost ukidanja pravnih posljedica osude odnosno vraćanja, uslijed njih, izgubljenih prava osuđeniku, temeljem sudske odluke, a prije istjeka zakonskog roka njihova trajanja. Tako čl. 45b. st. 1. propisuje da sud može oduzeta prava prema čl. 45. st. 1. i 2. i oduzeta prava prema čl. 45. st. 5. ponovo dodijeliti, odnosno ukinuti daljnje trajanje pravnih posljedica, ako je prošla jedna polovina od ukupnog vremena za koje je određen gubitak prava i ako je opravdano očekivanje da okrivljenik više neće namjerno činiti kaznena djela. U čl. 45b (sukladno stavu o nužnosti stvarnog djelovanja pravnih posljedica osude) propisano je kako se u navedeni rok (iz st. 1.) ne uračunava vrijeme koje je okrivljenik proveo u nekoj ustanovi po službenom nalogu (odluci nadležnih tijela). Propisivanjem mogućnosti sudskog

²⁷⁶ § 45a

Eintritt und Berechnung des Verlustes

- (1) Der Verlust der Fähigkeiten, Rechtsstellungen und Rechte wird mit der Rechtskraft des Urteils wirksam.
- (2) 1Die Dauer des Verlustes einer Fähigkeit oder eines Rechts wird von dem Tage an gerechnet, an dem die Freiheitsstrafe verbüßt, verjährt oder erlassen ist. 2Ist neben der Freiheitsstrafe eine freiheitsentziehende Maßregel der Besserung und Sicherung angeordnet worden, so wird die Frist erst von dem Tage an gerechnet, an dem auch die Maßregel erledigt ist.

²⁷⁷ § 45b

Wiederverleihung von Fähigkeiten und Rechten

- (1) Das Gericht kann nach § 45 Abs. 1 und 2 verlorene Fähigkeiten und nach § 45 Abs. 5 verlorene Rechte wiederverleihen, wenn

1. der Verlust die Hälfte der Zeit, für die er dauern sollte, wirksam war und
 2. zu erwarten ist, daß der Verurteilte künftig keine vorsätzlichen Straftaten mehr begehen wird.
- (2) In die Fristen wird die Zeit nicht eingerechnet, in welcher der Verurteilte auf behördliche Anordnung in einer Anstalt verwahrt worden ist.

prestanak pravnih posljedica osude putem objektivno – subjektivnog kriterija (zakonski rok i pozitivno ocijenjene okolnosti na strani osuđenika), njemački je zakonodavac prihvatio kriterij naknadne individualizacije glede odlučivanja o trajanju pravnih posljedica osude, što se može smatrati pozitivnim gledano iz specijalno preventivne perspektive te nastojanju ka što bržoj i učinkovitijoj postpenalnoj socijalnoj reintegraciji bivšeg osuđenika.

5. 2. Slovenija (Kazenski zakonik; Uradni list RS, št: 55/08, 66/08, 39/09, 91/11, 50/12, 6/16, 54/15, 38/16, 27/17, 23/20, 91/20, 95/21, 186/21, 105/22 – dalje KZRS). KZRS u čl. 78.²⁷⁸ propisuje nastanak pravnih posljedica osude. Tako u čl. 78. st. 1. propisuje kako osude za pojedina kaznena djela ili pojedinačne kazne mogu imati za pravnu posljedicu prestanak ili gubitak osobnih prava ili zabranu stjecanja pojedinih prava. Dakle, pravne posljedice mogu se manifestirati u vidu prestanka već postojećeg prava osuđenika, ili u zabrani stjecanja određenog prava (pro futuro) i mogu biti vezane za osudu kako za određena kaznena djela, tako i na određenu kaznu. U čl. 78. st. 2. KZRS propisuje kako pravne posljedice osude ne mogu nastupiti ako je počinitelju za kazneno djelo izrečena novčana kazna, uvjetna osuda ili sudska opomena ili ako je kazna oproštena. Iz ove se odredbe nedvojbeno nazire pozitivna i opravdana intencija slovenskog zakonodavca da nastupanje pravnih posljedica valja isključiti u slučajevima osude za lakša kaznena djela (za kakva se izriču nabrojane kaznenopravne sankcije), te da iste trebaju biti predviđene za teža i osobito teška kaznena djela. Jednako tako, ako na strani počinitelja egzistiraju takvi uvjeti (olakotne okolnosti) koji dopuštaju oproštenje od kazne kao primarne i najteže sankcije, tada se niti pravne posljedice osude ne ukazuju neizbježno, gledano iz perspektive krajnje svrhe. U čl. 78. st. 3. KZRS decidirano naglašava načelo zakonitosti u propisivanju (isključivo zakonom) pravnih posljedica, kao i u njihovom nastupanju (temeljem zakona kojim su propisane). U čl. 78. st. 4. KZRS također eksplicitno propisuje zabranu retroaktivnog djelovanja pravnih posljedica osude, odnosno da se prema počinitelju može primijeniti samo ona pravna posljedica koja je bila propisana zakonom u vrijeme počinjenja kaznenog djela. Na ovaj način slovenski je zakonodavac jasno naglasio svoj stav kako pravne posljedice osude, u njihovom propisivanju i primjeni, valja bazirati na načelima zakonitosti i zabrane retroaktivnosti, što su ujedno i najznačajnija načela u sustavu suvremenih kaznenopravnih sankcija. Očito je pravilno shvaćena ozbiljnost i doseg pravnih posljedica osude koje, iako nisu kazne niti kaznenopravne sankcije, imaju velik domašaj glede prava osuđenika pa ih, gledano s tog aspekta i aspekta pravne sigurnosti, valja ograničiti navedenim kaznenopravnim načelima. Čl. 79.²⁷⁹ KZRS-a propisuje vrste pravnih

²⁷⁸ Nastanak pravnih posledic obsodbe

78. člen

(1) Obsodbe za posamezna kazniva dejanja ali posamezne kazni imajo lahko za pravno posledico prenehanje oziroma izgubo posameznih pravic ali prepoved pridobitve posameznih pravic.

(2) Pravne posledice obsodbe ne morejo nastati, če je bila storilcu za kaznivo dejanje izrečena denarna kazen, pogojna obsodba ali sodni opomin ali če mu je bila kazen odpuščena.

(3) Pravne posledice obsodbe se smejo predpisati samo z zakonom in nastanejo po samem zakonu, s katerim so predpisane.

(4) Za storilca se sme uporabiti samo tista pravna posledica obsodbe, ki je bila z zakonom določena ob storitvi kaznivega dejanja.

²⁷⁹ Vrste pravnih posledic obsodbe

79. člen

posljedica osude. Tako čl. 79. st. 1. propisuje da je pravna posljedica osude, koja se odnosi na prestanak ili gubitak osobnih prava, prestanak obnašanja određenih javnih funkcija ili ovlasti službene osobe ili prestanak radnog odnosa ili gubitak prava stranca na boravak u Republici Sloveniji. U čl. 79. st. 2. propisane su pravne posljedice koje se odnose na zabranu stjecanja individualnih prava, a to su: zabrana obavljanja pojedinih javnih funkcija ili ovlasti dužnosnika; zabrana stjecanja određenog zvanja ili sklapanja ugovora o radu i zabrana ishoda pojedinačnih dozvola ili suglasnosti koje svojim rješenjem daju tijela državne vlasti. U čl. 81.²⁸⁰ KZRS propisuje početak i trajanje pravnih posljedica osude. Čl. 81. st. 1. propisuje da pravne posljedice osude nastupaju od dana pravomoćnosti osude. U čl. 81. st. 2. navodi se zakonski rok trajanja pravnih posljedica tj. da pravne posljedice osude kojima se zabranjuje stjecanje osobnih prava mogu trajati najdulje pet godina od dana kad je kazna izdržana, zastarjela ili je osuđenik oslobođen kazne, ako zakonom nije za pojedine pravne posljedice propisan kraći ili duži rok. U čl. 81. st. 3. propisana je mogućnost prestanka pravnih posljedica osude, koje se odnose na zabranu stjecanja individualnih prava, sudskom odlukom, a povodom molbe osuđenika. Takvu odluku sud može donijeti kad proteknu dvije godine od dana kad je kazna prestala, zastarjela ili otpuštena. Čl. 81. st. 4. navodi okolnosti koje sud uzima u obzir prilikom ocjene hoće li svojom odlukom odrediti prestanak pravnih posljedica osude: ponašanje osuđenika nakon osude, je li naknadio štetu prouzročenu kaznenim djelom, kao i druge okolnosti koje pokazuju je li opravdan prestanak pravnih posljedica osude. Propisivanjem sudskog prestanka pravnih posljedica osude (tri godine prije zakonskog roka), slovenski se zakonodavac opredijelio za mogućnost naknadne individualizacije sukladno postpenalnom životu osuđenika, osobito njegovom ponašanju i nastojanju u naknadi štete prouzročene kaznenim djelom. Ova zakonska mogućnost pozitivan je primjer kojim se nastoji stimulirati bivšeg osuđenika na aktivno nastojanje u cilju vlastite socijalne reintegracije i ponovno stjecanje povjerenja društva, dakle značajan doprinos specijalnopreventivnim ciljevima. U čl. 81. st. 5. naglašeno je kako prestanak pravnih posljedica osude ne utječe na prava drugih koja se temelje na osudi. Na ovaj način naglašen je

(1) Pravna posljedica obsodbe, ki se nanaša na prenehanje ali izgubo posameznih pravic, je prenehanje opravljanja določenih javnih funkcij ali pooblastil uradne osebe ali prenehanje delovnega razmerja ali izguba pravice tujca do prebivanja v Republiki Sloveniji.

(2) Pravne posledice, ki so v prepovedi pridobitve posameznih pravic, so:

- 1) prepoved opravljanja posameznih javnih funkcij ali pooblastil uradne osebe;
- 2) prepoved pridobitve posameznega poklica ali sklenitve pogodbe o zaposlitvi;
- 3) prepoved pridobitve posameznih dovoljenj ali odobritev, ki jih dajejo državni organi s svojo odločbo.

²⁸⁰ Začetek in trajanje pravnih posledic obsodbe

80. člen

(1) Pravne posledice učinkujejo od dne pravnomočnosti obsodbe.

(2) Pravne posledice obsodbe, ki so v prepovedi pridobitve posameznih pravic, smejo trajati največ pet let od dne, ko je bila kazen prestana, odpuščena ali zastarana, če ni za posamezne pravne posledice z zakonom določen krajši ali daljši rok.

(3) Po poteku dveh let od dne, ko je bila kazen prestana, zastarana ali odpuščena, sme sodišče na prošnjo obsojenca odrediti, da preneha pravna posledica obsodbe, ki se nanaša na prepoved pridobitve posamezne pravice.

(4) Pri presoji, ali naj odredi prenehanje pravne posledice obsodbe, upošteva sodišče vedenje obsojenca po obsodbi, ali je povrnil škodo, ki jo je povzročil s kaznivim dejanjem, in tudi druge okoliščine, ki kažejo, da je prenehanje pravne posledice obsodbe utemeljeno.

(5) S prenehanjem pravnih posledic obsodbe niso prizadete tiste pravice drugih, ki se opirajo na obsodbo.

(6) Z izbrisom obsodbe prenehajo njene pravne posledice.

dosljedan i opravdan stav zakonodavca kako, iako prestanak pravnih posljedica određene osude trajno oslobađa bivšeg osuđenika ograničenja koja su mu time bila nanesena, istim se ne smije dirati u legitimna prava trećih osoba, koja bi eventualno iz iste osude proizlazila. Ta prava, kao što su npr: imovinskopravni zahtjev, zahtjev za povrat stvari, zahtjev za naknadu štete i dr., zahtjevi su koji se mogu postaviti i u građanskopravnom postupku, te moraju ostati ostvarivi. Smatram kako u svrhu osnaživanja pravne sigurnosti i predvidljivosti, u odnosu na treće subjekte s priznatim pravima vezano za kazneno djelo i kazneni postupak (oštećenik, žrtva), nije na odmet imati i ovakvu odredbu u okviru ostalih o pravnim posljedicama osude. U čl. 81. st. 6. propisana je iznimno značajna odredba koja ostvaruje nužno suglasje i ujednačavanje rokova prestanka pravnih posljedica osude i nastupa rehabilitacije, tj. da brisanjem osude, što je temeljno obilježje rehabilitacije, prestaju njezine pravne posljedice. Iznimno bitna odredba koja otklanja mnoge dvojbe pa bi trebalo prakticirati njezino propisivanje u zakonskim propisima o pravnim posljedicama osude.

5. 3. Srbija. Krivični zakonik ("Sl. glasnik RS", br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019—dalje KZRSr) Čl. 94.²⁸¹ KZRSr—a propisuje nastupanje pravnih posljedica osude. Tako čl. 94. st. 1. propisuje da pravne posljedice osude za određena kaznena djela i na određene kazne mogu imati posljedicu u obliku prestanka/gubitka ili zabrane stjecanja određenih prava. U čl. 94. st. 2. eksplicitno je naglašeno kako pravne posljedice ne mogu nastupiti u slučaju izricanja: novčane kazne, uvjetne osude, (ako nije opozvana) sudske opomene ili oslobođenja od kazne. Na taj način srbijanski se zakonodavac očito opredijelio za izbjegavanje pravnih posljedica osude u slučajevima lakših kaznenih djela, koja to, prema nabrojenim i konkretno izrečenim kaznenopravnim sankcijama, odnosno u slučaju oslobođenja od kazne, zasigurno jesu. Čl. 94. st. 3. naglašava načelo zakonitosti pravnih posljedica osude, tj. da mogu biti propisane samo zakonom po sili kojega nastupaju (automatizam nastupanja pravnih posljedica osude). Čl. 95.²⁸² propisuje vrste pravnih posljedica osude. Čl. 95. st. 1. propisuje pravne posljedice koje se odnose na prestanak/gubitak određenih prava (prestanak vršenja javnih funkcija, prestanak

²⁸¹ Nastupanje pravnih posledica osude

Član 94

(1) Osude za određena krivična dela ili na određene kazne mogu imati za pravnu posledicu prestanak, odnosno gubitak određenih prava ili zabranu sticanja određenih prava.

(2) Pravne posledice osude ne mogu nastupiti kad je za krivično delo učiniocu izrečena novčana kazna, uslovna osuda, ako ne bude opozvana, sudska opomena ili kad je učinilac oslobođen od kazne.

(3) Pravne posledice osude mogu se predvideti samo zakonom i nastupaju po sili zakona kojim su predviđene.

²⁸² Vrste pravnih posledica osude

Član 95

(1) Pravne posledice osude koje se odnose na prestanak ili gubitak određenih prava su:

1) prestanak vršenja javnih funkcija;

2) prestanak radnog odnosa ili prestanak vršenja određenog poziva ili zanimanja;

3) gubitak određenih dozvola ili odobrenja koja se daju odlukom državnog organa ili organa lokalne samouprave.

(2) Pravne posledice osude koje se sastoje u zabrani sticanja određenih prava su:

1) zabrana sticanja određenih javnih funkcija;

2) zabrana sticanja određenog zvanja, poziva ili zanimanja ili unapređenja u službi;

3) zabrana sticanja čina vojnog starešine;

4) zabrana dobijanja određenih dozvola ili odobrenja koja se daju odlukom državnih organa ili organa lokalne samouprave.

radnog odnosa ili prestanak vršenja određenog poziva ili zanimanja, gubitak određenih dozvola ili odobrenja koja se daju odlukom državnog tijela ili tijela lokalne samouprave), a st. 2. koje se sastoje u zabrani stjecanja određenih prava (zabrana stjecanja određenih javnih funkcija, zabrana stjecanja određenog zvanja, poziva ili zanimanja ili unapređenja u službi, zabrana stjecanja vojnog čina, zabrana dobijanja određenih dozvola ili odobrenja koja se daju odlukom državnih tijela ili tijela lokalne samouprave). Prema navedenom, evidentno je kako je zakonodavac odlučio generički propisati pravne posljedice u okviru osnovnog zakona, (lex generalis) a njihovo daljnje uređivanje i nastupanje, u tom okviru, prepustiti specijalnim zakonima (sukladno čl. 94. st. 3.). Čl. 96.²⁸³ propisuje početak i trajanje pravnih posljedica osude. Čl. 96. st. 1. propisuje da pravne posljedice nastupaju danom pravomoćnosti presude, (osude) a ukoliko (st. 2.) pravomoćna presuda temeljem koje su nastupile bude izmijenjena po izvanrednom pravnom lijeku, nastupanje i daljnje trajanje pravnih posljedica usklađuje se s tom novom presudom. U čl. 96. st. 3. propisan je najdulji rok trajanja pravnih posljedica osude (koje se sastoje u zabrani stjecanja određenih prava) koji iznosi deset godina, te od njega ne mogu biti dulji rokovi propisani posebnim zakonima. Čl. 96. st. 4. navodi kako se vrijeme provedeno na izdržavanju kazne zatvora ne uračunava u vrijeme trajanja pravnih posljedica, a što je iz objektivnih razloga posve razumljivo. Čl. 96. st. 5. ističe veoma važnu odredbu s tendencijom usklađivanja rokova nastupanja rehabilitacije i prestanka pravnih posljedica osude, tj. da rehabilitacijom prestaju pravne posljedice koje se sastoje u zabrani stjecanja određenih prava. U skladu s istaknutim je i odredba čl. 97. st. 1.²⁸⁴ kojom se propisuje prestanak svih pravnih posljedica osude s nastupanjem rehabilitacije (brisanje osude u kaznenoj evidenciji) i ostvarenjem njezine temeljne svrhe (prestanak pravnih posljedica osude i uspostavljanje fikcije neosuđivanosti). U st. 3. izričito se navodi (kao i u slovenskom KZRS–u) da se nastupanjem rehabilitacije (odnosno prestankom pravnih posljedica osude) ne dira u prava trećih osoba koja se osnivaju na osudi. KZRSr u čl. 101.²⁸⁵ propisuje mogućnost prestanka pravnih posljedica osude putem sudske odluke. U čl. 101. st.

²⁸³ Početak i trajanje pravnih posljedica osude
Član 96

- (1) Pravne posljedice osude nastupaju danom pravnosnažnosti presude.
- (2) U slučaju da posle pravnosnažnosti presude, na osnovu koje su nastupile pravne posljedice osude, ta presuda bude izmijenjena po vanrednom pravnom leku, nastupanje ili dalje trajanje pravnih posljedica osude usklađuje se sa novom odlukom.
- (3) Pravne posljedice osude koje se sastoje u zabrani sticanja određenih prava mogu se propisati u trajanju najduže do deset godina.
- (4) Vreme provedeno na izdržavanju kazne ne uračunava se u vreme trajanja pravne posledice osude.
- (5) Rehabilitacijom prestaju pravne posledice osude predviđene u članu 95. stav 2. ovog zakonika.

²⁸⁴ Opšti pojam rehabilitacije

Član 97

- (1) Rehabilitacijom se briše osuda i prestaju sve njene pravne posledice, a osuđeni se smatra neosuđivanim.
- (3) Rehabilitacijom se ne dira u prava trećih lica koja se zasnivaju na osudi.

²⁸⁵ Prestanak pravnih posljedica osude

Član 101

- (1) Kad proteknu tri godine od dana izdržane, zastarele ili oproštene kazne, sud može odlučiti da prestane pravna posledica osude koja se odnosi na zabranu sticanja određenog prava, ukoliko već nije prestala usled rehabilitacije.
- (2) Pri odlučivanju o prestanku pravne posledice osude sud će uzeti u obzir ponašanje osuđenog posle osude, da li je naknadio štetu prouzrokovanu krivičnim delom i vratio imovinsku korist stečenu izvršenjem krivičnog dela, kao i druge okolnosti koje ukazuju na opravdanost prestanka pravne posledice osude.

1. navodi se kako sud može tri godine nakon izdržane, zastarjele ili oprostene kazne odlučiti o prestanku pravnih posljedica, koje se sastoje u zabrani stjecanja određenih prava, ako ista već nije prestala uslijed rehabilitacije. Ova odredba (kao i ona iz čl. 97. st. 1.) naglašava nužnost zakonskog usklađivanja pravnih posljedica osude i rehabilitacije. U čl. 101. st. 2. navode se okolnosti koje će sud uzeti u obzir prilikom odlučivanja o prestanku pravnih posljedica osude: ponašanje osuđenika nakon osude, je li naknadio štetu i vratio imovinsku korist stečenu kaznenim djelom te druge okolnosti koje bi opravdale prestanak pravnih posljedica. Prema tome i srbijanski zakonodavac, propisujući mogućnost sudskog prestanka pravnih posljedica osude, odlučio se na ozakonjenje naknadne individualizacije pri odlučivanju o prestanku ili nastavku djelovanja pravnih posljedica osude, te time davanje dodatne mogućnosti ostvarenja krajnjih specijalnopreventivnih ciljeva u vidu socijalne reintegracije osuđenika uz poticanje i njegovog osobnog doprinosa u tom smjeru.

Nakon razmatranja odredbi o pravnim posljedicama osude u okviru triju navedenih zakona, na prvi pogled je uočljivo kako sva tri spomenuta zakonodavstva te odredbe smještaju u kazneni zakon (*lex generalis*), vjerojatno uvažavajući organski značaj pravnih posljedica osude, kao i isti takav značaj kaznenog zakona kojemu po naravi stvari pravne posljedice pripadaju. Zatim, sva tri zakona u svom okviru generički propisuju pravne posljedice osude, dijeleći ih na one koje predstavljaju gubitak i zabranu stjecanja određenih prava. Na ovaj način, utvrđeno je temeljno područje djelovanja pravnih posljedica osude za kaznena djela koje bi trebalo usmjeravati daljnje reguliranje pravnih posljedica posebnim zakonima. Radi se prije svega o područjima javnih funkcija odnosno djelatnosti, te onima s istim usko u svezi. Zatim, svi zakoni propisuju nastanak pravnih posljedica osude samo u slučaju izricanja i primjene bezuvjetne kazne zatvora te ih isključuju u slučaju izricanja drugih kaznenopravnih sankcija. Ovim se očito cilja na počinitelje težih i teških kaznenih djela. Nadalje, svi spomenuti zakoni predviđaju mogućnost odgovarajuće sudske intervencije u procesu ograničenja trajanja pravnih posljedica i njihovog skraćivanja tim putem, prije zakonskog roka. Svi navedeni zakonodavci očito su uvidjeli značaj dodatne (sudske) individualizacije primjene pravnih posljedica osude, osobito s obzirom na okolnosti na strani konkretnog osuđenika koje su nastale i manifestirale se nakon izdržane kazne zatvora, (neke i tijekom njenog izdržavanja), a sve u cilju što uspješnije ponovne socijalne integracije i specijalne prevencije. Također, i tendencija ka ujednačavanju rokova nastupanja rehabilitacije i prestanka pravnih posljedica osude, u okvirima odredaba slovenskog i srbijanskog kaznenog zakona, govori u prilog nastojanja tih zakonodavaca u cilju izbjegavanja ozbiljnih nesuglasica i dvojbi do kojih njihova neusklađenost prije ili kasnije dovodi. S obzirom na sve navedeno, može se zaključiti kako su opći uvjeti pravnih posljedica osude svim navedenim generalnim zakonima dostatno i jasno određeni, ostavljajući posebnim zakonima dovoljno široke okvire kako bi posebne uvjete unutar njih primjereno propisali. Uspoređujući ovakvu određenost općih uvjeta s vrlo oskudnom našeg ZOPPOKER-a, koja se svodi samo na najdulji rok pravnih posljedica od deset godina dok je sve ostale opće i posebne uvjete prepustio posebnim zakonima, postavlja se pitanje kojim je uzorima, razlozima i ciljevima bio vođen naš zakonodavac u postojećem normiranju pravnih posljedica osude, koje je daleko od optimalnog, a to bi moglo biti. S tim u svezi za dodatna nužna poboljšanja postoje dobri komparativni primjeri, kao i neka, ne tako davna, zakonska rješenja ove materije u okviru hrvatskog kaznenog zakonodavstva.

6. PRAVNA PRIRODA, SVRHA I PODRUČJE DJELOVANJA PRAVNIH POSLJEDICA OSUDE

Prilikom razmatranja pravne prirode pravnih posljedica osude treba poći od njihove temeljne karakteristike, a to je da je područje njihova nastanka u kaznenom pravu, budući da proizlaze iz kaznene osude, dok je područje njihovog djelovanja civilnopravno (npr. ograničenje ili nemogućnost zapošljavanja na određenim radnim mjestima, u obavljanju nekih specifičnih službi, zanimanja itd. dok pravne posljedice traju, ili prestanak službe zbog njihova nastupanja). S obzirom na prethodno, daljnje pitanje je vezano za njihovo pravno uređenje, odnosno njihovih uvjeta. Ti uvjeti se dijele na opće i posebne, pri čemu su opći oni koji predstavljaju osnovu njihova djelovanja u svakom slučaju, dok su posebni oni koji determiniraju to djelovanje prema specifičnom pravnom području na kojemu se pravne posljedice manifestiraju. Konzekventno ovome nužno se postavlja i pitanje zakonima i propisima kojeg pravnog područja valja iste normirati, te koja pravna načela pri tome trebaju obvezivati primjenu pravnih posljedica osude u konkretnom slučaju. S obzirom da pravne posljedice osude nastaju na području kaznenog prava, (kaznena osuda) na prvi se pogled čini logičnim da opći uvjeti budu propisani kaznenim zakonom, pa bi oni tada obvezivali u svakom slučaju i to s posebnom snagom obvezivanja, budući da je kazneni zakon organski pa bi se logično na primjenu pravnih posljedica primjenjivala načela kaznenog prava (posebno načelo zakonitosti i načelo obvezne primjene (naj) blažeg zakona). Ipak, u našem pravnom sustavu opći uvjeti pravnih posljedica osude uređeni su drugim zakonom, a to je Zakonom o pravnim posljedicama osude, kaznenoj evidenciji i rehabilitaciji (NN 143/12, 105/15, 32/17 – dalje ZOPPOKER). S obzirom da pravne posljedice stvarne učinke produciraju na drugim pravnim područjima, također se čini prirodnim da posebne uvjete njihova djelovanja propisuje sekundarno zakonodavstvo kojim se pravno normiraju ta posebna pravna područja, s obzirom na potrebe tih specifičnih pravnih područja. Međutim, ovdje se postavlja pitanje treba li i na posebne uvjete primjenjivati načela kaznenog prava iako ih kazneno pravo ne uređuje. S tim u svezi, u citiranom znanstvenom radu prof. M. Dragičević Prtenjače „Lice i naličje pravnih posljedica osude u Hrvatskoj“, prezentira se nekoliko zanimljivih mogućnosti kombiniranja i mogućeg pravnog uređenja općih i posebnih uvjeta, s posljedičnim kompatibilnim zaključkom o pravnoj prirodi pravnih posljedica osude za svaku mogućnost.²⁸⁶ U nastavku se ukratko iste navode:

- 1) S obzirom da je podrijetlo pravnih posljedica osude u kaznenom pravu, na neke njihove uvjete bilo bi nužno primijenjivati načela kaznenog prava (načela zakonitosti i primjene (naj) blažeg zakona). Ovo primarno na opće uvjete, time da bi se glede istih trebao primijenjivati zakon koji je bio na snazi u vrijeme počinjenja kaznenog djela (kazneni zakon ili neki drugi koji ih propisuje npr. kod nas ZOPPOKER). Glede posebnih uvjeta, uređenih sporednim zakonodavstvom, također bi se i na njih, u okviru ove mogućnosti i u svrhu pravne predvidljivosti trebala primjenjivati ista (kazneno materijalna) načela zakonitosti i primjene (naj) blažeg zakona. Dakle, one pravne

²⁸⁶ usp, Dragičević Prtenjača, Marta., op. cit. , str. 226. -230.

posljedice koje su propisane zakonom koji je bio na snazi u vrijeme počinjenja kaznenog djela. S obzirom da se, u okviru ove mogućnosti, glede općih i posebnih uvjeta nastupanja pravnih posljedica osude, primijenjuju kaznenomaterijalna načela to je onda i priroda pravnih posljedica isključivo kaznenopravna.

- 2) Druga je mogućnost da su, glede primjene kaznenomaterijalnih načela, opći uvjeti uređeni kao i u prethodnom slučaju. Glede posebnih uvjeta propisanih sporednim zakonodavstvom primijenjuju se također (u svrhu pravne sigurnosti) ista načela, (zakonitosti i primjene naj/blazeg zakona) ali u modificiranom obliku tj. primjenom zakona koji je bio na snazi u vrijeme pravomoćnosti osuđujuće presude. S obzirom na navedeno, pravna priroda pravnih posljedica osude i u okviru ove mogućnosti je također isključivo kaznenopravna.
- 3) U okviru treće mogućnosti, opći uvjeti nastupanja pravnih posljedica bili bi, glede primjene kaznenomaterijalnih načela, uređeni kao i u prethodne dvije. Međutim, glede posebnih uvjeta ne bi se uopće primijenjivala načela kaznenog materijalnog prava, (niti u vrijeme počinjenja kaznenog djela, niti u vrijeme pravomoćnosti presude) već isključivo civilnopravna načela one grane prava na kojem području pravne posljedice nastupaju i u vrijeme kada se primijenjuju. To se opravdava činjenicom da pravne posljedice osude svoje pravne učinke ostvaruju isključivo na civilnopravnom području, pa stoga i pravno uređenje posebnih uvjeta njihove primjene valja prepustiti upravo tom području. S obzirom na istovremenu primjenu kaznenopravnih načela (opći uvjeti) i civilnopravnih načela (posebni uvjeti) glede nastupanja pravnih posljedica osude, i pravna priroda istih, u okviru ove solucije, ocjenjuje se kao mješovita.
- 4) Četvrta mogućnost, glede i općih i posebnih uvjeta, podrazumijeva primjenu zakona i kaznenomaterijalnih načela, (zakonitosti i primjene (naj) blažeg zakona) ali u modificiranom obliku, odnosno u vrijeme pravomoćnosti osuđujuće presude. S obzirom kako se u okviru ove solucije kaznenomaterijalna načela primijenjuju i na opće i posebne uvjete i pravna priroda pravnih posljedica osude ovdje je isključivo kaznenopravna.
- 5) Prema petoj mogućnosti, na opće uvjete primijenjivala bi se kaznenopravna načela u modificiranom obliku, u vrijeme pravomoćnosti osuđujuće presude, (kao i u prethodnom slučaju), dok bi se u svezi posebnih uvjeta primijenjivala isključivo civilnopravna načela one grane prava na području koje pravne posljedice konkretno stvaraju pravne učinke. Slijedom navedenog, i pravna priroda pravnih posljedica osude u okviru ove mogućnosti bila bi mješovita (kao i pod 3).
- 6) Šesta mogućnost očito polazi sa stajališta da, s obzirom kako pravne posljedice osude svoje pravne učinke proizvode isključivo na civilnopravnom području, to onda i pravno uređenje istih glede, kako općih tako i posebnih uvjeta, (nastupanje i trajanje) valja u potpunosti prepustiti civilnopravnom području i njegovim načelima. Budući da je u okviru ove solucije kazneno pravo sa svojim načelima u potpunosti ispušteno, a primat je prepušten isključivo civilnom pravu i njegovim načelima, to je ovdje i pravna priroda pravnih posljedica osude isključivo civilnopravna.

Uzimajući u obzir karakteristike svih prethodno navedih opcija, složio bih se sa stajalištem citirane autorice²⁸⁷ da je optimalna solucija ona (navedena pod 5) prema kojoj bi se na opće uvjete za nastupanje pravnih posljedica osude primijenjivala načela kaznenog prava u vrijeme pravomoćnosti presude, (modificirano načelo zakonitosti) jer bi se time ostvario zahtjev za očuvanjem pravne predvidljivosti i sigurnosti. Glede posebnih uvjeta, pravno uređenje valjalo bi prepustiti civilnopravnim načelima one pravne grane na području koje pravne posljedice osude imaju konkretno nastupiti. Time se omogućava svakom pravnom području da, autonomno, odlučuje treba li i u kojoj mjeri na svom području ograničiti prava osuđene osobe, ali sve to u okviru općih uvjeta, reguliranih načelima kaznenog prava, u vrijeme pravomoćnosti osuđujuće presude. Dakle, uzevši u obzir prethodno navedeno, pravna priroda pravnih posljedica osude bila bi mješovita, tj. fuzija kaznenopravne i one grane prava na području koje pravne posljedice imaju konkretno nastupiti.

Osim navedenog, pravna priroda pravnih posljedica osude može se promatrati i na drugi način, a to je iz perspektive odnosa ovog pravnog fenomena i kaznenopravnih sankcija, osobito kazni i sigurnosnih mjera. Naime, iako je opće prihvaćeno i s aspekta načela zakonitosti²⁸⁸ (čl. 2. Kaznenog zakona NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21 – u daljnjem tekstu KZ) opravdano stajalište da pravne posljedice osude nisu kazne, (odnosno kaznenopravne sankcije), već posebna vrst kaznenopravnih mjera mješovitog karaktera, koje nisu propisane kaznenim zakonom (kao ostale kaznenopravne sankcije), kazneni sud ih ne izriče, već nastupaju po sili zakona, to ne spriječava potražiti njihovu suštinsku sličnost s kaznenopravnim sankcijama, a upravo to i jest ono područje na kojemu dolazi na vidjelo njihova pravna priroda. Tim više ako se uzme u obzir nedvojbeno činjenica da pravne posljedice osude, poput ostalih kaznenopravnih sankcija, predstavljaju pravno propisanu reakciju države na osudu zbog počinjenog kaznenog djela, koja svojim djelovanjem (privremeno oduzimanje ili ograničavanje određenih prava osuđene osobe) ponekad može po osuđenika teže djelovati od prave kazne, te da joj je u ishodištu upravo počinjeno određeno kazneno djelo odnosno izrečena sankcija. Tako prof. Đ. Marjanović navodi „...Pravne posljedice osude očigledno predstavljaju reakciju ne na osudu, nego na ono što stoji u njoj osnovi – poimenično određeno kazneno djelo, odnosno kazneno djelo određene težine.“²⁸⁹ Navedeni autor, obrazlažući svoj stav o pravnim posljedicama osude kao (izvedenim) preventivno – represivnim mjerama (ili, kako ih on još naziva „kaznenim sankcijama koje se od redovnih razlikuju samo po načinu stupanja u djelovanje“),²⁹⁰ navodeći sličnosti njihove svrhe s kaznama i sigurnosnim mjerama, istovremeno se protivi apsolutizaciji odnosno njihovom poistovjećivanju s bilo kojom od njih, ali ipak daje prednost kaznenom karakteru njihove pravne prirode zbog toga što proizlazeći iz kaznene osude nastavljaju pravni učinak kazne u represivnom ali i preventivnom pogledu, što su obilježja upravo kazni.²⁹¹ Navodeći svoj stav o pravnim posljedicama osude (kao posebnim

²⁸⁷ Ibidem, str. 228.

²⁸⁸ Nitko ne može biti kažnjen za djelo koje prije nego je počinjeno nije bilo utvrđeno zakonom ili međunarodnim pravom kao kazneno djelo, niti mu se može izreći kazna ili druga kaznenopravna sankcija koja nije bila određena zakonom.

²⁸⁹ Marjanović, Đorđi. O suštini pravnih posljedica osude. // JRKK 1 – 2 (1982), str. 47.

²⁹⁰ Ibidem, str. 48.

²⁹¹ Ibidem, str. 52. -53.

kaznenopravnim mjerama koje nastupaju po sili zakona i formalno nisu kaznenopravne sankcije) koji se dotiče i njihove pravne prirode, prof. Ž. Horvatić ističe da „Iako je uvođenje institucije pravnih posljedica osude u kazneno zakonodavstvo inspirirano preventivnim ciljevima, po čemu na prvi pogled nalikuju sankcijama poput, primjerice, odgovarajućih sigurnosnih mjera, one nedvojbeno nose u sebi i značajan kvantum zla tako specifičan za najtežu sankciju kaznenog prava – kaznu.“²⁹²

Ako se uzme u obzir da je jedna od bitnih značajki pravnih posljedica osude da se osuđenoj osobi(kada osuda dovodi do određenih pravnih posljedica), kao moralno nedostojnoj, na određeno vrijeme onemogućiti obavljanje određenih službi ili dužnosti za koje se traže odgovarajuće moralne kvalitete njihovih obnašatelja, tada istaknuto nedvojbeno naglašava određenu socijalno – etičku dimenziju pravnih posljedica osude, što ih dovodi u izvjesnu korelaciju s kaznama. S druge strane, ako se uzme u obzir druga bitna značajka ovog instituta, a to je da pravne posljedice osude imaju i preventivne ciljeve tj. da se pravomoćno osuđenu osobu istima, na određeno vrijeme nakon osude i izdržane kazne ne želi dovesti u iskušenje da „preuranjenim“ ponovnim preuzimanjem službe ili djelatnosti, u sklopu koje je već počinila kazneno djelo, dođe u recidivistička iskušenja, onda se pravne posljedice manifestiraju kao socijalno – etički neutralni institut, što ih približava sigurnosnim mjerama. Ishodište istih je opasnost počinitelja (tzv. opasno stanje), a cilj u otklanjanju te opasnosti ubuduće, dakle preventivno. S obzirom da se pravne posljedice osude osobito manifestiraju na području ograničavanja osuđene osobe glede ne/mogućnosti zasnivanja ili gubitka radnog odnosa (na određeno vrijeme), ovdje bih osobito istaknuo njihovu suštinsku sličnost s jednom osobitom sigurnosnom mjerom, a to je zabrana obavljanja određene dužnosti ili djelatnosti (čl. 71. st. 1. KZ-a),²⁹³ a koja može uključivati i redovitu profesionalnu djelatnost osuđenika, ako je isti u okviru nje (zlouporabom) počinio kazneno djelo za koje je osuđen. Navedena sigurnosna mjera i pravne posljedice osude na ovom području imaju značajne ciljne sličnosti, a to je sprječavanje povrata osuđenika. Međutim, u oba slučaja krije se i daljnja sličnost koja u krajnjoj konzekvenci može biti i negativnom pojavom obaju. Naime, u nemogućnosti obavljanja ili prestanku obavljanja određene dužnosti ili djelatnosti (da bi se spriječio povrat osuđenika), krije se i zajednička opasnost da zbog nemogućnosti stjecanja legalnih prihoda (uvijek potencijalno kriminogeni faktor) osuđenik dođe u opasnost počinjenja novih kaznenih djela prije svega imovinskog karaktera. U okviru istovjetne ambivalentnosti i delikatnosti posljedica ovih obaju kaznenopravnih instituta, očituje se i značajna sličnost njihove pravne prirode. Razlika je praktički jedino u tome što sigurnosnu mjeru izriče sud, imajući u vidu konkretne činjenice te, sukladno njima i konkretnu potrebu dvostruke prevencije (zaštita i počinitelja i društva od recidivizma upravo te osobe), dok pravna posljedica osude nastupa po sili zakona, snagom apstraktne odredbe. Uz istaknutu konstataciju, kako pravne posljedice osude u svojim preventivnim ciljevima imaju očite sličnosti sa sigurnosnim mjerama, nužno je uvidjeti kako takve sličnosti postoje i u odnosu na kazne, ako se značaj i cilj kazni (kao iznimnog dijela svih kaznenopravnih sankcija) promatra iz perspektive svrhe kažnjavanja u

²⁹² Horvatić, Željko, op.cit., str. 250.

²⁹³ (1) Sigurnosnu mjeru zabrane potpunog ili djelomičnog obavljanja određene dužnosti ili djelatnosti sud će izreći počinitelju koji je kazneno djelo počinio u obavljanju dužnosti ili djelatnosti ako postoji opasnost da će zlouporabom te dužnosti ili djelatnosti ponovno počiniti kazneno djelo.

suvremenom pravu koje, uz postojeći retributivni značaj kazne istoj pridodaje, kao prevalentni preventivni, a osobito specijalno preventivni učinak. Tako se i iz odredbe o svrsi kažnjavanja aktualnog hrvatskog Kaznenog zakona (čl. 41.)²⁹⁴ u okviru koje (nošeno suvremenim kaznenopravnim idejnim i praktičnim tendencijama) prevladavaju preventivni segmenti svrhe kažnjavanja, dade zaključiti o postojanju značajne sličnosti između pravne prirode kazne i pravnih posljedica osude.

Dakle, socijalno – etička obojenost odnosno neutralnost pravne prirode pravnih posljedica osude prisutna je ovisno o tome sagledava li se ovaj pravni institut kroz prizmu njegove suštinske sličnosti s kaznama ili sigurnosnim mjerama, s time da bi ipak izvjesnu prednost trebalo dati usporedbi s kaznama budući da su iste, po svojoj pravnoj prirodi, preventivno – represivne, što je suštinska karakteristika i pravnih posljedica osude.

Glede stvarnog učinka primjene pravnih posljedica osude za uočiti je kako su isti veoma bliski, ako ne i isti, a ponekad stvarno i dugoročno teži po osuđenika od učinaka kaznenopravnih sankcija, od kojih se razlikuju samo po tome što ih sud ne izriče, već nastupaju automatski po zakonu.

Iz svega navedenog može se zaključiti kako su, gledano iz perspektive njihove pravne prirode, pravne posljedice osude uistinu mješovite kaznenopravne mjere, kako s aspekta njihove formalne propisanosti i temelja odnosno načela njihove primjene, (opći i posebni uvjeti) tako i s aspekta njihove formalne različitosti i faktične sličnosti s kaznenopravnim sankcijama, te dvostrukoj svrsi (zaštita dostojnosti određenih službi i dužnosti te sprječavanje povrata) i različitim pravnim područjima na kojima proizvode svoje pravne učinke.

7. KARAKTERISTIKE PRAVNIH POSLJEDICA OSUDE

Kao što se može zaključiti iz sadržaja navedenih (i drugih) definicija pravnih posljedica osude i zakonskih odredbi (npr. Zakon o pravnim posljedicama osude, kaznenoj evidenciji i rehabilitaciji NN 143/12, 105/15, 32/17 dalje – ZOPPOKER²⁹⁵), temeljna karakteristika ovog mješovitog pravnog instituta i statusnih mjera jest da one mogu nastati samo kao posljedica osude za kazneno djelo (ne i neka druga protupravna ponašanja manjeg intenziteta), da mogu biti propisane samo zakonom, da se presudom ne izriču već nastupaju po sili zakona, te da su to, iako proizlaze iz kaznene osude, civilnopravna ograničenja na raznim pravnim područjima u dva oblika, a to su gubitak ili zabrana stjecanja određenih prava te je njihovo djelovanje vremenski ograničeno.

1. Pri tome valja imati u vidu kako se nužno mora raditi o osudi sadržanoj u pravomoćnoj osuđujućoj presudi, (kao nezaobilaznoj činjenici) dakle onoj koju nije moguće pobijati

²⁹⁴ Svrha kažnjavanja je izraziti društvenu osudu zbog počinjenog kaznenog djela, jačati povjerenje građana u pravni poredak utemeljen na vladavini prava, utjecati na počinitelja i sve druge da ne čine kaznena djela kroz jačanje svijesti o pogibeljnosti činjenja kaznenih djela i o pravednosti kažnjavanja te omogućiti počinitelju ponovno uključivanje u društvo.

²⁹⁵ (2) Pravne posljedice osude nastupaju danom pravomoćnosti odluke kojom je počinitelj proglašen krivim za počinjenje kaznenog djela i kojom mu je izrečena kazna.

redovitim pravnim lijekovima. O osudi može biti riječi samo kada je presuda postala pravomoćna.²⁹⁶ Isto proizlazi i iz presumpcije nedužnosti koja kod nas, u potpuno istoj formi, ima karakter i ustavnopravnog načela i temeljnog načela kaznenog postupka (čl. 28. Ustava Republike Hrvatske NN 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14 – dalje URH i čl. 3. Zakona o kaznenom postupku NN 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14, 70/17, 126/19, 126/19 – dalje ZKP)²⁹⁷. Dakle, ako je za utvrđivanje krivnje optuženika i izvršavanje izrečene kaznenopravne sankcije temeljna pretpostavka pravomoćna osuđujuća presuda, onda je logično da svaka pravna posljedica osude, isto tako kao i kazna, (iako formalno nije kazna, niti kaznenopravna sankcija) nastupi s pravomoćnošću presude iz koje proizlazi, iako je sud u presudi ne izriče a često je niti nema u vidu, kao niti ostali procesni subjekti (tužitelj i okrivljenik). Ovo posljednje važi osobito u situaciji kada optuženik u času pravomoćnosti osuđujuće presude izravno ne osjeća djelovanje nastupanja pravnih posljedica osude (npr. ne gubi posao jer ga niti nema), ali će ga itekako osjetiti kada u budućnosti dođe u priliku zasnivanja radnog odnosa na određenom radnom mjestu, a što neće moći realizirati zbog isključivo pravnih posljedica osude koje još uvijek djeluju, a time sprječavaju zapošljavanje upravo na tom radnom mjestu. Temeljem utvrđene ovisnosti pravnih posljedica osude o pravomoćnoj presudi i, u okviru nje izrečenoj kazni, može se ustvrditi kako su pravne posljedice kaznene osude izvedena i nesamostalna preventivno – represivna mjera, ovisna od kazne kao samostalne preventivno – represivne mjere.²⁹⁸

2. Druga karakteristika pravnih posljedica osude jest da one, prema načelu legaliteta, moraju biti propisane samo zakonom (ne i podzakonskim i provedbenim propisima), i to u svim svojim pojedinostima glede pretpostavki nastupanja i djelovanja, tj. općih i posebnih uvjeta. Navedeno dr. Kukavica naziva „apsolutnom zakonskom određenošću“, odnosno da pravna posljedica koja je propisana nekim posebnim zakonom može nastupiti samo na način koji je u tom zakonu određen.²⁹⁹ Opći uvjeti mogu biti propisani kaznenim zakonima (npr. kod nas prije stupanja na snagu važećeg Kaznenog zakona) ili nekim drugim zakonom (npr. sada kod nas ZOPPOKER). Posebni uvjeti se propisuju posebnim zakonima kojima se uređuju specifična pravna područja, na kojima mogu nastupiti i određene pravne posljedice kaznene osude. Pri tome smatram kako bi, u svrhu pravne predvidljivosti i sigurnosti te poštivanja hijerarhijske strukture važećih pravnih propisa, (načelo ustavnosti i zakonitosti) posebni uvjeti morali biti usklađeni s općima, a i jedni i drugi s onima koje propisuje Ustav, kao temeljni pravni akt i osnova za interpretaciju svih zakonskih i ostalih pravnih izvora. Glede propisivanja i primjene općih i posebnih uvjeta nastupanja pravnih posljedica osude također treba upozoriti na karakteristike zakona kojima su pojedini propisani, tj. ima li zakon koji propisuje opće uvjete značaj organskog zakona i s tim u svezi moguće odstupanje od temeljnog načela o davanju prioriteta pri konkretnoj primjeni uvjetima koje propisuju posebni zakoni (*lex specialis derogat legi generali, lex posterior derogat legi priori*).

²⁹⁶ Novoselec, Petar; Bojanić, Igor, op. cit., str. 481.

²⁹⁷ Svatko je nedužan i nitko ga ne može smatrati krivim za kazneno djelo dok mu se pravomoćnom sudskom presudom ne utvrdi krivnja.

²⁹⁸ Kukavica, Radmila, op. cit., str. 6.

²⁹⁹ Ibidem, str. 8.

3. Treća karakteristika pravnih posljedica osude ogleda se u načinu njihovog nastupanja, a to je automatizam (*ex lege*). Drugim riječima, pravne posljedice osude se, za razliku od kazni i ostalih kaznenopravnih sankcija, ne izriču osuđujućom presudom jer nisu kaznena sankcija, niti su često poznate sudu kada donosi odnosno objavljuje osuđujuću presudu. U tome često i jest njihov velik nedostatak. Međutim, ovdje upravo glede automatizma nastupanja valja napraviti određenu distinkciju koju prethodno citirana autorica uočava i na kojoj bazira podjelu pravnih posljedica osude na prave i neprave. Tako su „prave“ pravne posljedice kaznene osude one koje uključuju sve opće elemente ovog kaznenopravnog instituta (i automatizam nastupanja), dok su „neprave“ one koje također sadrže te elemente, osim automatizma nastupanja, jer ne nastupaju automatski po zakonu već je za njihovo nastupanje potrebna odgovarajuća odluka nadležnog tijela ili osobe.³⁰⁰ Navodeći određene autore koji kao primarnu kolateralnu pravnu posljedicu osude smatraju kaznenu evidenciju (jer ista sadrži sve pravomoćne osuđujuće presude za kaznena djela te je izvor podataka o osuđivanosti), prof. Dragičević Prtenjača također navodi kako se pravne posljedice mogu primjenjivati automatizmom, ali je ponekad potrebna i odluka nekog tijela o njihovoj primjeni (npr. u radnom pravu prilikom prestanka radnog odnosa).³⁰¹ Iz toga se može zaključiti kako i ova autorica, glede načina nastupanja, isto tako ima u vidu podjelu pravnih posljedica osude na prave i neprave, iako ih tako doslovno ne definira. Iz svega navedenog može se zaključiti kako je, uz načelni automatizam nastupanja pravnih posljedica osude, u određenoj mjeri pridržana i mogućnost njihova nastupanja temeljem procjene i odluke (rješenja) nadležnog tijela. Koliko će ta mogućnost biti zastupljena u okviru pojedinog zakonodavstva, ovisit će o stajalištu konkretnog zakonodavca. U svakom slučaju, o tome bi trebalo ozbiljno povesti računa budući da automatizam nastupanja (bez sudske ili druge odluke) može imati i negativne posljedice osobito u odnosu prema načelu individualizacije (koje bi i kod pravnih posljedica osude trebalo biti barem donekle zastupljeno), te u odnosu na suvremeno shvaćenu svrhu kaznenopravnih sankcija (specijalna prevencija i resocijalizacija osuđenika) čiji su pravne posljedice logičan nastavak te im cilj mora biti podudaran. Inače, pitanje koje se ovdje može opravdano postaviti jest koliko je automatizam (apsolutizacija) nastupanja pravnih posljedica osude (*ex lege*) bez sudske ili neke druge odluke, moguće objektivno uskladiti s načelom individualizacije kao „velikom tekovinom kaznenog prava i osnovom cjelokupnog njegovog napretka i razvitka“.³⁰² Naime, načelo individualizacije uistinu prožima suvremeno kazneno pravo u njegovim bitnim segmentima te je uvjet njegovog konkretnog optimalnog ostvarenja, a kada je riječ o kaznama i njihovom provođenju onda valja naglasiti neka stajališta i odredbe koje to osobito potvrđuju. Npr. općeprihvaćen sustav relativno određenih kazni (izbor optimalne vrste i mjere kazne počinitelju, između kaznenog minimuma i maksimuma, s obzirom na individualno utvrđene i odmjerene olakotne i otegotne okolnosti) – čl. 47. KZ-a, moguće ublažavanje kazne i njegove granice – čl. 48. i 49. KZ-a, moguće oslobođenje od kazne – čl. 50. KZ-a, mogućnost izricanja uvjetne osude (osobito okolnosti koje sud pri tome uzima u obzir) - čl. 51. KZ-a, mogućnost uvjetnog otpusta (ukoliko provođenje individualnog programa izvršavanja kazne zatvora daje zadovoljavajuće rezultate i povoljnu prognozu) – čl. 59. KZ-a, itd. Prilikom određivanja i provođenja programa

³⁰⁰ Ibidem, str. 9.

³⁰¹ Dragičević Prtenjača, Marta, op. cit. str. 214.

³⁰² Marjanović, Đorđi, op.cit. str. 56.

izvršavanja kazne zatvora konkretnom osuđeniku, ovdje osobito valja upozoriti na karakter i značaj načela individualizacije u penološkom i penitencijarnom smislu. Naime, osnovni cilj ovog načela je u ostvarivanju temeljne svrhe izvršavanja kazne zatvora, a to je osposobljavanje osuđenika za život na slobodi u skladu sa zakonom i društvenim normama, razvijanje osjećaja odgovornosti (životni uvjeti u zatvoru i „načelo normalizacije“), čime se želi što više umanjiti rizik od recidivizma a u krajnjoj konzekvenci ostvariti resocijalizacija zatvorenika i njegova priprema za reintegraciju u društvo nakon otpusta.³⁰³ Za ostvarivanje prethodno navedenog (odgovornost, sprječavanje recidivizma, resocijalizacija i reintegracija), jedna od najvažnijih i nezaobilaznih pretpostavki jest uključivanje bivšeg zatvorenika u redovite radne procese i ostvarivanje redovitih primanja neophodnih za zadovoljavanje egzistencijalnih i ostalih potreba materijalne i socijalne naravi. Međutim, nakon što je konkretni osuđenik u potpunosti izvršio zadani program izvršavanja kazne, (odnosno samu kaznu i eventualno drugu sankciju npr. sigurnosnu mjeru) sve određeno i provedeno na načelu individualizacije s objektivno povoljnim očekivanjima glede svih zadanih ciljeva u postpenalnom životu, događa mu se da, uslijed neizbježnog automatizma nastupanja pravnih posljedica osude, faktički nije u mogućnosti nastaviti povoljnu društvenu resocijalizaciju i reintegraciju. Ovim se vrlo izgledno dovodi u pitanje svrha uloženog osobnog i institucionalnog napora kao i konačno ostvarivanje zadanih ciljeva (specijalna prevencija i resocijalizacija), pogotovo ako nema pravno propisane mogućnosti korekcije automatizma nastupanja pravnih posljedica osude. Upravo u navedenom krije se snažan doprinos argumentaciji jedne od polaznih teza, a to je da pravne posljedice osude, iako formalno nisu kazna (niti kaznenopravna sankcija), mogu osuđenika pogoditi osjetno teže i od same kazne s negativnim implikacijama kako na njega tako i na društvo. Gledajući s kriminološkog aspekta, ovakva ograničenja prava i sloboda bivšeg osuđenika nakon izdržane kazne nisu nimalo bezazlena. Naime, nemogućnost radnog i socijalnog angažmana sa svim dodatnim osobnim i ostalim posljedicama gura bivšeg osuđenika (više-manje, prije ili kasnije) među, kako ih prof. Horvatić naziva, pripadnike „deklasiranog sloja koji se, prema sociološkim kriterijima, sastoji od osoba koje iz raznih razloga ispadaju iz skupina u kojima su obavljale svoju aktivnost i time osiguravale sredstva za opstanak ili od osoba koje nikada i nisu pripadale nekoj od tih skupina.“³⁰⁴ Ta činjenica radne, socijalne te posljedično i svake druge degradacije, u konstelaciji s općim (motivacija, frustracija, obrambeni mehanizmi, emocije) i posebnim (ličnost) endogenim uzrocima kažnjivih ponašanja,³⁰⁵ otvara realan i potencijalno moguć put u recidivizam. Time se de facto obezvrjeđuje sve pozitivno, u cilju resocijalizacije i reintegracije bivšeg osuđenika, ostvareno prije početka stvarnog i (apsolutno) ograničavajućeg djelovanja pravnih posljedica osude, čak i onda kada je bivši osuđenik u potpunosti spreman i voljan postati korisnim i angažiranim članom društva. U svrhu ilustracije navedene problematike može poslužiti jedno pismo bivšeg zatvorenika objavljeno u dnevnoj tiskovini „Politika“, sada već davne 1967. godine, pod naslovom „Poslije zatvora – kuda ?“, ³⁰⁶ ali koje svojim iznimno impresivnim sadržajem te snagom, dubinom i dalekosežnošću pitanja koje postavlja, ostavlja značaj svestremenosti i snažnu poruku svakom

³⁰³ Usp. Ivičević Karas, Elizabeta. Penitencijarno pravo. Zagreb : Narodne novine, 2016. Str. 30. - 31.

³⁰⁴ Horvatić, Željko, op.cit., str. 147.

³⁰⁵ Usp. Ibidem, str. 160. -178.

³⁰⁶ Usp. Marjanović, Đorđi, op. cit., str. 53. -54.

teoretičaru, zakonodavcu i praktičaru, o potrebi detaljnog i multilateralnog sagledavanja problematike pravnih (i svih osobnih i socijalnih) posljedica osude (pravni, kriminološki, kriminalnopolitički, sociološki te psihološki aspekt), u cilju njihovog optimalnog pravnog uređenja i konkretne primjene. Ako se stvar sagleda na ovakav način, onda se potreba za ograničavanjem automatizma nastupanja pravnih posljedica osude u korist individualizacije u svakom pojedinom slučaju, ukazuje vrlo opravdanom. Naime, neupitno je i pravo države da štiti vjerodostojnost svojih institucija, određenih zanimanja i zvanja, ograničenjima određenih prava osuđivanih osoba. Međutim, jesu li ta i takva ograničenja u navedenu svrhu nužna i u svakom pojedinačnom slučaju? Ako kazna kao najteža, ali i svaka druga izrečena kaznenopravna sankcija podliježe individualizaciji, kako pri njenom odabiru tako i u procesu njezine primjene, zašto istom principu ne bi mogle biti podvrgnute i pravne posljedice osude, čije djelovanje uslijeđuje i očituje se nakon prestanka djelovanja kazne, dakle nakon što je kazna trebala postići očekivane učinke? Neposrednim nametanjem automatizma nastupanja pravnih posljedica osude, sumnja li država a priori u učinkovitost svog kaznenopravnog sustava u smislu očekivanog pozitivnog krajnjeg učinka djelovanja izrečene i primijenjene kazne? Ovakvo pitanje, iako nije u potpunosti neopravdano i može potaknuti određena konstruktivna razmišljanja, ipak valja smatrati kao isuviše parcijalnim i nesveobuhvatnim da bi samo po sebi dalo potpuni odgovor u svezi postavljene problematike.³⁰⁷ Ako bismo se vodili isključivo njime, onda bismo u krajnjoj konzekvenci trebali ukinuti institut pravnih posljedica osude, što je neodrživo. Naime, mnogo slučajeva recidivizma u sudskoj praksi opravdava unaprijed izraženu bojazan države od zlouporabe povjerenja iskazanog bivšem osuđeniku, te time ide na ruku proklamiranju automatizma nastupanja pravnih posljedica osude. Ova „strana medalje“ istaknutog problema ima svoje realno opravdanje, budući da se uspjeh/neuspjeh svake izrečene i primijenjene kazne (i druge kaznenopravne sankcije) ne može pripisati samo državi i njenim institucijama, već u velikoj mjeri ovisi o spremnosti i zalaganju samog osuđenika. Iako se bivšeg osuđenika ne može prisiljavati na resocijalizaciju, već ona mora biti dobrovoljna, ipak bi mu se, na primjeren način, trebalo ukazivati na sve prednosti resocijativnog učinka. Sve to u cilju da bi se svaki osuđenik i bivši osuđenik dobrovoljno odlučio, svojim vlastitim zalaganjem, aktivno doprinositi stvaranju i održavanju pretpostavki njegove uspješne resocijalizacije u svakom pogledu. U tom ozračju isti bi se lakše odlučio permanentno raditi na sebi, aktivno se uključivati u sve dostupne mu pozitivne društvene tijekove, izbjegavati rizične i potencijalno – recidivističke izazove, te time jasno skidati sa sebe „stigmu bivšeg osuđenika“ i stvarati sliku osobe od povjerenja. Međutim, sva ta osobna nastojanja bivšeg osuđenika mogu biti olakšana ili otežana ovisno o tome u kakvom se institucionalnom i socijalnom okruženju odvijaju. Ako se stvar do kraja simplificira i svede na individualnu razinu, tada se nikoga nikakvim institucionalnim mehanizmima ne može prisiliti da nekoga prihvati, pa niti bivšeg osuđenika. Ali, institucionalno manifestiran afirmativan stav države glede mogućnosti resocijalizacije bivšeg osuđenika, osobito u vidu racionalizacije i redukcije automatizma nastupanja pravnih posljedica osude, zasigurno bi doprinio stvaranju daleko povoljnije socijalne klime za poticanje i uspostavu takvih interaktivnih odnosa na relaciji bivši osuđenik – društvo i obratno, u okviru kojih bi se, u krajnjoj konzekvenci, realno mogao očekivati najpovoljniji ishod u vidu resocijalizacije

³⁰⁷ Ibidem, str. 55.

bivšeg osuđenika. U okviru navedenog citirao bih prof. Marjanovića: „Negativno držanje države prema nekadašnjem delinkventu, koje se ogleda u propisivanju tih najrazličitijih ograničenja prava, uvjetuje i negativno držanje socijalne sredine prema toj osobi“ te „Kako zaboraviti prošlost kod svih postojećih ograničenja?“³⁰⁸ Isti autor, ističući značaj načela resocijalizacije u svezi s rehabilitacijom, u okviru navedene problematike, u djelu „O rehabilitaciji“ ističe: „Ako kazneno pravo iskreno vjeruje u ovo svoje veliko načelo (načelo resocijalizacije), ono mora do krajnjih konzekvenci regulirati i uvjete pod kojima =zaboravlja= učinjeno djelo, svoju osudu i kaznu, drugim riječima – uvjete pod kojima društvo povlači svoj jednom izrečeni negativan sud o počinitelju koji je to zaslužio, ili – uvjete pod kojima društvo priznaje počinitelja za svog punopravnog člana, predajući u zaborav učinjeno. Ako pravo postupa ovako, to može biti dobar primjer da tako postupi i društvena zajednica te da se na zasluženu i ponovno stečenu punopravnost nadoveže i vraćanje društvene punovrijednosti, restitucija okrnjenog društvenog ugleda.“³⁰⁹ U kontekstu navedenoga mogu se dodati i dva citata iz knjige prof. Cvitanovića: „Osuđeni mora dobiti šansu da se nakon izdržane kazne opet uklopi u društvo; on ima pravo na resocijaliziranje“ i : „Kazna bez socijalizacije ponude i interesa za tretman značila bi dehumanizaciju i korak unazad.“³¹⁰ Dakle, u cilju krajnjih pozitivnih učinaka svake osude nužna je uspostava povoljnije institucionalno – zakonodavne paradigme i rješenja na području pravnih posljedica osude, kao determinante bolje koegzistencije socijalnih i individualnih nastojanja. Smatram kako se, u tom kontekstu, jačanje pravno uređene individualizacije pravnih posljedica osude naspram neizbježnog automatizma ukazuje kao bolje rješenje.

4. Daljnja i suštinski osobito važna karakteristika pravnih posljedica osude ogleda se u načinu njihova djelovanja, te u njihovoj svrsi u odnosu na ustavna i zakonska prava osuđenika. Naime, pravne posljedice, u cilju zaštite dostojanstva i sigurnosti obnašanja odgovarajućih zanimanja, službi i djelatnosti, istovremeno i neizbježno moraju predstavljati i sredstvo sprječavanja, oduzimanja, odnosno gubitka i ograničenja određenih ustavnih i zakonskih prava osuđenika (npr. pravo na rad i obnašanje određenih funkcija). „Zbog toga je i pravna posljedica kaznene osude, zlo koje pogađa osuđenu osobu kao logičan nastavak kazne, od nje izvedena i njome zavisna, a koja (kazna) kao zlo pogađa počinitelja kaznenog djela.“³¹¹ Civilnopravna ograničenja na raznim pravnim područjima, koja proizlaze iz kaznene osude, manifestiraju se na način da uzrokuju ili gubitak ili zabranu stjecanja određenih prava osuđenoj osobi, u određenom vremenu, i to u dva oblika: gubitak ili zabrana stjecanja određenih prava, te je njihovo djelovanje vremenski ograničeno. Svrha pravnih posljedica osude očito je ambivalentna, jer s jedne strane one moraju zaštititi društvo, njegove institucije i pojedince od potencijalno opasnog djelovanja osuđenih osoba, te zaštititi i same osuđene osobe od recidivističkih iskušenja i prilika. No, s druge strane, upravo u tom nedvojbeno pozitivnom nastojanju da se spriječi recidivizam i time zaštititi i društvo i bivšeg osuđenika, krije se realna latentna opasnost od socijalne degradacije bivšeg osuđenika i indirektnog

³⁰⁸ Ibidem, str. 54.

³⁰⁹ Marjanović, Đorđi. O rehabilitaciji. // Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu 3 -4(1978), str. 428.

³¹⁰ Cvitanović, Leo. Svrha kažnjavanja u suvremenom kaznenom pravu. Zagreb : Hrvatsko udruženje za kaznene znanosti i praksu : Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, 1999. Str. 327.

³¹¹ Kukavica, Radmila, op. cit., str. 8.

poticanja recidivizma, odnosno kriminalnog ponašanja bivšeg osuđenika na nekom drugom kaznenopravnom području. Problematici načina djelovanja i svrhe pravnih posljedica osude, kao „maču s dvije oštrice“, očito valja pristupiti multidimenzionalno i sistematično. Istaknuta povezanost pravnih posljedica osude i kazni navodi na neizbježnu povezanost pravnih posljedica osude, svrhe kažnjavanja i rehabilitacije, kao iznimno važnog kaznenopravnog i kriminalnopolitičkog pitanja, koje zahtijeva detaljnu analizu, a osobito precizno zakonodavno uređenje i tumačenje u skladu s krajnje zajedničkim ciljevima, a kako bi se maksimalno umanjila mogućnost nastupanja njihovih popratnih i negativnih pojava. Upravo kompleksnost istaknutog problema i njegov pravni i stvarni značaj determinirali su podizanje njegove temeljne pravne regulacije na najvišu, npr. kod nas ustavnopravnu (prije svega čl. 30.³¹². i čl. 16.³¹³ URH-a, koje uvijek valja naglasiti) razinu, što bi, s osnova pravne dosljednosti i korektnosti te po naravi stvari, morala biti polazna točka teoretske razrade i daljnjeg zakonodavnog uređenja.

8. ODNOS PRAVNIH POSLJEDICA OSUDE PREMA SVRSI KAŽNJAVANJA I REHABILITACIJI

Imajući u vidu navedene karakteristike pravnih posljedica osude, njihov značaj i svrhu, u istom se kao nezaobilazan, nameće njihov odnos prema suvremeno shvaćenoj svrsi kažnjavanja i rehabilitaciji. Naime, ako se sagledaju značajke i ciljevi sva ova tri pravna instituta, mora se uočiti sličnost i podudarnost njihova, u velikom dijelu, krajnjeg i zajedničkog cilja, a to je specijalna prevencija i socijalna reintegracija osuđenika, unatoč tome što se niti kod pravnih posljedica osude niti kod svrhe kažnjavanja ne može zanemariti evidentno prisutan i određeni represivni element.

8. 1. Odnos pravnih posljedica osude i svrhe kažnjavanja

Na početku razmatranja odnosa pravnih posljedica osude i svrhe kažnjavanja, valja skrenuti pozornost na opće poimanje svrhe kažnjavanja koje, u svjetlu suvremenih kaznenopravnih tendencija, očito ima nadnacionalni značaj. S tim u svezi, sa znanstvenog stajališta, zasigurno je relevantno ono koje profesori Horvatić, Derenčinović i Cvitanović ističu, u okviru izlaganja o kaznenopravnim sankcijama, u citiranom djelu. Spomenuti autori ondje navode: da je svrha kažnjavanja posebna svrha propisivanja i primjene kazne kao jedne vrste kaznenopravnih sankcija u određenom kaznenom zakonu; da je, kao takva, samo dio opće svrhe svih kaznenopravnih sankcija; da se ostvarenjem svrhe kažnjavanja ostvaruje opća svrha svih kaznenopravnih sankcija kao glavni strategijski cilj i zadatak primjene bilo koje vrste

³¹² Članak 30.

Kaznena osuda za teška i osobito nečasna kaznena djela može, u skladu sa zakonom, imati za posljedicu gubitak stečenih ili zabranu stjecanja na određeno vrijeme nekih prava na obavljanje određenih poslova, ako to zahtijeva zaštita pravnog poretka.

³¹³ Članak 16.

Slobode i prava mogu se ograničiti samo zakonom da bi se zaštitila sloboda i prava drugih ljudi te pravni poredak, javni moral i zdravlje.

Svako ograničenje slobode ili prava mora biti razmjerno naravi potrebe za ograničenjem u svakom pojedinom slučaju.

kaznenopravne prisile i djelovanja svih sadržaja kaznenog prava, te da sve to predstavlja usku povezanost i međusobnu komplementarnost svih ciljeva, svrhe primjene kaznenopravne represije i njezina ograničenja iz međunarodnih, ustavnopravnih i zakonskih izvora u suvremenim državama međunarodne zajednice XXI. stoljeća.³¹⁴ Suvremena znanstvena stajališta i zakonodavna uređenja o svrsi kažnjavanja (među kojima je i hrvatsko, čl. 41. KZ – a³¹⁵), baziraju se na široko prihvaćenoj mješovitoj (eklektičkoj) teoriji o svrsi kažnjavanja³¹⁶. Kazna (kao glavna kaznenopravna sankcija), po tim teorijama, istodobno je usmjerena prema prošlosti, (retributivna orijentacija) ali i prema budućnosti, (preventivna orijentacija) a nedostaci tih teorija, osobito manifestirani procesom njihove implementacije u zakonodavne okvire i daljnju praktičnu primjenu, kompenziraju se uvođenjem nekaznenih oblika kaznenopravne prisile, tj. uvođenjem alternativnih, nepunitivnih kaznenopravnih sankcija (pluralitet kaznenopravnih sankcija), kao i redukcijom primjene kazne odnosno njezine zamjene drugim kaznenopravnim sankcijama.³¹⁷ Na ovaj način, ne negirajući povijesno utemeljenje kazne kao retributivne, uz njegovo neizbježno osuvremenjivanje te povezivanje s preventivnim (osobito specijalno preventivnim) ciljevima, determiniranim pozitivističkim nastojanjima (na osnovi novih znanstvenih spoznaja) i u duhu neoklasicizma, suvremeno kazno pravo nastoji svrhu kažnjavanja tako osmisliti i zakonodavno urediti, kako bi ona u suvremenom smislu i na optimalan način bila ostvariva u svakom konkretnom slučaju. Dakle, retribucija i prevencija imanentnim su dijelom suvremene svrhe kažnjavanja, što je nedvojbeno imao u vidu zakonodavac propisujući kaznene okvire za pojedina kaznena djela, u okviru posebnog dijela kaznenog zakona, ali to osobito mora imati u vidu i sud prilikom određivanja i odmjeravanja kazne ili druge kaznenopravne sankcije u svakom konkretnom slučaju, ukoliko se potreba za primjenom iste ukazuje osnovanom. Sve navedeno nužno upućuje na temeljnu determinantu mogućnosti ostvarenja svrhe kažnjavanja u svakom pojedinačnom slučaju, a to je striktna primjena načela individualizacije, s osobitim respektiranjem subjektivnih svojstava i okolnosti počinitelja kaznenog djela. U svjetlu suvremene tendencije ka ograničavanju kaznenopravne represije, gdje retributivnost i generalna prevencija, iako neminovno prisutne, ipak prioritet prepuštaju specijalnoj prevenciji i resocijalizaciji osuđenika, pojedinačni pristup svakom konkretnom slučaju uistinu je *condicio sine qua non* u ostvarenju suvremene svrhe kažnjavanja. „Individualizacija kazne imperativ je realizacije suvremenog kaznenog prava, njegove zaštitne, aksiološke dimenzije, a kažnjavanje je najznačajniji opći mehanizam te realizacije.“³¹⁸ No, kako u smislu istaknute problematike obrazlaže citirani autor, pitanje uspostavljanja optimalne ravnoteže između načela zakonitosti i individualizacije, kroz prizmu zakonskog i sudskog izbora vrste i mjere kazne (sukladno objektivno – subjektivnoj naravi djela), nije moguće promatrati (niti

³¹⁴ Horvatić, Željko; Derenčinović, Davor; Cvitanović, Leo, op.cit., str. 216.

³¹⁵ Svrha kažnjavanja

Članak 41.

Svrha kažnjavanja je izraziti društvenu osudu zbog počinjenog kaznenog djela, jačati povjerenje građana u pravni poredak utemeljen na vladavini prava, utjecati na počinitelja i sve druge da ne čine kaznena djela kroz jačanje svijesti o pogibeljnosti činjenja kaznenih djela i o pravednosti kažnjavanja te omogućiti počinitelju ponovno uključivanje u društvo.

³¹⁶ Usp. Cvitanović, Leo, op. cit., str. 243. -257.

³¹⁷ Usp. Horvatić, Željko; Derenčinović, Davor; Cvitanović, Leo, op. cit., str. 221. -222.

³¹⁸ Cvitanović, Leo, op. cit. , str.299.

ostvariti) bez nužnog osvrta na svrhu kažnjavanja koja mora biti njegov institucionalni kriterij i korektiv.³¹⁹ Ističući temeljne značajke suvremene politike suzbijanja kriminaliteta, u smislu neraskidive sveze svrhe kažnjavanja i individualizacije, uvaženi autori navode sljedeće: „Svrha kaznenopravnih sankcija u suvremenom kaznenom pravu ne može se ostvariti pojednostavljenim izjednačavanjem svih počinitelja određenog ponašanja koje je u katalogu inkriminacija nekog kaznenog zakona proglašeno kaznenim djelom, bez obzira na osobitosti svakog slučaja i prilagođavanje kaznenopravne prisile upravo tim osobitostima. Bit individualizacije kaznenopravnih sankcija... je upravo u tom prilagođavanju kaznenopravne prisile, prvenstveno da bi se prema osobitostima počinitelja kaznenog djela postigla specijalno preventivna svrha kaznenopravnih sankcija, naime da sankcija na njega djeluje tako da on u buduću ne počinja nova kaznena djela i da poštuje pravni sustav.“³²⁰ Prema tome, kao što se iz svega navedenog može zaključiti, specijalna prevencija i resocijalizacija počinitelja kaznenog djela, kao najznačajniji ciljevi suvremeno shvaćene svrhe kažnjavanja, ujedno su i glavni ciljevi suvremenog kaznenog prava (u svakom pogledu) te politike suzbijanja kriminaliteta i penologije, a individualizacija je neizostavna pretpostavka njihova ostvarenja.

Ako se sve navedeno dovede u odnos s konstatacijom da su pravne posljedice osude (kao posebne i nesamostalne represivno – preventivne mjere) ovisne o osudi odnosno o kazni, (kao samostalnoj kaznenopravnoj sankciji represivno – preventivnog karaktera) onda se, kao logičan, nameće zaključak da bi i svrha provođenja pravnih posljedica osude koje slijede nakon kazne, trebala biti svojevrsan nastavak svrhe kažnjavanja. Dakle, ako je krajnji cilj kažnjavanja sveobuhvatna reintegracija bivšeg osuđenika u društvo, ne bi li i krajnji cilj pravnih posljedica osude (uz neporecivu zaštitu društva i vjerodostojnosti njegovih institucija od dokazano rizičnih osuđenika) trebao biti komplementaran ovome, tim više što pravne posljedice slijede nakon osude, odnosno nakon izvršene kaznenopravne sankcije, pogotovo ako je provođenje iste uspješno u smislu pozitivnih očekivanja. Ako je, jednostavno rečeno, sve što prethodi ostvarivanju pravnih posljedica osude provedeno u okvirima ostvarivanja načela individualizacije, može li automatizam nastupanja pravnih posljedica osude biti njihovo temeljno obilježje, a da se time ne ugrozi sve pozitivno postignuto prije toga u procesu konkretnog ostvarivanja svrhe kažnjavanja.? Sukladno navedenom je i stajaište dr. Jakovljevića koji ističe „Ako je osuđeni u tijeku izdržavanja kazne prošao određeni proces resocijalizacije i pokazao više godina po izdržanoj kazni da se popravio i da teži poštenom životu i radu i, konačno, da nije više opasan, dalje ograničavanje njegovog statusa punopravnog građanina može se u takvim slučajevima pokazati kao suprotnost suvremenom penitencijarnom konceptu o svrsi kaznenih sankcija. U tom slučaju nastaje potreba i dužnost da se to spriječi i to ne samo sa gledišta općeg principa pravde, nego i sa principa resocijalizacije.“³²¹ Postavljeni problem ne treba doslovno shvatiti, budući da je oprez glede potencijalnog recidivizma stalno prisutan i često, na žalost, opravdan, pa i automatizam nastupanja pravnih posljedica osude, u tom smislu, može pronaći svoje opravdanje. Međutim,

³¹⁹ detaljnije, *Ibidem*, str. 299. -301.

³²⁰ Horvatić, Željko; Cvitanović, Leo. *Politika suzbijanja kriminaliteta*. Zagreb : MUPRH : Policijska akademija, 1999. Str. 106.

³²¹ Jakovljević, Dušan. *Prestanak mera bezbednosti i pravnih posledica osude na osnovu sudske odluke.* // *JRKK*, 3-4 (1981), str. 372.

moгуćnosti ogranićavanja nastupanja i trajanja pravnih posljedica osude, u konkretno opravdanim slućajevima i u svjetlu suvremenih tendencija svrhe kaŹnjavanja, ćiji su pravne posljedice osude logićan i oćekivan nastavak, smatram kako su apsolutno opravdane te kako bi zakonodavno trebale biti jasno predvićene i propisane. S tim u svezi je i stajalište prof. Horvatića koji navodi da „...iako pravne posljedice osude u formalnom smislu ne predstavljaju sankcije kaznenog prava, ćinjenicu da mogu vrlo teško pogoditi poćinitelja valja uvijek imati na umu pri njihovu propisivanju, u smislu njihova ogranićenja.“³²² Ta moгуćnost postoji i osobito se nazire u okviru onih pravnih sustava (kakav je naš) koji već na ustavnopravnoj razini (ćl. 30. Ustav Republike Hrvatske proćišćeni tekst NN 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14 – dalje URH.) propisuju odredbe o pravnim posljedicama osude, uz jasno ogranićenje moгуćnosti njihova nastupanja,³²³ a što se moŹe smatrati ogranićenjem kaznenopravne prisile, u širem smislu, na ustavnopravnoj razini, pri ćemu socijalno naćelo u korektivnom smislu treba imati osobito znaćajnu ulogu.³²⁴ Iz citirane ustavne odredbe jasno je kako pravne posljedice osude ne mogu nastupiti glede svih, već samo glede osuda za teška i osobito nećasna kaznena djela, onda kada to zahtijeva zaštita pravnog poretka te da mogu biti propisane samo zakonom, odnosno zakonima koji reguliraju šira civilnopravna podrućja pa time mogu ogranićiti razlićita prava i slobode osućenika. Upravo navedena okolnost, odnosno potencijalno vrlo širok stigmatizirajući ućinak, osobito opravdava potrebu njihova ogranićenja, odnosno racionalizacije pravne regulative njihova nastupanja i djelovanja. Pravne posljedice osude, po svom djelovanju i ućinku na prava osućenika, morale bi biti razmjerne teŹini i naravi poćinjenog kaznenog djela za koje je isti osućen. Kao što u citiranom radu navodi prof. Dragićević Prtenjaća, ćl. 30. URH–a poćiva na naćelu razmjernosti, propisanom u ćl. 16. URH–a³²⁵ i predstavlja njegovu razradu dajući zakonodavcu upute i okvire, odnosno ogranićenja uvjeta pod kojima se zakonodavac smije kretati propisujući nastupanje pravnih posljedica osude.³²⁶ Dodao bih kako ustavna odredba (ćl. 16. st. 2.), propisujući moгуćnost ogranićenja prava i sloboda uz obveznu razmjernost s naravi potrebe za istim u svakom pojedinom slućaju, nedvojbeno daje zakonodavcu smjernice takvog zakonskog propisivanja moгуćeg ogranićenja prava i sloboda (i glede pravnih posljedica osude) koja će omogućiti konkretnom primjenjivatelju odrećene zakonske norme primjenu iste u skladu s naćelom individualizacije, kako bi krajnji ishod bio maksimalno opravdan. Mećutim, jedan od temeljnih problema u postavljanju ćvrste zakonodavne osnove glede propisivanja općih uvjeta nastupanja pravnih posljedica osude, s kojima bi morali biti usklaćeni posebni uvjeti u okviru posebnog zakonodavstva, jest pitanje što su to, odnosno koja se kaznena djela imaju smatrati

³²² Horvatić, Źeljko, op.cit., str. 250.

³²³ URH. Ćlanak 30.

Kaznena osuda za teška i osobito nećasna kaznena djela moŹe, u skladu sa zakonom, imati za posljedicu gubitak stećenih ili zabranu stjecanja na odrećeno vrijeme nekih prava na obavljanje odrećenih poslova, ako to zahtijeva zaštita pravnog poretka.

³²⁴ Usp. Cvitanović, Leo, op. cit., str.291. -293.

³²⁵ URH. Ćlanak 16.

Slobode i prava mogu se ogranićiti samo zakonom da bi se zaštitila sloboda i prava drugih ljudi te pravni poredak, javni moral i zdravlje.

Svako ogranićenje slobode ili prava mora biti razmjerno naravi potrebe za ogranićenjem u svakom pojedinom slućaju.

³²⁶ Dragićević Prtenjaća, Marta, op. cit., str. 216.

teškima? U svezi s tim ključnim problemom, citirana autorica ističe kako ne postoji suglasnost kaznenopravne teorije i prakse, potkrijepljujući isto postojećom razlikom između relevantnih znanstvenih stajališta i zakonodavnih rješenja (kaznena djela za koja se može izreći kazna zatvora od tri odnosno pet godina zatvora ili teža).³²⁷ Upravo takva neujednačenost glede polaznih pitanja uvelike determinira neujednačenost daljnjih zakonodavnih rješenja kao derivata nedostatne čvrste i jasne paradigme, te u krajnjoj konzekvenci dovodi do vrlo dvojbenih konkretnih rješenja u praksi. Osuda za teška i osobito nečasna kaznena djela (u kumulativnom smislu), kao pretpostavka nastupanja pravnih posljedica osude, po mojem mišljenju, zasigurno nije ona kojom je izrečena: blaža zatvorska kazna, novčana kazna, a pogotovo ne djelomična uvjetna osuda, uvjetna osuda ili rad za opće dobro, odnosno kaznenopravne sankcije koje predstavljaju supstitute kratkotrajnim zatvorskim kaznama. Smatram kako osuda za teško i (istovremeno) osobito nečasno kazneno djelo može biti samo ona kojom je izrečena teža zatvorska kazna ili kazna dugotrajnog zatvora, odmjerena prema jasno utvrđenim i ozbiljnim otegotnim okolnostima koje iznimno nadilaze i pretežu olakotne, ako ovih drugih uopće i ima. Ako je za određeno počinjeno kazneno djelo propisana mogućnost izricanja teže zatvorske kazne i u duljem trajanju (zakonski maksimum kaznenog okvira) pa bi se ono, s tog aspekta, nominalno, moglo označiti kao teško, ali u konkretnom slučaju sud okrivljeniku utvrdi postojanje niza olakotnih okolnosti, uslijed čega mu kaznu iznimno ublaži ili mu izrekne uvjetnu osudu odnosno rad za opće dobro, je li to konkretno kazneno djelo teško i osobito nečasno? Zaslužuje li njegov počinitelj pravne posljedice osude mnogostruko teže i od same kazne odnosno izrečene kaznenopravne sankcije, kojoj je specijalna prevencija i resocijalizacija osuđenika primarni dio svrhe? Može li se ta svrha, u krajnjoj konzekvenci, uopće ostvariti, osobito ako se uzme u obzir jedan od temeljnih razloga i opravdanja uvođenja u moderno kazneno zakonodavstvo zamjenskih kaznenopravnih sankcija kratkotrajnim kaznama zatvora (uvjetne osude i rada za opće dobro), a to je upravo sprječavanje socijalne stigmatizacije osuđenika te osobito sprječavanje gubitka zaposlenja ili nemogućnosti njegova stjecanja, kao iznimno opasnih potencijalno kriminogeno – recidivističkih elemenata?³²⁸ Dakle, ne primarno (iako naravno nezaobilazni) apstraktni kriterij zakonski propisane najlakše i najteže kazne za određeno kazneno djelo, već konkretni kriterij individualno odmjerene kazne, optimalan je indikator njezine stvarne težine kompatibilne stvarnoj težini konkretno počinjenog kaznenog djela. Prema tome, već na ustavnoj razini, s obzirom na smisao i stilizaciju citirane odredbe čl. 30., URH-a („...može...“ i „...ako“...) očito je upućivanje na nužnu povezanost i uzajamnu upućenost pravnih posljedica osude i svrhe kažnjavanja, a za što je, sigurno i neminovno, individualizacija svakog konkretnog slučaja (u objektivnom i subjektivnom smislu) najznačajnija pretpostavka. Slijedom navedenih ustavnih (najviših) pravnih normi, otvara se put daljnjih zakonskih korekcija glede ograničenja nastupanja i trajanja pravnih posljedica osude u konkretnim slučajevima. S tim u svezi, uvaženi autori profesori Bačić i Pavlović, (u djelu Komentar kaznenog zakona iz 2004. – gore str. 47.) kritizirajući tzv. „slijepi

³²⁷ Ibidem, str. 216. -217.

³²⁸ Usp. o kritici kratkotrajnih zatvorskih kazni i njenim supstitutima: Horvatić, Željko; Derenčinović, Davor; Cvitanović, Leo, op. cit. str. 233. -234., isto kao i Horvatić, Željko. Kazneno pravo : opći dio -1 : Kazneno pravo – povijest kaznenog prava – kaznenopravne sankcije, Zagreb, 2003. str. 176. -177., te Novoselec, Petar; Bojanić, Igor, op. cit., str. 388. -393.

automatizam“ pravnih posljedica osude i njegove negativne reperkusije koje se odnose osobito na radni odnos, službu, poziv i zanimanje osuđenika koji to konkretno ne zaslužuje, predlažu i određene konstruktivne mogućnosti o kojima bi vrijedilo i danas razmisliti u cilju zakonodavnog poboljšanja ovog važnog i korisnog pravnog instituta. Oni smatraju kako bi, zakonskim odredbama, sudcu trebala biti dana mogućnost presudom odrediti da određene pravne posljedice osude ili uopće ne dobivaju pravnu snagu (unatoč osudi), dakle ne nastupaju, ili da se istima ograničava njihov opseg te skraćuje vrijeme trajanja. Ovu alternativnu zakonsku mogućnost sudac bi imao pravo iskoristiti ako, s obzirom na sve okolnosti počinjenog kaznenog djela i počinitelja te posljedice (subjektivne i objektivne okolnosti), utvrdi da nastupanje pravnih posljedica odnosno njihovo nastupanje u punom opsegu, sadržaju, trajanju i učinku ne bi bilo opravdano i primjereno. Smatram kako bi ovakva izričito propisana zakonska mogućnost (ne obveza!), za određene slučajeve, sudcu koji izriče osuđujuću presudu i odmjera kaznu, u velikoj mjeri pridonijela konstruktivnoj kompatibilnosti i komplementarnosti svrhe kažnjavanja i pravnih posljedica osude u krajnjem ishodu. Na ovaj način načelo individualizacije, uspostavljeno apstraktnom zakonskom odredbom i ostvareno konkretnom sudskom presudom, u pogledu pravnih posljedica osude, ostvarilo bi svoj pun i konkretan značaj, kako glede zaštite društva i njegovih institucija od dokazano nepogodnih osuđenika, tako i glede uspješnijeg ostvarenja specijalne prevencije te brže i učinkovitije resocijalizacije osuđenika.

Uz ovu predloženu mogućnost prethodnog utjecaja sudskom odlukom na ograničenje djelovanja pravnih posljedica osude, valja podsjetiti da je u hrvatskom kaznenom zakonodavstvu, kao pozitivnopravna, svojevremeno postojala i zakonska mogućnost naknadnog ograničenja djelovanja tih posljedica i to u vidu njihovog prestanka također temeljem sudske odluke. Naime, gore spomenuti KZ/76 (str. 46. i 47.) u čl. 92. propisivao je „Prestanak sigurnosnih mjera i pravnih posljedica osude na temelju sudske odluke“, navodeći uvjete (vrijeme i moguće razloge) za donošenje sudske odluke o tome. Opravdavajući zakonom propisanu mogućnost prestanka pravnih posljedica osude na temelju sudske odluke, nazivajući isto vidom rehabilitacije osuđenika glede negativnih učinaka osude, citirani autor ističe očite prednosti postojanja ove pravne mogućnosti kao jasno zakonski predviđenu i propisanu.³²⁹ Tako on navodi kako se radi o pravnom sredstvu kojim se mogu, pod određenim uvjetima (prije svega ponašanje osuđenika nakon osude), ukloniti ograničenja i negativni učinci pravnih posljedica osude na samog osuđenika: da, kao jak motiv, stimulirajuće djeluje na osuđenika, u odnosu na kojeg pravne posljedice djeluju; da isti uloži maksimalan osobni trud kako bi ostvario uvjete za donošenje sudske odluke o njihovu prestanku; da osobito pogoduje društvenoj reintegraciji bivših osuđenika kao značajno sredstvo specijalne prevencije i pune resocijalizacije osuđenika. Smatram kako je, neovisno o vremenskom odmaku i promjeni društveno – političkog sustava, navedena argumentacija apsolutno utemeljena te u potpunosti na tragu nužnog suglasja pravnih posljedica osude i suvremeno shvaćene svrhe kažnjavanja. Ovome bih dodao kako zakonskoj mogućnosti donošenja sudske odluke o prestanku pravnih posljedica osude, treba pridodati osobit značaj gledano upravo iz perspektive osuđene osobe. Neminovno je i životno (što citirani autor, zasigurno i druge danas eminentne osobe, imaju u vidu) kako je mogućnost ostvarivanja specijalne prevencije i

³²⁹ Usp. Jakovljević, Dušan, op. cit., str. 378.

resocijalizacije neusporedivo veća onda kada osuđenik određeno vrijeme nakon izdržane, oprostene ili zastarjele kazne, ima u vidu sigurnu fakultativnu opciju prestanka djelovanja pravnih posljedica osude, nego kada takva ne postoji, odnosno nije sadržana u kaznenom ili drugom zakonu koji propisuje opće uvjete ovog pravnog instituta. U slučaju njezine jasne zakonske predviđenosti (naravno, kao mogućnosti za osuđenu osobu), od osuđene osobe realno je očekivati daleko intenzivniji aktivni osobni angažman (pozitivan odnos prema oštećeniku, zalaganje glede otklanjanja posljedica kaznenog djela, naknade štete, povrat imovinske koristi, aktivnost u dopuštenim područjima rada i socijalne angažiranosti i sl.) kako bi ostvarila uvjete za ishodenje povoljne sudske odluke za sebe i time uklonila svaku zapreku na putu ostvarivanja pune resocijalizacije u osobnom i društvenom pogledu. Mišljenja sam kako bi upravo ova zakonska mogućnost bila jedan od onih pozitivnih zakonskih pomaka i okvira, kojima se na suvremen i neprisilan institucionalan način može vrlo učinkovito stimulirati bivšeg osuđenika na dobrovoljno i maksimalno nastojanje u procesu vlastite resocijalizacije. S druge strane, ako mogućnost prestanka djelovanja pravnih posljedica osude sudsom odlukom, prije isteka opće propisanog striktnog i neskrativog zakonskog roka (npr. pet, osam, deset itd. godina.) ne postoji, tada se osjetni dio „angažiranosti“ bivšeg osuđenika svodi na čekanje da protekne propisano (svim bivšim osuđenicima) jednako vrijeme do prestanka djelovanja pravnih posljedica osude. Bude li to vrijeme predugo i popraćeno neizbježnim, suviše teškim i degradirajućim ograničenjima bez jasne pozitivne perspektive, razočaravajući učinak popraćen realno mogućom materijalnom oskudicom, kod mnogih bivših osuđenika, osjetno će više stimulirati recidivizam negoli resocijalizaciju. Usput rečeno, ako se osuđenicima na bezuvjetnu kaznu zatvora, koji formalno u potpunosti to još uvijek jesu, dopušta mogućnost podnošenja molbe za odobrenjem uvjetnog otpusta (prema našem Kaznenom zakonu već nakon polovine izdržane kazne³³⁰) i ishodenje sudske odluke o tome, zbog čega se bivšim osuđenicima, koji su odslužili kaznu, (odnosno ista im je zastarjela ili oprostena) s povoljnim resocijativnim učincima, takva ili slična opcija, u svezi prestanka pravnih posljedica osude, ne bi mogla zakonski omogućiti? Smatram kako bi isto predstavljalo osjetno proširenje primjene načela (naknadne) individualizacije, u području zakonskog reguliranja pravnih posljedica osude, a time i značajan doprinos u ostvarenju resocijalizacije i specijalne prevencije u duhu suvremeno shvaćene svrhe kažnjavanja. Također bih se složio s citiranim autorom kako od konzumiranja ove pravne mogućnosti načelno ne bi trebalo isključivati pojedine tipove osuđenika s obzirom na njihovu kaznenopravnu situaciju (npr. recidivisti), ali bi za rizičnije skupine valjalo propisati i sudsom praksom razviti zahtjevnije uvjete njenog ostvarivanja.³³¹ Na taj način ne bi se apriorno isključivala niti jedna skupina bivših osuđenika, tako da im se svima omogući pravo na podnošenje molbe za sudske preispitivanjem postojanja i održivosti uvjeta za donošenje meritorne sudske odluke o eventualnom prijevremenom prestanku djelovanja pravnih posljedica osude. S druge strane, budući da bi prijevremeni prestanak

³³⁰ Kazneni zakon (NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21)

Uvjetni otpust

Članak 59. (144/12)

(1) Sud može otpustiti osuđenika s izdržavanja kazne zatvora ako je izdržao najmanje jednu polovinu kazne na koju je osuđen, ali ne manje od tri mjeseca, ako se osnovano očekuje da neće počinuti kazneno djelo te ako na to pristaje.

³³¹ Usp. Jakovljević, Dušan, op. cit., str. 376.

pravnih posljedica osude sudskom odlukom bio propisan kao fakultativan, sud bi imao punu mogućnost preispitivanja navedenih konkretnih uvjeta te s obzirom na utvrđeno konkretnu molbu usvojiti, odbiti ili odbaciti (npr. prijevremeno podnošenje ili podnošenje od neovlaštene osobe), čime niti opći interes za očuvanjem digniteta pojedinih zvanja i institucija, kao niti interes građana, ne bi bio ugrožen. Smatram kako bi navedena opcija, iz perspektive svrhe kažnjavanja, mogla dovesti do optimalne ravnoteže između suprotstavljenih pravnih interesa.

Temeljem svega navedenog, u kontekstu odnosa pravnih posljedica osude i svrhe kažnjavanja, evidentna je veoma snažna povezanost ova dva iznimno značajna pravna instituta pa bi ovu okolnost neminovno trebalo iznimno respektirati prilikom budućeg zakonodavnog poboljšanja pravnog uređenja pravnih posljedica osude u Hrvatskoj.

8. 2. Odnos pravnih posljedica osude i rehabilitacije

Rehabilitacija je pravni institut kojim se osobi, prethodno osuđenoj zbog počinjenja kaznenog djela, nakon ispunjenja određenih uvjeta (u čemu protek vremena i pravno prihvatljivo ponašanje igraju najznačajniju ulogu) ponovo priznaje status punopravnog građanina tj. osobe koja u potpunosti može ostvarivati sva prava i slobode propisane Ustavom, zakonima i drugim propisima te može preuzimati obveze, kao da prethodno nikada nije bila osuđivana za kazneno djelo. Ovdje se radi o tzv. fikciji neosuđivanosti kod koje bivši osuđenik, temeljem dobrog vladanja i proteka određenog vremena, ponovo stječe status osobe koja nikada prije nije počinila kazneno djelo. Eminentni autori rehabilitaciju definiraju na sljedeći način: npr. profesori Horvatić, Derenčinović i Cvitanović kažu da „Rehabilitacija (lat. *rehabilitatio* → *re*: ponovno i *habilis*, *habilter*: prikladan, prikladno) općenito označava pravnu fikciju ponovne uspostave statusa punopravnog, neosuđivanog građanina“³³². Profesori Novoselec i Bojanić (citirajući profesore Zlatarića i Damašku) navode: „Rehabilitacija je uspostava statusa punopravnog građanina osuđenoj osobi s posljedicom da joj prijašnja osuda u kasnijem redovnom životu ni u čemu pravno ne smeta“³³³. Prof. Zlatarić u znanstvenom radu „Rehabilitacija i pravne posljedice osude“ navodi: „Rehabilitacija kao institut kaznenog prava predstavlja uspostavljanje svojstava punopravnog građanina osuđeniku, koji je za učinjeno kazneno djelo izdržao kaznu ili se smatra da je kaznu izdržao i svojim vladanjem opravdao je ponovno zadobivanje tog svojstva“³³⁴. Prof. Marjanović u djelu „O rehabilitaciji“ izlaže svoje stajalište o pojmu rehabilitacije, u okviru čega ističe i nužnu povezanost (uvjetovanost) ovog pravnog instituta s pravnim posljedicama osude: „Rehabilitacija se, najopćenitije, shvaća kao ponovno zasnivanje pune presumpcije čestitog građanina, srušene pravičnom presudom... Inače, izraz „puna presumpcija čestitog građanina“ prema gornjoj definiciji mora obuhvaćati dvije komponente: ukidanje pravnih posljedica osude i zasnivanje fikcije neosuđivanosti.“³³⁵ U istom djelu navedeni autor također navodi „Što bi moralo značiti to „skidanje žiga osuđivanosti“? Ono prije svega znači da društvo više ne stavlja nikakve pravne prepreke

³³² Horvatić, Željko; Derenčinović, Davor; Cvitanović, Leo, op. cit., str. 286.

³³³ Novoselec, Petar; Bojanić, Igor, op. cit., str. 482.

³³⁴ Zlatarić, Bogdan. Rehabilitacija i pravne posljedice osude. // Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu 1 -2, (1960), str. 46.

³³⁵ Marjanović, Đorđi. O rehabilitaciji // Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu 3-4, (1978), str. 431.

životu i radu osuđivane osobe, da je ono formalno izjednačava sa neosuđivanim osobama u pogledu općepravnog statusa ukidanjem svih postojećih pravnih posljedica osude“.³³⁶ Prof. Jakovljević u djelu „Rehabilitacija u krivičnom pravu“ iznoseći „materijalno – formalnu“ definiciju rehabilitacije istu određuje kao: „Ponovno uspostavljanje ranijeg položaja punopravnog građanina osuđenika i stavljanje u zaborav njegove kriminalne prošlosti – kompenzacija krivičnopravnog ponašanja za dobro vladanje poslije osude, – stimuliranje osuđenika na osobni doprinos procesu resocijalizacije (promatrana sa gledišta svoje osobite materije) kroz pravo osuđenog koga su pogodile pravne posljedice osude, da stekne, pod određenim uvjetima i formi predviđenoj u zakonu, prestanak nesposobnosti i brisanje osude za budućnost.“³³⁷ Nadalje, profesorice A. Kurtović Mišić i M. Dragičević Prtenjača te sutkinja V. Strinić u znanstvenom radu „Novosti kod instituta pomilovanja, pravnih posljedica osude, rehabilitacije i davanja podataka iz kaznene evidencije“, citirajući (kao i profesori Novoselec i Bojanić) definiciju profesora Zlatarića i Damaške, dodaju: „Njome (rehabilitacijom) se želi osuđenu osobu ponovno reintegrirati u društvo kao punopravnog građanina kojem se osigurava normalan život nakon izdržane kazne, što mu je zajamčeno i nekim kaznenim djelima kojima se štiti čast i ugled ako to njegovo pravo drugi ne poštuju. Najeklatantniji primjer je kazneno djelo predbacivanja kaznenog djela iz članka 202. KZ/97“³³⁸ (Napomena; ovo kazneno djelo je naknadno izostavljeno iz KZ–a/11 budući da je isto bilo pokriveno uvođenjem kaznenog djela – sramoćenje iz čl. 148. koje je novelom KZ–a/11 iz 2015. bilo preimenovano u – teško sramoćenje, da bi novelom KZ–a/11 iz 2019. bilo brisano iz Kaznenog zakona³³⁹).

U našem pravnom sustavu rehabilitaciju, kao i pravne posljedice osude te kaznenu evidenciju, uređuje ZOPPOKER, (čl. 18. do 21.) koji navedenu materiju propisuje u dva oblika, sukladno njenom teoretskom poimanju.

Rehabilitacija se u teoriji, a što je primijenjeno i u okviru zakonodavstva, pojavljuje u dva oblika odnosno stadija, koji se različito reflektiraju na pravni status bivšeg osuđenika upravo u okvirima djelovanja/nedjelovanja pravnih posljedica osude. Prof. Zlatarić navodi: „Osim osnovne rehabilitacije, koja zbog postojanja pravnih posljedica osude koje i dalje traju, ne mora uvijek biti potpuna, postoji i dopunska rehabilitacija koja se sastoji upravo u prestanku navedenih pravnih posljedica osude.“³⁴⁰ Tzv. osnovna rehabilitacija (čl. 19. st. 1., 2., 3. ZOPPOKER–a³⁴¹) nastupa odmah nakon izdržane, zastarjele ili oprostene kazne zatvora,

³³⁶ Ibidem, str. 428.

³³⁷ Jakovljević, Dušan. Rehabilitacija u krivičnom pravu : drugo izdanje. Beograd : Naučna knjiga, 1990. Str. 54.

³³⁸ Kurtović Mišić, Anita; Dragičević Prtenjača, Marta; Strinić, Višnja. Novosti kod instituta pomilovanja, pravnih posljedica osude, rehabilitacije i davanja podataka iz kaznene evidencije. // HLJKPP, vol. 19, br. 2 (2012), str. 720.

³³⁹ O kritici, između ostaloga i brisanja kaznenog djela – teško sramoćenje (čl. 148. KZ/11) – Maršavelski, Aleksandar; Juras, Damir. Krička analiza prijedloga pete novele Kaznenog zakona. // HLJKPP, vol. 26, br. 2 (2019), str. 529. -559.

³⁴⁰ Zlatarić, Bogdan, op. cit., str. 60.

³⁴¹ Članak 19.

(1) Nakon izdržane, oprostene ili zastarjele kazne zatvora, kazne dugotrajnog zatvora ili kazne maloljetničkog zatvora, odnosno plaćene novčane kazne, osuđene osobe imaju sva prava građanina utvrđena Ustavom, zakonom ili drugim propisima te mogu stjecati sva prava osim onih koja su im ograničena sigurnosnom mjerom ili nastupanjem pravne posljedice osude.

kazne dugotrajnog zatvora ili kazne maloljetničkog zatvora, odnosno plaćene novčane kazne. Naziva se „osnovnom“ zato što osuđene osobe imaju sva prava građanina utvrđena Ustavom, zakonom ili drugim propisima te mogu stjecati sva prava, osim onih koja su im ograničena sigurnosnom mjerom ili nastupanjem pravne posljedice osude, zatim ako se radi o osuđeniku kojemu je izrečena posebna obveza/obveze i/ili zaštitni nadzor, osuđeniku na uvjetnom otpustu tijekom kojega istom mogu (zbog zakonski opravdanih razloga) biti ograničena određena prava i slobode, te osuđeniku kojega je sud oslobodio kazne. Dakle, fikcija neosuđivanosti, koja je imanentna samo „punoj rehabilitaciji“, tada još ne nastupa. Puna rehabilitacija (čl. 18. ZOPPOKER–a³⁴² s pripadajućom fikcijom neosuđivanosti) nastupit će nastupanjem tzv. „dopunske rehabilitacije“ (čl. 19. st. 7. ZOPPOKER–a),³⁴³ odnosno tek kada protekne određeno vrijeme (zakonom propisani rokovi čl. 19. st. 4., 5. i 6. ZOPPOKER–a³⁴⁴) tijekom kojega se osuđenik dobro vladao tj. nije počinio novo kazneno djelo (opravdao je povjerenje), a nisu više na snazi izrečene mu sigurnosne mjere niti pravne posljedice osude. Tek tada se bivši osuđenik može smatrati neosuđivanom osobom, nitko ga više ne smije smatrati osuđivanim niti tu okolnost u bilo koju svrhu smije koristiti, a i sve pravne posljedice osude imaju prestati odnosno ne smiju ga više ograničavati u stjecanju svih prava i preuzimanju obveza koja/koje pripadaju svima, uistinu, nikada osuđivanim osobama. Osim dopunskom rehabilitacijom, puna rehabilitacija može nastupiti i putem tzv. prijevremene rehabilitacije tj. kada se odgovarajućom odlukom o pomilovanju (temeljem

(2) Odredba stavka 1. ovoga članka odnosi se i na počinitelja kaznenog djela prema kojem je izrečena posebna obveza, zaštitni nadzor ili ga je sud oslobodio kazne.

(3) Odredba iz stavka 1. ovoga članka odnosi se i na osobe na uvjetnom otpustu ako njihova prava nisu ograničena posebnim propisima o uvjetnom otpustu.

³⁴² Članak 18.

Počinitelj kaznenog djela koji je pravomoćno osuđen ili je oslobođen kazne ima pravo nakon proteka zakonom određenog vremena i pod uvjetima koji su određeni ovim Zakonom, smatrati se osobom koja nije počinila kazneno djelo, a njezina prava i slobode ne mogu se razlikovati od prava i sloboda osoba koje nisu počinile kazneno djelo.

³⁴³ Članak 19. st. 7.

Protekom rokova određenih u stavcima 4., 5. i 6. ovoga članka počinitelj kaznenog djela smatra se neosuđivanim i svaka uporaba podataka o osobi kao počinitelju kaznenog djela zabranjena je, a uporaba tih podataka nema pravni učinak. Rehabilitirana osoba ima pravo nijekati prijašnju osuđivanost i zbog toga ne smije biti pozvana na odgovornost niti imati bilo kakve pravne posljedice.

³⁴⁴ (4) Pod uvjetom da počinitelj kaznenog djela nije ponovno osuđen zbog novoga kaznenog djela, rehabilitacija nastupa po sili zakona kad proteknu ovi rokovi:

- dvadeset godina od dana izdržane, zastarjele ili oproštene kazne kod osude na kaznu dugotrajnog zatvora,
- petnaest godina od dana izdržane, zastarjele ili oproštene kazne kod osude na kaznu zatvora od deset godina ili težu kaznu,
- deset godina od dana izdržane, zastarjele ili oproštene kazne kod osude na kaznu zatvora od tri godine ili težu kaznu,
- pet godina od dana izdržane, zastarjele ili oproštene kazne kod osude na kaznu zatvora od jedne godine ili teže kazne te kazne maloljetničkog zatvora,
- tri godine od dana izdržane, zastarjele ili oproštene kazne kod osude na kaznu zatvora ili kaznu maloljetničkog zatvora manju od jedne godine, od dana plaćanja novčane kazne, od dana isteka roka provjeravanja kod uvjetne osude i od dana izvršenja rada za opće dobro,
- jedna godina od dana pravomoćnosti odluke o oslobođenju od kazne.

(5) Ako je novčana kazna izrečena kao sporedna kazna, rehabilitacija nastupa istekom rokova za glavnu kaznu propisanih u stavcima 4. i 6. ovog članka i uz uvjet da je sporedna novčana kazna izvršena.

(6) Ako je izrečena djelomična uvjetna osuda, rehabilitacija nastupa nakon izdržane kazne zatvora i protekom tri godine od dana isteka roka provjeravanja od uvjetne osude.

relevantnih propisa, kod nas Zakon o pomilovanju (NN 175/03 čl. 2. st. 1.³⁴⁵) skraćuju zakonom propisani rehabilitacijski rokovi.³⁴⁶ Skraćivanjem rehabilitacijskih rokova kod prijevremene rehabilitacije postižu se isti pravni učinci kao i kod nastupanja pune rehabilitacije po redovitom proteku vremena tj. bez odluke o skraćivanju.

Kao što se može zaključiti iz iznesenih stajališta citiranih autora, nužan odnos između rehabilitacije i pravnih posljedica osude je vrlo jasan, a on se sastoji u tome da rehabilitacija (misli se na punu rehabilitaciju) svojim nastupanjem isključuje daljnje djelovanje svih pravnih posljedica osude. Ovdje valja istaknuti stajalište prof. Dragičević Prtenjače kako „su pravne posljedice osude neraskidivo povezane s rehabilitacijom. Jednom kada rehabilitacija nastupi pravne posljedice trebale bi prestati.“³⁴⁷ Ova bitna značajka ima svoj neporeciv smisao i odraz u kaznenopravnom, kriminalnopolitičkom te socijalnom području. Prof. Zlatarić, iznoseći svoje opservacije o svrsi rehabilitacije, ujedno vrlo jasno iznosi njenu povezanost s pravnim posljedicama osude i suvremeno shvaćenom svrhom kažnjavanja. Tako on svrhu rehabilitacije vidi u neutralizaciji pravnih posljedica osude u cilju socijalne reintegracije osuđenika, načinu stimuliranja osuđenika na dobro vladanje (prepuštanjem njegove loše prošlosti zaboravu) u cilju poticanja nastojanja na vlastitoj resocijalizaciji, čime rehabilitacija postaje jedno od sredstava na liniji specijalne prevencije, čiji je cilj od počinitelja kaznenih djela učiniti poštene i korisne članove društva. „Rehabilitaciji je cilj, da pravne učinke osude ukoliko još traju, za budućnost obustavi i da osuđenika izjednači u svim pravima sa ostalim građanima.“³⁴⁸ Stavljanjem osuđeniku u izvjesnost ukidanje pravnih posljedica osude putem rehabilitacije, ukoliko se tijekom zakonom propisanog vremena bude korektno i pravno prihvatljivo ponašao, ne samo da njega stimulira u navedenom smjeru, već ima i veoma značajne kriminalnopolitičke konotacije tj. sprječava recidivizam. Pored toga, i svako društveno uključivanje bivšeg osuđenika, u smislu uzajamnog prihvaćanja, bit će znatno olakšano ukoliko je osuđenik, putem rehabilitacije i ukidanja pravnih posljedica osude, barem pravno izjednačen s ostalim građanima. Ova pravna jednakost, bazirana na fikciji neosuđivanosti koja nužno presumira brisanje osude (kao zapreke za radnu i drugu inkluziju) iz kaznene evidencije, zasigurno će olakšati i svaku potpunu socijalnu integraciju, što i jest krajnji cilj. S tim u svezi prof. Zlatarić ističe: „Djelovanje raznih pravnih učinaka osude pretpostavlja znanje da osuda postoji.“³⁴⁹ Drugim riječima, ukoliko je osuda brisana iz kaznene evidencije niti znanje o njoj neće se moći steći, a time otpadaju i sve pravne i socijalne posljedice koje iz tog znanja proizlaze. Razmatrajući karakteristike rehabilitacije, prof. Jakovljević (u gore citiranom djelu) navodi pravne posljedice osude kao glavni razlog i opravdanje nastupanja rehabilitacije: „Rehabilitacija se odlikuje time što se primijenjuje na

³⁴⁵ Članak 2. st. 1.

(1) Pomilovanjem se poimence određenoj osobi daje potpuni ili djelomični oprost od izvršenja kazne, zamjenjuje se izrečena kazna blažom kaznom ili se primjenjuje uvjetna osuda, daje se prijevremena rehabilitacija, ukida se ili određuje kraće trajanje pravne posljedice osude, sigurnosne mjere zabrane upravljanja motornim vozilom, zabrane obavljanja zvanja, djelatnosti ili dužnosti ili protjerivanje stranca iz zemlje.

³⁴⁶ O vrstama rehabilitacije i karakteristikama usp. Horvatić, Željko; Derenčinović, Davor; Cvitanović, Leo, op. cit., str. 286. -288., kao i Novoselec, Petar; Bojanić, Igor, op. cit., str. 481. -485.

³⁴⁷ Dragičević Prtenjača, Marta, op. cit., str. 217.

³⁴⁸ Usp. Zlatarić, Bogdan, op. cit., str. 46 -47.

³⁴⁹ Ibidem, str. 47.

osuđenu osobu za kazneno djelo zbog pravnih posljedica osude koje su je pogodile. Prema tome, može se reći da je sa gledišta ovog obilježja rehabilitacija i domena njezine primjene vezana za počinitelja kaznenog djela koga je pogodila osuda koja je za sobom povukla izvjesne pravne posljedice. Gore zabilježeni pravac primjene otkriva da ova institucija dolazi pomoći da se negativna djelovanja pravnih posljedica osude otklone kada za to postoje razlozi.³⁵⁰ Kao što je kriminalnopolitički i kriminološki utvrđeno, pravne posljedice osude, neovisno o njihovom načelnom i konkretnom opravdanju, ukoliko traju predugo mogu prouzročiti efekte dijametralno suprotne onima koje je zakonodavac imao u vidu kada ih je uvodio u pozitivno pravo. Dakle, smisao je rehabilitacije da dokidanjem pravnih posljedica, u što neminovno ulazi i brisanje same osude iz kaznene evidencije, spriječi njihove, kako za osuđenika tako i za društvo, negativne popratne pojave te potakne i olakša resocijalizaciju osuđenika.³⁵¹ Uz ovo stajalište o pravnim posljedicama osude kao razlogu nastupanja rehabilitacije koja ih dokida, moglo bi se dodati kako i same pravne posljedice mogu stimulatивно djelovati na samog osuđenika kojega nakon prestanka kaznenopravne sankcije i dalje pravno ograničavaju. Naime, ako je osuđenik svjestan da će uz pravno prihvatljivo ponašanje i nakon proteka određenog vremena sigurno biti oslobođen tereta pravnih posljedica, tada će maksimalno nastojati postupati u cilju vlastite socijalne reintegracije, izbjegavanja rizičnog ponašanja i okolnosti koje ga mogu odvesti u recidivizam. Dakle, iako pravne posljedice osude predstavljaju pravna ograničenja za osuđenika, a rehabilitacija ga istih oslobađa, u stimulativnom smislu i krajnjoj konzekvenci evidentna je komplementarnost oba ova instituta u cilju resocijalizacije osuđenika. Naravno, sve pod uvjetom da, između stajališta kaznenog prava i pripadajućih mu disciplina (osobito politike suzbijanja kažnjivih ponašanja) i zakonodavstva postoji usklađenost odnosno da je pravni odnos pravnih posljedica osude i rehabilitacije zadovoljavajuće zakonodavno propisan. Ako tome nije tako, npr. ako se pravne posljedice propisuju neselektivno, tj. za vrlo širok spektar kaznenih djela i kaznenopravnih sankcija od uvjetne osude i rada za opće dobro do dugotrajnog zatvora, te ako se ne poštuje načelo razmjernosti, ako rokovi nastupanja rehabilitacije i prestanka pravnih posljedica osude nisu usklađeni itd., onda je i zadovoljavajući usklađeni pozitivan učinak oba ova instituta, u svakom pogledu, teško očekivati.

Upravo je posljednja konstatacija na tragu problematike suvremenog zakonodavnog uređenja odnosa između pravnih posljedica osude i rehabilitacije u Republici Hrvatskoj te niza upitnih i nezahvalnih ishoda, koji se iz postojeće neusklađenosti i nedosljednosti realno mogu očekivati, odnosno već postoje.

Inače, odnos između pravnih posljedica osude i rehabilitacije, glede zakonskog propisivanja imanentnih im rokova trajanja, može biti zakonski postavljen u okviru triju mogućnosti od kojih je samo jedna zadovoljavajuća.

Prva mogućnost. Rokovi pravnih posljedica osude mogu biti propisani u duljem trajanju od rehabilitacijskih rokova. Npr., naš ZOPPOKER u čl. 2. st. 3. propisuje mogućnost nastanka i trajanja pravnih posljedica i u slučaju kada je konkretno izrečena uvjetna osuda ili rad za opće

³⁵⁰ Jakovljević, Dušan, op. cit., str. 53.

³⁵¹ Usp. Ibidem, str. 47. -52.

dobro, u trajanju do deset godina od proteka roka provjeravanja odnosno obavljenog rada. S tim u svezi moguće je da određeni posebni zakon, koji propisuje pravne posljedice osude i njihovo nastupanje i za slučajeve izricanja ovih kaznenopravnih sankcija, ujedno ne propiše njihovo maksimalno trajanje. U tom slučaju preostaje primjena čl. 2. st. 3. ZOPPOKER–a kao glavnog zakona tj. njime propisanog roka trajanja pravnih posljedica od deset godina. Odnosno, rehabilitacija bi u navedenom primjeru, temeljem čl. 19. st. 4. t. 5. ZOPPOKER–a nastupila u roku od tri godine nakon proteka roka provjeravanja ili obavljenog rada za opće dobro, a pravne posljedice osude bi trajale još punih sedam godina nakon nastupa pune rehabilitacije. „Takvo rješenje nije pravno prihvatljivo i u suprotnosti je s idejnom koncepcijom rehabilitacije.“³⁵² Mišljenje citirane autorice u potpunosti je prihvatljivo jer, ako se uzme u obzir njeno prethodno citirano stajalište, kao i drugih citiranih eminentnih autora da je, općenito rečeno, smisao i svrha rehabilitacije u ukidanju daljnjeg djelovanja pravnih posljedica/učinaka osude, uspostavljanju fikcije neosuđivanosti, odnosno da bivšeg osuđenika prethodna osuda više, pravno i životno, ni u čemu ne ograničava ili smeta, odnosno da svi učinci koji su iz presude proizašli imaju prestati i više niti u čemu ne ometati bivšeg osuđenika, onda se vremenski interval od nastupanja rehabilitacije do prestanka pravnih posljedica, koji ipak predstavlja znatna ograničenja prava bivšeg osuđenika zbog nastavljenog djelovanja pravnih posljedica osude i nakon nastupa rehabilitacije, ne može pravno niti životno prihvatiti. U ovakvom slučaju i nastupanje fikcije neosuđivanosti (najvažnije karakteristike nastupanja rehabilitacije) očito nije moguće. Naime, „...ako se smatra da osoba nije osuđivana, drugim riječima da nema osuđujuće presude, bilo bi logično da i svi učinci koji su iz te presude proizašli ne postoje odnosno ne bi smjeli postojati.“³⁵³ Ukoliko i nakon nastupanja pune rehabilitacije određene pravne posljedice osude i dalje postoje niti fikcija neosuđivanosti ne može nastupiti, a i pitanje je može li se u ovakvom slučaju uopće govoriti o stvarnom nastupu pune rehabilitacije, unatoč protjeku zakonskih rokova za istu. Osim toga, ovdje se manifestira i određeni problem čisto provedbene/tehničke naravi. Naime, nastup rehabilitacije, neminovno i zakonski obvezno, dovodi do brisanja osude iz kaznene evidencije čime svaki trag o određenoj osobi, kao bivšem osuđeniku, prestaje biti vidljiv, a što i jest smisao rehabilitacije. Kako će, dakle, potencijalni poslodavac, na području zapošljavanja uređenom posebnim zakonom, prema kojemu pravne posljedice osude i nakon nastupanja rehabilitacije još uvijek sprječavaju bivšeg osuđenika u zasnivanju radnog odnosa, znati da, upravo zbog pravnih posljedica osude, određenog kandidata ne smije zaposliti, kada mu podatci o osudi neće više moći biti dostupni. S obzirom da, kako je prethodno navedeno, rehabilitacija dovodi do brisanja podataka o osobi kao počinitelju kaznenog djela iz kaznene evidencije, niti dobivanje tzv. posebnog uvjerenja o tome neće biti moguće.³⁵⁴ Prema tome, opisana solucija, da pravne posljedice osude traju i nakon nastupanja rehabilitacije očito je pravno, životno i provedbeno vrlo upitna i deficitarna.

Druga mogućnost. Rokovi trajanja pravnih posljedica osude mogu biti propisani u kraćem trajanju od rehabilitacijskih rokova. Ova mogućnost, obrnuta od prethodne, također dovodi do nezadovoljavajućih ishoda, jer se ovdje događa da posebni zakon može propisati trajanje

³⁵² Dragičević Prtenjača, Marta, op. cit., str. 218.

³⁵³ Kurtović Mišić, Anita; Dragičević Prtenjača, Marta; Strinić, Višnja, op. cit., str. 707.

³⁵⁴ usp. ibidem, str. 708.

određenih pravnih posljedica osude (npr. nemogućnost zapošljavanja) u kraćem trajanju od izdržane kaznenopravne sankcije, od rehabilitacijskih rokova za to konkretno kazneno djelo. Npr., posebni zakon propisuje da pravne posljedice traju šest godina od dana izdržane, zastarjele ili oprostene kazne kod osude na kaznu zatvora od tri godine, dok u isto vrijeme ZOPPOKER u čl. 19. st. 4. t. 3. propisuje da, u navedenom slučaju, rehabilitacija nastupa deset godina od dana izdržane, zastarjele ili oprostene kazne kod osude na kaznu zatvora od tri godine ili težu kaznu. Ovdje bi pravne posljedice, kao negativni učinci osude (nemogućnost zapošljavanja), prestali četiri godine prije nastupa rehabilitacije odnosno brisanja osude iz kaznene evidencije i nastupa fikcije neosuđivanosti. Ako se sada ponovo sagleda svrha rehabilitacije, kako je u najvažnijem segmentu analiziraju i logično određuju prethodno citirani autori, da se ista očituje u ukidanju svih negativnih učinaka osude odnosno pravnih posljedica, čime bi se ovdje opravdao vremenski interval od nastupa prestanka djelovanja pravnih posljedica do nastupa pune rehabilitacije (u navedenom primjeru četiri godine)? Ovdje se honorira bivšeg osuđenika za pune četiri godine jer mu, pravno gledano, učinak pune rehabilitacije ustvari nastupa, za toliko, prije proteka zakonski propisanog roka za punu rehabilitaciju. Prema tome, po posebnom zakonu pravne posljedice osude bi prestale, dok po ZOPPOKER–u rehabilitacija, koja dovodi do prestanka pravnih posljedica, još ne bi nastupila. Dakle, navedeni zakoni ulaze u uzajamnu koliziju i suštinsku kontradikciju. Pitanje koje se ovdje opravdano može postaviti jest; koja je svrha ovog međuroka, odnosno u čemu je cilj postojanja u kaznenoj evidenciji osude tj. podataka o određenoj osobi kao počinitelju kaznenog djela, ako ta ista osuda više ne proizvodi nikakve pravne posljedice?³⁵⁵ Ovo pitanje, osobito u kontekstu našeg sadašnjeg zakonodavnog rješenja navedene problematike pogotovo dobiva na značaju, ako se uzme u obzir da je naš zakonodavac, u neopravdano velikoj mjeri, propisivanje pravnih posljedica osude, njihovih uvjeta i trajanja prepustio posebnom zakonodavstvu. Na taj način i krug osoba koje imaju pravo uvida u kaznenu evidenciju (traženje i dobivanje posebnog uvjerenja u postupku zapošljavanja) znatno se proširio na štetu osuđenika. U konkretnom slučaju, ne samo da se dovodi u pitanje temeljno načelo sadržano u čl. 14. st. 1. ZOPPOKER–a kako nitko nema pravo zahtijevati od građana da podnesu dokaze o svojoj osuđivanosti ili neosuđivanosti, već se ovdje daje mogućnost ishoda podataka o osudi, koja iako još uvijek evidentirana u kaznenoj evidenciji, više ne može proizvesti nikakve pravne posljedice (nemogućnost zapošljavanja) jer su iste već prestale prema posebnom zakonu. Dakle, ovdje se potencijalnom poslodavcu daje mogućnost saznanja za osudu potencijalnog zaposlenika kao takvu, tj. onu koja više ne proizvodi nikakve pravne učinke. Čemu onda to saznanje s posljedičnom i neizbježnom, nazovimo je, faktičnom stigmatizacijom bivšeg osuđenika bez pravne osnove, osim da u konkretnom poslodavcu stvori animozitet spram bivšeg osuđenika. Poznajući ljudsku prirodu,³⁵⁶ lako je za pretpostaviti kako ovakav kandidat u postupku zapošljavanja zasigurno neće biti prvi, a

³⁵⁵ usp, Dragičević Prtenjača, Marta, op. cit., str. 218.

³⁵⁶ ...i iznimnu mogućnost manipuliranja u provođenju natječajnih postupaka, koju naši postojeći propisi o provođenju istih i više nego dovoljno omogućuju, a da sam postupak formalno završi kao zakonit i prihvatljiv. Usput rečeno i nužno nevezano uz temu, o istom bi se (bez imalo patetike) mogao napisati solidan znanstveni rad s osnovanom kritikom utemeljenom na mnogobrojnim slučajevima iz prakse od kojih su neki i vrlo delikatni, npr. vješto zaobilaženje prava prednosti pri zapošljavanju osoba s invaliditetom, koje nikada nisu došle ni u kakav sukob sa zakonom. Ako je tome tako, a jest, što onda, u navedenom smislu mogu očekivati pravomoćno osuđivane osobe, čija osuda (iako više ne proizvodi nikakve pravne posljedice) i dalje biva vidljivom?

vjerojatno niti neki daljnji izbor poslodavca u odnosu na ostale kadidate, od kojih možda ima i bolje reference za konkretno radno mjesto, ali i problematičnu prošlost koja još uvijek nije smjela biti uočljiva. Prema tome, u okviru ove solucije, pravne posljedice osude, iako su formalno prestale, faktički će i dalje postojati i djelovati sve do isteka rehabilitacijskog roka i brisanja podataka o osudi iz kaznene evidencije, a bivši osuđenik, u odnosu na kojega su „prestale pravne posljedice,“ s pravom će se smatrati zakonodavno izigranim.

Treća mogućnost. Rokovi trajanja pravnih posljedica osude i nastupanja rehabilitacije mogu biti ujednačeni. Ova solucija se ukazuje optimalnom, budući da se njome ostvaruje već otprije spomenuta osnovna svrha rehabilitacije, a to je prestanak djelovanja svih pravnih posljedica osude i uspostava fikcije neosuđivanosti te se istovremeno izbjegavaju negativni učinci i kontradiktornosti prethodno navedenih dviju mogućnosti. „Vrlo je važno da rokovi trajanja pravnih posljedica osude i rokovi za nastup rehabilitacije budu ujednačeni.“³⁵⁷ Upravo tome cilju trebalo bi tendirati svako suvremeno zakonodavstvo, pa tako i hrvatsko. Kao primjer navedenim tendencijama mogu se istaknuti zakonska rješenja navedene problematike sadržana u kaznenim zakonima nekih Republici Hrvatskoj susjednih država. Kao što se može primijetiti, za razliku od pozitivnopravnog rješenja kod nas u okviru kojega je materija pravnih posljedica osude, kaznene evidencije i rehabilitacije izdvojena iz kaznenog zakona i propisana posebnim zakonom (ZOPPOKER), zakonodavstva Republike Slovenije i Republike Srbije zadržala su navedene materije u okvirima svojih kaznenih zakona.

Kazneni zakonik Republike Slovenije (Kazenski zakonik; Uradni list RS, št: 55/08, 66/08, 39/09, 91/11, 50/12, 6/16, 54/15, 38/16, 27/17, 23/20, 91/20, 95/21, 186/21, 105/22—dalje KZRS) u čl. 80. st. 6. propisuje kako brisanjem osude prestaju njezine pravne posljedice.³⁵⁸ Ova odredba podrazumijeva sve pravne posljedice koje proizlaze iz određene osude i terete određenog osuđenika tijekom zakonom određenog vremena, a kada osuda jednom bude izbrisana iz kaznene evidencije tim činom i one istodobno prestaju. Ovim rješenjem (koje teži navedenom ujednačavanju) izbjegava se apsurdna mogućnost (prethodno opisana) da i nakon brisanja osude pravne posljedice (koje iz nje proizlaze) i dalje formalno obvezuju, a pravni subjekt, koji bi ih morao respektirati i temeljem istog ograničiti određena prava osuđenika na koja se odnose, nema mogućnost saznati niti da postoje. Prema tome, rehabilitacija shvaćena u okviru svoje temeljne svrhe u odnosu na pravne posljedice osude, a to je brisanje istih, prethodno izloženom ujednačavajućom odredbom ostvarila bi taj cilj. Nadalje, slovenski zakonodavac propisuje dvije vrste moguće rehabilitacije s posljedičnim brisanjem osude iz kaznene evidencije, čime automatski prestaju i sve njene pravne posljedice. Tako KZRS u čl. 82. st. 1. propisuje da se zakonskom rehabilitacijom briše osuda iz kaznene evidencije i prestaju sve njene pravne posljedice, a osuđenik se smatra neosuđivanim.³⁵⁹ Ova odredba također ističe temeljnu svrhu rehabilitacije uz eksplicitno naglašavanje fikcije neosuđivanosti kao njene temeljne značajke. U navedenom članku KZRS

³⁵⁷ Dragičević Prtenjača, Marta, op. cit., str. 218.

³⁵⁸ 80. člen

(6) Z izbrisom obsodbe prenehajo njene pravne posledice.

³⁵⁹ 82. člen

(1) Z zakonsko rehabilitacijo se izbriše obsodba iz kazenske evidence in prenehajo vse njene pravne posledice, obsojenec pa velja za neobsojenega.

propisuje uvjete i rokove zakonske rehabilitacije³⁶⁰ time što, glede izrečenih sigurnosnih mjera, eksplicitno naglašava (st. 6.) kako osuda ne može biti izbrisana iz kaznene evidencije dok iste traju.³⁶¹ Navedena odredba izražava dosljednost stava zakonodavca da brisanjem osude i rehabilitacijom imaju prestati sve pravne posljedice osude, uključujući i one koje, u vidu određivanja pojedinih obveza i ograničenja prava, u okviru sigurnosne mjere, također proizlaze iz osude kojom je sigurnosna mjera (kao vrsta kaznenopravne sankcije) konkretno izrečena. Prema tome, dokle god traje primjena sigurnosne mjere, koja proizlazi iz osude, niti rehabilitacija ne može nastupiti jer određeni pravni učinci osude i dalje djeluju prema osuđeniku, a što izravno dovodi u pitanje mogućnost nastupa fikcije neosuđivanosti kao temeljnog obilježja rehabilitacije. Za razliku od KZRS-a, naš ZOPPOKER u čl. 19. st. 9.³⁶² propisuje da će se podaci o osudi brisati s danom nastupa rehabilitacije, a podaci o izrečenoj sigurnosnoj mjeri, ako ista traje i nakon toga, kada istekne rok njezinog trajanja. Ako se obje komparirane zakonske odredbe dovedu u odnos sa temeljnom svrhom rehabilitacije (prestanak svih pravnih učinaka/posljedica osude) i činjenicom da su i sigurnosne mjere vrsta kaznenopravnih sankcija koje sud presudom izriče i koje, pored toga što djeluju isključivo pro futuro i specijalnopreventivno (otklanjanje tzv. opasnog stanja tj. rizičnih okolnosti/uvjeta koji mogu determinirati buduće kažnjivo ponašanje osuđenika), ipak predstavljaju ograničenja prava i nametanje obveza, koje proizlaze izravno iz osude, onda je KZRS u navedenom smislu očito dosljedniji. Naime, ako bilo kakvi pravni učinci/posljedice osude i dalje postoje i jasno su evidentirani, bili oni i isključivo u interesu osuđenika, svrha rehabilitacije nije u potpunosti ostvarena pa nema niti cjelovite osnove za brisanje osude iz kaznene evidencije (nastupanje fikcije neosuđivanosti). Ovo je, čini se, slovenski zakonodavac podrobno apsolvirao i primjereno propisao. Naime, ako se podaci o osuđivanosti izbrišu, a podaci o sigurnosnoj mjeri i dalje postoje u evidenciji, svaka razborita osoba, koja izvrši uvid u evidenciju, po logici stvari zapitat će se otkuda evidentirana sigurnosna mjera potječe pa neće moći niti fingirati neosuđivanost u odnosu na bivšeg osuđenika. U čl. 83. KZRS propisuje sudsku rehabilitaciju,³⁶³ postupak koji se pokreće na molbu osuđenika, kada sud može odlučiti da se osuda briše iz kaznene evidencije i da se osuđenik smatra neosuđivanim, ako je protekla polovica zakonom određenog roka nakon kojeg se osuda briše, ako osuđena osoba za to vrijeme nije počinila novo kazneno djelo. Pri odlučivanju o brisanju, sud uzima u obzir ponašanje osuđenika nakon izdržane kazne, narav kaznenog djela i druge okolnosti važne za brisanje osude. Kao što se, temeljem propisanih uvjeta i okolnosti koje sud uzima u obzir povodom podnesene molbe osuđenika i činjenice da sud (nakon razmatranja istih) može, dakle ne mora (ako za to konkretno nema uvjeta) usvojiti molbu osuđenika,

³⁶⁰ detaljnije čl. 82. KZRS.

³⁶¹ 82. člen

(6) Obsodba se ne more izbrisati iz kazenske evidence, dokler trajajo varnostni ukrepi.

³⁶² čl. 19. st. 9.

Iznimno od članka 17. stavka 1. ovoga Zakona, ako rehabilitacija nastupi za vrijeme trajanja sigurnosne mjere, podaci o osuđivanosti će se brisati s datumom nastupa rehabilitacije, a podaci o sigurnosnoj mjeri brisat će se istekom roka trajanja sigurnosne mjere.

³⁶³ 83. člen

Sodišče sme na prošnjo obsojenca odločiti, da se obsodba izbriše iz kazenske evidence in da obsojenec velja za neobsojenega, če je potekla polovica z zakonom določenega roka, po poteku katerega se obsodba izbriše, če obsojenec v tem času ni storil novega kaznivega dejanja. Pri odločanju o izbrisu upošteva sodišče vedenje obsojenca po prestani kazni, naravo kaznivega dejanja in druge okoliščine, pomembne za izbris obsodbe.

može zaključiti, slovenski zakonodavac je usvojio princip naknadne individualizacije u procesu rehabilitacije i prestanka svih pravnih posljedica osude. Isto ima svoje značajno uporište u suvremenim kriminalnopolitičkim, kriminološkim i specijalnopreventivnim tendencijama (lakša resocijalizacija/reintegracija). Naš ZOPPOKER, na žalost, ne propisuje mogućnost sudske rehabilitacije iako za to postoji dovoljno opravdanih razloga. Određena ovlaštenja suda u postupku utvrđivanja nastupanja rehabilitacije i sudske odluke s tim u svezi čl. 20. i 21. ZOPPOKER-a³⁶⁴) nemaju značaj sudske rehabilitacije u pravom smislu.

Međutim, slovenski zakonodavac je ipak u određenoj mjeri, iz opravdanih razloga, u čl. 84. KZRS-a (davanje podataka iz kaznene evidencije),³⁶⁵ odstupio od temeljnog principa da rehabilitacija i brisanje podataka iz kaznene evidencije briše sve pravne učinke određene osude. U cilju zaštite interesa djece i maloljetnih osoba, KZRS je propisao (st. 2. i 3.) vođenje posebne evidencije „brisanih osuda za kaznena djela protiv spolnog integriteta“ s podacima o počiniteljima u zakonu nabrojanih kaznenih djela, počinjenih na štetu djece i maloljetnika, koje su slovenskim državljanima izrekli slovenski ili strani sudovi. Zakonom se također propisuju uvjeti, ograničenja i postupak davanja podataka o tim osudama u slučajevima koje zakon određuje. U svim ostalim slučajevima osuda, upisana u posebnu evidenciju brisanih osuda, smatra se uistinu brisanom, budući da se nakon nastupa rehabilitacije više ne nalazi u kaznenoj evidenciji.

Krivični zakonik Republike Srbije ("Sl. glasnik RS", br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019—dalje KZRSr), kao i KZRS, svojim odredbama također ističe tendenciju ka ujednačavanju rokova rehabilitacije i pravnih posljedica osude i time ostvarivanje temeljne svrhe rehabilitacije. Tako

³⁶⁴ Članak 20.

(1) Kad po zakonu rehabilitacija nastupa protekom određenog vremena i uz uvjet da osuđenik u tom vremenu nije pravomoćno osuđen za novo kazneno djelo, rješenje o rehabilitaciji donosi Ministarstvo po službenoj dužnosti.

(2) Ako Ministarstvo ne raspolaže podacima na temelju kojih bi moglo valjano odlučiti o nastupu rehabilitacije, uputit će podnositelja zahtjeva da zahtjev podnese prvostupanjskom sudu koji će o tome odlučiti nakon očitovanja nadležnog državnog odvjetnika ako se postupak vodio na njegov zahtjev.

Članak 21.

(1) Ako Ministarstvo ne donese rješenje o rehabilitaciji, osoba čiji se podaci nalaze u kaznenoj evidenciji može tražiti da se utvrdi da je rehabilitacija nastupila po zakonu.

(2) Ako Ministarstvo odbije zahtjev ili ne odluči o zahtjevu u roku od 30 dana od podnošenja zahtjeva, osoba ima pravo pokrenuti upravni spor.

³⁶⁵ 84. člen

(1) Podatki o izrečenih sodbah se vodijo v kazenskih evidencah. Z zakonom se določita obseg podatkov in dajanje podatkov iz kazenskih evidenc pred izbrisom.

(2) Na zahtevo vrtcev, varuhov predšolskih otrok, šol, drugih zavodov, ustanov ali društev, ki so jim otroci ali mladoletniki zaupani v učenje, vzgojo, varstvo ali oskrbo, se zaradi preverjanja izpolnjevanja pogojev za njihovega delavca ali drugo osebo, ki za njih opravlja ali bo opravljala delo, dajo podatki iz kazenskih evidenc tudi za izbrisane obsodbe za kazniva dejanja po 170. členu, po 171. členu, po 172. členu, po 173. členu, po 173.a členu, po drugem odstavku 174. člena, izvršena proti mladoletni osebi, po drugem odstavku 175. člena in po 176. členu tega zakonika ter za izbrisane obsodbe za primerljiva kazniva dejanja, ki jih državljanom Republike Slovenije izrečejo tuja sodišča.

(3) Z zakonom se določi, da se obsodbe za kazniva dejanja iz prejšnjega odstavka vpišejo v evidenco izbranih obsodb za kazniva dejanja zoper spolno nedotakljivost in se predpišejo pogoji, omejitve in postopek za dajanje podatkov o takih obsodbah; v primerih, ki niso zajeti v prejšnjem odstavku, se obsodba kljub ohranitvi v tej evidenci šteje za izbrisano (prvi odstavek tega člena).

KZRSr u čl. 96. st. 5. u svezi s čl. 95. st. 2.³⁶⁶ izričito navodi kako nastupanjem rehabilitacije prestaju sve pravne posljedice osude koje se odnose na zabranu stjecanja određenih prava, a koje taj zakon generički određuje u okviru općih uvjeta. Sukladno navedenom KZRSr u čl. 97. st. 1.³⁶⁷ također vrlo eksplicitno navodi kako se rehabilitacijom briše osuda, prestaju sve pravne posljedice te osude, a osuđenik se smatra neosuđivanim (izričito navođenje fikcije neosuđivanosti). Kao i KZRS i KZRSr u čl. 97. st. 2. (za razliku od ZOPPOKER-a) predviđa, osim zakonske rehabilitacije i sudsku rehabilitaciju, o čemu odlučuje sud, temeljem molbe osuđenika.³⁶⁸ U svezi zakonske rehabilitacije KZRSr u čl. 98. st. 1.³⁶⁹ isključuje mogućnost njenog nastupanja ako se radi o osuđeniku koji je počinio drugo kazneno djelo, za koje je bio osuđen, prije osude za kazneno djelo na koje bi se rehabilitacija trebala odnositi, dakle recidivist. U čl. 98. st. 2. KZRSr propisuje uvjete i rokove nastanka zakonske rehabilitacije,³⁷⁰ a u st. 3.³⁷¹ istog članka (slično kao KZRS u čl. 82. st. 6.) da zakonska rehabilitacija ne može nastupiti ukoliko izrečena sporedna kazna još nije izvršena, odnosno ako još traje izvršavanje sigurnosne mjere. Dakle, srbijanski je zakonodavac, kao i slovenski, dosljedno prihvatio i implementirao opisano stajalište o svrsi rehabilitacije kao instrumentu kojim se u potpunosti ukidaju svi pravni učinci/posljedice koje proizlaze iz određene osude. U čl. 99. KZRSr³⁷² propisuje sudsku rehabilitaciju koju sudovi mogu dati samo ako je osuđenik, koji je podnio molbu za istu, osuđen na kaznu zatvora od više od tri do pet godina zatvora (za nižu kaznu odnosno drugu kaznenopravnu sankciju moguća je samo zakonska rehabilitacija), ako u roku od deset godina od njenog izvršenja, zastarjevanja ili oprostjenja, nije počinio novo kazneno djelo (st. 1.). U st. 2. istog članka sudu se daje uputa o uzimanju u obzir određenih

³⁶⁶ Član 96

(5) Rehabilitacijom prestaju pravne posljedice osude predviđene u članu 95. stav 2. ovog zakonika.

Član 95

(2) Pravne posljedice osude koje se sastoje u zabrani sticanja određenih prava su:

- 1) zabrana sticanja određenih javnih funkcija;
- 2) zabrana sticanja određenog zvanja, poziva ili zanimanja ili unapređenja u službi;
- 3) zabrana sticanja čina vojnog starešine;
- 4) zabrana dobijanja određenih dozvola ili odobrenja koja se daju odlukom državnih organa ili organa lokalne samouprave.

³⁶⁷ Član 97

(1) Rehabilitacijom se briše osuda i prestaju sve njene pravne posljedice, a osuđeni se smatra neosuđivanim.

³⁶⁸ Član 97

(2) Rehabilitacija nastaje ili na osnovu samog zakona (zakonska rehabilitacija) ili po molbi osuđenog lica na osnovu sudske odluke (sudska rehabilitacija).

³⁶⁹ Član 98

(1) Zakonska rehabilitacija se daje samo licima koja pre osude na koju se odnosi rehabilitacija nisu bila osuđivana ili koja su se po zakonu smatrala neosuđivanim.

³⁷⁰ Usp. čl. 98. st. 2.

³⁷¹ Član 98

(3) Zakonska rehabilitacija ne nastaje ako sporedna kazna još nije izvršena ili ako još traju mere bezbednosti.

³⁷² Član 99

(1) Sudska rehabilitacija može se dati licu koje je osuđeno na kaznu zatvora preko tri do pet godina, ako u roku od deset godina od dana kad je ta kazna izdržana, zastarela ili oprostena ne učini novo krivično delo.

(2) U slučaju iz stava 1. ovog člana sud će dati rehabilitaciju ako nađe da je osuđeno lice svojim vladanjem zaslužilo rehabilitaciju i ako je, prema svojim mogućnostima, naknadilo štetu prouzrokovanu krivičnim delom, pri čemu je sud dužan da uzme u obzir i sve druge okolnosti od značaja za davanje rehabilitacije, a posebno prirodu i značaj dela.

(3) Sudska rehabilitacija ne može se dati ako sporedna kazna još nije izvršena ili ako još traju mere bezbednosti.

relevantnih činjenica prilikom odlučivanja o davanju rehabilitacije, pri čemu se izravno naglašava zasluga osuđenika s naglaskom na naknadi štete (sukladno vlastitim mogućnostima) prouzročene kaznenim djelom te prirodu i značaj kaznenog djela. Očito je zakonodavac imao u vidu i pitanje koliko je sam osuđenik, nakon izdržane, zastarjele ili oproštene kazne, sam i svojevolumno radio na vlastitoj resocijalizaciji i time pokazao da zasluđuje rehabilitaciju. Kao i kod zakonske rehabilitacije, tako i kod sudske, rehabilitacija se ne može dati ako još nije izvršena sporedna kazna odnosno sigurnosne mjere (st. 3.). U čl. 100.³⁷³ KZRSr-a propisani su uvjeti za davanje rehabilitacije recidivistima, pri čemu je naglašeno kako se ista može dati samo kao sudska. Pri tome je izričito naglašeno kako će sud, prilikom odlučivanja, uzeti u obzir sve propisane okolnosti i uvjete za zakonsku i sudsku rehabilitaciju i to za svako počinjeno kazneno djelo, višestrukog počinitelja, pojedinačno. Također je eksplicitno istaknuto kako će sud prilikom odlučivanja o davanju rehabilitacije recidivistima uzeti u obzir u zakonu navedene okolnosti koje se osobito odnose na zaslugu osuđenika za dobivanje rehabilitacije, te prirodu i značaj svakog od počinjenih kaznenih djela. Kao što se iz navedene odredbe može zaključiti, zakonodavac je, propisivanjem mogućnosti davanja isključivo sudske rehabilitacije recidivistima, ali pod strožim uvjetima, imao u vidu dvije suprotstavljene, no (kao što je više puta naglašavano) podjednako važne tendencije. Naime, kao što prema propisanom principu KZRSr-a proizlazi, rehabilitacijom se briše osuda iz kaznene evidencije, prestaju sve pravne posljedice osude pa tako i nemogućnost stjecanja određenih prava vezanih za zapošljavanje, preuzimanje javnih funkcija, stjecanje zvanja, poziva, dozvola i dr. (čl. 95. st. 2.), pa i bivši recidivist (bude li mu molba usvojena) rehabilitacijom ponovo stječe sva navedena prava. Time je udovoljeno zahtjevu za zakonskim osnaživanjem tendencije ka resocijalizaciji i poticanju samog bivšeg osuđenika na osobno zalaganje u smislu vlastite socijalne reintegracije, od čega nisu isključeni niti recidivisti. S druge strane, kao podjednako važna, imala se u vidu i nužnost zaštite određenih funkcija i vrijednosti koje implicira čl. 95. st. 2. KZRSr-a od dokazano rizičnih pojedinaca, što recidivisti zasigurno jesu. Davanjem isključivo sudu prava da, uzimanjem u obzir i objektivnim odmjerenjem svih relevantnih okolnosti na koje ga zakon upućuje, u svakom konkretnom slučaju, odluči ima li uvjeta za davanje rehabilitacije povratniku s posljedičnim prestankom pravnih posljedica osude, spomenuti zakonodavac se odlučio za zakonsko utemeljenje i sudsku provedbu nadnadne individualizacije, glede pravnih posljedica, koje ima svoje dokazano uporište i opravdanje. Od ovakve zakonske mogućnosti ne bi trebali biti isključeni niti recidivisti, a pogotovo osuđenici koji to nisu. S obzirom na navedeno, ovakvu i slične odredbe, o sudskoj rehabilitaciji općenito, valjalo bi podržati i nastojati na njihovom uvođenju u zakonodavstva koja ih ne pridviđaju, a takvo je i naše.

Nužna povezanost između rehabilitacije i pravnih posljedica osude, kao i tendencija ka ujednačavanju rokova istih, manifestira se i u okviru odredbe čl. 101. st. 1. KZRSr-a³⁷⁴ koja

³⁷³ Čl. 100.

Licu koje je više puta osuđivano sud može dati rehabilitaciju samo ako su ispunjeni uslovi iz čl. 98. i 99. ovog zakonika u pogledu svakog krivičnog dela za koje je osuđeno. Pri oceni da li će u ovakvom slučaju dati rehabilitaciju sud će uzeti u obzir okolnosti iz člana 99. stav 2. ovog zakonika.

³⁷⁴ Čl. 101.

propisuje mogućnost sudskog odlučivanja o prestanku pravnih posljedica osude, u roku od tri godine od nabrojanih okolnosti, ukoliko iste već nisu prestale nastupom rehabilitacije.

Kao što se iz dvaju navedenih primjera stranih pozitivnopravnih izvora može zaključiti, ujednačavanje zakonskih rokova nastupanja rehabilitacije i prestanka pravnih posljedica osude jest moguće, uz eventualne iznimke (KZRS) koje opravdavaju legitimni ciljevi zaštite interesa najugroženijih društvenih skupina (djeca, maloljetnici). No i u takvim slučajevima nužna saznanja o „brisanim osudama“ bivaju dostupna samo vrlo ograničenom (zakonski propisanom) nužnom krugu pravnih subjekata, a za sve ostale bivši osuđenik je nakon nastupa rehabilitacije (brisanja osude) neosuđivana osoba koju, u procesu ostvarivanja njenih prava, nikakve pravne posljedice ne mogu ograničavati.

Međutim, može li se navedeno ujednačavanje rokova nastupa rehabilitacije i prestanka pravnih posljedica osude uistinu ostvariti (kako bi se ostvarila temeljna svrha rehabilitacije) u pravnom sustavu u kojemu je pozitivnopravno propisano da pravne posljedice osude, s obzirom na propisane kaznenopravne sankcije za izricanje kojih su vezane, mogu nastupiti za gotovo sva kaznena djela, propisana u katalogu kaznenih djela (posebni dio) postojećeg kaznenog zakona? Ovo je temeljni problem našeg postojećeg zakonskog uređenja pravnih posljedica osude i odnosa istih s rehabilitacijom. Naime, vrlo široko, a ujedno i oskudno propisivanje općih uvjeta pravnih posljedica možemo naći u čl. 2.³⁷⁵ ZOPPOKER–a, tj. da iste mogu biti propisane samo zakonom, da nastupaju s pravomoćnošću osuđujuće presude kojom je izrečena kazna te da prestaju najkasnije deset godina nakon izdržane, oproštene ili zastarjele kazne zatvora, plaćene novčane kazne, izvršenja rada za opće dobro, odnosno protekom roka provjeravanja iz uvjetne osude, bez ikakve generičke određenosti, prepušta sve daljnje uvjete u svim pojedinostima, sadržaju i trajanju posebnom zakonodavstvu. Tako je realno moguće, kako sada stvari stoje, da osudom bude izrečena uvjetna osuda za koju, temeljem čl. 19. st. 4. t. 5. ZOPPOKER–a, rehabilitacija nastupa u roku od tri godine od isteka roka provjeravanja, da određeni posebni zakon propiše da pravne posljedice osude, u vidu nemogućnosti zapošljavanja na području koje uređuje prestaju dvije godine nakon isteka roka provjeravanja, neki drugi posebni zakon da pravne posljedice glede zapošljavanja na njegovu području prestaju pet godina nakon izvršene kazne ili roka provjeravanja kod uvjetne osude za kazneno djelo za koje je konkretni osuđenik osuđen, a treći posebni zakon samo propisuje pravne posljedice osude u vidu nemogućnosti zapošljavanja za konkretno kazneno djelo ili izrečenu kaznenopravnu sankciju, npr. uvjetnu osudu za koje/na koju je osuđenik osuđen, ne navodeći vrijeme njihova trajanja pa se automatski primjenjuje odredba čl. 2. st. 3. ZOPPOKER–a odnosno deset godina. S obzirom da se ovdje radi o jednoj osudi istog

(1) Kad proteknu tri godine od dana izdržane, zastarele ili oproštene kazne, sud može odlučiti da prestane pravna posljedica osude koja se odnosi na zabranu sticanja određenog prava, ukoliko već nije prestala usled rehabilitacije.

³⁷⁵ Članak 2.

(1) Pravne posljedice osude zbog počinjenog kaznenog djela mogu se propisati samo zakonom.

(2) Pravne posljedice osude nastupaju danom pravomoćnosti odluke kojom je počinitelj proglašen krivim za počinjenje kaznenog djela i kojom mu je izrečena kazna.

(3) Pravne posljedice osude prestaju najkasnije deset godina nakon izdržane, oproštene ili zastarjele kazne zatvora, plaćene novčane kazne, izvršenja rada za opće dobro, odnosno protekom roka provjeravanja iz uvjetne osude.

osuđenika za konkretno kazneno djelo, pitanje koje se opravdano nameće jest kada u odnosu na istog nastupa rehabilitacija, gledano iz perspektive njezine osnovne svrhe, tj. da njenim nastupanjem prestaju sve pravne posljedice određene osude, nastupa fikcija neosuđivanosti, a osuđenik se ima smatrati neosuđivanom osobom (čl. 18.³⁷⁶ u svezi s čl. 19. st. 4. t. 5.³⁷⁷ i st. 7.³⁷⁸ ZOPPOKER–a)? Nije prihvatljivo, niti u duhu rehabilitacije, zakonitosti i pravne sigurnosti da rehabilitacija povodom osude istog osuđenika za isto kazneno djelo, istom presudom, nastupa u različito vrijeme, ovisno o pravnom području za koje posebnim zakonom vrijede određene pravne posljedice osude. Ako je u duhu rehabilitacije (njenom smislu i svrsi), o čemu svjedoče i upravo citirani članci ZOPPOKER–a, da njenim nastupanjem prestaju sve pravne posljedice određene osude, onda se isto ne može događati u nekoliko različitih rokova, već odjednom i u odnosu na sva pravna područja na kojima se pravne posljedice konkretne osude mogu manifestirati. Iznimke bi bile prihvatljive samo u slučajevima koji iziskuju posebnu i osobito opravdanu zaštitu posebno osjetljivih društvenih skupina, kao što su djeca i maloljetnici (npr. KZRS).

Primjer: Nakon proteka tri godina od završetka roka provjeravanja iz uvjetne osude (nastupa rehabilitacije i brisanja osude iz kaznene evidencije), bivši osuđenik je podnio prijavu na javni natječaj za radno mjesto u državnoj službi. Međutim, posebni zakon, koji propisuje uvjete prijema u tu službu, propisuje zabranu prijema osobama koje su, između ostaloga, osuđene na uvjetnu osudu, pet godina od isteka roka provjeravanja. Iako je nastupom rehabilitacije konkretna presuda brisana iz kaznene evidencije, državno tijelo (raspisivaatelj natječaja) na drugi način i sa sigurnošću je došlo do podatka da je kandidat na natječaju bio osuđen na uvjetnu osudu, da nije proteklo pet godina od isteka roka provjeravanja te da, temeljem posebnog zakona koji propisuje pravne posljedice osude za navedeno područje, navedeni kandidat ne može biti primljen u službu. Nakon provedenog žalbenog postupka navedeni kandidat (tužitelj) je pokrenuo upravni spor navodeći kako mu je, prilikom provedbe predmetnog natječajnog postupka, povrijeđeno pravo iz čl. 18. 19. st. 4. t. 5. i st. 7. ZOPPOKER–a, s posljedičnom povredom ustavnog prava na rad i dostupnost svih radnih mjesta (konkretno državne službe) pod jednakim uvjetima čl. 55. URH–a³⁷⁹). U okviru

³⁷⁶ Članak 18.

Počinitelj kaznenog djela koji je pravomoćno osuđen ili je oslobođen kazne ima pravo nakon proteka zakonom određenog vremena i pod uvjetima koji su određeni ovim Zakonom, smatrati se osobom koja nije počinila kazneno djelo, a njezina prava i slobode ne mogu se razlikovati od prava i sloboda osoba koje nisu počinile kazneno djelo.

³⁷⁷ Članak 19.

(4) Pod uvjetom da počinitelj kaznenog djela nije ponovno osuđen zbog novoga kaznenog djela, rehabilitacija nastupa po sili zakona kad proteknu ovi rokovi:

– tri godine od dana izdržane, zastarjele ili oprostene kazne kod osude na kaznu zatvora ili kaznu maloljetničkog zatvora manju od jedne godine, od dana plaćanja novčane kazne, od dana isteka roka provjeravanja kod uvjetne osude i od dana izvršenja rada za opće dobro,

³⁷⁸ (7) Protekom rokova određenih u stavcima 4., 5. i 6. ovoga članka počinitelj kaznenog djela smatra se neosuđivanim i svaka uporaba podataka o osobi kao počinitelju kaznenog djela zabranjena je, a uporaba tih podataka nema pravni učinak. Rehabilitirana osoba ima pravo nijekati prijašnju osuđivanost i zbog toga ne smije biti pozvana na odgovornost niti imati bilo kakve pravne posljedice.

³⁷⁹ Članak 55.

Svatko ima pravo na rad i slobodu rada.

Svatko slobodno bira poziv i zaposlenje i svakomu je pod jednakim uvjetima dostupno svako radno mjesto i dužnost.

tužbe tužitelj je osobito istaknuo kako tuženik (raspisivatelj natječaja) nije smio, temeljem čl. 19. st. 7. ZOPPOKER–a uopće upotrijebiti navedenu činjenicu, budući da navedena odredba to izričito naglašava. U odgovoru na tužbu, tuženik (raspisivatelj natječaja/državno tijelo) se branio ističući: kako unatoč čl. 19. st. 7. ZOPPOKER–a posebni zakon (lex specialis) propisuje pravne posljedice osude, u vidu zabrane prijema u državnu službu u roku koji je za dvije godine duži od roka za nastupanje rehabilitacije, da je upravo slijedom toga imao pravo istražiti činjenicu neosuđivanoti, iako je predmetna osuda već bila izbrisana iz kaznene evidencije, da posebni zakon, kao lex specialis, ima prednost u primjeni pred ZOPPOKER–om (lex generalis), pozvao se na relevantne odluke USRH koje nedvojbeno idu tome u prilog i prezentirao je sudu pravomoćnu osuđujuću presudu protiv tužitelja (uvjetna osuda). Dodao je kako je njegovo ispitivanje eventualne osuđivanosti tužitelja ne samo pravo, već i zakonska dužnost, budući da ga na to obvezuje relevantna odredba o pravnim posljedicama osude posebnog zakona, koja izričito zabranjuje zapošljavanje osoba osuđenih na kaznenopravnu sankciju kakva je izrečena tužitelju, na vrijeme od pet godina od prestanka iste. Uzevši u obzir sve navedeno, tuženik je smatrao kako u njegovu ukupnom postupanju nije bilo ništa sporno, protuustavno i protuzakonito pa niti navedena zakonska i ustavna prava tužitelja, predmetno odlukom o odbijanju zapošljavanja, nisu ničim povrijeđena.

Ovaj hipotetski primjer, kakav zasigurno neće biti pravilo, budući da se potencijalni poslodavci prilikom utvrđivanja eventualnih zapreka prijemu potencijalnih djelatnika uglavnom oslanjaju na posebna uvjerenja iz kaznene evidencije, ipak ne treba smatrati nemogućim. On upravo ističe do kakvih nedoumica i problema u praksi (na zakonskoj i ustavnoj razini) može dovesti neusklađenost rokova nastupa rehabilitacije i prestanka pravnih posljedica osude, s posljedičnom pravnom nesigurnošću svih potencijalnih adresata.

Prema tome, usklađivanje navedenih rokova treba smatrati primarnom nužnošću u rješavanju navedene problematike.

Glede navedenog, smatram kako se kao jedna od najznačajnijih potreba s tim u svezi nameće nužno smanjivanje kruga kaznenih djela odnosno vrsta kaznenopravnih sankcija, osude za koja odnosno na koje, dovode do nastupanja pravnih posljedica osude. Osnovu navedenih ograničenja valja potražiti upravo u onoj koja se u razmatranju istaknute problematike nameće kao primarna i čitavo vrijeme razmatranja u fokusu, a to je upravo odredba čl. 30. URH–a³⁸⁰ koju, u svojstvu putokaza, nije na odmet i nekoliko puta citirati. Dakle, a što je jedino prihvatljivo i na čemu treba apsolutno inzistirati, jest ograničenje kaznenih djela, osuda za koja dovodi do pravnih posljedica, na teška i istodobno osobito nečasna, za koja se u praksi, po naravi stvari, izriče kazna zatvora ili dugotrajnog zatvora. Ostala kaznena djela i ostale kaznenopravne sankcije imaju biti isključeni iz sustava pravnih posljedica osude. Nadalje, kada je u pitanju samo određivanje koja kaznena djela valja smatrati teškim i osobito nečasnim, smatram da bi se trebalo raditi o onima za koja se može izreći kazna zatvora od

³⁸⁰ Čl. 30.

Kaznena osuda za teška i osobito nečasna kaznena djela može, u skladu sa zakonom, imati za posljedicu gubitak stečenih ili zabranu stjecanja na određeno vrijeme nekih prava na obavljanje određenih poslova, ako to zahtijeva zaštita pravnog poretka.

najmanje tri godine. Na taj način bi se ostvarilo nužno usklađivanje roka rehabilitacije od deset godina (čl. 19. st. 4. t. 5. ZOPPOKER-a) s čl. 2. st. 3. ZOPPOKER-a koji navodi maksimalno trajanje pravnih posljedica osude koje iznosi upravo deset godina. Ovo pod uvjetom da zakonodavac odluči ostati pri roku iz navedenog čl. 2. st. 3. ZOPPOKER-a. U slučaju da se radi o osudi za kazneno djelo odnosno na kaznu zatvora/dugotrajnog zatvora, za koju rehabilitacija nastupa po proteku roka dužeg od deset godina, valjalo bi propisati da pravne posljedice osude prestaju nastupanjem rehabilitacije. Odnosno, moguće je postaviti odredbu prema kojoj pravne posljedice osude za sva kaznena djela za koja je izrečena kazna zatvora u trajanju od tri godine zatvora ili duža, prestaju nastupanjem rehabilitacije. Ova mogućnost može se, na prvi pogled, učiniti rigoroznom, međutim, ako se uzme u obzir da se ovdje radi o teškim i istodobno osobito nečasnim kaznenim djelima, onda ona ima svoje kaznenopravno i kriminalnopolitičko opravdanje. Ipak, uz sve navedeno, kako ne bismo ostali bez mogućnosti poštivanja i ostvarivanja načela individualizacije i u ovakvim slučajevima, smatram nužnim propisati i mogućnost sudske rehabilitacije, pri čemu bi nadležni sud, u svakom konkretnom slučaju i temeljem zamolbe bivšeg osuđenika, a nakon proteka određenog vremena od početka roka za rehabilitaciju (npr. jedna polovina tog roka), uzimajući u obzir sve relevantne okolnosti konkretnog slučaja, mogao odlučiti o eventualnom ranijem nastupanju rehabilitacije s posljedičnim prestankom svih pravnih posljedica osude, koje iz konkretne osude proizlaze.

Na ovakav način, značajnim ograničavanjem kaznenih djela i kaznenopravnih sankcija koje dovode do pravnih posljedica osude, značajno bi se smanjio i krug osoba ovlaštenih za dobivanje podataka iz kaznene evidencije na one koje, za navedenim, uistinu imaju opravdani pravni i općeprihvaćeni interes. Za sva ostala kaznena djela, za koja su u zakonu propisani rehabilitacijski rokovi, ali koja odnosno kaznenopravne sankcije za koja ne dovode do pravnih posljedica osude, uvid u kaznenu evidenciju valja dozvoliti samo uskom krugu pravnih subjekata s opravdanim pravnim interesom: policija, državno odvjetništvo, sudovi, nadležna tijela za praćenje statistike kriminaliteta, znanstvene ustanove i njihovi djelatnici i sl.

9. OSTALE PRAVNE POSLJEDICE

Na kraju razmatranja pravne problematike pravnih posljedica osude, u cilju zaokruživanja materije, istaknuo bih i neke specifične pravne posljedice od kojih neke spadaju u kategoriju pravnih posljedica osude pa bih ih nazvao „posebne pravne posljedice osude“, a druge ne slijede osudu, jer nastupaju i djeluju uslijed pokretanja i vođenja kaznenog postupka, dakle kada osuda još nije donesena. Ove druge nazivaju se „pravne posljedice pokretanja i vođenja kaznenog postupka“. Obje ove vrste ostalih pravnih posljedica bile su donekle dotaknute u prethodnim izlaganjima, a sada bih, u svezi njih, istaknuo još neke detalje.

9.1. Posebne pravne posljedice osude

Specifičnost ovih pravnih posljedica očituje se u tome što se, za razliku od (nazovimo ih tako) „uobičajenih pravnih posljedica osude“, ne dotiču radnog pravnog područja osuđenika (gubitak stečenih ili zabrana stjecanja, na određeno vrijeme, prava na obavljanje određenih: poslova, službi, zanimanja i dr.), već se odnose na neka druga pravna područja, a sastoje se u npr. gubitku vojnog čina ili nemogućnosti ishoda određene odobrenja, dopuštenja

(licencija) i sl. Bile su propisivane u okviru generičkog određenja pravnih posljedica osude, u znatnom dijelu povijesnopravnih propisa, od kojih možemo izdvojiti naš „najnoviji povijesnopravni Kazneni zakon“ KZ/97. čl. 84. st. 2. t. 3. i 4. (gubitak vojnog čina, oduzimanje državnih odličja i priznanja). Od pozitivnopravnih zakona, kao primjer izvora ovih posebnih pravnih posljedica osude, mogu se istaknuti:

Zakon o službi u oružanim snagama Republike Hrvatske (NN 73/13, 75/15, 50/16, 30/18, 125/19–ZOSOS) propisuje u čl. 102.³⁸¹ oduzimanje, a u čl. 103.³⁸² gubitak vojnog čina. Kao što se može zaključiti iz odredbe čl. 102. ZOSOS–a., oduzimanje čina jest mjera koja, uz izuzetak gubitka hrvatskog državljanstva, slijedi stegovnu odgovornost koja ima za posljedicu oduzimanje čina, a koja ne mora imati uporište u kaznenoj odgovornosti imatelja čina. Za razliku od toga gubitak čina jest, s izuzetkom gubitka hrvatskog državljanstva, nužno vezan za prethodno postojanje pravomoćne presude u kaznenom postupku za taksativno propisana kaznena djela. Pri tome, čl. 103. st. 1. ZOSOS–a., propisuje nastupanje pravne posljedice osude u vidu gubitka čina, kao obligatorno i automatski „osoba gubi čin po sili zakona“ nakon pravomoćnosti presude za, u navedenom članku nabrojena kaznena djela, ako je za ista izrečena kazna zatvora od pet i više godina (prava pravna posljedica osude). U čl. 103. st. 2. propisana je pravna posljedica osude u vidu gubitka čina kao fakultativna, tj. u slučaju pravomoćne osude za taksativno nabrojena kaznena djela, za koja je izrečena kazna zatvora do pet godina te ako tako odluči „osoba nadležna za oduzimanje čina“ (nepravna pravna posljedica osude).

Zakon o sigurnosti prometa na cestama (NN 67/08, 48/10, 74/11, 80/13, 158/13, 92/14, 64/15, 108/17, 70/19, 42/20, 85/22, 114/22 –ZOSPC) u čl. 208. st. 2.³⁸³ propisuje u čemu se

³⁸¹ Članak 102.

(1) Vojnoj osobi oduzima se čin:

– ako joj prestane hrvatsko državljanstvo

– ako joj je izvršnim rješenjem vojnostegovnog suda izrečena stegovna kazna oduzimanja čina.

(2) Osoba kojoj se oduzima čin gubi i sva prava vezana uz čin.

(3) Odluku o oduzimanju čina donosi osoba nadležna za dodjelu čina i promaknuće u čin u skladu s odredbama ovoga Zakona.

(4) Odluka o oduzimanju čina nije upravna stvar.

³⁸² Članak 103.

(1) Osoba gubi čin po sili zakona ako joj prestane hrvatsko državljanstvo, ako je pravomoćnom presudom osuđena na bezuvjetnu kaznu zatvora od najmanje pet godina za kazneno djelo protiv: čovječnosti i ljudskog dostojanstva; života i tijela; osobne slobode; spolne slobode; spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta; braka, obitelji i djece; zdravlja ljudi; opće sigurnosti; imovine; krivotvorenja; službene dužnosti; pravosuđa; javnog reda; Republike Hrvatske; strane države ili međunarodne organizacije; Oružanih snaga.

(2) Osoba nadležna za oduzimanje čina može oduzeti čin i osobi koja je pravomoćnom presudom osuđena na bezuvjetnu kaznu zatvora do pet godina za kazneno djelo protiv: čovječnosti i ljudskog dostojanstva; života i tijela; osobne slobode; spolne slobode; spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta; braka, obitelji i djece; zdravlja ljudi; opće sigurnosti; imovine; krivotvorenja; službene dužnosti; pravosuđa; javnog reda i mira; Republike Hrvatske; strane države ili međunarodne organizacije; Oružanih snaga.

(3) O pravomoćnim presudama iz stavaka 1. i 2. ovoga članka izvješćuje se Ministarstvo obrane po službenoj dužnosti u skladu s odredbama Zakona o kaznenom postupku.

(4) Osoba koja gubi čin gubi i sva prava vezana uz čin.

(5) Odluka o gubljenju čina nije upravna stvar.

³⁸³ (2) Vozački ispit čini jedinstvenu cjelinu i sastoji se od nastavnih predmeta Prometni propisi i sigurnosna pravila, Pružanje prve pomoći osobama ozlijeđenim u prometnoj nesreći i Upravljanje vozilom. Ispit iz nastavnih predmeta Prometni propisi i sigurnosna pravila i Upravljanje vozilom provodi ovlašteni ispitivač koji ima

sastoji polaganje vozačkog ispita i osobe s kakvim odobrenjem (licencijom) imaju pravo nastupiti kao ispitivači pojedinih sadržaja navedenog ispita. U čl. 208. st. 3.³⁸⁴ ZOSPC–a. propisane su pravne posljedice osude u obliku zabrana za ishodaenje (odnosno ukidanje) potrebnih odobrenja (licencija) za obavljanje ispitivanja u okviru polaganja vozačkog ispita, a zbog pravomoćne osude za taksativno nabrojena kaznena djela.

Zakon o nabavi i posjedovanju oružja građana (NN 94/18, 42/20, 114/22 –ZONPOG) u čl. 11. st. 2. t. 3.³⁸⁵ u okviru općih uvjeta, propisuje i zapreke za izdavanje odobrenja fizičkoj osobi za nabavu oružja. Kao što se iz navedene odredbe ZONPOG-a vrlo jasno može zaključiti, pravne posljedice u vidu zabrane nabave oružja fizičkoj osobi ne nastupaju samo kao posljedica pravomoćne osude za počinjenje, u citiranoj odredbi, taksativno nabrojanih kaznenih djela, već i za samo pokretanje kaznenog postupka za neko od tih kaznenih djela. Isto je predmet razmatranja sljedećeg poglavlja.

Iako postojanje navedenih posebnih pravnih posljedica osude ima svoje ustavnopravo opravdanje u okviru čl. 16. URH–a odnosno da navedena ograničenja ustavnih prava osuđenih osoba jesu razmjerna naravi potrebe za ograničenjem u svakom pojedinom slučaju, ostaje izvjestan stupanj dvojbenosti istih u odnosu na čl. 30. URH–a. Naime, ovaj članak određuje pravne posljedice osude samo kao gubitak ili zabranu stjecanja prava na obavljanje određenih poslova, ne i u nekom drugom obliku, što posebne pravne posljedice jesu (oduzimanje čina, nemogućnost ishodaenja odobrenja (licencija) i dr.) Ako je čl. 30. URH–a. *lex specialis* u odnosu na čl. 16. URH-a. (*lex generalis*), nije li propisivanje pravnih posljedica osude izvan okvira onih koje dovode do gubitka stečenih ili zabrane stjecanja, na određeno vrijeme prava na obavljanje određenih poslova, u suprotnosti s načelom *lex specialis derogat legi generali* ? Ovo pitanje zasigurno nije bez osnovane pravne podloge za razmatranje. Međutim, osjetno intrigantnijim doima se ono o pravnim posljedicama koje nastupaju već uslijed samog pokretanja i vođenja kaznenog postupka.

dopuštenje (licenciju) ministarstva nadležnog za unutarnje poslove. Ispit iz nastavnog predmeta Pružanje prve pomoći osobama ozlijeđenim u prometnoj nesreći provodi ovlašten ispitivač koji ima dopuštenje (licenciju) ministarstva nadležnog za zdravstvo. Rezultati ispita upisuju se u Knjižicu kandidata za vozača.

³⁸⁴ (3) Osobama iz stavka 2. ovoga članka rješenjem će se odbiti zahtjev za izdavanje odnosno ukinut će se dozvola za obavljanje poslova propisanih ovim člankom ako su pravomoćno osuđene za kaznena djela protiv života i tijela, protiv čovječnosti i ljudskog dostojanstva, protiv Republike Hrvatske, protiv strane države ili međunarodne organizacije, protiv spolne slobode, spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta, protiv osobne slobode, protiv opće sigurnosti ljudi, protiv zdravlja ljudi, protiv imovine i protiv sigurnosti prometa, protiv gospodarstva, krivotvorenja, protiv javnog reda, protiv službene dužnosti, koja se progone po službenoj dužnosti, odnosno ako su pravomoćno osuđene na kaznu zatvora za prekršaje iz ovoga Zakona.

³⁸⁵ (2) Opći uvjeti za izdavanje odobrenja za nabavu oružja fizičkoj osobi su:

3. da nije pravomoćno osuđena i da protiv nje nije pokrenut postupak za kazneno djelo protiv Republike Hrvatske, kazneno djelo protiv strane države ili međunarodne organizacije, kazneno djelo protiv čovječnosti i ljudskog dostojanstva, kazneno djelo protiv života i tijela, kazneno djelo protiv opće sigurnosti, kazneno djelo spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta, kazneno djelo protiv osobne slobode, kazneno djelo protiv spolne slobode, kazneno djelo protiv okoliša koje se odnosi na protuzakoniti lov i ubijanje ili mučenje životinja, kazneno djelo protiv zdravlja ljudi koje se odnosi na neovlaštenu proizvodnju i promet drogama i omogućavanje trošenja droga, te kazneno djelo koje u sebi sadrži elemente nasilja, a sadržano je u kaznenim djelima protiv imovine, kaznenim djelima protiv braka, obitelji i djece, kaznenim djelima protiv pravosuđa, kaznenim djelima protiv javnog reda, kaznenim djelima protiv ljudskih prava i temeljnih sloboda, kaznenim djelima protiv privatnosti, kaznenim djelima protiv službene dužnosti, kaznenim djelima protiv Oružanih snaga Republike Hrvatske i u kaznenim djelima iz propisa o sprječavanju nereda na sportskim natjecanjima

9.2. Pravne posljedice pokretanja i vođenja kaznenog postupka

S obzirom da pravne posljedice osude neminovno predstavljaju ograničenja/suspenziju određenih ustavnih prava i sloboda, na određeno vrijeme, osuđenoj osobi, ali da se unatoč mogućoj manjkavosti njihovog zakonskog propisivanja ipak temelje na pravomoćnoj osuđujućoj presudi, dakle imaju neosporan ustavni i zakonski temelj kojim je oborena presumpcija okrivljenikove nedužnosti, pravne posljedice pokretanja i vođenja kaznenog postupka nemaju takvu osnovu, a ipak ograničavaju okrivljenika u njegovim pravima skoro podjednako kao i pravne posljedice osude. Pravne posljedice pokretanja i vođenja kaznenog postupka postoje i u našem pravnom sustavu te su propisane ZKP–om/08. u čl. 17. st. 2. „Kad je propisano da pokretanje kaznenog postupka ima za posljedicu ograničenje određenih prava, te posljedice, ako zakonom nije drukčije određeno, nastupaju potvrđivanjem optužnice, a za kaznena djela za koja je propisana kao glavna kazna novčana kazna ili zatvor do pet godina, od dana kad je donesena osuđujuća presuda.“

Ova odredba ZKP–a manjkava je iz više razloga iznošenje kojih slijedi.³⁸⁶

Prije svega, u očitom je neskladu s čl. 28. URH–a koji propisuje presumpciju okrivljenikove nedužnosti. „Svatko je nedužan i nitko ga ne može smatrati krivim za kazneno djelo dok mu se pravomoćnom sudskom presudom ne utvrdi krivnja“. Dakle, sve dok se okrivljeniku pravomoćnom osuđujućom presudom ne utvrdi krivnja i time obori presumpcija njegove nedužnosti, tada, ako se želi poštivati ustavnopravnu principijelnost (što je uvijek optimalan put), ne bi bilo mjesta ograničavanju/suspenziji nikakvih okrivljenikovih prava i sloboda sve do tog trenutka. Prihvatljivo ustavnopravno utemeljeno odstupanje (čl. 16. URH–a³⁸⁷) može biti samo u vidu ograničenja onih ustavnih prava i sloboda koje se konkretno ukazuje nužnim u cilju primjene zakonski propisanih mjera osiguranja prisutnosti okrivljenika u kaznenom postupku. Svako drugo ograničavanje ustavnih prava i sloboda, još uvijek formalno nedužnoj osobi, nema ustavnopravni temelj i ne pridonosi pravnoj sigurnosti.

Nadalje, dio odredbe čl. 17. st. 2. ZKP–a. „...ima za posljedicu ograničenje određenih prava...“ također doprinosi pravnoj nesigurnosti, jer ne navodi ništa pobliže o tim pravima, koja zbog pokretanja i vođenja kaznenog postupka mogu biti predmetom ograničenja. Stječe se dojam da bi to mogla biti bilo koja prava, ako tako posebni zakon propisuje, uključujući i ona od egzistencijalne važnosti (npr. pravo na rad), u odnosu na još uvijek ustavnopravno nedužnu osobu, a što se često, nažalost, ispušta iz vida. U cilju argumentacije istaknutog, može poslužiti jedna, u prethodnim izlaganjima o pozitivnopravnom uređenju pravnih posljedica osude u Republici Hrvatskoj, već citirana odredba čl. 106. st. 3. Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi. „Radni odnos u školskoj ustanovi ne može zasnovati ni osoba protiv koje se vodi kazneni postupak za neko od kaznenih djela navedenih u stavku

³⁸⁶ usp. Kubat, Alan, Pravne posljedice osude u hrvatskom pravnom sustavu, Nacrt doktorske disertacije, Zagreb, 2015. str. 19. -20.

³⁸⁷ Članak 16.

Slobode i prava mogu se ograničiti samo zakonom da bi se zaštitila sloboda i prava drugih ljudi te pravni poredak, javni moral i zdravlje.

Svako ograničenje slobode ili prava mora biti razmjerno naravi potrebe za ograničenjem u svakom pojedinom slučaju.

1. i stavku 2. ovog članka“ (detaljnije, vidjeti tekst i bilješke na str. 64. i 65.). Kao što se može vidjeti jedna od navedenih kaznenih djela, vođenje kaznenog postupka koja predstavlja zakonsku zapreku (pravnu posljedicu) zasnivanju radnog odnosa u osnovnoj i srednoj školi su kaznena djela protiv života i tijela, a u okviru njih i kazneno djelo tjelesne ozlijeđe iz čl. 117. st. 3. KZ/11. Kazneni progon za ovo kazneno djelo vrši se po privatnoj tužbi. Prema tome, procesno gledano vrlo je lako, ponekad i maliciozno, izmanipulirati pokretanje kaznenog postupka protiv određene osobe za ovo kazneno djelo i time aktivirati zakonsku zapreku odnosno pravnu posljedicu pokretanja i vođenja kaznenog postupka, u vidu nemogućnosti zapošljavanja te osobe u školskoj ustanovi. U takvom slučaju potencijalnom optuženiku preostaje samo pravo obrane u kaznenom postupku, ali bez ikakve pravne mogućnosti (u relativno kratkom vremenu trajanja natječajnog postupka za zapošljavanje) protiv navedene pravne posljedice odnosno zapreke zasnivanju radnog odnosa, jednostavno zato jer takvu mogućnost zakon ne predviđa. Pri tome, što svaki puta treba naglasiti, valja imati u vidu kako se radi o još uvijek formalno nedužnoj osobi, protiv koje je kazneni postupak tek pokrenut te je potpuno neizvjesno kako će završiti i hoće li ta osoba uopće biti proglašena krivom za predmetno kazneno djelo.

Uz navedeno, klauzula „ako zakonom nije drukčije određeno“, u okviru odredbe čl. 17. st. 2. ZKP–a, također doprinosi pravnoj nesigurnosti.³⁸⁸ U pravu je citirani autor kada konstatira kako „...nije vidljiva namjera zakonodavca, odnosno nejasno je što se htjelo postići odredbom koja zbog ovakve klauzule postaje bespredmetna.“³⁸⁹ Naime, uistinu se može postaviti pitanje svrhe propisivanja zakonske odredbe koja unutar sebe sadrži, široko postavljenu, mogućnost derogiranja odredbama drugih zakona. Da stvar bude još konfuznija, ZKP je, kao i KZ, organski zakon, a ovom klauzulom dopušta vlastito zaobilaženje odredbama ordinarnih zakona. O navedenoj problematici, popraćenoj ustavnosudski dvojbenim pravorjecima, već je bilo govora u ovom radu. U svrhu ilustracije bespredmetnosti odredbe čl. 17. st. 2. ZKP–a zahvaljujući upravo citiranoj klauzuli, može poslužiti moguća primjena npr. odredbe čl. 112. st 2.³⁹⁰ Zakona o državnim službenicima, koja je, kao što se iz stilizacije jasno uočava, oblatorne naravi te ne daje čelniku tijela prostor za postupanje sukladno načelu individualizacije u svakom konkretnom slučaju. Pored toga KZ–om/11 za neka kaznena djela s elementima korupcije propisana je maksimalna kazna zatvora do pet godina³⁹¹. Prema tome, bude li za bilo koje od navedenih kaznenih djela pokrenut kazneni postupak, kao pravna posljedica pokretanja istog bit će da će službena ili odgovorna osoba, tj. okrivljenik, biti automatizmom sigurno udaljena iz službe već tada, dakle mnogo prije nego što joj bude i ako uopće bude izrečena osuđujuća presuda kako to nalaže čl. 17. st. 2. ZKP–a/08. Ovo je očiti primjer kako manjkavo koncipirana odredba jednog zakona u svezi s odredbama drugih zakona, zahvaljujući često kritiziranom automatizmu nastupanja pravnih posljedica, može dovesti do ozbiljnih ograničavanja ustavnih prava osobe u odnosu na koju egzistira

³⁸⁸ usp, Kubat, Alan, op. cit. str. 19. -20.

³⁸⁹ Ibidem, str. 20.

³⁹⁰ (2) Čelnik tijela dužan je udaljiti iz službe državnog službenika protiv kojeg je pokrenut kazneni postupak ili postupak zbog teške povrede službene dužnosti zbog djela s obilježjima korupcije.

³⁹¹ npr: Zloupotrebavanje položaja i ovlasti (čl. 291. st. 1.), Nezakonito pogodovanje (čl. 292. st. 1.), Primanje mita (čl.293. st. 3.), Trgovanje utjecajem (čl. 295. st. 1.) itd.

presumpcija nedužnosti, već samim time što je protiv nje pokrenut kazneni postupak s krajnje neizvjesnim ishodom.

U cilju prikaza navedene problematike u okviru sudske prakse može se, kao primjer, istaknuti presuda Upravnog suda u Rijeci Usl -1010/12 -13 od 9. 4. 2013.³⁹² Ovom presudom Upravni sud odbio je tužbeni zahtjev kojim je tužitelj u upravnom sporu tražio poništenje rješenja Službeničkog suda u Rijeci i rješenja Državnog inspektorata, kojim rješenjima je tužitelj udaljen iz državne službe, jer je protiv njega bila potvrđena optužnica u kaznenom postupku zbog kaznenog djela primanja mita iz čl. 347. st. 3. tadašnjeg KZ-a/97. Navedenim člankom za predmetno kazneno djelo, s obilježjem korupcije, bila je propisana kazna zatvora do jedne godine. Prema tadašnjem čl. 112. st. 2., Zakon o državnim službenicima (NN 92/05, 140/05, 142/06, 77/07, 107/07, 27/08, 34/11, 49/11, 150/11, 34/12, 49/12), potvrđivanje optužnice za ovakvo kazneno djelo bio je dostatan razlog za obligatorno udaljenje državnog službenika iz državne službe. Tužitelj je u svom tužbenom zahtjevu bezuspješno tvrdio kako nisu ispunjeni zakonski uvjeti za njegovu suspenziju temeljem čl. 112. st. 2. ZDS-a jer čl. 17. st. 2. ZKP-a koji propisuje kako navedeno udaljenje iz državne službe, zbog kaznenog djela za koje je propisana kazna zatvora do pet godina, može uslijediti tek nakon izricanja nepravomoćne osuđujuće presude, a ne već potvrđivanjem optužnice. Međutim, Upravni sud je odbio takav navod tužitelja uz obrazloženje kako se tužitelj neosnovano poziva na odredbu čl. 17. st. 2. ZKP-a jer je odredbom čl. 112. st. 2. ZDS-a kao posebnog zakona, propisano obvezno udaljenje iz državne službe u slučaju pokretanja kaznenog postupka s obilježjima korupcije.

Kao očiti primjer pravnih posljedica pokretanja i vođenja kaznenog postupka mogu se istaknuti i one sadržane u čl. 112. st. 1., 2. i 4. Zakona o policiji³⁹³ (NN 34/11, 130/12, 89/14, 151/14, 33/15, 121/16, 66/19–dalje ZOP). U čl. 112. st. 1. propisano je obligatorno udaljenje policijskog službenika iz službe u slučaju pokretanja kaznenog postupka zbog kaznenog djela s elementima korupcije. Drugi dio ove odredbe osobito je upečatljiv jer obligatorno nastupanje i djelovanje pravnih posljedica (pod navedenim uvjetima), u vidu udaljenja iz službe, pomiče korak unaprijed tj. već nakon završenog kriminalističkog istraživanja i podnošenja kaznene prijave i prije formalnog pokretanja kaznenog postupka. U čl. 112. st. 2. propisano je fakultativno nastupanje pravnih posljedica u slučaju pokretanja kaznenog postupka protiv policijskog službenika, dok traje taj postupak, ako bi njegov ostanak u službi dok traje kazneni postupak mogao štetiti interesima službe. Ovdje je pridržana mogućnost procjene okolnosti konkretnog slučaja i odlučivanja o nastupanju/nenastupanju pravnih posljedica u vidu udaljenja iz službe. U čl. 112. st. 3. propisano je da pravne posljedice u vidu udaljenja iz službe traju do okončanja kaznenog postupka. Isto je prihvatljivo budući da nakon toga može doći u obzir jedino primjena i djelovanje samo pravnih posljedica osude,

³⁹² IUS –INFO, Sudske odluke Upravnih sudova RH, udaljenje iz službe

³⁹³ Ministar ili nadležni rukovoditelj rješenjem će udaljiti iz službe policijskog službenika protiv kojeg je pokrenut kazneni postupak ili postupak zbog teže povrede službene dužnosti zbog djela s obilježjima korupcije ili protiv kojeg je nakon provedenog kriminalističkog istraživanja podnesena kaznena prijava nadležnom državnom odvjetništvu zbog osnovane sumnje u počinjenje kaznenog djela nasilja u obitelji.

Policijski službenik se može udaljiti iz službe i ako je protiv njega pokrenut kazneni postupak ili postupak zbog teže povrede službene dužnosti, a povreda je takve prirode da bi ostanak u službi, dok traje postupak, mogao štetiti interesima službe.

Udaljenje iz službe traje do okončanja kaznenog postupka ili postupka zbog teže povrede službene dužnosti.

naravno ovisno o tome bude li policijski službenik osuđen. Ovdje bi se mogla istaknuti i jedna osobita pravna posljedica pokretanja i vođenja kaznenog postupka protiv osobe u odnosu na koju vrijedi presumpcija nedužnosti, ali koja svojim dosegom sustiže ne samo okrivljenika, već i članove njegove obitelji. Radi se o pravnoj posljedici iz čl. 114. st. 1. ZOP-a³⁹⁴ koja slijedi udaljenje iz službe zbog vođenja kaznenog postupka, a sastoji se u obveznom umanjenju plaće udaljenom policijskom službeniku. Dakle, ovu će pravnu posljedicu, na financijskom planu, očito osjetiti ne samo okrivljenik, kojega još uvijek štiti presumpcija nedužnosti, nego i članovi njegove obitelji koji nemaju nikakve veze s kaznenim postupkom, a pogotovo ne s eventualno počinjenim kaznenim djelom zbog kojega je isti pokrenut.

Pored navedenog, kada je riječ o pravnim posljedicama pokretanja i vođenja kaznenog postupka koje, kao što je posve jasno, predstavljaju ograničenja određenih ustavnih prava i sloboda osobi u odnosu na koju još uvijek u potpunosti vrijedi presumpcija nedužnosti, do osobitih dvojbi može dovesti i primjena odredbe čl. 123. st. 1. t. 3. ZKP-a.³⁹⁵ Ova odredba sadrži osnovu za određivanje istražnog zatvora zbog, između ostalog, mogućeg ponavljanja kaznenog djela (iteracijska opasnost). Postavlja se pitanje u kojoj mjeri opasnost od ponavljanja kaznenog djela, kao legitimna istražnozatvorska osnova, uistinu postoji, čime bi određivanje istražnog zatvora bilo nužno i u potpunosti u skladu s čl. 16. URH-a, a kada bi ono predstavljalo kršenje presumpcije nedužnosti okrivljenika. Ovdje valja podsjetiti kako se istražni zatvor, kao najinvanzivnija mjera osiguranja prisutnosti okrivljenika u kaznenom postupku, neovisno po kojoj istražnozatvorskoj osnovi da se određuje, uvijek primjenjuje kao krajnja mjera. To znači ako se procijeni da se propisanim blažim mjerama ne bi mogla ostvariti ista svrha, a sve to u cilju ostvarivanja načela razmjernosti (čl. 16. URH-a) i poštivanja presumpcije nedužnosti okrivljenika. Navedenom problematikom, tj. nastupanjem pravnih posljedica vođenja kaznenog postupka, u vidu ograničavanja ustavnih prava i sloboda primjenom istražnog zatvora zbog iteracijske opasnosti, bavio se i Europski sud za ljudska prava u Strasbourgu (dalje ESLJP), u predmetu „Perica Oreb protiv Hrvatske“ od 31. 10. 2013. Postupak u navedenom predmetu pokrenut je povodom zahtjeva podnositelja Perice Oreba (br: 20824/09) na temelju članka 34.³⁹⁶ Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (dalje „Konvencija“) dana 26. ožujka 2009. Svojim zahtjevom podnositelj je izrazio prigovor zbog, između ostalog, osnova za određivanje i duljine trajanja pritvora –

³⁹⁴ Članak 114.

Za vrijeme udaljenja iz službe policijskom službeniku pripada naknada plaće u iznosu od 60%, a ako uzdržava obitelj 80% posljednje plaće koja mu je isplaćena za puni mjesec proveden na radu. Puna plaća pripada policijskom službeniku od dana vraćanja na posao.

³⁹⁵ (1) Istražni zatvor se može odrediti ako postoji osnovana sumnja da je određena osoba počinila kazneno djelo i ako:

3) osobite okolnosti upućuju na opasnost da će ponoviti kazneno djelo ili da će dovršiti pokušano kazneno djelo, ili da će počinuti teže kazneno djelo za koje je prema zakonu moguće izreći kaznu zatvora od pet godina ili težu kaznu, kojim prijeti.

³⁹⁶ Članak 34.

POJEDINAČNI ZAHTJEVI

Sud može primati zahtjeve bilo koje fizičke osobe, nevladine organizacije ili skupine pojedinaca koji tvrde da su žrtve povrede prava priznatih u ovoj Konvenciji ili dodatnim protokolima što ih je počinila jedna visoka ugovorna stranka. Visoke ugovorne stranke obvezuju se da ni na koji način neće sprječavati djelotvorno vršenje toga prava.

danas istražni zatvor (čl. 5. st. 3.³⁹⁷ Konvencije), te u svezi prava da se smatra nevinim (čl. 6. st. 2.³⁹⁸ Konvencije). Inače, kazneni postupak, povodom kojeg je došlo i do postupka pred ESLJP, vodio se pred Županijskim sudom u Splitu protiv podnositelja zahtjeva i sedamnaest drugih osoba zbog udruživanja radi raspačavanja heroina i kokaina u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini u razdoblju između 10. siječnja i 30. srpnja 2008. Tijekom istrage iz izvoda iz kaznene evidencije za podnositelja zahtjeva, utvrđeno je kako isti prethodno nije osuđivan ni za kakvo kazneno djelo.

Nakon provođenja postupka ESLJP (u nastavku –Sud) u predmetnoj odluci, između ostaloga je naveo;

„ 113. Domaći su sudovi u brojnim rješenjima o pritvoru kao dodatnu osnovu za opravdanje kontinuiranog pritvora navodili vjerojatnost da bi podnositelj zahtjeva mogao ponoviti kazneno djelo. S tim u vezi, Sud utvrđuje da su sudske vlasti prilikom procjenjivanja postoji li rizik da će podnositelj zahtjeva ponoviti kazneno djelo ukazale na to da je prethodno osuđivan zbog sličnih kaznenih djela. Međutim, nisu uputile ni na koju posebnu pravomoćnu presudu kojom je podnositelj zahtjeva proglašen krivim, no u nekim se rješenjima produljenje pritvora oslanjalo na činjenicu da su pred nekim drugim sudovima u tijeku paralelni kazneni postupci. Međutim, budući da nije bilo formalnog utvrđenja prethodnog kaznenog djela u pravomoćnoj presudi, načelo pretpostavke nevinosti zahtijeva da se na postupke u tijeku ne može oslanjati kao na dokaz o sklonosti pojedinca da počini kazneno djelo. S tim u vezi Sud također primjećuje da podnositelj zahtjeva nije bio evidentiran u kaznenoj evidenciji.“ „116. U ovoj točki Sud ponavlja da sudsko rješenje o produljenju pritvora iz tog razloga zahtijeva čvršću osnovu kako bi pokazalo ne samo da postoji istinska „opravdana sumnja“, nego i da postoje ostali ozbiljni razlozi od javnog interesa koji, neovisno o pretpostavci nevinosti, pretežu nad pravom na slobodu.“ „120. Zaključno, Sud utvrđuje da odluke domaćih tijela nisu bile utemeljene na analizi svih važnih činjenica. Tvrdnje koje idu u prilog puštanju podnositelja zahtjeva iz pritvora nisu se uzimale u obzir.“ „121. Imajući u vidu prethodno navedeno, Sud smatra da su vlasti, ne upućujući na konkretne mjerodavne činjenice i ne razmatrajući alternativne „preventivne mjere“, produljivale pritvor podnositelja zahtjeva na osnovama koje se ne mogu smatrati „dostatnima“. Stoga nisu opravdale to što su u razdoblju od dvije godine

³⁹⁷ Članak 5. 1

PRAVO NA OSOBNU SIGURNOST

Svatko ima pravo na slobodu i na osobnu sigurnost. Nitko se ne smije lišiti slobode, osim u sljedećim slučajevima i u postupku propisanom zakonom:

c) ako je zakonito uhićen ili pritvoren radi dovođenja nadležnoj sudbenoj vlasti kad postoji osnovana sumnja da je počinio kazneno djelo ili kad je razumno vjerovati da je to nužno radi sprječavanja izvršenja kaznenog djela ili bijega nakon njegova počinjenja;

3. Svatko uhićen ili pritvoren u uvjetima predviđenim stavkom 1.c) ovoga članka mora se u najkraćem roku izvesti pred suca, ili pred drugo zakonom određeno tijelo sudbene vlasti, i ima pravo u razumnom roku biti suđen ili pušten na slobodu do suđenja. Puštanje na slobodu može se uvjetovati davanjem jamstva da će ta osoba pristupiti suđenju.

³⁹⁸ Članak 6.1

PRAVO NA POŠTENI SUĐENJE

2. Svatko optužen za kazneno djelo smatrat će se nevinim sve dok mu se ne dokaže krivnja u skladu sa zakonom.

podnositelja zahtjeva kontinuirano lišavali slobode. Stoga nije potrebno razmotriti je li postupak protiv podnositelja zahtjeva tijekom tog razdoblja provođen s dužnom pozornosti jer se tako dugo razdoblje pod ovim okolnostima ne može smatrati „razumnim” u smislu članka 5. stavka 3. Konvencije.“

„122. Stoga je došlo do povrede članka 5. stavka 3. Konvencije.“

„140. Sud ponavlja da će pretpostavka nevinosti iz članka 6. stavka 2. biti povrijeđena ako sudsko rješenje ili, uistinu, izjava javnog službenika o osobi optuženoj za kazneno djelo odražava mišljenje da je kriv prije nego što je njegova krivnja dokazana u skladu sa zakonom.“ „147. S tim u vezi Sud smatra da se kao razlog određivanja pritvora na osnovi toga što je netko prethodno osuđivan može uzeti samo formalno utvrđenje prethodnog kaznenog djela, odnosno pravomoćna presuda. Razmatrati samu činjenicu da postoje drugi, zasebni i još nezavršeni kazneni postupci protiv osobe u pitanju kao osudu neizbježno bi upućivalo na to da je ta osoba kriva za kazneno djelo koje je predmetom tih postupaka. Upravo se to dogodilo u ovom slučaju u kojem su nacionalni sudovi opetovano izjavljivali da je podnositelj zahtjeva već od ranije osuđivan za slična kaznena djela iako njegova kaznena evidencija jasno upućuje na to da nije bio osuđivan ni za kakva druga kaznena djela. Nadalje, činjenicu da su protiv njega u tijeku paralelni kazneni postupci, smatrali su važnim čimbenikom u procjeni rizika od ponavljanja kaznenog djela te su smatrali da ta činjenica pokazuje nedostatak usklađenosti njegova životnog stila sa zakonima, implicirajući time da je odgovoran za kaznena djela koja su bila predmetom tih postupaka. Stoga su time opetovano vrijeđali pravo podnositelja zahtjeva da ga se u navedenom odvojenom kaznenom postupku koji je istodobno u tijeku smatra nevinim.“

„148. Prema tome, došlo je do povrede članka 6. stavka 2. Konvencije.“³⁹⁹

Navedena argumentacija ESLJP ukazuje se opravdanom i prihvatljivom te bi ju trebalo imati u vidu u svim narednim postupcima odlučivanja o primjeni odnosno produljenju trajanja istražnog zatvora prema osobi u odnosu na koju još uvijek egzistira presumpcija okrivljenikove nedužnosti u kaznenom postupku. Oduzimanje slobode istražnim zatvorom zbog iteracijske opasnosti još uvijek pravomoćno neosuđenoj osobi, zasigurno je vrlo delikatna pravna posljedica vođenja kaznenog postupka. Stoga da bi ista bila pravno prihvatljiva, u smislu čl. 16. URH–a, mora se temeljiti na zaista izglednoj opasnosti od ponavljanja, počinjenja, dovršenja i sl. kaznenog djela, a što se mora uvijek konkretno prosuđivati. Ta okolnost, tu je ESLJP potpuno u pravu, ne može se temeljiti na pukom vođenju drugog/drugih kaznenih postupaka protiv istog okrivljenika, za ista ili slična kaznena djela, neovisno u kojoj se fazi oni nalaze. Samo pravomoćna osuđujuća presuda u drugom kaznenom postupku za isto ili slično kazneno djelo može biti dostatan temelj za potvrđivanje postojanja iteracijske opasnosti i prihvatljive istražnozatvorske osnove (čl. 123. st. 1. t. 3. ZKP–a), unatoč presumpciji okrivljenikove nedužnosti. Svako zaobilaženje navedenog principa značilo bi povredu navedene presumpcije kao ustavnog načela, te pravnu nesigurnost.

³⁹⁹ detaljnije, Europski sud za ljudska prava, Prvi odjel, Predmet: Perica Oreb protiv Hrvatske (Zahtjev br. 20824/09, Presuda, Strasbourg, 31. listopada 2013.

Od pozitivnopravnih zakonskih odredbi koje sadrže pravne posljedice pokretanja i vođenja kaznenog postupka, u našem pravnom sustavu mogu se istaknuti kao primjeri čl. 48. st. 1. t. 8. Zakona o odvjetništvu (vidjeti tekst i bilješke na str. 74.) i čl. 27. st. 1. i 2. Zakona o javnom bilježništvu (vidjeti tekst i bilješke na str. 75.).

Zakon o odgovornosti pravnih osoba za kaznena djela (NN 151/03, 110/07, 45/11, 143/12, 114/22, 114/23) u čl. 36.⁴⁰⁰ propisuje pravne posljedice pokretanja i vođenja kaznenog postupka protiv okrivljenika – pravne osobe, u obliku mjera opreza. Kao što se iz navedenih zakonskih odredbi, koje slijede općeprihvaćen stav o posebnom pravnom subjektivitetu pravne osobe, kao individualnom nositelju prava i obveza, ista može biti okrivljenikom u kaznenom postupku, kao i fizička osoba. Prema tome, nema zapreke da prema pravnim osobama, kao okrivljenicima u kaznenom postupku, jednako tako egzistiraju i odgovarajuće pravne posljedice pokretanja i vođenja kaznenog postupka, kompatibilne karakteristika okrivljenika – pravne osobe (zbog iteracijske opasnosti, opasnosti za sigurnost po život, zdravlje, sigurnost ljudi i imovine te po gospodarstvo, kao i zabrana statusnih promjena). Značajka ovih pravnih posljedica pokretanja i vođenja kaznenog postupka je i njihovo evidentiranje po službenoj dužnosti u sudski ili drugi registar, čime njihovo postojanje postaje evidentno svim zainteresiranim pravnim subjektima.

Na kraju razmatranja o pravnim posljedicama pokretanja i vođenja kaznenog postupka može se zaključiti kako iste, podjednako teško kao i pravne posljedice osude, mogu pogađati okrivljenika u vidu ograničenja njegovih ustavnih prava i sloboda. Zatim, ove pravne posljedice kao i pravne posljedice osude karakterizira objema, iz više aspekata utvrđeno i opravdano kritizirano obilježje, a to je zakonski automatizam nastupanja, bez mogućnosti individualizacije u svakom konkretnom slučaju te odlučivanja o ograničenju istog. Uz sve navedeno mogu se smatrati i spornijima od pravnih posljedica osude, budući da se ove druge ipak baziraju na pravomoćnoj osudi. Za razliku od toga pravne posljedice pokretanja i vođenja kaznenog postupka baziraju se samo na činjenici da se vodi kazneni postupak, neovisno o tome što, u odnosu na osobu protiv koje se isti vodi i ne zna se kako će pravomoćno završiti, još uvijek u potpunosti egzistira presumpcija okrivljenikove nedužnosti,

⁴⁰⁰ Mjere opreza prema pravnoj osobi
Članak 36.

(1) Ako osobite okolnosti opravdavaju bojazan da će okrivljena pravna osoba ponoviti kazneno djelo ili da će dovršiti pokušano kazneno djelo ili da će počinuti kazneno djelo kojim prijeti, sud će joj odrediti sljedeće mjere opreza:

- 1) zabrana obavljanja određenih djelatnosti ili poslova,
- 2) zabrana poslovanja s korisnicima državnog i lokalnih proračuna,
- 3) zabrana stjecanja dozvola, ovlasti, koncesija ili subvencija.

(2) Sud može odrediti mjeru opreza iz stavka 1. točke 1. ovoga članka i ako bi daljnje obavljanje određenih djelatnosti ili poslova bilo opasno za život, zdravlje ili sigurnost ljudi ili imovine, ili za gospodarstvo. Ova se mjera ne može izreći jedinicama lokalne i područne (regionalne) samouprave, političkim strankama i sindikatima.

(3) Sud može na prijedlog državnog odvjetnika ili po službenoj dužnosti rješenjem zabraniti statusne promjene koje bi mogle dovesti do prestanka okrivljene pravne osobe. Zabrana će se upisati u sudski registar ili drugi registar.

(4) Rješenje o određivanju mjere opreza upisat će se u sudski registar ili drugi registar po službenoj dužnosti.

kao značajno ustavno načelo i osobit jamac pravne sigurnosti u suvremenim pravnim sustavima.

10. ZAKLJUČAK I PRIJEDLOG

Pravne posljedice osude posebne su kaznenopravne mjere, mješovite (kaznenopravno – civilnopravne) prirode, različite od kazni i drugih kaznenopravnih sankcija koje izriču sudovi. Iako im je ishodište u osuđujućoj kaznenoj presudi, kazneni sudovi ih prilikom izricanja osude uglavnom nemaju u vidu, niti se njihovo djelovanje još tada manifestira u punini. S obzirom da se njihovo djelovanje sastoji u gubitku/prestanku određenih prava ili zabrani njihova stjecanja, djelovanje pravnih posljedica manifestirat će se primarno s pravomoćnošću osuđujuće presude, ali još izravnije s prestankom djelovanja izrečene kaznenopravne sankcije. U tom trenutku djelovanje pravnih posljedica stupa u prvi plan i traje sve do nastupanja odgovarajućih zakonskih uvjeta koji dovode do prestanka njihovog djelovanja (uglavnom protekom zakonski propisanih rokova ili pomilovanjem). Iako im je izvor u kaznenom pravu (kaznena osuda), njihovo se djelovanje manifestira u civilnom pravu: gubitak ili zabrana stjecanja određenih službi, dužnosti, pozicija, određenih radnih odnosa, počasnih zvanja, javnih nastupa, dozvola itd. Dakle, na širokom području ustavnih prava organskog značaja, što presumira i uređivanje njihovih općih uvjeta odgovarajućim i to organskim zakonima. Stoga je neupitna nužnost pravnog uređenja njihovih općih i posebnih uvjeta u okviru različitih pravnih grana, a s obzirom da se istima zadire i u temeljna prava i slobode i na ustavnoj razini. Najopćenitije rečeno, osnovni cilj propisivanja pravnih posljedica osude je zaštita digniteta određenih institucija, dužnosti i službi od osvjedočeno nedostojnih osoba, te sprječavanje recidivizma. Dakle, istodobno dvostruko djelovanje, kako u interesu društva tako i u interesu osuđenika, specijalne prevencije i, u konačnici, njegove socijalne reintegracije.

Povijesni razvoj pravnih posljedica osude očito svjedoči o višestoljetnom (čak i tisućljetnom) postojanju osnovne misli i cilja kojemu one teže, daleko prije nego što su zadobile danas postojeći oblik, sadržaj i naziv. Pravne posljedice osude, pod današnjim nazivom i sadržajem, kod nas se javljaju polovicom devetnaestog stoljeća, dok su (kroz dugi niz stoljeća) prije toga, u svojoj osnovnoj ideji i cilju (zaštita društvenih institucija od nedostojnih pojedinaca i sprječavanje recidivizma), bile sadržane u obliku kazni časti odnosno sramotnih kazni (infamija) koje su se pojavljivale u različitim oblicima. Brojni navedeni povijesnopravni izvori vrlo transparentno svjedoče o različitim oblicima kazni časti, bilo samostalno bilo povezano s drugim kaznama (smrtnom kaznom, tjelesnim, zatvorskim, imovinskim kaznama i dr.), kojima je bio cilj zaštita društva i sprječavanje recidivizma stigmatizacijom cjelokupne osobe osuđenika u više – manje svim životnim područjima, a onda u sklopu toga i radnom području, u vremenski ograničenom (s ponekim naznakama rehabilitacije) ili neograničenom trajanju. Tek u okviru kasnijeg povijesnog razvoja pravne posljedice se sve više izdvajaju iz okvira pravih kazni (što su kao imanentni dio kazni časti zasigurno bile) i postepeno postaju ono što su danas, tj. kaznenopravne mjere izdvojene iz sustava kaznenopravnih sankcija, ograničenog trajanja i ograničenog djelovanja na (općenito rečeno) radno područje

osuđenika i odnose i prava s tim u svezi te određena područja vezana za časne predispozicije (npr. gubitak ili snižavanje vojnog čina, oduzimanje državnih odličja ili priznanja). Dakle, svojevrsna stigmatizacija osuđenika osuđenog zbog počinjenog teškog i osobito nečasnog kaznenog djela i danas je prisutna, što je uostalom i sastavni dio pravnih posljedica osude. Međutim, sve to u daleko manjoj mjeri i osjetno užem životnom području, te znatno ograničenijeg trajanja nego tijekom, osobito starijih, povijesnih razdoblja. Sve navedeno govori u prilog postepenog, ali nezaobilaznog povijesnog i sadašnjeg razvoja pravnih posljedica (kao i svakog drugog kaznenopravnog instituta) u smjeru modernizacije i racionalizacije njihova sadržaja i cilja. Upravo taj razvoj optimalno prezentira neizostavnu povezanost pravnih posljedica osude sa svrhom kažnjavanja i rehabilitacijom bivšeg osuđenika. Kroz dugo povijesno razdoblje, kada su imanentnim dijelom svrhe kažnjavanja bile retribucija i generalna prevencija i pravne posljedice, u okviru kazni časti (dakle pravih kazni), po naravi stvari, imale su iste odlike. S kasnijim razvojem kaznenopravne znanosti u svim segmentima, u vrijeme prosvjetiteljstva, a osobito u devetnaestom stoljeću (jačanje pozitivizma), kao i općenito razvojem znanosti (osobito egzaktno i eksperimentalno) i njenih dostignuća, fokus promatranja kaznenog prava sve više prelazi s kaznenog djela na počinitelja, koji time postepeno postaje pravni subjekt (u okviru počinjenja kaznenog djela i postupanja s tim u svezi) u pravom smislu riječi. Konzekventno tome i svrha kažnjavanja mijenja svoje lice, uključujući u isto specijalnu prevenciju orijentiranu ka resocijalizaciji počinitelja i sprječavanju recidivizma s implementiranjem načela individualizacije, kao nezaobilaznog uvjeta za ostvarenje navedenih ciljeva te jednog od najznačajnijih dostignuća kaznenog prava općenito. Navedeno osuvremenjivanje svrhe kažnjavanja (gdje specijalna prevencija sve više preuzima, a danas ima najvažniju ulogu) djelovalo je i na pravne posljedice koje (napustivši formu i značaj kazni časti) postaju suvremene kaznenopravne mjere namijenjene zaštiti digniteta i sigurnosti djelovanja društvenih institucija, ali i sprječavanju i borbi protiv recidivizma. Rehabilitacija, sa svoje strane, ima temeljnu svrhu u potpunom destigmatiziranju bivšeg osuđenika, njegovoj potpunoj društvenoj (naravno i radnoj) reintegraciji i to na način da mu prethodna osuda više ni u čemu ne smeta. Drugim riječima, da se i sam osuđenik i društvo prema njemu ponašaju kao da osude nikada nije niti bilo. Jedna od najznačajnijih pretpostavki za to je upravo prestanak djelovanja pravnih posljedica osude, što pojedini uvaženi autori smatraju temeljnom svrhom rehabilitacije. Ako se sva tri navedena instituta sagledaju iz perspektive krajnjeg ishoda i cilja, onda se kod svih uočava veći ili manji stupanj specijalne prevencije i borbe protiv recidivizma koji ih u krajnjoj konzekvenci povezuju. Kod suvremeno shvaćene svrhe kažnjavanja isto je razvidno već iz njenog sadržaja (osobito iz sadržaja zakonske odredbe o istom, kakva je u čl. 41. našeg KZ – a/11). Pravilnim razmatranjem svrhe rehabilitacije (i interpretacijom zakonskih odredbi o istoj u čl. 18. i 19. st. 7. ZOPPOKER–a) dolazi se do sličnog zaključka, a to je da se ukidanjem svih učinaka osude (kao svojevrsne zapreke) i omogućavanjem bivšem osuđeniku uspostavljanja normalnih životnih odnosa i prilika na svim životnim područjima, značajno doprinese suzbijanju recidivizma i ostvarivanju specijalnopreventivnih ciljeva u njihovoj punini. Pravne posljedice osude, na prvi pogled, mogu predstavljati opreku ovom cilju budući da svojim postojanjem i djelovanjem ograničavaju odnosno, na određeno vrijeme, onemogućavaju osuđenika u ostvarivanju određenih prava, čije ostvarivanje je nužna pretpostavka ostvarivanja specijalne prevencije u njenoj punini i sprječavanja recidivizma

(npr. pravo na rad). Međutim, ako se uzme u obzir očigledna činjenica da pravne posljedice čuvanjem digniteta određenih društvenih institucija od dokazano rizičnih pojedinaca istovremeno djeluju u cilju sprječavanja recidivizma odnosno sprječavaju osuđenika da preuranjenim stupanjem u određene pozicije i odnose dođe u priliku ponovnog počinjenja kaznenog djela (što je neminovno najznačajnija specijalnopreventivna tendencija i pretpostavka općedruštvene reintegracije), tada se niti njima ne može osporiti značajan specijalnopreventivni doprinos glede krajnjeg ishoda. Dakle, očita je podudarnost krajnjih ciljeva sva tri navedena instituta koja ih tako povezuje u širu pravnu cjelinu koja bi morala biti prepoznata i slijedom toga odgovarajuće zakonodavno usklađena. Ovo osobito važi kada je u pitanju zakonsko uređenje pravnih posljedica osude koje bi trebalo racionalno i pravno korektno propisivati i uređivati njihove opće i posebne uvjete, uz respektiranje načela razmjernosti (čl. 16. URH-a) u ograničavanju ustavnih prava i sloboda, osobito i prije svega u propisivanju pravnih posljedica samo za nužne slučajeve tj. teška i osobito nečasna kaznena djela, te zakonski predvidjeti i ojačati moguću primjenu načela individualizacije u procesu nastupanja i trajanja pravnih posljedica, iako je automatizam njihova nastupanja jedno od temeljnih im obilježja. No, to još uvijek ne znači da ovo obilježje ne može biti podložno određenim korekcijama kao što je to u nekim stranim zakonodavstvima, odnosno kako su to određeni eminentni autori predlagali.

Kada je riječ o pravnom uređenju pravnih posljedica osude u Republici Hrvatskoj, gdje je prisutan dosta visok stupanj kaotičnosti, kako s aspekta zakonskog uređenja tako i s određenih ustavnosudskih odluka, u cilju ublažavanja istog i doprinosa budućem transparentnijem i pravno korektnijem uređenju valja poći od primarne pretpostavke, a to je ona sadržana u čl. 30. URH-a. Ova odredba morala bi biti, barem prema načelu ustavnosti i pravne sigurnosti, temeljna i polazna osnova daljnjeg zakonskog uređenja općih i posebnih uvjeta pravnih posljedica osude (s kojom bi sva zakonska uređenja ove materije, u okviru bilo kojeg zakona, morala biti usklađena), kao i temeljna odredba prilikom ustavnosudskog rješavanja pojedinačnih spornih pitanja i odluka.

Međutim, da bi se navedeno ostvarilo, nužno je prethodno riješiti određene nedoumice koje proizlaze iz same odredbe čl. 30. URH-a, tj. koja se kaznena djela imaju smatrati teškim i istodobno osobito nečasnim. Kada je riječ o teškom kaznenom djelu, smatram kako se o istom radi onda kada je konkretnom počinitelju izrečena kazna zatvora u trajanju od minimalno tri godine ili teža. Pretpostavljam da se u svezi navedene granice neće svatko složiti sa mnom, no u svakom slučaju smatram nužnim, na znanstvenoj i stručnoj kaznenopravnoj razini, postići određeni kompromis s tim u svezi kako bi se zakonodavcu i pravnoj praksi ponudilo konkretnije rješenje. Ovako, sam pojam „teško kazneno djelo“ bez jasnije vremenske određenosti konkretno izrečene kazne, doima se suviše neodređenim i ostavlja prevelik prostor proizvoljnim interpretacijama. Ovo zasigurno u znatnoj mjeri pridonosi dvojbenom propisivanju pravnih posljedica osude, odnosno kaznenih djela i kaznenopravnih sankcija osudom za koja/na koje pravne posljedice slijede, te jednako dvojbenim konkretnim sudskim odlukama, u svezi toga, spornim predmetima.

Glede pitanja koja se kaznena djela imaju smatrati osobito nečasnim, stvar je, sama po sebi, nešto teže podložna apstrahiranju. S obzirom da niti jedno kazneno djelo, od najlakšeg do

najtežeg, nije časno, granicu između „nečasnog“ i „osobito nečasnog“ već na apstraktnoj razini i bez nužnog sudjelovanja sudske prakse, koja bi bila primjenjiva u svakom konkretnom slučaju, najvjerojatnije nije moguće odrediti. Naime, kako su raznovrsna sva kaznena djela, jednako su tako različiti potencijalni počinitelji te osobito sve relevantne okolnosti konkretnog počinjenja. Konkretno počinjenje konkretnog počinitelja odnosno pod konkretnim subjektivno – objektivnim okolnostima, zasigurno će biti nečasnije od počinjenja nominalno istog kaznenog djela pod drugačijim subjektivno – objektivnim okolnostima. Kao jedna od smjernica ovdje bi mogla poslužiti odredba čl. 47. KZ–a/11 (Odmjeravanje kazne) s naglaskom na subjektivne okolnosti kao što su prije svega „pobude iz kojih je kazneno djelo počinjeno“. O tome također govori i dio odredbe čl. 30. URH–a koji propisuje „gubitak stečenih ili zabranu stjecanja na određeno vrijeme nekih prava na obavljanje određenih poslova, ako to zahtijeva zaštita pravnog poretka.“ Naime, propisujući odredbu o pravnim posljedicama osude, URH osobito naglašava njihovo reflektiranje na određene poslove. Prema tome, „određene poslove“ ovdje treba shvatiti u smislu da nije svaki počinitelj nominalno istog kaznenog djela jednako opasan glede vrijednosti koje pravni poredak štiti, uz ostalo i propisivanjem pravnih posljedica osude. Npr., isti spolni delikt, počinjen na štetu djeteta ili maloljetne osobe, objektivno gledano nema jednaku težinu počini li ga osoba koja tom prigodom prvi put dođe u kontakt sa žrtvom, bez prethodne osobne ili profesionalne povezanosti s njom, ili osoba u čiju profesionalnu i osobnu dužnost spada (između ostalog) skrb o pravilnom moralnom, duhovnom itd. odgoju djece i maloljetnih osoba i njihovom obrazovanju, a koja je zlouporabom svog položaja i odnosa prema žrtvi teško povrijedila iskazano joj povjerenje. Prema tome, prilikom određivanja je li određeno kazneno djelo teško i istodobno osobito nečasno (kumulativni i nezaobilazni uvjet iz čl. 30. URH–a), nužno je poslužiti se apstraktno – konkretnim kriterijem. To znači krenuti od propisanog kaznenog okvira za konkretno počinjeno kazneno djelo, te nakon toga, uzimanjem u obzir svih okolnosti relevantnih za odmjerenje kazne, s osobitim naglaskom na one subjektivne (časnost/nečasnost su primarno subjektivne karakteristike pojedinca), odmjeriti konkretnu kaznu. Ukoliko ona bude (po mojem mišljenju) tri ili više godina zatvora, time bi bio ispunjen ustavni kriterij u vidu gubitka/zabrane stjecanja prava na obavljanje određenih poslova, na određeno vrijeme, budući da je osuđenik dokazano rizičan glede vrijednosti koje pravni poredak štiti, a zaštita i promicanje kojih sastavnim je dijelom upravo tih određenih poslova.

Nadalje, s obzirom da pravne posljedice osude nastupaju nakon završetka izvršenja kazne (osim ako je ista zastarjela ili oprostena), smatram kako značajnu ulogu glede nastupanja pravnih posljedica trebaju imati i rezultati provođenja individualnog programa izvršenja kazne zatvora. Ovaj bitan indikator, pod uvjetom da je stručno proveden, može ponuditi prilično jasnu sliku o tome koliko je konkretni osuđenik uistinu spreman na socijalnu, a time i radnu reintegraciju te je li izvjestan faktor rizika kod njega još uvijek prisutan.

Budući da su pravne posljedice osude pravna materija organskog značaja, odredbe o njihovim općim uvjetima trebalo bi vratiti odnosno ponovo korektnije propisati u okviru Kaznenog zakona, kao organskog zakona, jer ondje po naravi i pripadaju. Daljnje propisivanje posebnih uvjeta, posebnim zakonima kojima se reguliraju odgovarajuća područja na kojima pravne

posljedice djeluju, bilo bi moguće samo u okviru tih općih uvjeta, uz maksimalno i u svakom slučaju respektiranje Kaznenog zakona kao organskog, u okviru kojega su opći uvjeti propisani.

Generičko određivanje pravnih posljedica osude od opravdanog je značaja te ga, po uzoru na neka strana zakonodavstva, i naš KZ/97 treba ponovno propisati Kaznenim zakonom, u okviru općih uvjeta. Time bi se, s dostatnom predvidljivošću i pravnom sigurnošću, odredile pravne posljedice u okviru Kaznenog zakona, s tim da bi specijalni zakoni iste mogli prilagođavati potrebama svog pravnog područja, ali ne bi mogli propisivati neke druge odnosno one koje generalni zakon ne predviđa.

Nadalje, valjalo bi zakonskom odredbom, također u okviru općih uvjeta, decidirano naglasiti mogućnost nastupanja pravnih posljedica samo u slučajevima namjernog počinjenja teškog i osobito nečasnog kaznenog djela, za koje je izrečena bezuvjetna kazna zatvora. Također ne bi trebalo podržavati dopuštanje nastupanja pravnih posljedica u slučaju izricanja novčane kazne (kao glavne) te supstituta kaznama (uvjetna osuda i rad za opće dobro), budući da kaznena djela za koja se izriču nisu konkretno teška i osobito nečasna. Ovo također valja propisati kao opći uvjet. U suprotnom, pravne posljedice osude će, suprotno Ustavu, suvremenim kaznenopravnim i kriminalnopolitičkim tendencijama i dalje moći nastupati praktično za bilo koje kazneno djelo, neovisno o težini, s brojnim negativnim konzekvencama.

Nadalje, nikako se ne bi smjelo podržavati propisivanje pravnih posljedica za prekršaje odnosno protupravna ponašanja manjeg intenziteta koja uopće ne ulaze u sferu kriminaliteta, a što je kod nas propisano Zakonom o sportu te potom ustavnosudski podržano. Ustavno i na svaki drugi logičan pristup pravne posljedice osude, kao posebne kaznenopravne mjere, usmjerene su na teška i osobito nečasna kaznena djela i jedino u tome dobivaju svoje opravdanje. Dakle, niti protiv svih oblika kriminaliteta, a pogotovo ne protiv lakših oblika protupravnog ponašanja. Propisivanje istih za prekršaje duboko je i izravno neustavno, protivno suvremenim kaznenopravnim, kriminološkim i kriminalnopolitičkim te prekršajopravnim shvaćanjima i tendencijama. Istaknuto stajalište USRH-a o ustavnoj slobodi i pravu zakonodavca da uređuje pravna pitanja i odnose, „ako za to postoji legitiman cilj“, ali uz zapostavljanje ostalih ustavnopravnih odredbi i principa, doima se suviše anakrono i „makijavelistički“ da bi bilo prihvatljivo. Neupitna legitimnost cilja, sama po sebi, lišena uvažavanja svih ostalih jednako legitimnih, pravno propisanih i opravdanih parametara, ne može biti opravdanje očito pogrešnog sredstva za njegovo ostvarivanje. Ako ćemo stvar simplificirati do kraja, i u vrijeme srednjevjekovnog inkvizitornog postupka, kada je tortura bilo legalno sredstvo istražnog postupka, postojala je legitimnost cilja tj. utvrđivanje istine u kaznenom postupku. Međutim, sredstvo tog utvrđivanja je bilo, najblaže rečeno, apsolutno neprihvatljivo. Postojeće prekršajopravne sankcije, u okviru postojećeg Prekršajnog zakona, dovoljno su brojne i heterogene da se istima, uz pravilan konkretan odabir i odmjeravanje, može postići njihova svrha. U protivnom predstoji moguće otvaranje „Pandorine kutije“, da se uskoro počnu propisivati pravne posljedice za sve oblike protupravnog ponašanja pa i u slučaju izricanja odgojnih mjera maloljetnicima, ako za to postoji legitiman cilj.

Jednako tako je neprihvatljivo apsolutno i univerzalno isticanje prioriteta načela *lex specialis derogat legi generali*, bez uvažavanja osobitih karakteristika pojedinih zakona tj. onda kada je generalni zakon organski, a specijalni ordinarni. Pogotovo ne onda kada navodni specijalni zakon, ne samo da intenzivnije ograničava ustavna prava i slobode od organskog (što je već samo neprihvatljivo), već uređenjem iste materije, umjesto da je razrađuje, kontrira organskom pa time više i nije specijalni. U protivnom, postavlja se pitanje smisla organskog značaja generalnog zakona i posebnog ustavom propisanog postupka njegovog donošenja te njegovih izmjena i dopuna.

Kao jedno od iznimno važnih pitanja postavlja se i pitanje propisivanja rokova trajanja pravnih posljedica osude, te njihovog nužnog usklađivanja s rokovima rehabilitacije. Naime, njihova neusklađenost, bilo da pravne posljedice traju i nakon nastupa rehabilitacije, bilo da prestaju prije njenog nastupanja, dovodi do prethodno opisanih kontroverzi, negativnih posljedica i pravne nesigurnosti. Ako se krene od opravdanog stajališta da su pravne posljedice osude odgovarajući ograničavajući učinci te osude za osuđenika, a da je temeljna svrha rehabilitacije ukidanje svih takvih učinaka, u smislu da isti (kao i osuda iz koje proizlaze) više niti u čemu ne smetaju bivšem osuđeniku, onda se potreba usklađivanja rokova ovih dvaju instituta ukazuje posve logičnom i prirodnom. Isti zaključak se nameće ako se uzme u obzir da pravne posljedice osude, u suvremenom pravu, ne traju neograničeno, već do trenutka kada se objektivno pretpostavlja da bivši osuđenik više ne predstavlja opasnost prilikom stjecanja prava na obavljanje određenih poslova u smislu zaštite pravnog poretka, a nastupanjem rehabilitacije, koja ukida sve ograničavajuće učinke osude, da taj trenutak nastupa, jer se upravo tada može uzeti da je puna socijalna reintegracija bivšeg osuđenika objektivno realna i moguća. S tim u svezi, kao što to čine citirana strana zakonodavstva, valjalo bi jasno propisati odredbu da nastupanjem rehabilitacije prestaju sve pravne posljedice određene osude.

Međutim, pitanje koje se ovdje objektivno nameće, jest kako ostvariti tu ujednačenost ako se posebnim zakonima omogućava da u sklopu propisivanja posebnih uvjeta nastanka i trajanja pravnih posljedica osude, za ista kaznena djela odnosno izrečene kaznenopravne sankcije, propisuju različite rokove trajanja pravnih posljedica, kao i u odnosu na rokove nastupanja rehabilitacije za ta kaznena djela odnosno izrečene kaznenopravne sankcije. Osobito ako su ti rokovi u nekim zakonima duži a u drugima kraći od rokova za nastupanje rehabilitacije. U tako propisanoj različitosti rokova, navedeno usklađivanje nije moguće ostvariti. Međutim, kao što se može uočiti, neki posebni zakoni (u sklopu posebnih uvjeta) propisuju najdulje trajanje pravnih posljedica osude a neki ne, indirektno upućujući na najdulji mogući rok (deset godina), propisan ZOPPOKER–om, kao opći uvjet. Prema tome, moglo bi se smatrati kako nije nužno da rokovi trajanja pravnih posljedica osude budu nužno propisani posebnim zakonima kao poseban uvjet. Rješenje u cilju nužnog ujednačavanja rokova trajanja pravnih posljedica osude i nastupanja rehabilitacije, možda bi se moglo pronaći u određivanju rokova trajanja pravnih posljedica kao općeg uvjeta u okviru Kaznenog zakona koji bi uvijek trajali do nastupanja rehabilitacije. Npr., ako bi se prihvatio prijedlog da pravne posljedice nastupaju u slučajevima izricanja bezuvjetnih kazni zatvora u trajanju od tri i više godina, tada bi (ako bi rokovi rehabilitacije ostali nepromijenjeni) pravne posljedice prestale nakon deset godina

od njihovog početka, što se poklapa s rehabilitacijskim rokom za navedene zatvorske kazne. U slučajevima izricanja težih zatvorskih kazni, moglo bi se propisati da pravne posljedice osude prestaju s nastupanjem rehabilitacije. U svakom slučaju, trebalo bi propisati da prijevremenom rehabilitacijom prestaju sve pravne posljedice određene osude, kao i da brisanjem osude iz kaznene evidencije prestaju sve njezine pravne posljedice. Također, smatram da bi bilo opravdano propisati mogućnost prestanka pravnih posljedica osude temeljem sudske odluke, povodom molbe osuđenika za prijevremenu rehabilitaciju, koju bi isti mogao podnijeti nakon proteka određenog vremena nakon nastupanja pravnih posljedica (npr. po isteku polovice propisanog vremena), u što se naglašeno ne bi ubrajalo vrijeme provedeno na izdržavanju kazne zatvora.

Prilikom odlučivanja o molbi osuđenika za prijevremenom rehabilitacijom koju bi, ukoliko bude usvojena, slijedilo brisanje osude iz kaznene evidencije s istovremenim prestankom svih pravnih posljedica osude (na svim pravnim područjima na kojima one djeluju), sud bi trebao uzeti u obzir sve okolnosti iz kojih se može zaključiti je li opravdano očekivanje da osuđenik ubuduće više neće namjerno činiti kaznena djela. U tom smislu i cilju, kao smjernice bi valjalo naglasiti osobito: ponašanje osuđenika nakon počinjenog kaznenog djela i osude; odnos prema žrtvi i je li naknadio štetu počinjenu kaznenim djelom odnosno koliki je trud uložio u tom cilju (naknada materijalne i nematerijalne štete); je li vratio imovinsku korist (ako se radi o kaznenom djelu počinjenjem kojeg je ista ostvarena); narav i težinu počinjenog kaznenog djela s naglaskom na subjektivne okolnosti počinjenja; osobito je važno ponašanje osuđenika nakon izdržane, oprostene ili zastarjele kazne, odnosno koliko je isti samostalno radio na vlastitoj socijalnoj reintegraciji na svim područjima na kojima nije ograničen pravnim posljedicama osude; kao i ukupne individualno i konkretno utvrđene okolnosti iz kojih se može objektivno zaključiti o postojanju spremnosti osuđenika na socijalnu reintegraciju. U tom smislu trebalo bi osobitu pozornost posvetiti ostvarenom rezultatu provođenja individualnog programa izvršavanja kazne zatvora, kao i rezultatima izvršavanja sigurnosnih mjera (ako su iste bile određene), jer sve navedeno uvelike prezentira postojanje stvarne spremnosti/nespremnosti konkretnog osuđenika na uključivanje u sve redovne društvene tijekove, osobito one na kojima ga pravne posljedice ograničavaju. Upravo stoga, smatram, kako brisanje osude iz kaznene evidencije i nastupanje rehabilitacije u vrijeme dok još traju sigurnosne mjere nije optimalno rješenje, budući da se tek nakon potpunog izvršenja sigurnosnih mjera može objektivno predvidjeti je li osuđenik spreman na rehabilitaciju s ukidanjem svih pravnih posljedica osude.

Nadalje, ukoliko bi zakonodavac propisao nastupanje pravnih posljedica osude za kaznena djela za koja je izrečena bezuvjetna kazna zatvora već od jedne godine (što prema mojem mišljenju nisu teška i istodobno osobito nečasna kaznena djela, ali prihvaćam da netko drugi ima za to određene argumente i razloge), tada bi bilo neminovno propisati mogućnost sudske odlučivanja o nenastupanju pravnih posljedica osude ili njihovom kraćem trajanju prilikom donošenja osuđujuće presude, ukoliko utvrđene subjektivno – objektivne (olakotne i otegotne) okolnosti konkretnog slučaja upućuju na to da nema realne osnove odnosno opravdanja (ili je isto manjeg intenziteta) za nastupanje pravnih posljedica (ograničavajućih učinaka presude) nakon izvršenja izrečene kazne. Ovu mogućnost valjalo bi predvidjeti u

slučajevima kada je izrečena bezuvjetna kazna zatvora od jedne do tri godine. Time bi se korigirao automatizam nastupanja pravnih posljedica osude onda kada za nastupanjem istih nema realne potrebe i osnove. U takvim slučajevima kada je sud, zbog objektivnih razloga, odlučio da nakon izdržane kazne pravne posljedice ne nastupaju, niti pitanje rehabilitacije, u njezinoj temeljnoj svrsi, ne bi se postavljalo. Naime, ako pravnih posljedica osude (kao negativnih pravnih učinaka) nema, tada se bivši osuđenik, već nakon izdržane kazne, može smatrati rehabilitiranim. Evidentiranje takvih osuda koje ne proizvode pravne posljedice moglo bi biti dostupno vrlo ograničenom krugu pravnih subjekata s opravdanim interesom: sudovima, državnim odvjetništvima, policiji, tijelima nadležnim za praćenje statistike kriminaliteta, te znanstvenim institucijama. Svim ostalim pravnim subjektima, osobito onima koji djeluju u smislu zasnivanja radnih odnosa bivših osuđenika, podaci o osudama koje ne proizvode nikakve pravne posljedice, ne bi smjeli biti dostupni.

U slučaju izricanja kazni zatvora u trajanju od tri i više godina, kada se radi o kaznama za teška i osobito nečasna kaznena djela, ovu mogućnost apriornog prestanka odnosno ograničenja pravnih posljedica osude ne bih podržao. Naime, s obzirom da se radi o teškim i osobito nečasnim kaznenim djelima, odluku o mogućem prijevremenom nastupanju rehabilitacije s posljedičnim prestankom pravnih posljedica osude, smatram, ne bi bilo moguće donijeti bez prethodnog uvida u rezultate provođenja individualnog programa izvršavanja kazne zatvora i sagledavanja ukupnog ponašanja osuđenika nakon izdržane kazne zatvora, te na osnovu toga stvaranja zaključka o potrebnom stupnju spremnosti osuđenika na društveno - reintegracijske procese. Takvim osuđenicima preostajala bi, prethodno navedena, mogućnost podnošenja molbe za prijevremenom rehabilitacijom nakon npr. jedne polovine provedenog vremena trajanja pravnih posljedica osude.

Iznimno, ako bi se radilo o osuđenicima za kaznena djela protiv djece i maloljetnika, tada bi se, iz opravdanih razloga, po uzoru na slovenski KZRS, mogla uvesti posebna evidencija brisanih osuda dostupna isključivo striktno ograničenom krugu pravnih subjekata s opravdanim pravnim interesom.

Posebne pravne posljedice osude, koje se ne sastoje u gubitku stečenih prava ili zabrani stjecanja prava na obavljanje određenih poslova na određeno vrijeme (čl. 30. URH-a), već u nemogućnosti ishođenja određenih odobrenja, priznanja i dr. kao i u oduzimanju ili gubitku vojnog čina i sl., mogu imati svoje opravdanje u osudi dokazano rizičnim i nedostojnim pojedincima. Ovakve pravne posljedice bile bi u skladu s čl. 16. URH-a, ali ostaje upitna njihova usklađenost s čl. 30. URH-a , koji, u ovom slučaju i na ustavnoj razini, predstavlja *lex specialis* u odnosu na čl. 16. URH-a.

Pravne posljedice pokretanja i vođenja kaznenog postupka ukazuju se veoma diskutabilnim kaznenopravnim mjerama, budući da nastupaju i djeluju na okrivljenika prema kojemu u isto vrijeme djeluje i presumpcija nedužnosti (čl. 28. URH-a). Za razliku od pravnih posljedica osude, koje imaju za pravnu osnovu svog nastupanja pravomoćnu osuđujuću presudu, kojom je oborena presumpcija nedužnosti okrivljenika, ove se pravne posljedice baziraju samo na činjenici da je protiv određene osobe pokrenut i vodi se kazneni postupak, a često imaju podjednako teške učinke za okrivljenika kao i pravne posljedice osude. Pravne posljedice

pokretanja i vođenja kaznenog postupka, koje imaju procesnopravni značaj, a sastoje se u, na određeno vrijeme ograničavanju ustavnih prava i sloboda (mjere osiguranja prisutnosti okrivljenika u kaznenom postupku), moraju biti striktno propisane zakonom, u svim svojim pojedinostima. U svakom slučaju odlučivanja o njihovoj primjeni, nadležno pravosudno tijelo dužno je, uz obvezno pridržavanje zakonskih odredbi, osobito uzimati u obzir okolnosti svakog konkretnog slučaja koje opravdavaju ili neopravdavaju njihovu primjenu ili produljenje (odnosno nekih od njih). Npr., da se istražni zatvor određuje samo onda ako se blažim mjerama ne može ostvariti ista svrha, kao i da se ova najstroža mjera zbog iteracijske opasnosti određuje onda ako već postoji pravomoćna presuda/presude protiv istog okrivljenika za isto ili slično kazneno djelo, zbog kojeg mu se sudi, a ne samo puka činjenica da se protiv njega istodobno vodi drugi kazneni postupak. Nadalje, u cilju pravne sigurnosti, nužno je izvršiti određene korekcije unutar čl. 17. st. 2. ZKP-a kako bi se onemogućilo derogiranje ove odredbe organskog zakona odredbama ostalih zakona, koji nemaju ovu karakteristiku te kako bi se spriječile, sada moguće, štetne, često neopravdane, posljedice na račun osobe protiv koje se tek vodi kazneni postupak (osobito glede ograničavanja ustavnog prava na rad). Kada je riječ o pravnoj posljedici pokretanja i vođenja kaznenog postupka koja se sastoji u ograničavanju ustavnog prava na rad (nemogućnost zapošljavanja ili udaljenje iz službe), zasigurno postoje konkretni slučajevi u praksi koji ih opravdavaju, s naglaskom na konkretni. Upravo stoga prilikom njihovog propisivanja, ako se želi ostvariti nužno suglasje između presumpcije nedužnosti okrivljenika (čl. 28. URH-a) i načela razmjernosti (čl. 16. URH-a), bilo bi potrebno izostaviti automatizam njihovog nastupanja te propisati nužnost procjene okolnosti svakog konkretnog slučaja i odlučivanja o njihovom nastupanju ili nenastupanju. Usput rečeno, ako je navedena konkretizacija u skladu s načelom individualizacije propisana i moguća prilikom odlučivanja o mjerama osiguranja prisutnosti okrivljenika u kaznenom postupku, zašto isti princip ne bi bio moguć i u slučaju odlučivanja o također pravnim posljedicama pokretanja i vođenja kaznenog postupka, koje se sastoje u ograničavanju ustavnog prava na rad.

Prethodno navedeni prijedlozi jesu komplicirani u odnosu na sadašnje rješenje pravnih posljedica osude u okviru ZOPPOKER-a, kao i njihovog odnosa s rehabilitacijom i svrhom kažnjavanja koje smatram suviše udaljenim od Ustava (osobito čl. 30. i 16. i dr.), suvremenih kaznenopravnih i kriminalnopolitičkih nastojanja te osobito načela individualizacije, kao jednog od najznačajnijih dostignuća suvremenih kaznenopravnih shvaćanja. Pojedine spomenute zakonske odredbe posebnih zakona na ovom području, kao i neke vrlo važne ustavnosudske odluke i praksa, nažalost pokazuju neku drugu usmjerenost. Kada se uzmu u obzir sve uočene manjkavosti sadašnjeg zakonskog uređenja pravnih posljedica osude te njihovog odnosa s rehabilitacijom, korigiranje istih nameće se kao vrlo vidljiva nužnost. Međutim, ostane li Ustavni sud kao najznačajniji autoritet u čuvanju Ustava (najviša sudbena instanca u rješavanju konkretnih pravnih pitanja u Republici Hrvatskoj) glede navedene problematike pri svojim stajalištima, koja su vrlo suspektna upravo s pozicije ustavnopravnih principa (osobito *lex specialis derogat legi generali* uvijek i u svakom slučaju, neovisno o karakteristikama pojedinih zakona, odredbama čl. 30. i 16. URH-a ali i ne samo njih), tada bi i svaka eventualna i argumentirana zakonska korekcija pravnih posljedica

osude i njihovog odnosa s rehabilitacijom mogla u praksi nailaziti na ozbiljne probleme pri svojoj konačnoj provedbi.

Ne smatram da su moja viđenja istaknute problematike najpreciznija niti prijedlozi najbolji mogući, ali smatram da dio navedenog ima svoje i formalno i faktično utemeljenje. S tim u svezi spreman sam na sugestije i prijedloge od strane eminentnih osoba i autoriteta, te eventualne korekcije svojih stajališta i prijedloga.

LITERATURA

KNJIGE:

Bačić, Franjo; Pavlović, Šime. Komentar Kaznenog zakona. Zagreb : Organizator, 2004.

Baron, Julius. Institucije rimskog prava. Zagreb : Naklada Kraljevske hrvatsko – slavonsko – dalmatinske zemaljske vlade, 1906.

Battara, Antonio Luigi. Skupozakonik illiti naredbe cesarske kraljeve varhu zlocinstva i pedipse odredjene protiva zlocinczem. Zadar : U Utistaoniczi olliti stamparij Antona Luigia Battare, 1804.

Beccaria, Cesare. O zločinih i kaznah. Zagreb : vlastnik i naknadnik prevodilac : tisak dioničke tiskare, 1889.

Krivični zakoni za Kraljevinu Jugoslaviju (od 27. januara 1929.) sa izmenama i dopunama iz zakona (od 9. oktobra 1931.) te rešidbama Stola sedmorice kao kasacionog suda u Zagrebu i apelacionog suda u Zagrebu / priredili Breberina Stevan M. ; Ilić Ivan K., Zagreb : Tisak „Tipografija“ d. d. 1934.

Carpzov, Benedict. Practica nova imperialis Saxsonica criminalium, Pars 3. Wittebergae : 1670.

Cvitanić, Antun. Statut Grada Splita : splitsko srednjovjekovno pravo. Split : Književni krug, 1998.

Cvitanović, Leo. Svrha kažnjavanja u suvremenom kaznenom pravu. Zagreb : Hrvatsko udruženje za kaznene znanosti i praksu : Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, 1999.

Cvitanović,Leo...[et al]. Kazнено pravo : posebni dio. Zagreb : Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2018.

Dabinović, Antun. Hrvatska državna i pravna povijest. Zagreb : Nakladni zavod Matice hrvatske, 1990.

Derenčinović, Davor; Getoš, Anna – Maria. Uvod u kriminologiju s osnovama kaznenog prava. Zagreb : Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2008.

Gaius. Institucije. Beograd : Nolit, 1982.

Galović, Tomislav...[et al]. Suzbijanje korupcije u Hrvatskoj u srednjem vijeku. Zagreb : Kultura i etika, 2016.

Horvatić, Željko; Cvitanović, Leo. Politika suzbijanja kriminaliteta. Zagreb : Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, 1999.

Horvatić, Željko. Kazneno pravo : opći dio -1 : Kazneno pravo : povijest kaznenog prava : kaznenopravne sankcije. Zagreb : Pravni fakultet, 2003.

Horvatić, Željko, Osnove kriminologije : temelji učenja o pojavnim oblicima i uzrocima kažnjivih ponašanja. Zagreb : Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, 1998.

Riječnik Kaznenog prava. / gl. ur. Željko Horvatić. Zagreb : Masmedia, 2002.

Horvatić, Željko; Derenčinović, Davor; Cvitanović, Leo. Kazneno pravo : opći dio –II : kazneno djelo i kaznenopravne sankcije. Zagreb : Pravni fakultet, 2017.

Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 2. 9. 2021. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=56092>>.

Ivičević Karas, Elizabeta. Penitencijarno pravo. Zagreb : Narodne novine, 2016.

Jakovljević, Dušan. Rehabilitacija u krivičnom pravu. Beograd : Naučna knjiga, 1990.

Jaramaz – Reskušić Ivana. Kaznenopravni sustav u antičkom Rimu. Zagreb : Hrvatsko udruženje za kaznene znanosti i praksu : Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, 2003.

Jaramaz – Reskušić, Ivana. Kazneni sustav u Šibeniku od 14. do 16. stoljeća. Šibenik : Gradska knjižnica “Juraj Šižgorić”, 1996.

Kostrenčić, Marko. Vinodolski zakon : Primitljeno u sjednici razreda filozofsko – juridičkoga od 11. januara 1921.

Kazneni zakon o zločinstvima, prestupcima i prekršajima od 27. svibnja 1852. s naknadnim zakonima i naredbama / uredio Stjepan Kranjčić. Zagreb : Tisak i naklada Knjižare L. Hartmana (Kugli i eutsch), 1890.

Kubat, Alan, Pravne posljedice osude u hrvatskom pravnom sustavu, Nacrt doktorske disertacije, Zagreb, 2015. str. 19. -20.

Kukavica, Radmila. Pravne posljedice krivične osude : monografija. Beograd : vl. nakl., 1975.

Kurtović, Šefko. Opća povijest prava i države: 1. knjiga : Stari i srednji vijek. Zagreb : Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2005.

Ljubić, Đuro. Lige i posobe u starom hrvatskom pravu i njihov odnos prema Poljičkom statutu. Zagreb : JAZU, 1929.

Margetić, Lujo; Apostolova Maršavelski, Magdalena. Hrvatsko srednjovjekovno pravo : vrela s komentarom. Zagreb : Narodne novine, 1999.

Mažuranić, Vladimir. Prinosi za hrvatski pravno – povijesni rječnik. Zagreb : JAZU, 1908. - 1922.

Meyers Großes Konversations-Lexikon : svezak 3. Leipzig, 1905,

Montesquieu. O duhu zakona : tom prvi. Zagreb : Demetra, 2003.

Novoselec, Petar; Bojanić, Igor. Opći dio kaznenog prava. Zagreb : Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2013.

Novoselec, Petar. Opći dio kaznenog prava, 2.izd. Zagreb : Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2007.

Platon. Zakoni. Zagreb : Kultura, 1957.

Romac, Ante. Rječnik latinskih pravnih izraza : Vademecum iuridicum, 2.izd. Zagreb : Informator, 1992.

Romac, Ante. Rječnik rimskog prava, 2.izd. Zagreb : Informator, 1983.

Statut grada Iloka iz godine 1525. / za tisak priredio, uvodom i indeksom popratio dr. Rudolf Schmidt. Zagreb : Nadbiskupska tiskara, 1938.

Šeparović, Zvonimir; Cvitanić, Antun. Korčulanski statut : Statut grada i otoka Korčule iz 1214. godine. Zagreb : Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti : Grafički zavod Hrvatske, 1987.

Turković, Ksenija...[et al]. Komentar Kaznenog zakona i drugi izvori novoga hrvatskog kaznenog zakonodavstva. Zagreb : Narodne novine, 2013.

ČLANCI:

Cvitanović, Leo; Pastović, Dunja. Opchinska naredba od zločinstavah i njihovih pedepsah iz 1788. kao kaznenopravni izvor u Hrvatskoj i Slavoniji : sustav kazni i pravila o njihovom izricanju. // Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci vol. 39, br. 2 (2018)

Dragičević Prtenjača, Marta. Lice i naličje pravnih posljedica osude u Hrvatskoj // ZPR 8 (3) (2019)

Feješ, Ištvan. Constitutio Criminalis Theresiana – sistem kazni. // Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu 2 (2009)

Galiot, Mijo. Aktivno podmićivanje u hrvatskom srednjovjekovnom i novovjekovnom pravu. // Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci vol. 37, br. 3 (1991), 1149-1174 (2016)

Jakovljević, Dušan. Prestanak mera bezbednosti i pravnih posledica osude na osnovu sudske odluke // JRKK 3-4 (1981)

Kisić Kolanović, Nada. Pravno utemeljenje državnocentralističkog sistema u Hrvatskoj 1945.-1952. godine. // Časopis za suvremenu povijest 24 (1) (1992.)

Kurtović - Mišić, Anita; Dragičević Prtenjača, Marta; Strinić; Višnja. Novosti kod instituta pomilovanja, pravnih posljedica osude, rehabilitacije i davanja podataka iz kaznene evidencije. // HLJKPP vol. 19, br. 2 (2012)

Laušić, Ante. Stvarnost i zabluda u sadržaju jedne spomen ploče u Poljicama. // Radovi 20 zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta (1987)

Marjanović, Đorđi. O rehabilitaciji // Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu 3-4 (1978)

Marjanović, Đorđi. O suštini pravnih posljedica osude. // JRKK 1-2 (1982)

Maršavelski, Aleksandar; Juras, Damir. Krićka analiza prijedloga pete novele Kaznenog zakona // HLJKPP vol. 26, br. 2 (2019)

Marušić, Bartul, Statut I kazneno pravo Makarske s okolicom u Hercegovaćkom sandžaku. // Hercegovina : časopis za kulturno i povijesno nasljeđe No.3 (2017)

Novak, Zrinka. Neki aspekti pravnog položaja žena u Vinodolskom zakonu, Senjskom i Krćkom statutu. // Historijski zbornik god. LXII, br.2 (2009)

Novoselec, Petar. Sudska praksa. // HLJKPP vol. 16, br. 2 (2009)

Peškan, Ivana; Pascuttini - Juraga, Vesna. Vinica i Pranger // Starohrvatska prosvjeta III serija, sv.38 (2011)

Revue internationale de droit pénal - Rapports présentés au VIIe Congrès International de Droit Pénal - Athens, 26 Septembre - 2 Octobre 1957), 2015/1 (Vol. 86), p. 55-60. DOI 10.3917/ridp. 861. 0055; 58. -59.

Zlatarić, Bogdan. Rehabilitacija i pravne posljedice osude. // Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu br. 1-2 (1960)

USTAV, ZAKONI, ODLUKE:

Dopis Ustavnog suda Republike Hrvatske broj: U-VII-5293/2011 od 12. studenoga 2011. godine

Europski sud za ljudska prava, Prvi odjel, Predmet: Perica Oreb protiv Hrvatske (Zahtjev br. 20824/09), Presuda, Strasbourg, 31. listopada 2013.

IUS –INFO, Sudske odluke Upravnih sudova RH, udaljenje iz službe

Kazenski zakonik; Uradni list RS, št: 55/08, 66/08, 39/09, 91/11, 50/12, 6/16, 54/15, 38/16, 27/17, 23/20, 91/20, 95/21, 186/21, 105/22 (Slovenija)

Kazneni zakon (NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21)

Kazneni zakon (NN 110/97, 27/98, 50/00, 129/00, 51/01, 111/03, 190/03, 105/04, 84/05, 71/06, 110/07, 152/08, 57/11, 143/12)

Krivični zakon Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije iz 1976. g. (Sl. I. SFRJ, br. 44/76, Narodne novine, Zagreb, 1976.)

Krivični zakon Socijalističke Republike Hrvatske, Narodne novine (Službeni list Socijalističke Republike Hrvatske), br. 25/77

Krivični zakonik ("Sl. glasnik RS", br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019 (Srbija)

Krivični zakonik Federativne Narodne Republike Jugoslavije (KZ FNRJ) iz 1951. godine (Krivični zakonik – "Službeni list FNRJ", br. 13/51)

Krivični zakonik Federativne Narodne Republike Jugoslavije (KZ FNRJ) iz 1947. godine (Krivični zakonik – opći dio, "Službeni list FNRJ", br. 106/47)

Odluka i Rješenje Ustavnog suda Republike Hrvatske broj: U-I-1397/2015 od 24. rujna 2015.

Odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske U-I-1085/2000, U-I-23/2001, U-I-717/2001, U-I-4025/2005 od 30. travnja 2008. i izdvojeno mišljenje

Odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske U-I-2566/2003, U-I-2892/2003 od 27. studenoga 2003.

Odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske U-III-365/2007 od 7. svibnja 2009.

Prekršajni zakon (NN 107/07, 39/13, 157/13, 110/15, 70/17, 118/18)

Rješenje Ustavnog suda Republike Hrvatske broj: U-I-246/2017 i dr.

Rješenje Ustavnog suda Republike Hrvatske broj: U-I-378/2016 od 7. srpnja 2020.

Rješenje Ustavnog suda Republike Hrvatske U-I-1303/2015

Strafgesetzbuch (SIGB) Deutschland In der Fassung der Bekanntmachung vom 13.11.1998 (BGBl. I S. 3322) zuletzt geändert durch Gesetz vom 11.07.2022 (BGBl. I S. 1082) m.W.v. 19.07.2022 Stand: 01.08.2022 aufgrund Gesetzes vom 07.07.2021 (BGBl. I S. 2363) (Njemačka)

Ustav Republike Hrvatske (NN 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14)

Zakon o državnim službenicima i namještenicima (NN 27/01)

Zakon o državnim službenicima (NN 92/05, 140/05, 142/06, 77/07, 107/07, 27/08, 34/11, 49/11, 150/11, 34/12, 49/12, 37/13, 38/13, 01/15, 138/15, 61/17, 70/19, 98/19)

Zakon o izborima zastupnika u Hrvatski sabor (NN 116/99, 109/00, 53/03, 69/03, 167/03, 44/06, 19/07, 20/09, 145/10, 24/11, 93/11, 120/11, 19/15, 66/15, 104/15, 98/19)

Zakon o izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika iz 1951. (Zakon o izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika – “Službeni list FNRJ”, br. 30/59.)

Zakon o javnom bilježništvu (NN 78/93, 29/94, 162/98, 16/07, 75/09, 120/16, 57/22)

Zakon o kaznenom postupku (NN 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14, 70/17, 126/19, 126/19)

Zakon o lokalnim izborima (NN 144/12, 121/16, 98/19, 42/20, 144/20, 37/21)

Zakon o nabavi i posjedovanju oružja građana (NN 94/18, 42/20, 114/22)

Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (NN 87/08, 86/09, 92/10, 105/10, 90/11, 5/12, 16/12, 86/12, 126/12, 94/13, 152/14, 07/17, 68/18, 98/19, 64/20)

Zakon o odgovornosti pravnih osoba za kaznena djela (NN 151/03, 110/07, 45/11, 143/12, 114/22, 114/23)

Zakon o odvjatništvu (NN 09/94, 117/08, 50/09, 75/09, 18/11, 126/21)

Zakon o policiji (NN 34/11, 130/12, 89/14, 151/14, 33/15, 121/16, 66/19)

Zakon o pomilovanju (NN 175/03)

Zakon o pravnim posljedicama osude, kaznenoj evidenciji i rehabilitaciji (NN 143/12, 105/15, 32/17, 53/22)

Zakon o sigurnosno obavještajnom sustavu Republike Hrvatske (NN 79/06, 105/06)

Zakon o sigurnosti prometa na cestama (NN 67/08, 48/10, 74/11, 80/13, 158/13, 92/14, 64/15, 108/17, 70/19, 42/20, 85/22, 114/22)

Zakon o službi u oružanim snagama Republike Hrvatske (NN 73/13, 75/15, 50/16, 30/18, 125/19)

Zakon o sportu (NN 71/06, 150/08, 124/10, 124/11, 86/12, 94/13, 85/15, 19/16, 98/19, 47/20, 77/20)

Zakon o sudovima za mladež (NN 84/11, 143/12, 148/13, 56/15, 126/19)

Zakon o trgovačkim društvima (NN 111/93, 34/99, 121/99, 52/00, 118/03, 107/07, 146/08, 137/09, 125/11, 152/11, 111/12, 68/13, 110/15, 40/19, 34/22)

Zakon o vrstama kazni (ZVK) iz 1946. godine

Zakon o zdravstvenoj zaštiti (NN 100/18, 125/19, 147/20, 119/22, 156/22, 33/23)

Zbirka zakona FNRJ, br. 10. , Zbirka krivičnih zakona sa objašnjenjima, Službeni list FNRJ, Komitet za zakonodavstvo I izgradnju narodne vlasti vlade FNRJ, treće izdanje, Beograd, 1946.